

การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒

ปริญญานิพนธ์

ของ

กึ่งแก้ว นิคมชา

๐

ขอเสนอต่อ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

๑๑ มีนาคม ๒๕๑๕

การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒

บทคัดย่อ

ของ

กิ่งแก้ว นิกมชา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

๑๑ มีนาคม ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

ปฏิญานี้พนธฉบับนี้ เป็นการพิจารณาเห็นว่าเกี่ยวกับการเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ ผู้เขียนได้ใช้เอกสารชั้นหนึ่ง ส่วนใหญ่จากกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากหลักฐานปรากฏว่าความเกรงกลัวการแทรกแซงของมหาอำนาจชาติอื่นในบริเวณแหลมมลายูของอังกฤษ ทำให้เกิดปฏิญาลับ พ.ศ. ๒๔๔๐ ขึ้น ซึ่งรัฐบาลไทยสัญญาว่าจะไม่ยกดินแดนตั้งแต่เมืองบางตะพานลงไป หรือให้สิทธิหรือผลประโยชน์พิเศษในดินแดนดังกล่าวแก่รัฐบาล หรือคนในบังคับมหาอำนาจชาติที่สาม โดยปราศจากการยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากรัฐบาลอังกฤษ และความกลัวของอังกฤษยังทำให้เกิดความตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับกั้นตันและตรัง กานูขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ด้วย โดยไทยยินยอมจะทำสัญญากับพระยาบันทึนและพระยาตรัง กานูว่า จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรัฐทั้งสองยกเว้นการให้สัมปทานแก่คนต่างชาติ และจ้างที่ปรึกษาและครูชาวอังกฤษซึ่งรัฐบาลอังกฤษเห็นชอบด้วยในการแต่งตั้งและถอดถอนไปประจำในรัฐเหล่านี้ด้วย

จากการที่ไทยทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสปลายปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ตรงกับต้น ค.ศ. ๑๙๐๓) ซึ่งไทยยอมเสียเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณเพื่อแลกเปลี่ยนกับข้อผ่อนผันทางกานีสหภาพนอกอาณาเขตของกมในบังคับฝรั่งเศสที่เป็นชาวเอเชีย ส่งผลให้อังกฤษตกลงทำสนธิสัญญากับไทยฉบับหนึ่งในปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๑ (ตรงกับต้น ค.ศ. ๑๙๐๘) ไทยเองมีปัจจัยผลักดันเบื้องหลังอยู่ ๔ ประการ คือ ความต้องการยกเลิกปฏิญาลับ, ความต้องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต, สภาพการณ์ที่น่าพึงพอใจในหัวเมืองมลายู และความต้องการสร้างทางรถไฟสายใต้ ตามสนธิสัญญานี้ไทยยอมยกเมืองกั้นตัน ตรัง กานู ไทรบุรี และปะลิสให้แก่อังกฤษ หลักฐานจากการค้นคว้าบ่งชี้ว่าไทยยอมเสียดินแดนครั้งนี้เพื่อแลกกับการยกเลิกปฏิญาลับเป็นจุดประสงค์ใหญ่ ส่วนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้นเป็นจุดประสงค์รอง นอกจากนั้นสนธิสัญญานี้ยังเป็นการยุติการขยายอิทธิพลของอังกฤษเข้ามาในดินแดนทางภาคใต้ของไทย รวมทั้งขจัดปัญหาข้อขัดแย้งทางกานีเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศทางแหลมมลายูด้วย.

THE ANGLO - THAI NEGOTIATIONS REGARDING "SIAMESE MALAY STATES"
IN THE REIGN OF KING RAMA V
FROM B.E. 2443 TO B.E.2452

ABSTRACT

BY

KINGKAEW NIKOMKHUM

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education Degree
Sri Nakharinwirod University
March 11, 1976.

Abstract

This thesis concentrates on the study of the Anglo - Thai negotiations regarding Siamese Malay States from 1900 to 1909. The writer has used most of the primary sources from the official files of the Archives Division, Ministry of Foreign Affairs, Thailand, and from the Thai Studies Institute, Thammasart University. The facts indicate that the British fear of interference of other European Powers in the Malay Peninsula led to the Secret Convention of 1897 which the Thai Government undertook not to alienate any portion of the territories or islands lying to the south of Muong Bang Tapan (lat. 10°N.) or to grant any special privilege or advantage within the above specified limits either to the Government or to the subjects of a Third Power without the written consent of the British Government. Britain's fear of interference also led to the Declaration between Thailand and Great Britain respecting Kelantan and Trengganu in 1902. In this Declaration, Thailand concurred to make agreements with the Rajas of Kelantan and Trengganu not to interfere with the internal administration of these two states except concessions to foreigners, and to undertake to appoint advisers and assistant advisers who must be of British nationals and whose appointment and removal must be in accordance with the wish of the British Government.

The Franco - Thai Treaty of 1907 which the Thai Government transferred Battambang, Siemriap and Sri Sophon in exchange for the amendment of the extraterritoriality of Asian French subjects induced the British Government to sign a similar treaty with Thailand in 1909. Thailand, herself, had four underlying reasons in signing this treaty, namely, the ardent desire to abolish the Secret Convention, the amendment of extraterritoriality, the construction of the Malay Peninsula railway, and the unsatisfactory situations in the Siamese Malay States. By this treaty, Thailand was willing to transfer Kelantan, Trengganu, Kodah and Perlis to Great Britain. According to the primary sources, it obviously indicates that the primary objective for the conclusion of this treaty is to exchange for the abolition of the Secret Convention. The extraterritoriality question is only the secondary objective. Besides, this treaty puts a stop to the expansion of the British influence in the southern part of Thailand and also erased the economic bickerings between the two countries in the Malay Peninsula.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิติได้พิจารณาปัญหานี้นี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

.....ดร.นงนุช นานา.....ประธาน

.....ดร.สุเมธ นานา.....กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้รับคำแนะนำ และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก อาจารย์คุณวรคุณพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และ ศาสตราจารย์จร สุธพานิช ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งสำเร็จ ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้เขียนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ และเจ้าหน้าที่สถาบันไทยคดีศึกษา ที่ให้ความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารเป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบคุณบุคคลที่ช่วยเหลือในการจัดทำปริญญานิพนธ์ให้สำเร็จเป็นรูปเล่ม คือ อาจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์ จ่าเวณนัส วะสุวรรณ คุณจำรูญ วงษ์ข้างหล่อ และ คุณชุมพร สมหวัง ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

กึ่งแก้ว นิคมขำ

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	๑
๑ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอังกฤษทางหัวเมืองมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	๗
ก. ลักษณะการปกครองหัวเมืองมลายูของไทย	๗
ข. นโยบายของอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู	๘
ค. บทบาทของไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู	๑๑
๒ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอังกฤษทางหัวเมืองมลายู ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๓๔๔ – พ.ศ. ๒๔๔๓)	๒๕
ก. กรณีเมืองตรัง กานูตูก ระคมยิ๊ง	๒๕
ข. การเปลี่ยนแปลงนโยบายของอังกฤษในแหลมมลายู	๓๓
ค. นโยบายของรัชกาลที่ ๕ ในการปกครองหัวเมืองมลายู และสิทธิของไทยเหนือรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู และปะลิส	๔๐
ง. ปัญหาเขตแดนเมืองแปะ – รามันท์	๔๓
จ. กบฏเมืองปะหัง	๕๒
ฉ. ปฏิญญาลัทธิระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗)	๕๖
๓ การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับเมืองกลันตัน และตรัง กานู พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒)	๖๕
ก. แรงผลักดันที่ทำให้อังกฤษเปิดการเจรจากับไทย	๖๕
ข. การดำเนินการเจรจาเกี่ยวกับกลันตัน ตรัง กานู และท่าทีของฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ	๗๒
๔ ปัจจัยที่ผลักดันรัฐบาลไทยให้หาสนธิสัญญาระหว่างไทยและอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑	๑๐๔
ก. ความต้องการยกเลิกปฏิญญาลัทธิ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗)	๑๐๔

ข. สภาพการณ์ที่ไม่น่าพึงพอใจในหัว เมืองมลายู	๑๑๓
ค. ความต้องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต	๑๑๕
ง. ความต้องการสร้างทางรถไฟสายใต้	๑๒๕

๕ การทำสนธิสัญญาระหว่างไทยและอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑	๑๓๓
ก. การดำเนินการเจรจาและบทบาทของนายสโตรเบลและนายเวสเทนการ์ด ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน	๑๓๓
ข. ปฏิญญาลอนดอนหลังการทำสนธิสัญญาและผลได้ผลเสียของไทยและอังกฤษ	๑๔๗

บทสรุป	๑๖๖
--------	-----

บรรณานุกรม	๑๖๘
------------	-----

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. สนธิสัญญาไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๖๔	๑๕๐
ภาคผนวก ข. ปฏิญญาลับ พ.ศ. ๒๔๔๐	๑๕๔
ภาคผนวก ค. สัญญาเขตแดนระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๒	๑๕๖
ภาคผนวก ง. ข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับกลิ่นตันและสร้างกานู	๑๕๘
ภาคผนวก จ. สนธิสัญญาไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๔	๒๐๔
ภาคผนวก ฉ. สนธิสัญญาไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๐	๒๐๘
ภาคผนวก ช. ความตกลงระหว่างไทยและอังกฤษยกเลิกปฏิญญาลับ	๒๓๒
ภาคผนวก ซ. สำเนาใบบอกพระยากลิ่นตัน	๒๓๓
ภาคผนวก ฌ. ปฏิญญาของพระยาบาลิส	๒๓๔
ภาคผนวก ฎ. ปฏิญญาของพระยาสร้างกานู	๒๓๕
ภาคผนวก ฏ. สำเนารายงานการรับส่งเมืองสร้างกานูของพระยาราชพิณิจัย	๒๓๘
ภาคผนวก ภู. ประวัตินายเอ็ดเวิร์ด เฮนรี สโตรเบล	๒๔๐

บัญชีแผนที่

แผนที่

หน้า

๑	เขตแดนระหว่างไทยและอังกฤษทางแหลมมลายู ภายหลังจากการทำสนธิสัญญา
พ.ศ. ๒๔๔๒	๕๐
๒	กั้นกัน	๖๔
๓	เขตแดนของไทยทางแหลมมลายูก่อนและหลัง พ.ศ. ๒๔๕๒	๑๕๕

บทนำ

ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ รัฐบาลไทยเริ่มมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ จากการหวังพึ่งการสนับสนุนของมหาอำนาจมาเป็นนโยบายที่ต้องพึ่งตัวเองมากขึ้น ที่ต้องเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความสำเร็จของการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. ๒๔๓๕ และวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ซึ่งไคฟิสุจน์ให้ไทยเห็นว่าพึ่งประเทศใดไม่ได้ แม้แต่อังกฤษ อย่างไรก็ตามในเวลานั้นไทยยังไม่อาจดำเนินการอย่างใดเพราะเกรงอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศส จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๓๕ รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสตกลงทำสนธิสัญญา Anglo - French Entente รับรองอธิปไตยของไทย อันเป็นหลักประกันว่าประเทศไทยจะต้องอยู่รอด ดังนั้นไทยจึงดำเนินการเจรจาทางการทูตกับอังกฤษเพื่อแก้ไขปัญหาค้ำขวางความเจริญก้าวหน้าของประเทศ

ปัญหาสำคัญที่มีอยู่ระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษก่อนปี พ.ศ. ๒๔๔๓ คือปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เรื่องปฏิญญาลัทธิระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๐ และเรื่องสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูทางเหนือ คือ รัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และ ปะลิส^๒ ซึ่งปัญหาทั้งสามประการนี้รวมทั้งความต้องการของไทยที่จะสร้างทางรถไฟสายใต้ เป็นแรงผลักดันให้ไทยทำการเจรจากับอังกฤษ อันเป็นผลให้ไทยต้องสูญเสียรัฐมลายูทั้ง ๔ แก่อังกฤษ หลังจากมีการเจรจาต่อรองกันมารวม ๑๐ ปี

ผู้เขียนเห็นว่าการเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นการยุติปัญหาข้อขัดแย้งที่มีมา เมื่ออังกฤษเข้ามามีอิทธิพลในแหลมมลายู เป็นการจัดรูปแบบเขตแดนสมัยใหม่ และช่วยให้ไทยสามารถจัดการปกครองดินแดนทางใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก และถือเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่สมควรจะค้นคว้าเผยแพร่ต่อไป

^๑ แคมสุท นุชนนท์ " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๙ "

วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า ๑.

^๒

ก. หน้า ๒.

สำหรับการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษเท่าที่พอหาได้ในขณะนี้ เพื่อให้การเขียนวิเคราะห์เรื่องราวและเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์ในระยะนี้ถูกต้องมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษานโยบายทางการเมืองของไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่รัฐบาลไทยจำเป็นต้องทำการเจรจากับอังกฤษในเรื่องหัวเมืองมลายู
๓. เพื่อศึกษาการเจรจาและข้อตกลง ระหว่างไทยกับอังกฤษ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒
๔. เพื่อศึกษาถึงผลได้ผลเสียของไทยและอังกฤษ อันเกิดจากการทำสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๕๑ และปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญา

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. จะให้ความรู้เรื่อง การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเหตุผลเบื้องหลังของการเสียรัฐมลายู ทั้ง ๔ ให้แก่อังกฤษ
๒. จะทำให้เข้าใจวิธีการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองมลายู ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
๓. จะทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย กับ อังกฤษ เกี่ยวกับเมืองชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกัน และนโยบายของอังกฤษเกี่ยวกับมลายู
๔. จะเป็นหลักฐานใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับต่าง ๆ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

๑. ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษทางหัวเมืองมลายู ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๕

จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๓ โดยสังเขป เพื่อให้เข้าใจถึงแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดการเจรจาระหว่างไทยกับอังกฤษ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒

๒. ศึกษาค้นคว้าถึงวิธีการปกครองและลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองมลายู ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับพิจารณาเหตุการณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. ศึกษาเรื่องการเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ โดยละเอียด ตลอดจนผลได้ผลเสียของแต่ละฝ่าย และปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นภายหลัง

คำจำกัดความเฉพาะในการศึกษาเรื่องนี้

หัวเมืองมลายู หมายถึง รัฐมลายูทางเหนือ อันได้แก่ รัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และปะลิส

สมมติฐานในการค้นคว้า

๑. ความขัดแย้งทางยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจ อังกฤษจำเป็นต้องขยายอิทธิพลเข้ามาในหัวเมืองมลายูของไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. จุดประสงค์สำคัญของไทยในการเจรจากับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู คือ การแก้ไขปัญหาระเบิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาล และยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐

๓. รัฐบาลไทยตระหนักดีว่าอังกฤษต้องการครอบครองหัวเมืองมลายูของไทย และไทยเองก็ไม่สามารถปกครองหัวเมืองมลายูอย่างมีประสิทธิภาพ ไทยจึงใช้หัวเมืองมลายูเป็นเครื่องมือต่อรองในการเจรจาทางการทูตกับอังกฤษ เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ตามที่ตนต้องการ

วิธีการในการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และเสนอรายงานเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะใช้อยู่ที่เป็นหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) เป็นหลัก และอาจใช้ข้อมูล

ที่เป็นหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบด้วย

แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ ได้แก่

๑. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ
๒. สถาบันไทยคดีศึกษา
๓. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
๔. หอสมุดแห่งชาติ
๕. หอสมุดกรมพระยาคำรงราชานุภาพ
๖. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
๗. แหล่งอื่น ๆ ตามความเหมาะสม เช่น หอสมุดสยามสมาคม หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับเอกสารที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านั้น จะใช้เอกสารดังต่อไปนี้

๑. เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่

๑.๑ เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ เช่น

- บันทึกนายสโรไตรเบล
- พระราชพงศาวดารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้พระราชทานกรมหลวงเทเวศวงศ์โรประการ
- ฉายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศวงศ์โรประการ กราบหม่อมหลวงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- รายงานการประชุมเสนาบดีสภา

๑.๒ เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว เช่น

- หนังสืออนุกรมประมวลสนธิสัญญา เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๖๒
- John Crawford : Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China.
- Henry Burney : The Burney Papers.

๒. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่

๒.๑ หนังสือต่าง ๆ เช่น

- วรรณไวทยาการ : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
 - ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒
 - ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๒
 - กรมศิลปากร : พระราชพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒
 - ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม : ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายู ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
 - Sir R.O. Winstedt : A History of Malaya.
 - C.D.Cowan : Nineteenth Century Malaya : The Origins of British Political Control.
 - F. Kennedy : A History of Malaya A.D. 1400 - 1959.
 - Clodd : Malaya's First British Pioneer.
 - Sir Frank Swettenham : British Malaya : An Account of the Origins And Progress of British Influence in Malaya.
 - L.A. Mills : British Malaya 1824 - 1867.
- etc.

๒.๒ วารสารต่าง ๆ เช่น

- วารสารธรรมศาสตร์
 - Journal of the Siam Society.
 - Journal of Southeast Asian History.
 - Journal of Southeast Asian Studies.
- etc.

ความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยและอังกฤษทางหัวเมืองมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ก. ลักษณะการปกครองหัวเมืองมลายูของไทย

การปกครองหัวเมืองประเทศราชของไทยนั้น ได้ให้เจ้าผู้ครองเมืองมีสิทธิปกครองภายใน
รัฐของตนทุกอย่าง แต่ต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการอื่น ๆ มาถวายต่อ
กษัตริย์ไทยตามกำหนด^๑ สำหรับหัวเมืองมลายูนี้อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงมาก ไม่สะดวกในการ
เดินทางมาส่งเครื่องราชบรรณาการทุกปี ก็ให้ส่งเครื่องราชบรรณาการโดยกำหนดสามปีครั้ง ดังได้
ปรากฏในรายงานของกัปตันเฮนรี เบอร์นีว่าราชินีแห่งปัตตานีส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองอย่างละต้นเป็น
บรรณาการให้ไทยสามปีครั้ง^๒ นอกจากนี้เวลาที่ไทยมีศึกสงครามก็อาจจะเรียกร้องความช่วยเหลือ
จากเมืองประเทศราชได้ ถ้าประเทศราชใดไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการตามกำหนด หรือไม่ยก
กองทัพมาช่วย ก็ถือว่าประเทศนั้นเป็นกบฏ ไทยจะต้องส่งกองทัพไปปราบปราม สิ่งที่เจ้าครองเมือง
ประเทศราชได้รับตอบแทนจากไทย คือไทยจะส่งกองทัพไปช่วยเหลือหัวเมืองประเทศราช เมื่อมีศัตรู
รุกราน และให้ความช่วยเหลือทางการเงิน ดังเช่นกรณีของไทรบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๕

เมื่อไทยเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ หัวเมืองมลายูได้ทั้งตนเป็นอิสระจาก
ไทยมาจนตลอดสมัยกรุงธนบุรี และเพิ่งกลับมาขึ้นต่อไทยอีกในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
ยอดฟ้าจุฬาโลก ตอนต้นสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๔^๓ ไทยได้จัดการปกครองหัวเมืองมลายู
โดยยอมให้เจ้าผู้ครองเชื้อสายเจ้าเมืองเดิมปกครองต่อมาโดยได้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพฯ และ
เจ้าผู้ครองนครแต่ละหัวเมืองก็มีสิทธิปกครองตนเองอยู่เช่นเดิม แต่ไทยก็ใช้วิธีการควบคุมหัวเมือง

^๑ ศึกษารัตน์พานิชย์ "กฎมณเฑียรบาล" กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๗๐

^๒ ก.

^๓

Henry Burney, "Report", The Burney Papers, vol. 2, part 4, p. 129.

^๔ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า

มลายูได้ใกล้ชิดและรักคุณกว่าสมัยอยุธยา การควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายูนั้น ทาง
 กรุงเทพฯ ๑ ได้มอบอำนาจให้หัวเมืองเอกทางภาคใต้เป็นผู้ควบคุมดูแล หัวเมืองเอกทางภาคใต้ใน
 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลา หน้าที่ของหัวเมืองเอกทาง
 ภาคใต้ในการควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายู คือ ประการแรก ต้องดูแลให้เมืองประเทศราช
 ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของตนส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการมายังกรุงเทพฯ ตาม
 กำหนด เมื่อถึงกำหนดแล้วเมืองประเทศราชที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเมืองไหนก็ต้องจัดให้
 ข้าราชการคุมเครื่องราชบรรณาการไปยังเมืองที่ควบคุมตนก่อน แล้วเมืองที่ควบคุมนั้นก็จักให้
 ข้าราชการนำข้าราชการและเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้าถวายที่กรุงเทพฯ ๒ เช่น เมือง
 ไทรบุรีกับเมืองกลันตันซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาไทรบุรี
 และพระยากลันตันก็ต้องจัดให้ข้าราชการคุมต้นไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการไปยังเมือง
 นครศรีธรรมราชก่อน แล้วเจ้าพระยานครศรีธรรมราชก็จะจัดข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราชนำ
 ข้าราชการเมืองไทรบุรีและข้าราชการเมืองกลันตัน พร้อมทั้งเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า
 ถวายที่กรุงเทพฯ ๓

เมืองประเทศราชจะต้องส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการตามกำหนด ถ้า
 ถึงกำหนดแล้วยังไม่นำมาส่ง เมืองที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลจะต้องส่งข้าราชการลงไปเตือนให้จัดส่งมา
 ตามกำหนด ถ้าเตือนไปแล้วก็ยังไม่ส่งมาตามกำหนด แสดงว่าเมืองประเทศราชนั้นเอาใจออกห่าง
 เมืองที่ควบคุมอยู่ต้องจัดการปราบปรามให้เรียบร้อย เช่นในสมัยรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๔ ต้นบุญ
 นองคนหนึ่งของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) เข้ามาฟ้องต่อเจ้าพระยาบวร (นบ) ว่าเจ้าพระยา
 ไทรบุรีเอาใจออกห่างไปคบคิดกับพม่า และจับลี้มหายพม่าเมืองกลางแล่นเรือไปค้าขายที่เกาะปีนัง
 ขากลับพบเรือพม่าลำหนึ่ง เห็นผิดสังเกตุจึงเข้าตรวจค้น ได้พบพม่าถือหนังสือรับสั่งพระเจ้าอังวะ
 ลงมาถึงเจ้าพระยาไทรบุรี จึงจับทั้งพม่าและหนังสือมาส่งต่อพระยาบวร ได้ความตามหนังสือซึ่งส่ง

ทวีศักดิ์ ลัณณภูมิ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๔๒

๒
 ก. หน้า ๓๕ - ๓๗

๓
 ก. หน้า ๓๗

๔
 ก. หน้า ๓๘

เข้ามาแปลที่กรุงเทพฯ ว่าพระเจ้าอังวะจะชักชวนให้เจ้าพระยาไทรบุรียกกองทัพสมทบมาตีหัวเมือง
ไทยตอนใต้ เมื่อใดความทั้งสองทางตอ้งกันดังนี้แล้ว จึงโปรดให้มิตราริเยกตัวเจ้าพระยาไทรบุรี
เข้ามาแก้คดี แต่เจ้าพระยาไทรบุรีกลับตั้งแข็ง เมืองไม่ส่งตนไม่เงินตนไม่ทอง และเครื่องราช
บรรณาการตามกำหนด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงโปรดให้มิตราริเยกกองทัพ
เมืองนครศรีธรรมราช เมืองไชยา เมืองสงขลา เมืองพัทลุง ให้เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็น
แม่ทัพลงไปตีเมืองไทรบุรี หลังจากการสู้รบเพียงเล็กน้อยกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชก็ตีได้เมือง
ไทรบุรี เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน)หนีไปอาศัยอังกฤษอยู่ที่เกาะปีนัง เจ้าพระยานครใหญ่ตรัสคือ
พระภักดีบริรักษ์ (แสง) เป็นผู้ว่าราชการเมืองไทรบุรี เมืองไทรบุรีจึงอยู่ในความปกครองของ
เมืองนครศรีธรรมราชโดยเด็ดขาด

หน้าที่อีกประการหนึ่งของหัวเมืองที่ควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายู คือจัดการเรื่อง
แต่งตั้งเจ้าผู้ครองนครคนใหม่เมื่อคนเก่าถึงแก่กรรม โดยเป็นผู้เลือกเจ้าผู้ครองนครคนใหม่พร้อมทั้ง
ผู้ช่วย (รายามุกา) ที่มีเชื้อสายจากผู้ครองคนเก่า และเห็นว่าเป็นที่ไว้วางใจได้ เมื่อเลือกได้แล้ว
ก็ว่าขึ้นทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ เพื่อรับการแต่งตั้ง ดังเช่นเมื่อพระยาภักดี (หง
มะหมัก) ถึงอนิจกรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ พระยาภักดีกันไม่มีบุตร พวกราชกิจยังไม่ปรองดองกัน
แย่งกันเป็นเจ้าเมือง เจ้าพระยานคร (น้อย) จึงให้พระเสนหามนตรี (น้อยกลาง) บุตรคนที่สอง
ลงไปว่ากล่าว พระเสนหามนตรีเห็นพลเมืองนิยมในทวันสนิ (ปากแคง) มากกว่าผู้อื่น จึงว่ากล่าว
ไต่เกลี้ยให้เป็นพระยาภักดีกัน พระเสนหามนตรีจึงให้ทวันสนินำตนไม่เงินตนไม่ทองและเครื่อง
ราชบรรณาการ แต่งให้พระยาบาโงเป็นอา คู่วันมูฮูเป็นน้อง และคู่วันปะสาบุตรพระยาบา
ทะเลคุม เขามาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทั้งทวันสนิ (ปากแคง) เป็นพระยาวิจิตรภักดี
พระยาภักดีกัน ทรงตั้งคู่วันมูฮูของพระยาภักดีกันเป็นรายามุกา^๑

^๑ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "อธิบายเรื่องราวอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายเหตุหอสมุดสมมติ " จดหมายเหตุหอสมุดสมมติ หน้า ๑๓ - ๑๔ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงบุญเกิด มณูจากาญวัน
^๒ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๓๕ - ๔๐
^๓ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ล.ค. หน้า ๓๑ - ๓๒

นอกจากนั้นฝ่ายไทยยังต้องควบคุมดูแลให้เกิดสงบขึ้นในหัวเมืองประเทศราช โดยเฉพาะที่หัวเมืองมลายูนั้นมักจะเกิดความไม่สงบขึ้นอยู่เสมอ เนื่องจากญาติพี่น้องผู้ครองบ้านเมืองไม่ค่อยมีความสามัคคีกัน มักเกิดการทะเลาะวิวาทกันอยู่เนือง ๆ และเมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทกันแล้วมักจะฟ้องร้องมายังกรุงเทพฯ ๑ ไทยในฐานะที่เป็นใหญ่เหนือประเทศราชก็ต้องเข้าทำการไกล่เกลี่ยให้ญาติพี่น้องเลิกทะเลาะวิวาทกัน ถ้าไม่อาจตกลงกันได้ ไทยก็จะแก้ปัญหาโดยการแยกคู่อริให้อยู่ห่างกันเสีย ให้ไปปกครองเมืองคนละเมือง ความขัดแย้งนั้นก็จะเงียบหายไปเอง ดังเช่นกรณีเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) เกิดวิวาทกับพระยาอภัยนุราช (ปักญ) เรื่องที่บานสวย ๑ ภายหลังพระยาอภัยนุราชจะขอเอาตำบลกลามุกดาเป็นบ้านสวยของตน เจ้าพระยาไทรบุรีไม่ยอมให้ และได้มีการฟ้องร้องมายังกรุงเทพฯ ๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงทราบความแล้วก็โปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุงออกไปไกล่เกลี่ย พระยาพัทลุงออกไปว่ากล่าวไกล่เกลี่ยแล้วก็ยังไม่ตกลงกันได้ เพื่อตัดปัญหาความยุ่งยากต่อไปจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระยาอภัยนุราช (ปักญ) มาเป็นผูวาราชการเมืองสตูล การทะเลาะวิวาทจึงสงบได้ ๒

ข. นโยบายของอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู /

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ๑ มีนโยบายที่จะไม่เข้าแทรกแซงกับรัฐต่าง ๆ ในแหลมมลายู และได้ยึดถือนโยบายนี้เป็นหลักปฏิบัติตลอดมา ถึงแม้ว่าจะมี

๑ ทั่วศักดิ์ ล้อมลิ้ม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๓๕ - ๔๐

* ที่บานสวยคือ ที่ดินสำหรับเจ้าเมืองใช้หาผลประโยชน์ และแบ่งผลประโยชน์ที่ใดส่วนหนึ่งให้แก่องเมืองหลวงในทำนองสวย

๒ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๖๔๖ -

๖๔๗

** บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ (The English East India Company) เป็นบริษัทที่รัฐบาลอังกฤษอนุญาตให้ตั้งขึ้น เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๑๔๓ ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระนางเจ้าอลิซาเบธที่ ๑ แห่งอังกฤษ ให้ทำการค้าขายทางตะวันออก พระบรมราชานุญาตเรียกว่า เชอร์เตอร์ ซึ่งจะต่ออายุเป็นระยะๆ

ผู้เสนอให้เข้าแทรกแซงทางการเมือง แต่ขอเสนอนั้นก็ไม่ได้ได้รับความเห็นชอบจากบริษัทซึ่งมุ่งหวัง
 แผนประโยชน์ทางการค้าเพียงอย่างเดียว โดยไม่พยายามยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในของเทศาภิบาล
 ดังเช่นกรณีกับพันฟรานซิส ไลท์ (Francis Light) ได้ติดต่อกับสุลต่านไทรบุรีขอเช่าเกาะปีนัง
 โดยมีเงื่อนไขที่แน่นอน และบริษัทจะจ่ายเงินทดแทนในการผูกขาดการค้าที่มูก หวาย และไม้ ไผ่แก่
 สุลต่านปีละ ๓๐,๐๐๐ กอดดาร์^๑ สุลต่านตกลง แต่มีข้อแม้ว่าให้บริษัทขายคุ้มครองสุลต่านไทรบุรีจาก
 ศัตรูทั้งภายในและภายนอก กับพันฟรานซิส ไลท์ ได้เสนอเรื่องราวไปยัง เซอร์จอห์น แมกเฟอร์สัน
 (Sir John Macpherson) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดีย ปรากฏว่าทางบริษัทไม่ไ้
 ตกลงตามเงื่อนไขของสุลต่าน โดยเฉพาะเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางทหาร เพราะบริษัทไม่ต้องการ
 ผูกพันตนเองในการเป็นคุ้มครองไทรบุรี อันอาจจะนำไปสู่กรณีพิพาทกับไทยและหัวเมืองมลายูอื่น ๆ
 ที่เป็นศัตรูของไทรบุรี เช่น สละลังอ โดยเฉพาะไทยซึ่งขณะนั้นกลับมามีอำนาจเหนือหัวเมืองมลายูอีก
 ครั้งหนึ่ง ทางบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่ต้องการให้ผลประโยชน์ทางการค้าของเกาะปีนัง
 กระเด็น และเมื่ออังกฤษเช่าเกาะปีนังจากสุลต่านไทรบุรีแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๓๓๐ (ค.ศ. ๑๗๘๗)
 กับพันฟรานซิส ไลท์ได้เขียนจดหมายชี้แจงไปยังผู้สำเร็จราชการที่อินเดียว่าสุลต่านไทรบุรีหวาดเกรง
 ไทยมาก ถ้าอังกฤษไม่ช่วยเหลือไทรบุรีอาจหันไปขอความช่วยเหลือจากฮอลันดาและฝรั่งเศส ไลท์
 เสนอว่าควรยึดไทรบุรีเป็นรัฐอารักขาของอังกฤษ^๒ แต่รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่เห็นด้วย และได้ออก
 คำสั่งว่า เรื่องการให้การอารักขาสุลต่านไทรบุรีต่อท่านไทยนั้น ผู้สำเร็จราชการอังกฤษได้ตกลงใจ
 คัดค้านการกระทำใด ๆ ก็ตามที่จะนำบริษัทไปสู่สงครามกับบรรดาเจ้าทางตะวันออก และใน พ.ศ.
 ๒๓๓๖ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ประกาศอย่างเปิดเผยว่า "ห้ามทำสัญญาพันธมิตรเพื่อการรุกรานและ
 การป้องกันตนเองกับราชาแห่งไทรบุรี"^๓

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นนโยบายของอังกฤษเกี่ยวกับแหลมมลายูอีก คือ เมื่อโทมัส

^๑ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 174.

^๒ R. Fullerton, "Enclosure", The Burney Papers, vol. 1, part 3, p. 523 - 524.

^๓ Wright and Reid, The Malay Peninsula, p. 81.

^๔ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 178.

^๕ Sir Frank Swettenham, British Malaya, p. 45.

แสตมป์ฟอร์ด แรฟเฟิลส์ (Thomas Stamford Raffles) เข้าครอบครองสิงคโปร์ในปี พ.ศ. ๒๓๖๒ (ค.ศ. ๑๘๑๙) เขาให้ความสนใจที่จะใช้สิงคโปร์เป็นสถานที่ตั้งการติดต่อกับเจ้าผู้ครองรัฐต่าง ๆ ในแหลมมลายู เพื่อขยายอำนาจการคุ้มครองของอังกฤษไปยังรัฐเหล่านั้น แต่นโยบายของแรฟเฟิลส์ไม่ได้รับความเห็นชอบจากบริษัท

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) เมื่อไทรบุรีได้รับการโจมตีจากไทย อังกฤษก็ให้ความช่วยเหลือไทรบุรี ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามคำสั่งของรัฐบาลอังกฤษที่อื่นเกี่ยวกับการที่ให้หลีกเลี่ยงเรื่องยุ่งยากต่าง ๆ ทางตะวันออก

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่พยายามยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในของแต่ละรัฐ ซึ่งยกเว้นเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในกรณีที่มีการบุกรุกอาณาเขต หรือการปราบโจรสลัดในคาบสมุทรมลายู เพื่อความสงบทางบ้านชายทะเลและเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของอังกฤษเอง เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าความกึกก้องของผู้ใหญ่ที่อยู่ในระดับบริหารของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ กับผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่ในบริเวณแหลมมลายูมักจะขัดแย้งกัน ฝ่ายผู้บริหารต้องการยึดนโยบายไม่แทรกแซงทางการเมืองกับรัฐต่าง ๆ ในแหลมมลายู แต่ผู้ที่เข้ามาทำงานเกี่ยวข้องกับในแหลมมลายูต้องการขยายอิทธิพลและดินแดนอาณานิคมของอังกฤษออกไป และความต้องการของฝ่ายหลังนี้ได้กลายเป็นแรงผลักดันที่สำคัญอันหนึ่งที่ทำให้นโยบายของอังกฤษในภูมิภาคส่วนนี้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กลายเป็นการยึดถือนโยบายแทรกแซงไปในที่สุด

ค. บทบาทของไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู

บันทึกชิ้นแรกที่กล่าวถึงอังกฤษเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับหัวเมืองมลายู คือ การเข้าเกาะปีนังจากสุลต่านไทรบุรี ทั้งอังกฤษและสุลต่านไทรบุรีต่างมีจุดประสงค์ในการที่จะติดต่อกันทั้งสองฝ่าย ฝ่ายบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษต้องการขยายการค้าจากอินเดียมาจีน ซึ่งการเดินทางต้องมาทางช่องแคบมะละกาจึงจะสะดวกที่สุด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องแสวงหาที่ตั้งสถานีการค้าและที่พักจอดเรือที่ดีสำหรับเก็บเสบียงอาหาร เชื้อเพลิง และซ่อมแซมเรือสินค้า รวมทั้งเป็นที่ตั้งฐานทัพเรือเพื่อป้องกัน

^๑ Richard O. Winstedt, Malaya and Its History, p. 63.

^๒

Ibid.

๑
 นานน้ำผาญและอาวเบงกอล

ดินแดนบนคาบสมุทรที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษสนใจก็คือเมืองไทรบุรี ซึ่งตั้งอยู่ทาง
 ๒
 ด้านตะวันตกของคาบสมุทรติดกับมหาสมุทรอินเดีย บริเวณอาวเบงกอลค่อนข้างมาทางเหนือติดกับ
 พรมแดนทางใต้ของไทย บริเวณชายฝั่งทะเลมีเกาะใหญ่อยู่หลายเกาะ ซึ่งเหมาะสำหรับเป็นท่าจอด
 เรือเพราะกำบังลมได้ดี ๒
 ๓
 กัปตันฟรานซิส โลท์ เป็นผู้เสนอให้บริษัทสนใจเมืองไทรบุรี ดังเช่นในปี
 พ.ศ. ๒๓๑๔ (ค.ศ. ๑๗๗๑) โลท์ ได้เสนอไปยังสำนักงานที่เมืองมัทราสว่า สุลต่านมะหะหมัดยินยอม
 จะยกดินแดนบริเวณปากแม่น้ำไทรบุรีรวมทั้งเกาะปังกัให้แกบริษัท แก่บริษัทจะต้องให้ความช่วยเหลือ
 สุลต่านในการต่อต้านการรุกรานจากรัฐยะลังกา และเขาได้เร่งให้บริษัทตกลงรับข้อเสนอของสุลต่าน
 ๔
 ตามฉันทสนธิสัญญาก่อนที่บริษัทจะเสนอของสุลต่านเสียก่อน ซึ่งถ้าอาวเบงกอลอยู่ในความปกครองของฮอลันดา
 จะเป็นอันตรายแก่บริษัท เพราะอาวที่ปากน้ำไทรบุรีเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางเรือในยามสงคราม และ
 กัปตันฟรานซิส โลท์ ยังได้เขียนถึงนายวอร์เรน เฮสติงส์ (Warren Hastings) ผู้สำเร็จราชการ
 ๕
 อังกฤษประจำอินเดียอีกว่าปังกั เป็นคลังแสงที่จะอำนวยความสะดวกสำหรับการค้าขายทางตะวันออก
 พร้อมทั้งเสนอว่าถ้าไทยทำลายเมืองไทรบุรีเสีย จะทำให้อังกฤษขาดเสบียงอาหาร และต้องเข้าไป
 ๖
 พัวพันในการสงครามป้องกันตนเองด้วย แต่ถ้ามองใจให้ความอารักขาแก่ไทรบุรี การป้องกันเมือง
 ทำได้ง่ายโดยใช้กำลังทหารเพียง ๒ - ๓ กอง และอาวจำนวนมากก็น้อยก็เพียงพอ เพราะทหาร
 ไทยนั้นไม่น่าหวาดกลัวใบสนามรบเลย

๗
 ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๑๕ (ค.ศ. ๑๗๗๒) บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้ส่งนายเอ็ดเวิร์ด
 มอนคตัน (Edward Monckton) ไปเจรจากับสุลต่านไทรบุรี นายมอนคตันเสนอต่อสุลต่านว่า ถ้า

๑ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 174.

๒ John Crawford, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, pp. 27 - 28.

๓ H.P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, p. 7.

๔ Ibid.

๕ Ibid.

๖ Arnold Wright, Twentieth Century Impression of Siam, p. 52.

สุดท้ายจะให้บริษัทสัญญาจะให้ความช่วยเหลือ สุดท้ายต้องยอมยกค่าธรรมเนียมทั้งหมดที่ทำเรือของ ไทรบุรีจ่ายในทางทหาร ยอมให้ที่ดินตั้งป้อมและที่ทำการของตัวแทนของบริษัท และต้องสัญญาว่าจะซื้อสินค้าในราคาที่กำหนดเป็นจำนวนแน่นอนทุกปีจากบริษัท และขายก็บุก ชีเม้ง พริกไทย และ งาช้าง รวมทั้งวัตถุพิเศษสำคัญอื่น ๆ ให้แก่บริษัทเป็นการตอบแทน เมื่อสุดท้ายได้พิจารณาข้อเสนอต่าง ๆ ของ นายมองกัตตันแล้ว เห็นว่าข้อเสนอเหล่านั้นไม่ครอบคลุมถึงความช่วยเหลือในการต่อต้านสะลังงอควย สุดท้ายจึงปฏิเสธ โดยอ้างเหตุผลว่า พระเจ้าแผ่นดินไทยโคหมไวมีให้อนุญาตให้ชาวยุโรปเข้าหลักแหล่งในอาณาจักรของพระองค์^๑ เหตุผลที่สุดท้ายอ้างว่ากษัตริย์ไทยโคหมไวไม่ให้ชาวยุโรปเข้าไปตั้งอยู่ในพระราชอาณาจักรนั้น เพราะสุดท้ายเห็นว่าการยอมตามข้อเสนอของนายมองกัตตัน สุดท้ายเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะนายมองกัตตันไปพูดถึงความช่วยเหลือที่บริษัทจะให้ในการต่อต้านสะลังงอควย เลย สุดท้ายไทรบุรีจึงอ้างกษัตริย์ไทยเพื่อเอาตัวรอด ดังนั้นความหวังของบริษัทอันเกิดขึ้นนอกของอังกฤษที่จะเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายูในระยะแรกต้องล้มเหลวลง เพราะหวังผลมากเกินไป

ในระยะที่สุดท้ายไทรบุรีก็ต่อเจรจากับอังกฤษนั้นตรงกับสมัยชนบุรี เมืองไทรบุรีเป็นอิสระจากไทยตั้งแต่ไทยเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าและยังคงเป็นอิสระมาจนตลอดสมัยกรุงธนบุรี เรื่องมาจากพระเจ้ากรุงธนบุรีติดพันการศึกทางอื่นโดยเฉพาะการทำสงครามกับพม่า จึงไม่มีเวลาลงไปปราบปรามเมืองไทรบุรี พระองค์ทรงลงไปปราบปรามเพียงเมืองนครศรีธรรมราชเท่านั้น และก็ได้อำนาจในหนังสือกฎรับสั่งตั้งเจ้านคร ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๕ (ค.ศ. ๑๗๐๒) เพียงแต่จะให้เจ้านคร ฯ คลองยี่มเงินพระยาปัตตานีกับพระยาไทรบุรีว่า จะมาซื้อหาเครื่องศาสตราอาวุธเมืองละ ๑๐ ชิ้น เป็นทำนองลวงใจแต่ไม่ปรากฏว่ามีผลอย่างไร แต่เชื่อว่าจะไม่สำเร็จ^๒ แสดงให้เห็นว่าสุดท้ายไทรบุรีถือว่าตนเป็นอิสระ ไม่ผูกพันอยู่กับกรุงธนบุรีซึ่งเพิ่งตั้งราชธานีใหม่ และพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ไม่ทรงมี

^๑ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 173.

^๒ Ibid.

^๓ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๑๒

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๒ หน้า ๑๑๔

เวลาจะลงไปปราบปรามก็กลัวแล้วในตอนนั้น เพราะฉะนั้นสุลต่านจึงมีอิสระที่จะยกดินแดนของตนให้กับชาติอื่น ในการเจรจาสุลต่านก็ไม่ได้ออกว่าอยู่ใต้อำนาจของไทย คนไม่เงินคนไม่ทอง หรือบุหงามากี่ส่งมาให้ไทยนั้น ถือว่าเป็นเพียง เครื่องหมายของมิตรภาพและได้รับของตอบแทนเท่าเทียมกัน แต่โดยความหมายที่แท้จริงแล้วเป็นการยอมรับโดยตรงถึงความเป็นเจ้าประเทศราชของไทยคือเป็นเครื่องหมายของการอยู่ใต้อำนาจ ซึ่งเป็นที่รู้จักดีในประเทศแถบคาบสมุทรมลายูอินโดจีน

จุดประสงค์สำคัญของสุลต่านไทรบุรีที่ทำการเจรจากับบริษัทอินเดียตะวันออก เนื่องมาจากสุลต่านต้องการคืนรณีไทรพูนจากการคุกคามของรัฐใกล้เคียงตลอดจนไทยและพม่า พม่าต้องการได้ดินแดนแถบนี้เพราะมีความสำคัญทางการค้าและเป็นแหล่งที่จะยึดโจมตีไทย สุลต่านไทรบุรี (มตะหมัดยิหฺวา) เริ่มเกรงกลัวอำนาจไทย เมื่อทราบว่าไทยสามารถกู้อิสรภาพได้และอำนาจของไทยมีมากขึ้นทุกที ไทยกลับมาเป็นมหาอำนาจทางเอเชียอาคเนย์อีกครั้งหนึ่ง สุลต่านกลัวว่าไทยจะลงไปที่ไทรบุรีมาเป็นเมืองประเทศราชอีก สุลต่านไทรบุรีจึงต้องพยายามหามิตรที่เป็นที่น่าเกรงขามสำหรับไทยเพื่อยึดไว้เป็นที่พึ่ง เป็นที่น่าเห็นใจว่าไทรบุรีเป็นรัฐเล็กจึงต้องพยายามทุกอย่างเพื่อรักษาเอกราชของตนไว้

กลางปี พ.ศ. ๒๓๒๘ (ค.ศ. ๑๗๘๕) กัปตันฟรานซิส โลทได้เดินทางไปไทรบุรีเพื่อเจรจากับสุลต่านไทรบุรี (อับดุลละ โมกุลัมชะ) บุตรของสุลต่านมะหะหมัดยิหฺวา โลทได้ชักชวนให้สุลต่านยินยอมให้บริษัทมาตั้งตัวแทนอยู่ในไทรบุรี และให้บริษัทใช้อาวุธของเกาะปีนัง โดยมีเงื่อนไขที่แน่นอนและบริษัทจะจ่ายเงินทดแทนให้ในการผูกขาดการค้าที่มูก หวาย และไม้ ให้แก่สุลต่านปีละ ๓๐,๐๐๐ ดอลลาร์ สุลต่านตกลงตามที่โลทเสนอ แต่บริษัทต้องช่วยคุ้มครองไทรบุรีจากศัตรูที่จะมารุกรานทั้งทางน้ำและทางบก และให้บริษัทถือว่าศัตรูของสุลต่านเป็นศัตรูของบริษัทด้วย ไม่ว่าจะเป็นศัตรูภายนอกหรือภายใน โลทได้รายงานมายังเซอร์จอห์น แมคเฟอร์สัน ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำ

^๑ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 67.

^๒ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 174.

^๓ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๑๔ (อ้างอิง

จีนเกีย และเนนวาขอเสนอของสุลต่านไทรบุรีเป็นเหตุผลสำคัญ และดูเหมือนจะเป็นเหตุผลเดียวที่
 สุลต่านต้องการเป็นมิตรกับบริษัท แต่บริษัทไม่ตกลงตามเงื่อนไขของสุลต่าน เพราะว่าการให้ความ
 คุ่มครองไม่อาจจะทำได้โดยปราศจากการเข้าไปพิพาทกับพม่าหรือไทย

กับตันฟรานซิส โลทได้ทุ่มเทความพยายามอย่างเต็มที่ที่จะได้เกาะปีนังมาเป็นของบริษัทจีนเกีย
 ตะวันออก เนื่องจากโลทได้เล็งเห็นคุณประโยชน์มากมายที่บริษัทจะได้รับจากเกาะนี้ เขาได้เขียน
 ถึงเกาะปีนังไว้ในจดหมายลงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๒๕ (ค.ศ. ๑๗๘๒) ว่า "... เกาะปีนังมี
 อ่าวจอดเรือที่ดีและน้ำลึกทางกานตะวันออกและพื้นที่ลุ่มในตอนเหนือ และทางเขากว้างไม่เกิน ๑ ไมล์
 และคงจะใช้ปืนใหญ่บนเกาะและบนแผ่นดินใหญ่ป้องกันทางเข้านี้ได้ เกาะนี้มีน้ำบริบูรณ์ มีป่า และ
 สัตว์ป่า ในอ่าวเต็มไปด้วยปลา แผ่นดินใหญ่ที่ตรงกันข้ามกับเกาะปีนังมีคนอาศัยอยู่ ปศุสัตว์เป็น
 จำนวนมาก รวมทั้งเลี้ยงสัตว์และปลูกไถ่ เกาะปีนังตั้งอยู่ในท่าเลสะดวก สำหรับเรือที่เดินทางไป
 ประเทศจีน เรือเหล่านี้จะไปบรรทุกสิ่งของทุกอย่างไถ่ที่มีละกา ชาวมลายู ชาวมุสลิม และชาวจีน
 จะมาอยู่ที่เกาะปีนังนี้ ซึ่งจะกลายเป็นที่แลกเปลี่ยนการค้าขายของภาคตะวันออก ถ้าไม่มีการเก็บภาษี
 และข้อจำกัดต่าง ๆ มากมาย ..."

ถึงแม้ว่าบริษัทจีนเกียตะวันออกจะไม่ตกลงตามเงื่อนไขของสุลต่านไทรบุรี แต่บริษัทก็เห็น
 ความสำคัญของเกาะปีนังตามที่กับตันฟรานซิส โลทเสนอรายงาน เพราะหากเข้าไปเกาะปีนังอาจตก
 เป็นของชาติอื่น เช่น ฮอลันดา หรือ ฝรั่งเศส ได้ ซึ่งถ้าเป็นกันั้นอังกฤษจะสูญเสียผลประโยชน์มาก
 ดังนั้นบริษัทจึงตกลงใจแน่นอนที่จะยึดเอาเกาะปีนังไว้ และใช้นโยบายหลีกเลียงกับสุลต่านไทรบุรีโดย
 จะประวิงเวลาการตกลงอย่าง เป็นทางการออกไป และรัฐบาลที่อินเกียได้แต่งตั้งให้โลทเป็นผู้ควบคุม
 ดูแล เกาะปีนังโดยได้รับอนุญาตจากตนคอน

^๑ Wright and Reid, The Malay Peninsula, p. 76.

^๒ Sir Frank Swettenham, British Malaya, p. 41.

^๓ นันทา วรเนติวงศ์ พระยาราชภักดี (ฟรานซิส โลท) หน้า ๒๒ - ๒๓ (อ้างอิงมาจาก Factory
 Records Straits Settlements, vol. 2, pp. 42 - 45).

^๔ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 175.

กับตันฟรานซิส โลทได้ออกเดินทางจากกัลกัตตาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ (ค.ศ. ๑๗๘๒) เพื่อนำคำตอบจากบริษัทไปให้สุลต่านไทรบุรี จากนั้นที่การเดินทางของเขา ทำให้ทราบว่ากับตันฟรานซิส โลท เดินทางถึงไทรบุรี เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เขาได้พบว่าสุลต่านกำลังมีความหวาดกลัวในสงครามระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งอาจนำความยุ่งยากให้แก่ไทรบุรี ในบันทึกตอนนี้ของเขาได้กล่าวพาดพิงถึงไทยว่า กรมพระราชวังบวรสุริยสิงหนาท พระราชอนุชาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีบัญชาให้สุลต่านไทรบุรีไปเฝ้าที่สงขลา* สุลต่านหวาดเกรงไทยไม่กล้าไปเอง ได้เฝ้าของเขษของตนนำของบรรณาการไปแทน แต่กรมพระราชวังบวรไม่ยอมรับ กลับมีพระบัญชาให้สุลต่านไทรบุรีไปเฝ้าด้วยตนเอง สุลต่านไม่กล้าไป จึงให้บุตรชายนำของบรรณาการจำนวนมากกว่าคราวก่อนไปถวาย บุตรชายของสุลต่านได้เข้าเฝ้า กรมพระราชวังบวรสุริยสิงหนาท ได้ตรัสถามว่า เขาได้รับอำนาจเต็มมาจากสุลต่านไทรบุรีหรือไม่ จะยอมทำสงครามกับพม่าหรือไม่ และจะจัดหาเรือเพื่อไปโจมตีมะริดและทวายให้ไทยหรือไม่ บุตรชายของสุลต่านไทรบุรีทุลรับคำทั้งสิ้น จึงเป็นที่พอพระทัย และได้พระราชทานบรรดาศักดิ์พร้อมทั้งของขวัญ และมีรับสั่งให้สุลต่านไทรบุรีจัดส่งข้าว ๑๐๐ เกวียน ไปยังเมืองฉวาง เพราะขณะนั้นเสร็จศึกใหม่ ๆ เมืองฉวางกำลังขาดแคลน และให้ส่งปืนใหญ่ ๔ กระบอก กับยาแพรพรรณจำนวนมาก และของอื่นไปถวายกรมพระราชวังบวร ซึ่งสุลต่านไทรบุรีก็ได้จัดการส่งให้ราชทูตนำเครื่องราชบรรณาการมาทูลเกล้าถวาย และขอขานเป็นเมืองประเทศราชของไทยต่อไป^๒ จะเห็นได้ว่าไทรบุรีมีความกลัวเกรงในอำนาจของไทยมากเกรงว่ากองทัพไทยจะยกทัพลงไปที่เมืองของตนถึงเช่นที่ยกไปที่เมืองปัตตานี จึงจำใจต้องยอมเป็นประเทศราชของไทยอีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากที่ได้เป็นอิสระมาตลอดรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เพื่อ

* ปี พ.ศ. ๒๓๒๕ กรมพระราชวังบวรสุริยสิงหนาท เสด็จยกทัพไปปราบปรามพม่าที่มาตีหัวเมืองปัตตานี เมื่อเรียบร้อยแล้ว ทรงมีพระราชดำริว่า หัวเมืองมลายูเคยเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ควรที่จะปราบปรามให้กลับมาเป็นของไทยด้วย

^๑ นันทา วรเนติวงศ์ พระยาราชภักดี (ฟรานซิส โลท) หน้า ๒๔ - ๒๕ (อ้างอิงมาจาก Factory Records, Straits Settlements, vol. 2, pp. 263 - 296).

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ตอน ๒ หน้า ๒๗๐

ความชอบของรัฐบาล

การที่ไทรบุรีกำลังกวาดล้างไทยนี้อังกฤษเห็นเป็นช่องทางที่จะถือโอกาสแทรกแซงบนไทรบุรีให้ยินยอมเรื่องเกาะปีนัง เพราะอังกฤษเห็นว่าสุลต่านไทรบุรีกลัวว่าเมื่อไทยหรือพม่าชนะในสงครามแล้ว ก็อาจเคยลงไปรุกรานไทรบุรีได้ ฉะนั้นสุลต่านอาจจะยกเกาะปีนังให้แก่อังกฤษโดยง่าย เพื่อจะได้อังกฤษไว้เป็นมิตรป้องกันการรุกรานของไทยหรือพม่า และทางอังกฤษก็คงจะคาดคะเนว่าถ้าไทยหรือพม่าชนะสงครามแล้วอาจจะตีเอาไทรบุรีด้วย และยึดเอาเกาะปีนังไว้ ซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางแผนการที่จะเข้าครองเกาะปีนังของอังกฤษ ฉะนั้นอังกฤษจึงถือโอกาสที่ไทยกับพม่ากำลังทำสงครามเข้าครอบครอง เกาะปีนัง เสียก่อน

กัปตันฟรานซิส โลท์ ได้เข้าพบและเจรจาเรื่องการขอเช่าเกาะปีนังกับสุลต่านไทรบุรี ในวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๒๕ (ค.ศ. ๑๗๘๒) สุลต่านได้ลงนามในสัญญาที่โลท์นำไปให้ ซึ่งสัญญาได้กล่าวถึงสุลต่านตกอยู่ในที่นั่งลำบากมีความกดดันรอบด้าน ถ้าสุลต่านปฏิเสธอาจเกิดภัยแก่รัฐของตนได้ เนื่องจากในระหว่างการเจรจาสุลต่านได้ถามโลท์ว่าถ้าตนจะไม่ตกลงในวคหมายของบริษัทแล้ว โลท์จะกลับไปเบงกอลอย่างสงบโดยไม่เป็นศัตรูกันหรือไม่ คำถามข้อนี้กัปตันโลท์ไม่ตอบ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการขู่สุลต่านไทรบุรีอยู่ในตัว เรื่องเงินทดแทนการผูกขาดการค้าที่สุลต่านเสนอไว้ ๓๐,๐๐๐ กอลดาร์ นั้น กัปตันฟรานซิส โลท์ ก็เพียงแต่รับรองว่า จะไม่ให้สุลต่านเดือดร้อนในเรื่องการเงิน และคำตอบเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางทหารนั้น ทางบริษัทไม่สามารถตามความต้องการของสุลต่านได้ ข้อความส่วนใหญ่ในสัญญาก็คงกันนั้นไม่ตรงกับที่ประสงค์ของสุลต่านไทรบุรีเลย

ในตอนเป็นวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๒๕ (ค.ศ. ๑๗๘๒) กัปตันโลท์ได้เดินทางจากไทรบุรีไปยังเกาะปีนัง และได้ทำพิธีเข้าไปอยู่เกาะปีนังอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ปีเดียวกัน โลท์ตั้งชื่อเกาะปีนังใหม่ว่าเกาะพรินซ์ ออฟ เวลส์ (Prince of Wales Island) เพื่อเป็นเกียรติแก่พระราชกุมารอังกฤษ (ต่อมาคือ พระเจ้าจอร์จที่ ๔) และตั้งชื่อนครหลวงว่า ยอร์ชทาวน์

นันทา วรเนติวงศ์ พระปาราชกิตัน (ฟรานซิส โลท์) หน้า ๒๗

^๒ R. Rullerton, "Enclosure", The Burncy Papers, vol.1, part 3, pp.524 - 525.

^๓ H.P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, p. 49.

^๔ Ibid.

(George Town) เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้ายอร์ชที่ ๓ ส่วนกับตันฟรานซิส ไลท์ ก็ได้เป็นผู้ว่าราชการเกาะพรินซ์ ออฟ เวลส์

ไลท์เป็นบุคคลที่เข้าใจสถานการณ์ของไทรบุรีเป็นอย่างดี และเขาก็ทราบว่าสุลต่านไทรบุรีหวาดกลัวไทย หวังไต่อังกฤษเป็นพันธมิตร ไลท์จึงแจ้งไปยังผู้สำเร็จราชการที่อินเดียใน พ.ศ. ๒๓๓๐ (ค.ศ. ๑๗๘๗) ว่า ควรรับรองที่จะช่วยเหลือทางทหารแก่ไทรบุรี มิฉะนั้นไทรบุรีอาจหันไปขอความช่วยเหลือจากฮอลันดาและฝรั่งเศส และอาจการส่งเสบียงอาหารจากไทรบุรีไปยังปิ่นแก้ว กว๊านะนาของไลท์ประสบความล้มเหลว และบริษัทได้มีคำสั่งห้ามอย่างเด็ดขาดควยไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับคอสักกับเจ้าทางตะวันออก เพราะบริษัทยังรักษานโยบายไม่เกี่ยวข้องกับแทรกแซงไว้อย่างเกรงเกรงภัยภัยเหตุนี้จึงทำให้สุลต่านไทรบุรีไม่พอใจท่าทีของอังกฤษเป็นอย่างมาก ประกอบกับเวลานั้นไทยมีอำนาจมากขึ้น สุลต่านไทรบุรีจึงจำเป็นต้องเข้ามาอ่อนน้อมต่อไทย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สุลต่านปกครองไทรบุรีเป็นประเทศราชต่อไปตามเดิม สุลต่านยังเกิดความเสียใจเกาะปีนังจึงบอกเลิกสัญญาเช่ากับอังกฤษ แต่อังกฤษไม่ยอมรับ^๒ สุลต่านได้ชักชวนให้อังกฤษออกจากเกาะปีนัง โดยขอความช่วยเหลือจากฮอลันดาและฝรั่งเศส แต่ไม่ประสบความสำเร็จ^๓ สุลต่านจึงตัดสินใจชักชวนอังกฤษตามคำพิงในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ (ค.ศ. ๑๗๙๑) กับตันฟรานซิส ไลท์ ได้โจมตีทัพของสุลต่านแตกพ่ายไป สุลต่านจำต้องทำสัญญาใหม่กับอังกฤษ ยอมให้อังกฤษเช่าเกาะปีนังเป็นค่าเช่าปีละ ๖,๐๐๐ กอลดาร์ และยอมให้อังกฤษซื้อเสบียงอาหารไปใช้ที่เกาะปีนังโดยไม่ต้องเสียภาษีอากรควย^๔ อีกทั้งต้องทำสัญญาว่าจะไม่ให้ชาวยุโรปชาติใดมาตั้งถิ่นฐานทำการค้าขายภายในเมืองไทรบุรี ในสัญญานี้ไม่มีการตกลงที่จะให้ความช่วยเหลือทางทหารที่สุลต่านได้พยายามเรียกร้องจากบริษัมาเป็นเวลานาน อังกฤษพอใจในสัญญานี้^๕ รัฐบาลที่อินเดียยอมรับอย่างเป็นทางการ

^๑ Wright and Reid, The Malay Peninsula, p. 81.

^๒ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๖๔๔

^๓ H.P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, pp. 71 - 72.

^๔ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "อธิบายเรื่องราวอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายหลวงอุดมสมบัติ" จดหมายหลวงอุดมสมบัติ หน้า ๓ - ๔ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงบุญเกิด เบญจกาจวงษ์

^๕ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 39.

เพราะสอดคล้องกับนโยบายของบริษัทที่จะไม่เข้าเกี่ยวข้องกับนิคมอบในรัฐมลายู นับว่าความพยายามของสุลต่านทองลมเหลวอีกครั้งหนึ่ง

ภายหลังการทำสัญญานี้เหตุการณ์ที่ไทรบุรีสงบอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาเกิดมีแขกสลักข้ามฝั่งไปรบกวนเกาะปีนังเสมอ ๆ ทางบริษัทอื่นก็เลยตระวันออกของอังกฤษเข้าใจว่าสุลต่านไทรบุรีเป็นใจกับพวกสลัก เซอร์ ยอร์จ ลีธ (Sir George Leith) ผู้ว่าการเกาะปีนัง จึงได้ติดต่อขอเช่าที่ดินแถบเนินแผ่นดินใหญ่ตรงข้ามเกาะปีนังในปี พ.ศ. ๒๓๔๓ (ค.ศ. ๑๘๐๐) โดยให้ค่าเช่าเพิ่มขึ้นอีกปีละ ๔,๐๐๐ ดอลลาร์ และสัญญาว่าจะไม่ให้ศัตรูของสุลต่านมาหลบซ่อนอยู่ในที่ดินแถบของบริษัท อีกหนึ่งจะจ่ายเงินให้แก่สุลต่านปีละ ๑๐,๐๐๐ ดอลลาร์ ตราบเท่าที่อังกฤษยังอยู่ที่เกาะและดินแดนใหม่ (ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโปรวินซ์เวลส์เลย์) แต่สุลต่านต้องสัญญาว่าถ้าบริษัทต้องซื้ออาหารจากไทรบุรี สุลต่านจะขายให้โดยไม่เก็บภาษี

เหตุผลเบื้องหลังการที่บริษัทอื่นก็เลยตระวันออกของอังกฤษขอเช่าที่ดินแถบนี้ทะเลของไทรบุรีตรงข้ามเกาะปีนังนอกจากการรบกวนของพวกแขกสลักแล้ว ยังมีเหตุผลที่สำคัญยิ่งแฝงอยู่ด้วยคือความต้องการแหล่งผลิตอาหารให้แก่เกาะปีนัง ซึ่งไม่สามารถจะเลี้ยงตนเองได้ กับพันฟรานซิส โคท เองก็เคยแสดงความวิตกกังวลในเรื่องนี้ โดยเกรงว่าถ้าไทยเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับไทรบุรี อังกฤษอาจขาดแคลนเสบียงอาหารได้ ถึงกับเคยเสนอให้บริษัทเข้ายึดครองไทรบุรีเป็นรัฐในอารักขา ดินแดนส่วนที่บริษัทขอเช่าเพิ่มนี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าวซึ่งจะใช้บริโภคในเกาะปีนังได้อย่างเพียงพอโดยไม่ต้องซื้อจากไทรบุรี นอกจากนี้ยังมีสัตว์เช่นวัว ควาย เป็นจำนวนมากอีกด้วย ทำให้เกาะปีนังไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอาหารจากแผ่นดินใหญ่คาบสมุทรมลายูอีกต่อไป เป็นอันว่าอังกฤษได้เกาะปีนังเป็นฐานทัพเรือทางตอนเหนือของช่องแคบมะละกา เป็นประโยชน์ในการแข่งขันทางการค้ากับฮอลันดาทางตะวันออก ช่วยในการขยายการค้าไปยังนานน้าจีน และยังเป็นก้าวแรกที่น่าอังกฤษเข้ามามีอิทธิพลในแหลมมลายู มีบทบาทเกี่ยวข้องกับไทยเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู

^๑ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 39.

^๒ Wright and Reid, The Malay Peninsula, p. 81.

การที่อังกฤษเข้ามาติดต่อกับเราเกาะปีนังนี้ ไทยไม่ได้มีบทบาทยุ่งเกี่ยวกับเลย ถึงแม้ว่า ไทรบุรีจะยอมเข้ามาสวามิภักดิ์เป็นประเทศราชถึงเดิมแล้วก็ตามเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ (ค.ศ. ๑๗๘๒) ใน สมัยรัชกาลที่ ๑ สุลต่านไทรบุรีนั้นถือว่าเรื่อง เกาะปีนัง เป็นเรื่องกิจการภายในของมลายู และเวลา เจริญก็พยายามทำให้โลทเชื่อว่าตนเป็นอิสระ ส่วนไทยเองก็ไม่ได้แทรกแซงประการใดเกี่ยวกับเรื่องนี้ เป็นการยอมรับโดยปริยายว่าสุลต่านมีสิทธิให้อังกฤษเช่าเกาะปีนังได้ สันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะไทย เห็นว่าไม่มีประโยชน์อันใดที่จะขัดขวาง ไทรบุรีเป็นหัวเมืองที่อยู่ใกล้ ความกลัวมาก ไทยก็จึงเห็นตัว จำเป็นต้องสร้างชาติให้เข้มแข็งมากกว่า เพื่อป้องกันภัยจากศัตรูภายนอก ที่สำคัญคือ พม่า และอีก ประการหนึ่งเมื่อพิจารณาถึงผลได้เสียแล้วไทยคงไม่ต้องการ เป็นศัตรูกับอังกฤษ ด้วยการแสดงตนเพื่อ ขัดขวางผลประโยชน์ของอังกฤษอย่างชัดเจน บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ถือว่าได้เจรจาขอ เช่าเกาะปีนังและดินแดนโปรวิ้นซ์ เวลส์เลย์ กับสุลต่านในฐานะที่ไทรบุรีเป็นรัฐอิสระ^๑

อันที่จริงถ้าอังกฤษจะติดต่อกับเราเกาะปีนังจากไทยโดยตรงก็เชื่อได้ว่าไทยคงเต็มใจให้เช่า เพราะต้องการหาทางขนส่งอาวุธเข้ามาทำสงครามกับพม่า ดังจะเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงส่งคณะทูตไปยังปีนังในปี พ.ศ. ๒๓๓๕ (ค.ศ. ๑๗๙๒) เพื่อขอให้กับตัน ฟรานซิส โลทจัดหาวีรบรรพ ทหาร และเป็นพรหมทั้งกระสุนให้ด้วย แต่โลทตอบปฏิเสธ อ้างว่ารักษาคำสั่งของผู้สำเร็จราชการที่อินเดีย^๒ เป็นต้น

ไทยไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษด้วยเรื่องไทรบุรี จนถึงสมัย รัชกาลที่ ๒ เมื่อเกิดกรณีเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) เหวี่ยงออกจากไทย ไปส่งตนไปเงิน ตนไม่ยอมเข้ามาทูลเกล้าถวายตามกำหนด เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ต้องยกกำลังไปปราบและตีเมืองไทรบุรีได้เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๓๖๔ เจ้าพระยาไทรบุรีหนีไปอยู่ที่เกาะปีนัง ฝ่ายไทย ต้องการที่จะได้ตัวเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) มาลงโทษ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) จึง มีหนังสือไปถึงผู้ว่าการการ เกาะปีนัง ขอให้ตัวเจ้าพระยาไทรบุรีคืนมา แต่ผู้ว่าการการ เกาะปีนัง ไม่ยอม ส่งคืนมาให้^๓ คงเนื่องจากเห็นว่าเป็นการก่อกวนทางการเมือง อังกฤษมีสิทธิให้ความคุ้มครองได้ และ

^๑ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 40.

^๒ นันทา วรเนติวงศ์ พระยาราชภักดี (ฟรานซิส โลท) หน้า ๕๕ - ๕๘

^๓ L.A. Mills, loc. cit.

เกาะปีนังก็เป็นส่วนหนึ่งของไทรบุรี เจ้าพระยาไทรบุรีมีสิทธิเข้าไปอยู่ได้โดยชอบธรรม ฉะนั้นการที่
ไทยยกทัพไปตีไทรบุรีครั้งนี้ ทำให้ไทยต้องไปติดขัดเกี่ยวข้องกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ
โดยตรง

ในขณะที่ไทรบุรีถูกไทยโจมตีนั้น ฝ่ายอังกฤษมิได้ให้ความช่วยเหลือไทรบุรีให้พ้นจากการ
รุกรานเลย ที่เห็นดังนี้เพราะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ที่ให้หลีกเลี่ยงเรื่อง
ยุ่งยากต่าง ๆ กับประเทศทางตะวันออก เจ้าพระยาไทรบุรีเองรู้สึกผิดหวังมาก และถือว่าอังกฤษไม่
รักษาคำพูด มีชาวอังกฤษเป็นจำนวนมากที่เข้าข้างไทรบุรี แสดงความไม่พอใจที่รัฐบาลของตนไม่ยอม
ให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่เจ้าพระยาไทรบุรีเลยในคราวนั้น ทำให้อังกฤษต้องเสียเสีย
ชื่อเสียงและอิทธิพลในแหลมมลายู ตัวผู้ว่าราชการเกาะปีนังเองก็ไม่พอใจการกระทำของไทย แต่
ไม่สามารถจัดการสิ่งใดได้ นอกจากจะชี้แจงรัฐบาลที่อินเดียให้เห็นความสำคัญของการช่วยเหลือ
เจ้าพระยาไทรบุรี ให้กลับไปครองบ้านเมืองของตนตามเดิม และเพื่อเป็นการกู้ชื่อเสียงของอังกฤษ
ให้กลับคืนมา^๑

เมื่อไทยเข้าปกครองไทรบุรีโดยตรงแล้ว บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ มีความ
หวั่นเกรงว่า สัญญาที่บริษัททำไว้กับสุลต่านจะต้องล้มเลิกไป บริษัทกลัวว่าไทยจะเก็บภาษีสินค้าพวก
อาหารจากไทรบุรีที่ส่งไปยังปีนัง ซึ่งเคยไม่ต้องเสียภาษีอากร หรือมิฉะนั้นก็ไปยอมส่งสินค้าเหล่านี้
ไปยังปีนัง อันจะทำให้บริษัทได้รับความเดือดร้อนมาก นอกจากนั้นบริษัทต้องการให้ไทยยอมรับสิทธิ
ของบริษัทในการเช่าเกาะปีนัง เนื่องจากบริษัทกลัวว่าเมื่อไทยเข้าปกครองไทรบุรีแล้ว อาจจะไม่
เรียกรับเกาะปีนังคืน เพราะในแง่กฎหมายแล้วเกาะปีนังเป็นของไทรบุรีอยู่ และไทรบุรีนี้เป็น
เมืองประเทศราชของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ถ้าไทยต้องการเกาะปีนังคืน แต่บริษัทถือว่าได้เช่า
จากสุลต่านแล้วไม่ยอมคืนให้ ไทยอาจรบกวนเกาะปีนังและโปรวิ้นซ์ เวสต์มอร์เลย์ได้ บริษัทต้องการให้
ไทยรับรองสิทธิอันนี้เพื่อป้องกันปัญหาในอนาคต^๒ ประจวบกับเมื่อเจ้าพระยาบวรบุรีธรรมราช (แก้ว)

^๑ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p.34.

^๒ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p.184.

^๓ L.A. Mills, op.cit., p.30.

^๔ ทวีศักดิ์ ลอณภูมิ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๖๒๔

ลงไปรักษาเมืองไทรบุรีนั้น มีการวุ่นวายแย่งตำแหน่งเจ้าเมืองเประ ฝ่ายหนึ่งขอความช่วยเหลือจากสะลังงอ ฝ่ายรายามุคาขอความช่วยเหลือจากไทย เจ้าพระยานครศรีธรรมราชจึงให้กองทัพไทยลงไปตีเมืองเประ รายามุคาได้ครองเมือง ยิ่งเป็นเหตุให้พวกอังกฤษที่ปึงนังตกใจเกรงว่าไทยจะแผ่อำนาจลงไปทางใต้ ถึงกับญวาราชการที่ปึงนังขอให้รัฐบาลอังกฤษที่อื่นยื่นมือช่วยว่ากล่าว และนอกเหนือจากนี้บริษัทต้องการขยายการค้าโดยตรงกับกรุงเทพฯ ต้องการให้ปรับปรุงอัตราภาษีให้เป็นธรรมขึ้น และหาความมั่นคงให้พ่อค้าอังกฤษที่มาค้าขายที่กรุงเทพฯ ดังนั้นบริษัทอื่นก็เลยตระวันออกของอังกฤษจึงตกลงใจส่งนายจอห์น ครอเฟอร์ด (John Crawford) เป็นทูตมาเจรจากับรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ ๑

จุดมุ่งหมายสำคัญที่บริษัทอื่นเคียดแค้นของอังกฤษ ส่ง ครอเฟอร์ด เป็นทูตเข้ามายังกรุงเทพฯ ๑ คือ เรื่องการค้า ส่วนเรื่องเกี่ยวกับไทรบุรี และการช่วยเหลือให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) กลับไปครองเมืองไทรบุรีนั้นให้พูดเมื่อมีโอกาส และวิธีการพูดต้องแสดงความเป็นมิตรไมตรีที่สุด ไม่ให้ส่งผลกระทบกระเทือนต่อการเจรจาทางการค้าได้ ๒ นอกจากนี้บริษัทยังต้องการให้ครอเฟอร์ดหาทางให้ไทยยอมรับสิทธิในการเข้าเกาะปึงนังของบริษัทด้วย

ครอเฟอร์ดออกเดินทางจากกัลกัตตาเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๖๔ ถึงเกาะปึงนังเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ปีเดียวกัน ซึ่งเป็นเวลาภายหลังที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ได้ตีเมืองไทรบุรี เจ้าพระยานครศรีธรรมราชไม่ได้ตั้งใจลงไปตีถึงเกาะปึงนัง ครั้นทราบว่าครอเฟอร์ดเป็นทูตเข้ามาเมืองไทยก็ได้มีหนังสือไปแจ้งให้ครอเฟอร์ดเข้าใจว่า กองทัพไทยมิได้มีความประสงค์จะลงไปรบพุ่งถึงเกาะปึงนัง แม้พวกกองหน้าที่ลวงเลยเขตแดนเข้าไปในโปรวินซ์ เวลส์เลย์ก็ได้รับโทษและถูกห้ามมิให้เข้าเขตแดนเข้าไปอีก ๓

ครอเฟอร์ดเดินทางถึงปากน้ำเจ้าพระยาเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๖๔ และดำเนินการเจรจาเรื่องไทรบุรีกับรัฐบาลไทยเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ครอเฟอร์ดเริ่มการเจรจาด้วยการบอก

^๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๖ ไทยรบพม่า หน้า ๒๗๒

^๒ Geo. Swanton "Envoy's Instruction", Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, p. 593.

^๓ ศึกษารัศมีพาณิชย์ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒ หน้า ๒๓๔ - ๒๓๕

รับสิทธิของไทยเหนือเมืองไทรบุรีพร้อมทั้งแสดงความปรารถนาของอังกฤษที่จะให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) กลับไปครอง เมืองไทรบุรีตามเดิม ครอเฟอर्टอ้างว่าอังกฤษจำเป็นต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับควย เพราะเกาะปีนังและโปรวินซ์ เวลส์เลย์อยู่ในอาณาเขตของไทรบุรี ผลประโยชน์ของอังกฤษได้รับความกระทบกระเทือน เนื่องจากเสบียงอาหารและสินค้าที่เคยส่งมาจากไทรบุรีต้องซ่งกลับไปครอเฟอर्टยังไต้หูคันทันองกล่าวหาเจ้าพระยาอนุสรณ์ศรีธรรมราช (น้อย) ควยว่า ทำการรบกวนสร้างความเคืองครอนให้แก่ประชาชนและเจ้าพระยาไทรบุรี และได้อ้างว่าเจ้าพระยาอนุสรณ์ศรีธรรมราช ๑ ส่งจดหมายไปขู่เชิญที่เกาะปีนัง ขอให้ญวราชการอังกฤษที่เกาะปีนังส่งตัวเจ้าพระยาไทรบุรีคืน ไม่ว่าจะเป็นหรือตายก็ตาม ฝ่ายไทยได้โต้ตอบว่าไทรบุรีเป็นประเทศราชของไทย ทั้งเจ้าพระยาไทรบุรีและเจ้าพระยาอนุสรณ์ศรีธรรมราชต่างก็เป็นขุนนางควยกันทั้งสองคน เมื่อเกิดการวิวาทขึ้นเจ้าพระยาไทรบุรีก็ควรเข้ามากราบทูลทำความเข้าใจกับทางกรุงเทพฯ ฝ่ายไทยจะได้เรียกตัวเจ้าพระยาอนุสรณ์ศรีธรรมราช ๑ เข้ามาแก้อกล่าวหาให้เป็นการยุติธรรมทั้งสองฝ่าย เจ้าพระยาไทรบุรีเองนั้นก็ไม่ใช่เด็กเป็นผู้รู้แบบธรรมเนียมไทยก็ ถ้าอยากจะไ้หมยอำนาจการปกครองให้ก็ควรขึ้นมายังกรุงเทพฯ ๒ ต่อมาครอเฟอर्टเสนอให้แต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายไปตรวจสิ่งที่เกิดเหตุ แต่ไทยปฏิเสธอ้างว่าไม่ใช่ธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติ เพื่อจะชักปัญหาการเจรจาให้สิ้นสุดลง

ผลจากการเจรจาครั้งนี้ครอเฟอर्टประสบความสำเร็จเพียงเรื่องเดียว คือเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในการเช่าเกาะปีนังของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เนื่องจากไทยไม่ได้ทักท้วงเรื่องที่สุลต่านยอมให้บริษัทเช่าเกาะปีนัง และโปรวินซ์ เวลส์เลย์ ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับโดยปริยายว่าบริษัทได้เช่าเกาะปีนังโดยถูกต้องแล้ว ส่วนค่าเช่านั้นครอเฟอर्टปฏิเสธที่จะยกเงินให้แก่ไทย แต่บริษัทจะจ่ายให้กับสุลต่านต่อไป เมื่อพิจารณาจากการดำเนินการเจรจาจะเห็นได้ว่า ข้าราชการไทยที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการเจรจาครั้งนี้ได้พยายามรักษาสถาปัตยกรรมของประเทศไทยอย่างเต็มที่และพยายามป้องกันมิให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เข้ามามีอำนาจในกิจการภายในของไทย

จดหมายเหตุ ครอว์ฟอร์ด เอกสารของครอว์ฟอร์ด ไพโรจน์ เกษมณีกิจ แปล หน้า ๒๔

๒. หน้า ๓๐

๓. หน้า ๓๓

๔. หน้า ๓๓

ไต่สำเนา

เมื่อครอเฟอร์ได้รับคำสั่งให้เดินทางมาเยือนไทยในปี พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๘๒๑) แล้ว บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ไม่ได้ส่งทูตมาเจรจากับไทยอีกเลย จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) บริษัทจึงได้คิดจะส่งทูตมาเจรจากับไทย เพื่อขอความช่วยเหลือในการทำสงครามกับพม่า และบริษัทต้องการให้ไทยคืนเชลยชาวพม่าที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้นำไปกวาดต้อนจากเมืองมะริดกับเมืองตะนาวศรีกลับไปยังภูมิภาคเนาเดิม นอกจากนี้ยังต้องการทำสัญญาทางการค้าและเจรจาเรื่องเมืองไทรบุรีรวมทั้งหัวเมืองมลายูอื่น ๆ อีกด้วย ประจวบกับเวลานั้นไทยเพิ่งเปลี่ยนรัชกาลใหม่ ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงท่าทีต่อบริษัทไปในทางดี ดังนั้น ลอร์ดแอมเฮิสต์ (Lord Amherst) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดีย จึงแต่งตั้งให้นายร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) เป็นทูตเชิญอักษรสาส์นและเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ ฯ

คณะของเบอร์นีได้เดินทางจากกัลกัตตามาถึงเกาะปีนัง เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) เมื่อมาถึงเกาะปีนังแล้ว เบอร์นีได้ทราบข่าวว่าเจ้าพระยาบวรราชนครินทร์ (น้อย) ได้จัดเตรียมกองทัพที่ไทรบุรี เพื่อจะไปตีปะละและสะลังงอ^๒ นายโรเบิร์ต ฟูลเลอร์ตัน (Robert Fullerton) ผู้ว่าราชการเกาะปีนังต้องการยับยั้งการขยายอำนาจของไทย มิให้เกินเขตไทรบุรีลงไป เพราะถ้าปล่อยให้เจ้าพระยาบวรราชนครินทร์ (น้อย) ยกทัพลงไปที่ปะละกับสะลังงอได้แล้ว ก็จะกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ทางการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ในคาบสมุทรมลายู^๓ นายฟูลเลอร์ตันได้ส่งเรือรบจากเกาะปีนังไปคุ้มเชิงกองทัพเรือไทยที่ปากแม่น้ำตรัง ทำให้กองทัพเรือของเจ้าพระยาบวรฯ ไม่สามารถออกจากปากแม่น้ำได้ ซึ่งเป็นการขู่เชิญให้ฝ่ายไทยล้มเลิกแผนการโจมตีปะละและสะลังงอเสีย มิฉะนั้นฝ่ายอังกฤษจะเข้ากำลังเข้าจากสถาน เบอร์นีรับอาสาพาฟูลเลอร์ตันไปเจรจากับเจ้าพระยาบวรฯ เขาได้ชี้แจงต่อเจ้าพระยาบวรฯ ว่าบริษัท

^๑ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หน้า ๑๓๔

^๒ Henry Burney, "Narrative", The Burney Papers, vol. 2, part 5, pp. 107 - 108.

^๓ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, pp. 137 - 138.

^๔ วอลเตอร์ เอฟ เวลคา แผ่นดินพระนั่งเกล้า ฯ นิจ ทองโสภิต แปล หน้า ๑๒๕

อินเดียนตะวันออกของอังกฤษได้รับสิทธิทางการค้าเหนือประเทศและสะลังงามาจากฮอนันดา ทั้งนี้ บริษัทจึงจำเป็นต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับ เมื่อจะเกิดอันตรายกับรัฐทั้งสอง ในที่สุดได้ตกลงทำสัญญาเบื้องต้น (Preliminary Treaty) เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๘๒๑) มีเนื้อความสำคัญ คือ ไทยจะจัดส่งกองทัพเข้าไปโจมตีประเทศหรือสะลังงอ ถ้ากษัตริย์ไทยยินยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรีกลับปกครองเมือง เจ้าพระยาบันคร ๖ จะถอนทัพออกไปจากไทรบุรี และจะให้เสรีภาพในการค้าขายแก่ชาวอังกฤษและชาวมลายูในดินแดนไทย ส่วนอังกฤษนั้นให้สัญญาว่าจะไม่ยึดครองหรือเข้าแทรกแซงการปกครองของประเทศ จะป้องกันมิให้สุลต่านแห่งสะลังงอเข้าไปรบกวนความสงบในประเทศ และยินยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรีส่งคนไม่เงินคนไม่ทองและเงินปีให้แก่ไทย ในกรณีที่เจ้าพระยาไทรบุรีได้รับอนุญาตให้กลับปกครองเมืองของตน^๒

เมื่อเบอร์นีทำความตกลงกับเจ้าพระยาบันครศรีธรรมราช (น้อย) เรียบร้อยแล้ว เขาก็ได้เดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ โดยได้รับมอบหมายจากนายพลเดอร์ตัน ให้มาเจรจากับรัฐบาลไทยเกี่ยวกับปัญหาเรื่องรัฐมลายู ต้องเรียกร้องให้ไทยยินยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรีกลับไปครองเมืองไทรบุรีดังเดิม ให้คนไทยที่ส่งไปอยู่ที่ประเทศแลบเซตไทย ให้ไทยรับรองเอกราชของประเทศ หรือมิฉะนั้นก็ให้รัฐนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับไทยเพียงส่งเครื่องราชบรรณาการเท่านั้น ป้องกันไม่ให้ไทยขยายอำนาจออกไปอยู่ใกล้ดินแดนของอังกฤษในช่องแคบมะละกา อีกทั้งให้เปิดการศึกษาและการค้าอย่างเสรีกับดินแดนตอนใต้ของฝั่งตะวันออกของแหลมมลายูให้มากขึ้นด้วย^๓ เป็นที่น่าสังเกตว่านโยบายของรัฐบาลอังกฤษประจำอินเดียนั้นเกี่ยวกับไทยนั้นขัดแย้งกับนโยบายของผู้อำนวยการเกาะปีนัง ซึ่งพยายามเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องภายในของไทย เพื่อจะได้ขยายอิทธิพลของตนโดยสะดวกเหนือดินแดนบนคาบสมุทรมลายู และได้รับผลประโยชน์ทางการค้าอย่างเต็มที่ด้วย

เบอร์นีเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๖๔ การดำเนินการเจรจาของเขาประสบความสำเร็จ ไทยยินยอมลงนามในสนธิสัญญาเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๘๒๒) นับเป็นสนธิสัญญามับแรกที่ไทยทำกับประเทศตะวันตกตามแบบฉบับที่กระทำกันอยู่ใน

^๑ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 141.

^๒ Henry Burney, The Burney Papers, vol. 1, part 4, pp. 703 - 705.

^๓ Ibid., p. 210.

ปัจจุบัน สนธิสัญญาแยกออกเป็น ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งว่าด้วยการ เมืองมี ๑๔ มาตรา อีกฉบับหนึ่งว่าด้วยการค้า มี ๒ มาตรา ข้อตกลงที่เกี่ยวกับรัฐลาญนั้นอยู่ในมาตรา ๑๒, ๑๓ และ ๑๔ ของฉบับที่ว่าด้วยการเมือง โดยฝ่ายอังกฤษยอมรับว่าไทรบุรีเป็นของไทยโดยถูกต้อง และอังกฤษจะพยายามป้องกันไม่ให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) เข้ามารบกวหรือแย่งชิงเอาไทรบุรีไปจากไทย และจะย้ายเจ้าพระยาไทรบุรีออกไปจากป็นัง ไม่ให้อาศัยอยู่ในดินแดนที่ทางไทยกำหนดไว้ คือ ไทรบุรี เประ, สะลังงอ และ พม่า ข้อตกลงนี้ นับว่าเป็นประโยชน์กับไทยมากเพราะไทยจะได้ปกครองไทรบุรีได้สะดวกขึ้น และเป็นการยุติยังมีให้รัฐบาลที่เกาะป็นังเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) อีกต่อไป ฝ่ายไทยเองยอมให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษซื้อสินค้าพวกอาหารจากไทรบุรีได้โดยไม่ต้องเสียภาษี^๒ ในส่วนที่เกี่ยวกับกัณฑ์และตรังกานูไทยให้คำรับรองว่าจะไม่เข้าไปขัดขวางการค้าของอังกฤษ และอังกฤษก็สัญญาว่าจะไม่โจมตียึดเอาเมืองทั้งสองไปเป็นของอังกฤษ^๓ สัญญาฉบับนี้นับเป็นใจเขียนให้มีความหมายกำกวม ข้อความในสัญญาคลุมเครือไม่ได้มีการยอมรับอย่างชัดเจนว่ากัณฑ์และตรังกานูเป็นของไทยเช่นเดียวกับเมืองไทรบุรี นับว่าเป็นข้อบกพร่องของฝ่ายไทย ซึ่งทำให้มีปัญหาในการตีความของมาตรานี้ขึ้นในภายหลัง

นอกจากนี้ไทยและอังกฤษได้ตกลงกันว่าให้สุลต่านแห่งเประตัดสินใจเองว่าจะส่งบรรณาการให้ไทยต่อไปหรือไม่ และให้สุลต่านปกครองรัฐของตนโดยอิสระ ทั้งไทยและอังกฤษจะไม่ส่งกำลังเข้าไปรบกว่นเประ อังกฤษจะป้องกันไม่ให้สุลต่านแห่งสะลังงอโจมตีเประ และไทยจะไม่ยกทัพไปตีสะลังงอด้วย^๔ ซึ่งข้อตกลงอันนี้เป็น การเปิดโอกาสให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้เข้าไปแสวงหาอิทธิพลทางการค้าในเประมากขึ้นและ เบอร์นีเชื่อว่าเงื่อนไขอันนี้จะเป็นการรับรองเอกราช

กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ

เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๙๒ หน้า ๒๐ - ๒๑

๒
ก.

๓
ก. หน้า ๒๐

๔
วอดเตอร์ เอฟ เวลดา แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ นิจ ทองโสภิต แปล หน้า ๑๓๐

๕
กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย ด.ก. หน้า ๒๑

ของเประ ถึงแม้ว่าพระยาเประจะได้รับอนุญาตให้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาให้ไทยได้ แต่เบอร์นีย์
 นั้นใจว่าเประคงจะไม่ทำอย่างนั้น เป็นอันว่าเประได้เป็นอิสระจากไทยโดยสมบูรณ์

ปฏิกริยาตอบสนองสัญญาเบอร์นีย์จากฝ่ายอังกฤษนั้นมีความก้ำกึ่งกันอยู่ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย
 แสดงความพอใจและเข้าใจถึงความพยายามอย่างมากของเบอร์นีย์ในอันที่ระมัดระวังมิให้อังกฤษต้อง
 ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบไทย นับว่าเป็นข้อตกลงที่ดีที่สุดในที่ที่สามารถกระทำได้ในเวลานั้น แต่ปฏิกริยา
 จากรัฐบาลและพ่อค้าชาวอังกฤษในมลายูเป็นไปในทางตรงกันข้าม นายฟุลเลอร์ตันได้ตำหนิเบอร์นีย์
 อย่างรุนแรงในฐานะที่ยอมอ่อนข้อให้กับฝ่ายไทยจนเกินไปและว่าการดำเนินงานของคณะทูตเกี่ยวกับ
 มลายูเป็นความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง^๒ เบอร์นีย์ได้ตอบโต้โดยอ้างคำสั่งของรัฐบาลที่อินเดียว่าให้คำนึง
 ถึงการยอมประนีประนอมกับไทยมากกว่าเรื่องอื่น^๓ สำหรับฝ่ายไทยเห็นว่าสนธิสัญญานี้มีความ
 สำคัญทางการเมืองมาก เจือปนไขต่าง ๆ ที่ฝ่ายไทยยอมตกลงด้วยนั้น เพื่อให้เกิดสันติภาพและดำรง
 รักษาเอกราชของชาติไว้^๔

สนธิสัญญาเบอร์นีย์นั้นนับว่าเป็นสัญญาที่ทำกันอย่างเสมอภาค ข้อตกลงทุกข้อล้วนด้อยที่ด้อยอาศัย
 ชิงกันและกัน ทั้งสองฝ่ายต่างยอมรับผิดชอบเท่า ๆ กัน ทั้งมีโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์เหมือน ๆ
 กันอีกด้วย ข้อตกลงอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมทุกประการไม่มีฝ่ายใดเสียเปรียบ แต่อย่างไรก็ตามสนธิ
 สัญญาเบอร์นีย์ฉบับนี้ช่วยให้อังกฤษสามารถสกัดกั้นไม่ให้ไทยขยายอำนาจลงไปในทางใต้ได้สำเร็จคือทาง
 ชายฝั่งทะเลตะวันตกไม่ให้เคยไทรบุรีลงไป และทางชายฝั่งตะวันออกไม่ให้เคยกั้นตันและตรังกานู)

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดในหัวข้อนี้จะเห็นได้ว่า อังกฤษเริ่มเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับ
 ไทยและหัวเมืองมลายูมากขึ้นทุกทีตามลำดับ ในเบื้องต้นนโยบายของอังกฤษเป็นไปในทางที่ไม่เข้า
 แทรกแซงกับกิจการภายในของมลายู แต่ผู้ปฏิบัติงานและพ่อค้าชาวอังกฤษในแหลมมลายูพยายาม
 ขยายอิทธิพลแทรกแซงเข้ามายังกิจการภายในหัวเมืองมลายูของไทย และพยายามกีดกันไทยไม่ให้

^๑ วอลเตอร์ เอฟ เวลดา แผ่นดินพระนั่งเกล้า ๗ นิจุ ทองโสภิต แปล หน้า ๑๓๑

^๒ ฎ.

^๓

Henry Burney, The Burney Papers, vol. 1, part 3, p. 495.

^๔ วอลเตอร์ เอฟ เวลดา ฎ.ด. หน้า ๒๔๔

ขยายอำนาจลงมาทางใต้ การแทรกแซงอันนี้จะทวีมากขึ้น จนเป็นผลให้ในที่สุดอังกฤษต้องละทิ้งนโยบายไม่แทรกแซงโดยสิ้นเชิงดังจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอังกฤษทางหัวเมืองมลายูในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕

(พ.ศ. ๒๓๘๔ - พ.ศ. ๒๔๔๓)

ก. กรณีเมืองตรังกานูถูกระดมยิง

การระดมยิงเมืองตรังกานูโดยรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์นั้นเป็นเหตุสืบเนื่องมาจากสงครามกลางเมืองในรัฐปะหัง ถือได้ว่าเป็นการแทรกแซง และกระทำเกินกว่าเหตุของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ รัฐบาลไทยได้ส่งหนังสือพ้องร้องไปยังรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งรัฐบาลอังกฤษเองก็ถือว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ อาจทำให้เกิดการกระทบกระเทือนถึงสัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษได้ จึงได้จัดการเปลี่ยนตัวผู้สำเร็จราชการที่สิงคโปร์ใหม่และรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ก็ไม่ได้เข้าแทรกแซงในรัฐกันตันและตรังกานูอย่างเปิดเผยอีกเลย จนตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนเหตุการณ์ร้ายละเอียดก็มีดังต่อไปนี้

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ (ค.ศ. ๑๘๕๔) เกิดสงครามกลางเมืองในเมืองปะหัง เนื่องจากเจ้าเมืองหรือที่เรียกว่าบันดาหะ (Bondahara) ถึงแก่กรรม ลูกชายสองคน คือ ตันมูตาฮิร (Tun Mutahir) และ หวัน อาหมัด (Wan Ahmad) แย่งชิงตำแหน่งบันดาหะกัน จนในที่สุด ตันมูตาฮิรได้เป็นบันดาหะ แต่ก็ยังคงต้องสู้รบกับหวัน อาหมัดอยู่อีก พัทธเอกเควานาจ (Colonel Cavenagh) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ยื่นมือเข้าไกล่เกลี่ย เนื่องจากเหตุการณ์นี้ ทำให้การค้าของอังกฤษที่ปะหังได้รับความเสียหาย ฝ่ายบันดาหะตกลงและสัญญาว่าจะยอมให้เงินค่าทดแทนแก่หวัน อาหมัดตามที่เควานาจกำหนด แต่หวัน อาหมัดปฏิเสธข้อเสนอนี้

หวัน อาหมัดนี้ได้รับการสนับสนุนจากอหัดสุลต่านมะหมุด (Mahmud) แห่งเมืองลิงกา (Lingga) ซึ่งถูกถอดถอนจากตำแหน่งเพราะไม่เอาใจใส่ดูแลบ้านเมือง และกระทำตนเป็นศัตรูกับฮอลันดา สุลต่านมะหมุดได้เดินทางไปอยู่ที่สิงคโปร์และเข้าไปอยู่ในรัฐปะหัง และเขา

^๑ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 168.

^๒ J. Kennedy, A History of Malaya A.D. 1400 - 1959, p. 120.

ประกาศว่าตนเองมีสิทธิปกครองปะหัง เนื่องจากเป็นทายาทของผู้ปกครองอาณาจักรยะโฮร์^๑ ซึ่งเมืองปะหังเคยขึ้นอยู่กับอาณาจักรนี้ การรบระหว่างบันคาหะและหวัน อาหมัดดำเนินไปจนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ ฝ่ายบันคาหะก็สามารถขับไล่หวัน อาหมัดออกไปจากปะหังได้^๒

ต่อมาปลายปี พ.ศ. ๒๔๐๓ สุลต่านมะหมุดได้ให้เจงแคงคนสนิทเดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ เพื่อขอกำลังจากไทยไปช่วยหวัน อาหมัดรบกับบันคาหะเมืองปะหัง โดยสัญญาว่าถ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงช่วยเหลือแล้วก็จะเอาเมืองปะหังมาขึ้นต่อกรุงเทพฯ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วย และทรงปฏิเสธที่จะช่วยเหลือสุลต่านมะหมุด นอกจากนี้มีรับสั่งว่าถ้าสุลต่านมะหมุดอยู่ที่เมืองปะหังไม่มีความสุขสบาย ถ้าจะเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพฯ ก็จะไปรบกวนเกล้าฯ ให้อยู่อย่างมีความสุข^๓ เมื่อการติดต่อไม่ได้เจงแคงก็เดินทางกลับไปแล้ว หลังจากนั้นไม่นานสุลต่านมะหมุดก็มารดาบ้ายไปอยู่ที่เมืองตรังกานู ซึ่งพระยาตรังกานู (ตงกูมา) เป็นน้องชายของมารดาสุลต่านมะหมุด

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๐๔ สุลต่านมะหมุดได้ให้เจงแคงถือหนังสือเข้ามากรุงเทพฯ อีกว่าสุลต่านจะขอเอาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้นายเกิดโกธาอิสหากไปลงเรือที่สงขลาให้ลงไปสืบสวนเรื่องราวถึงเมืองปะหัง เมื่อนายเกิดโกธาอิสหากลงไปถึงเมืองตรังกานูได้พบกับสุลต่านมะหมุด จึงรับเข้ามากรุงเทพฯ^๔

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๐๕ สุลต่านมะหมุดกราบบังคมทูลลาออกไปเยี่ยมมารดาที่เมืองตรังกานูโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปกับเรือมหาพิไชยเทพ เมื่อสุลต่านมะหมุดไปถึงตรังกานูแล้ว ได้ร่วมมือกับหวัน อาหมัด ยกกำลังไปจากตรังกานูไปโจมตีรัฐปะหัง พันเอกเควนาญผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์กล่าวหาว่าไทยมีส่วนรวมในการโจมตีปะหัง^๕

^๑ Neon Snidvongs, The Development of Siam's Relations with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol. 1, p. 390.

^๒

L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 168.

^๓ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติรัชกาลที่ ๓ - ๔ หน้า ๕๗๘

^๔ ศึกษารัตนพัฒน์ชัย "พงศาวดารเมืองตรังกานู" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๐๕

^๕

Neon Snidvongs, op.cit., vol. 1, p. 392.

ระหว่างนั้นพระยาตรังกานูซึ่งมีความระแวงสลดต้ามะหมุดอยู่แล้วว่าจะคิดร้ายต่อตน ได้ฟ้องร้องกล่าวโทษสลดต้ามะหมุดไปยังอังกฤษเป็นทำนองว่าไทยหนุนหลังอีกควย เควนนาจเกรงว่าไทยจะสนับสนุนสลดต้ามะหมุดให้เป็นเจ้าเมืองตรังกานู แล้วใช้สลดต้ามเป็นเครื่องมือที่จะแผ่อำนาจเข้าไปในปะหัง เขาจึงได้มีหนังสือมายังนายโรเบิร์ต ชอมเบอร์ก (Robert Schomburgk) กองสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ๑ ให้ทอวารัฐบาลไทยเกี่ยวกับเรื่องนี้ พร้อมทั้งอ้างว่าการกระทำของไทย ทำให้การค้าของอังกฤษเสียหาย และขอให้ไทยนำตัวสลดต้ามะหมุดกลับมากรุงเทพฯ ๑ เสีย ขอกล่าวหาของผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ ทำความไม่พอพระทัยให้แก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นอันมากและได้พระราชทานกระแสพระราชดำริส่วนพระองค์มายังขุนนางฝ่ายไทย เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการโต้ตอบกับกองสุลอังกฤษด้วย รัฐบาลไทยได้ตอบปฏิเสธคำกล่าวหา และชี้แจงให้อังกฤษเข้าใจว่าสลดต้ามะหมุดไม่ใช่คนในบังคับไทย การจะบังคับให้อยู่หรือไปจากเมืองใดเมืองหนึ่ง จึงไม่อยู่ในอำนาจที่ไทยจะทำได้ แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยก็ได้ตกลงให้จัดเรือศรีอยุธยาเคชไปรับสลดต้ามะหมุดมาจากตรังกานู^๒ เพื่อเป็นการพยายามรักษาสัมพันธไมตรีระหว่างไทยและอังกฤษไว้

กองสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ๑ ได้รายงานคำตอบของรัฐบาลไทยไปยังผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ ซึ่งเขาได้ตอบกลับมาว่า ถ้าความยุ่งยากในเมืองปะหังยังคงดำเนินอยู่ต่อไป เขาจะต้องใช้มาตรการที่จำเป็นทุกอย่างเพื่อป้องกันผลประโยชน์ของอังกฤษ และรักษาความสงบในคาบสมุทรมาลายู^๓ แต่ก่อนที่เรือของไทยจะออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ๑ เควนนาจซึ่งเข้าใจว่าไทยถ่วงเวลาให้ถึงฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจะได้ใช้เป็นข้ออ้างในการเลื่อนเวลาที่จะมารับสลดต้ามะหมุดออกไป เพราะในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเรือไปสามารถจะเข้าเทียบท่าทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของคาบสมุทรมาลายูได้ เขาจึงได้สั่งให้พันเอกแมคเฟอร์สัน (Colonel McPherson) นำเรือรบมายังตรังกานู และยื่นคำขาดให้พระยาตรังกานูส่งตัวสลดต้ามะหมุดให้

๑ Sir Frank Swettenham, British Malaya, pp. 320 - 321.

๒ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ "พงศาวดารเมืองตรังกานู" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๖ หน้า ๓๐๘

๓ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 171.

แกอังกฤษภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง เพื่อส่งเขามายังกรุงเทพ ฯ และให้สัญญาว่าจะไม่ช่วยเหลือ
 หวัน อาหมักอีกต่อไป แต่พระยาตรังกานูปฏิเสธไม่ยอมส่งตัวสุลต่านมะหมุกให้โดยไม่ได้รับอนุญาต
 จากกรุงเทพ ฯ ก่อน ตรังกานูจึงถูกระดมยิงเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๕ หนึ่งสัปดาห์
 ก่อนที่เรือศรีอยุธยาจะออกจากกรุงเทพ ฯ เพื่อไปรับสุลต่านมะหมุกที่ตรังกานู^๒ เมื่อเรือ
 ศรีอยุธยาออกไปถึงเมืองตรังกานู สุลต่านมะหมุกหนีไปอยู่ที่ตำบลปะสุที่พรมแดนระหว่างกลันตัน
 และตรังกานู สุลต่านไม่ยอมมาโดยดี ภายหลังจึงโปรดให้หลวงกรัหมหาราชเป็นนายเรือกลไฟชื่อ
 สงครามครุชิตลงไปตามตัวสุลต่านมะหมุก ได้ตัวสุลต่านมายังกรุงเทพ ฯ^๓

การระดมยิงเมืองตรังกานูครั้งนี้ของผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ถือว่าเป็นการ
 แทรกแซงกิจการภายในของเมืองตรังกานู และเป็นการขัดต่อข้อตกลงในมาตรา ๑๒ ของสนธิสัญญา
 เบอร์นีย์ แต่พันเอกเคอวานาเองได้อ้างถึงมาตรา ๑๒ ของสนธิสัญญาเบอร์นีย์ ซึ่งกำหนดไว้ว่า
 พอล่าอังกฤษจะเข้าไปค้าขายในกลันตันและตรังกานูได้ และไทยกับอังกฤษจะไม่รบกวนรัฐทั้งสองนี้
 พันเอกเคอวานาจึงได้ตีความว่าสัญญาข้อนี้ไทยและอังกฤษร่วมกันประกันเอกราชของกลันตันและตรังกานู
 พันเอกเคอวานายังได้อ้างถึงคำพูดของพระยาตรังกานูที่สิงคโปร์ด้วยว่า ตรังกานูเป็นรัฐอิสระ การ
 ส่งบรรณาการให้ไทยสามปีครั้งนั้นเป็นเพียงของขวัญที่ให้ไทย เพื่อได้รับของตอบแทนที่มีค่ามากกว่า^๔
 และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ เขาได้ข่าวจากกรุงเทพ ฯ ว่า ไทยจะปลดพระยาตรังกานู (ทนกูมา) ออกจากตำแหน่ง
 และจะให้สุลต่านมะหมุกเป็นแทนเนื่องจากพระยาตรังกานูไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการ
 ตามประเพณี^๕ ซึ่งเขาถือว่าไทยเขาแทรกแซงกิจการภายในของตรังกานู ดังนั้นเขาจึงได้ตัดสินใจ
 เขาแทรกแซงในตรังกานูบ้าง

หลังจากฝ่ายอังกฤษได้ระดมยิงเมืองตรังกานูแล้ว ในวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๕

^๑ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 171.

^๒ Neon Snidvongs, The Development of Siam's Relations with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol. 1, p. 393.

^๓ ศึกษาภักดีพานิชย์ "พงศาวดารเมืองตรังกานู" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๖๐

^๔ Neon Snidvongs. op.cit., p. 397.

^๕ L.A. Mills, op.cit., p. 168.

เจ้าพระยาพระคลัง ก็ได้นำหนังสือไปส่ง ลอร์ดรัสเซลล์ (Lord Russell) รัฐมนตรี
ต่างประเทศอังกฤษ ในระหว่างนั้นกงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ ก็กับรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ก็ได้โต้ตอบ
กันเรื่องสิทธิของไทยเหนือก้นตันและตรังกานู ในที่สุดพันเอกเคอานาจรูปร่างว่าก้นตันและตรังกานู
ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยมาก่อนเลย ดังนั้นเจ้าพระยาพระคลังจึงได้มีหนังสือไปถึง
ลอร์ดรัสเซลล์อีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๕ ในที่สุดเซอร์จอห์น เฮย์ (Sir John
Hay) ได้เสนอเรื่องนี้เข้าที่ประชุมสภาผู้แทนที่ลอนดอนใน พ.ศ. ๒๔๐๖ เขาได้กล่าวโจมตีพันเอก
เคอานาจรูปร่างว่า ขอร้องของพันเอกเคอานาจรูปร่างว่าเขาไม่รู้ว่าตรังกานูเป็นของไทยนั้นเป็นเรื่องเหลวไหล
เซอร์จอห์น เฮย์ ได้กล่าวว่า มาตรา ๑๒ ของสนธิสัญญาเบอร์นีได้บังคับไว้ชัดเจนแล้ว ไม่มีข้อสงสัย
ใด ๆ ทั้งสิ้น^๑ ดังนั้นจึงถือได้ว่าพันเอกเคอานาจรูปร่างทำการโดยพลการ เป็นการละเมิดต่อสนธิ
สัญญาเบอร์นี รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเรียกตัวพันเอกเคอานาจรูปร่างและเปลี่ยนตัวผู้สำเร็จราชการ
อังกฤษประจำสิงคโปร์ใหม่ นับได้ว่าเป็นความสำเร็จทางการทูตของไทย ไทยได้รับผลประโยชน์
ทำให้รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ยอมรับสิทธิของไทยเหนือรัฐก้นตันและตรังกานู และรัฐบาลอังกฤษที่
สิงคโปร์ก็ไม่ได้เข้ามาแทรกแซงในรัฐทั้งสองอย่างเปิดเผยอีกเลย จนตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. การเปลี่ยนแปลงนโยบายของอังกฤษในแหลมมลายู

ในระยะแรกที่อังกฤษเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับคาบสมุทรมลายู อังกฤษได้ยึดถือนโยบาย
ไม่แทรกแซงกิจการภายในของรัฐมลายู และนโยบายนี้ได้รับการยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติต่อมา
จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๐๕ (ค.ศ. ๑๘๖๒) รัฐบาลเสตรทเซทเทอลแมนส์ได้พยายามรักษาคำสั่งนี้มาโดย
เคร่งครัด ถึงแม้ว่าเสตรทเซทเทอลแมนส์จะได้แยกออกมาจากการควบคุมของสำนักงานที่อินเดีย
มาตั้งเป็นควานไคโลนี* ใน พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) แล้วก็ตาม แต่เหตุการณ์ในแหลมมลายูใน
เวลาต่อมา กว้างเป็นเหตุให้อังกฤษเปลี่ยนแปลงนโยบายเดิมของตน

^๑ Neon Snidvongs. The Development of Siam's Relations with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol. 1, p.403.

^๒

Ibid., p. 404.

* ขึ้นตรงต่อกระทรวงอาณานิคมที่กรุงลอนดอน

สาเหตุสำคัญประการแรกที่ทำให้อังกฤษต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายไม่เข้าแทรกแซงในเรื่องต่าง ๆ ของรัฐมลายู คือ ความหวาดกลัวการแทรกแซงจากมหาอำนาจยุโรปชาติอื่น ซึ่งจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของอาณานิคมอังกฤษในอินเดีย และเส้นทางที่จะไปยังตะวันออกไกล โดยผ่านทางช่องแคบมะละกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคิแลนของรัฐบาลมลายูทางตอนเหนือ ถ้าตกอยู่ในอำนาจของชาติอื่น การค้าของอังกฤษและการคลังของอินเดียจะได้รับความเสียหายกระทบกระเทือนมาก ถึงแม้ว่าสิงคโปร์จะเป็นจุดสำคัญทางตอนใต้ของเอเชีย แต่คุณค่าครึ่งหนึ่งของสิงคโปร์จะหมดไปถ้าตกแก่หรือของคามสมุทรมลายูถูกมหาอำนาจอื่นยึดครอง ชาติที่ควบคุมคามสมุทรมลายูจะเป็นผู้ควบคุมเส้นทางไปตะวันออกไกล

ความหวาดกลัวอันตรัยจากการเข้าแทรกแซงของต่างชาติ จะเป็นจริงเป็นจังขึ้น ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๒๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๒๔ (ค.ศ. ๑๘๘๐ - ๑๘๘๑) เมื่อเรือรัสเซียแล่นเข้าไปในน่านน้ำมลายูบ่อย ๆ โดยเฉพาะมีข่าวลือว่ารัสเซียกำลังมองหาเกาะ หรือคิแลนที่ตั้งอยู่ระหว่างเกาะบอร์เนียวและเกาะของอังกฤษ เพื่อควบคุมตอนที่เป็นคอคอของแหลม เซอร์เฟรดเดอริก เวลด์ (Sir Frederick Weld) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ในขณะนั้น มีความวิตกกังวลมาก ถึงแม้ว่าจะได้รับการยืนยันว่ารัฐบาลอังกฤษไม่กลัวแผนการของรัสเซียในไทยหรือในคามสมุทรมลายู เขาเสนอให้รัฐบาลอังกฤษก้าวไปข้างหน้าอย่างช้า ๆ และสุ่มรวมคอมในแหลมมลายูคิแลนใต้สุด จนกระทั่งนาวศรีในเขตพม่าของอังกฤษควรนำเข้ามาอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษทั้งหมดเพื่อประโยชน์ของประเทศอังกฤษและประชาชนในท้องถิ่น เจ้าที่นาผู้ใหญ่ในกระทรวงอาณานิคมต่างไม่เห็นด้วยกับเวลด์ พวกเขาเห็นว่าควรรักษาสถานภาพเดิมในแหลมมลายูเอาไว้ แต่คิมเบอร์ลีย์ (Kimberley) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมกลับเห็นชอบด้วย และออกคำสั่งให้มหาอำนาจผู้สำเร็จราชการประจำสิงคโปร์ดำเนินการตามแผนการ เพื่อส่งเสริมอิทธิพลของอังกฤษได้ในกรณีจำเป็น

^๑ Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya, 1886-1897", Journal of Southeast Asian History, vol. 10, no. 2, September 1969, p. 282 (citing F.O. 17/1293 C.O. Memo. enclosed in C.O. to F.O. 28 February 1896)

^๒ Eunice Thio, "The British Forward Movement in the Malay Peninsula, 1880 - 1889", Papers on Malayan History, p. 123.

^๓ Ibid., p. 124.

แต่นโยบายทั่วไปก็ถือว่าการผนวกดินแดน กระตุ้นให้เจ้าผู้ครองรัฐปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ อังกฤษจะเข้าเฝ้าอังกฤษเมื่อเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงที่เป็นอันตรายต่อความสงบ และความเจริญรุ่งเรืองของแหลมมลายูเท่านั้น

นอกจากนี้แล้วเยอรมันก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่อังกฤษไม่ไว้วางใจ เนื่องจากตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๒๖ (ค.ศ. ๑๘๘๓) เป็นต้นมา บิสมาร์ค (Bismarck) ผู้นำเยอรมัน ได้ให้การสนับสนุนอย่างแข็งขันต่อการคุกคามเยอรมันและพวกพันธมิตรในทวีปเอเชีย เพื่อขยายอิทธิพลของตนออกไป ซึ่งบิสมาร์คใช้นโยบายเพิกเฉยต่อการอ้างสิทธิของอังกฤษเหนือดินแดนที่อังกฤษยังไม่มีอำนาจเต็มที่และยังไม่ได้มีการทำสัญญาเป็นทางการกับเจ้าผู้ปกครองดินแดนนั้น ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้อังกฤษพยายามหาความมั่นคงให้กับผลประโยชน์ของตนเองในแหลมมลายู กระทรวงที่เกี่ยวข้องในการวางนโยบาย คือ กระทรวงต่างประเทศ กระทรวงอาณานิคม และกระทรวงว่าการอินเดีย ต่างมีความเห็นตรงกันว่า จะไม่มีการยินยอมให้มหาอำนาจอื่นเข้ามามีบทบาทในตะวันออกของแหลมมลายู อีกทั้งโครงการอันใหญ่ของต่างชาติที่จะกระทบกระเทือนผลประโยชน์และอิทธิพลของอังกฤษในแหลมมลายู อังกฤษก็พยายามสกัดกั้น เช่น โครงการขุดคลองกั้นระหว่างรัฐบาห์เรนและรัฐโอมม์อัลคาล์บ ซึ่งอังกฤษก็ดำเนินการขุดวางและขอสิทธิเพื่อดำเนินการเอง แต่รัฐบาลไทยไม่ยอมให้สัมปทานในการขุดคลองกั้นนี้แก่อังกฤษหรือฝรั่งเศส นอกจากนี้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษก็ต้องการสกัดกั้นให้มหาอำนาจอื่นออกไปจากแหลมมลายูเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอันดับแรกสุด ยิ่งไปกว่าการสร้างเสริมอำนาจการบริหารของอังกฤษ เพื่อส่งเสริมการค้าและเศรษฐกิจอีก

สาเหตุประการที่สองของการเปลี่ยนนโยบายของอังกฤษในแหลมมลายู ก็คืออังกฤษต้องการสกัดกั้นอันตรายจากการคุกคามของฝรั่งเศสในอินโดจีน หากประเทศไทยตกเป็นของฝรั่งเศสเมื่อใด ฝรั่งเศสคงจะขออ้างสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูเป็นกาวนำไปเพื่อการสร้างอิทธิพลของฝรั่งเศสในแถบนี้ เหมือนกันที่ฝรั่งเศสได้ยกอ้างสิทธิเหนือดินแดนที่เคยอยู่ภายใต้อาณัติของฝรั่งเศส

^๑ Eunice Thio, "The British Forward Movement in the Malay Peninsula, 1880 - 1889", Papers on Malayan History, p.125 - 126 (citing C.O. 273/104, Kimberley to Weld, 11 February 1881).

^๒ Ibid., p. 128.

^๓ Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya, 1886 - 1897", Journal of Southeast Asian History, vol.10, no.2, September 1969, p. 282.

อังกฤษก็จะยอมเสียผลประโยชน์และอิทธิพลในแหลมมลายูไปได้เช่นเดียวกัน อังกฤษจึงจำเป็นต้องละทิ้งนโยบายไม่เข้าแทรกแซงที่เคยยึดถือมาแต่เดิม เพื่อเสริมสร้างอิทธิพลของตนให้มั่นคงยิ่งขึ้น ประจวบกับการเปลี่ยนแปลงในวงการ เมืองของอังกฤษเอง ใ้ช่วยใ้มีนโยบายแทรกแซงเป็นไปไ้เร็วขึ้น เนื่องจากคิมเบอร์ลีย์รัฐมนตรีกระทรวงอาณานิคม มีนโยบายขยายอิทธิพลของ อังกฤษออกไปอย่างกว้างขวางอีกด้วย

นอกจากนี้สาเหตุประการที่สาม คือ อังกฤษจำเป็นต้องรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการลงทุนของพ่อค้าอังกฤษในแหลมมลายู เนื่องจากพ่อค้าและผู้นลงทุนในกิจการเหมืองแร่ในรัฐมลายูทางแสดงท่าที่ไ้ทราบว่า ถ้ารัฐบาลอังกฤษไ้สามารถไ้ความคุ้มครองแก่ผลประโยชน์ของตนไ้ ก็เป็นการจำเป็นที่ไ้จะต้องขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจอื่น ตลอดระยะเวลาที่ไ้ผ่านมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๑๕ (ค.ศ. ๑๘๗๒) รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ไ้ปฏิเสธไม่ยอมรับนิคมในเรือ่งต่าง ๆ ของรัฐมลายู และได้บอกกับสมาคมพ่อค้าสิงคโปร์ (Singapore Chamber of Commerce) ซึ่งไ้ร้องทุกข์บอกว่า ธุรกิจของชาวอังกฤษในรัฐเหล่านั้นไม่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลเลย ถึงแม้เมื่อเกิดการสู้รบกันของพวกกรรมกรเหมืองชาวจีนในรัฐไ้กระทำไ้การกีดกันต่าง ๆ ต้องหยุดชะงักเหมก พ่อค้าในเขตเขตเทอดแมนส์ไ้ได้รับความเดือดร้อน จึงร้องทุกข์ไปยังพันเอกเซอร์แฮรี เซนต์ ยอร์ช ออร์ด (Colonel Sir Harry St. George Ord) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ แต่ออร์ดไม่อาจช่วยเหลือไ้ เพราะไ้รับคำสั่งจากรัฐบาลอังกฤษมิไ้กระทำการใด ๆ นอกเหนือคำสั่งเห็นชัดชัด^๑

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) เรืออังกฤษถูกชาวจีนปล้น ข้าราชการในเขตเขตเทอดแมนส์ไม่พอใจมาก การกีดกันและการคมนาคมซึ่งต้องอาศัยทางน้ำเป็นส่วนไ้ใหญ่มีอุปสรรคและไ้ขัดขวาง ดังนั้นบรรดาพ่อค้า ข้าราชการอังกฤษ รวมทั้งหนังสือพิมพ์ที่ออกในปีนัง และสิงคโปร์ต่างพากันเรียกร้องไ้ให้รัฐบาลอังกฤษเข้าดำเนินการในเรื่องนี้ มีการเสนอให้ตั้งเรสิดเอนต์ชาติอังกฤษ หรือตัวแทนทางการเมืองของอังกฤษเข้าไปประจำรัฐต่าง ๆ ที่สำคัญ แต่ขอเวลาไ้ไ้ไ้^๒

๑

Brian Harrison, South East Asia, A Short History, p. 204.

๒

C.D.Cowan, Nineteenth Century Malaya : The Origins of British Political Control, p. 63.

ความสนใจจากรัฐบาลอังกฤษเท่าที่ควร^๑ อย่างไรก็ตามก็อังกฤษก็ต้องเข้าแทรกแซงกิจการในรัฐมลายูในเวลาต่อมา เพื่อป้องกันและรักษาผลประโยชน์ทางด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจของตนเองเอาไว้ ไม่ให้มหาอำนาจอื่นเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับ

การแทรกแซงของอังกฤษในแหลมมลายูเริ่มต้นจากคำสั่งของคิมเบอร์ลีย์ลงวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๖ (ค.ศ. ๑๘๗๓) ถึงเซอร์แอนดรูว์ คลาร์ก (Sir Andrew Clarke) ซึ่งเข้ารับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่สิงคโปร์สืบแทนเซอร์แฮรี ออก มีใจความสำคัญว่า ถึงแม้ว่ารัฐบาลอังกฤษจะไม่มี ความปรารถนาที่จะเข้าแทรกแซงในกิจการภายในของรัฐมลายู แต่จากการติดต่ออันยาวนานระหว่างอังกฤษและรัฐมลายู ทำให้รัฐบาลอังกฤษมีหน้าที่ที่จะช่วยรัฐเหล่านั้นให้พ้นจากความหายนะอันเกิดจากความไม่เป็นระเบียบที่ดำเนินอยู่ และคิมเบอร์ลีย์ยังให้คลาร์กพิจารณาด้วยว่า เป็นการสมควรหรือไม่ที่จะแต่งตั้งข้าราชการอังกฤษไปอยู่ประจำในรัฐใดรัฐหนึ่ง และการแต่งตั้งนี้จะต้องได้รับความยินยอมอย่างเต็มที่จากรัฐบาลพื้นเมืองด้วย^๒ ดังนั้นวิธีการที่สามารถจะทำให้เป็นไปตามคำสั่งดังกล่าวได้ คือ การชักนำและจูงใจให้บรรดารัฐมลายูยินยอมใช้ระบบเรสิเดนซ์

รัฐมลายูรัฐแรกที่อังกฤษนำระบบเรสิเดนซ์เข้าไปใช้ คือ รัฐเปเร เนื่องจากรายงานคาของรัฐเปเรได้ชักชวนให้คลาร์กตรวจจัดการยุติสถานการณ์ที่วุ่นวายในรัฐเปเร และถ้าอังกฤษจัดการได้สำเร็จ เขาก็ยินดีที่จะอยู่ใต้ความอารักขาของอังกฤษ^๓ ดังนั้นจึงเป็นโอกาสให้คลาร์กได้จัดการทำสัญญาปักธง (Pangkor Engagement) กับหัวหน้าคนสำคัญชาวมลายูในรัฐเปเร เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗ (ค.ศ. ๑๘๗๔) สัญญานี้เป็นจุดเริ่มต้นของการมีเรสิเดนซ์อังกฤษเข้าไปปกครองรัฐมลายู^๔ ต่อจากนั้นคลาร์กก็เริ่มมาสนใจในรัฐสะลังซึ่งมีความวุ่นวายไม่น้อยกว่ารัฐเปเร เพราะมีการรบระหว่างพวกโจรและโจรสลัดชุกชุม พวกโจรสลัดได้โจมตีเรือของมะละกา และฆ่าคนในฝั่งกับอังกฤษตาย คลาร์กจึงเข้าแทรกแซงซึ่งที่ปรึกษาอย่างไม่เป็นทางการขึ้นที่สะลังอราว

^๑ C.D.Cowan, Nineteenth Century Malaya : The Origins of British Political Control, p. 116.

^๒ Richard O. Winstedt, Malaya and its History, p. 65.

^๓ Rupert Emerson, Malaysia : A Study in Direct and Indirect Rule, p. 119.

^๔ J. Kennedy, A History of Malaya A.D. 1400 - 1959, p. 157.

กลาง เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๑๓ และในไม่ช้าจะลงมือให้วีเรลีเคนต์อังกฤษประจำรัฐไบ และ
ในบีเงอสุไหง - อุง (Sungei Ujong) ซึ่งรวมอยู่ในเนกรี เซมบิลันก็ขอวีเรลีเคนต์อังกฤษ
ด้วย ภายในระยะเวลาเพียง ๑ ปี คล้าก็สามารนนำระบบวีเรลีเคนต์เป็นระบบการปกครอง
โดยทางอ้อมของอังกฤษเข้าไปใช้ในแหลมมลายูได้ถึง ๓ รัฐ^๑ แต่การขยายอิทธิพลของอังกฤษต้อง
หยุดชะงักลงเมื่อวีเรลีเคนต์เบิร์ (Barch) ประจำรัฐเปเรตูกาตาย

เมื่อการทดลองนำนโยบายของคิมเบอร์ลีเข้าไปใช้ในรัฐมลายูเกิดผลร้ายขึ้น จอร์จ
คาร์นาเวน (Lord Carnarvon) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมในรัฐบาลชุกคิสเรลลี่
(Disraeli) ก็ปฏิเสธที่จะขยายอำนาจการรับผิดชอบใด ๆ ของอังกฤษออกไป ดังนั้นระหว่าง
ปี พ.ศ. ๒๔๑๔ - พ.ศ. ๒๔๒๓ (ค.ศ. ๑๘๗๑ - ๑๘๘๐) รัฐบาลอังกฤษจึงไม่สนับสนุนการแผ่อิทธิพล
เข้าไปในรัฐมลายูเลย^๒ จวบจนกระทั่งคิมเบอร์ลีกลับเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม
ในรัฐบาลจุกเกลสตัน (Gladstone) นโยบายของอังกฤษในมลายูจึงได้รับการพิจารณาใหม่
อีกครั้งหนึ่ง

คิมเบอร์ลีได้ออกคำสั่งให้อำนาจผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ดำเนินการเพื่อส่งเสริม
อิทธิพลของอังกฤษได้ แต่หลีกเลี่ยงการผนวกดินแดน อาศัยคำสั่งนี้เองก็ดำเนินการกระชั้น
สัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลสหราชอาณาจักรกับรัฐเล็ก ๆ ๙ รัฐในเนกรี เซมบิลัน ต่อมาใน
พ.ศ. ๒๔๓๔ (ค.ศ. ๑๘๙๑) รัฐเหล่านี้ก็รวมเข้าเป็นรัฐเดียว คือ รัฐเนกรี เซมบิลัน (Negri
Sembilan)^๓ และมีวีเรลีเคนต์อังกฤษประจำอยูด้วย

จากนั้นเป้าหมายอันต่อไปของเวลต์ คือ รัฐปะหัง ผู้ครองรัฐ คือ หวัน อาหมัด ได้ให้
ชาวต่างชาติเข้าสัมปทานทำเหมืองแร่ที่บุกเป็นจำนวนมาก เรื่องนี้แม้ว่ากระทบกระเทือนต่อความ
มั่นคงของอังกฤษ เนื่องจากชาวยุโรปที่ขอสัมปทานนั้น อาจนำความยุ่งยากร้ายแรงมาสู่รัฐบาล

^๑ J. Kennedy, A History of Malaya A.D. 1400 - 1959, p. 162.

^๒ Eunice Thio, "The British Forward Movement in the Malay Peninsula, 1880 - 1889", Papers on Malayan History, p. 122.

^๓ Richard O. Winstedt, Malaya and its History, p. 72.

ชักนำให้อำนาจอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ๑ ในเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) จากการ
รับเราของผู้เช่าสัมปทาน, ญาติ, เพื่อนและที่ปรึกษา รวมทั้งผู้ปกครองรัฐยะโฮร์ หัว อาหมัดได้
ยินยอมเซ็นสัญญากับอังกฤษ ในสัญญานั้นปะหังได้รับความคุ้มครองจากอังกฤษในกรณีที่ถูกรุกรานจาก
ภายนอก และอังกฤษมีอำนาจควบคุมการต่างประเทศด้วย ในข้อตกลงอังกฤษจะมีตัวแทนทำหน้าที่
เหมือนกงสุลประจำอยู่ในปะหัง จากข้อตกลงนี้อังกฤษจึงอยู่ในฐานะที่จะป้องกันมิให้อำนาจอื่น
เข้าเกี่ยวข้องกับปะหังได้ ส่วนการปกครองภายในนั้นยังคงอยู่ในอำนาจของบันดาหฺรา ซึ่งใช้วิธี
การปกครองแบบเดิม ซึ่งทำให้ชีวิตและทรัพย์สินของคนอังกฤษไม่มั่นคง ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดกรณี
คนจีนในมังกัมกับอังกฤษคนหนึ่งถูกฆาตกรรม อังกฤษจึงถือโอกาสบีบบังคับให้ปะหังยอมรับเรสิดเอนต์อังกฤษ
ในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. ๑๘๘๘) ๒

การดำเนินการแทรกแซงของอังกฤษในรัฐมลายูนั้น กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จตาม
ความต้องการในชั่วระยะเวลาเพียง ๑๕ ปี คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๑ อังกฤษ
สามารถเข้าควบคุมรัฐเประ, สะวังงอ, เนกรี เซมบิลัน และ ปะหัง รัฐทั้ง ๔ ต่างยอมรับการ
อารักขาของอังกฤษ อังกฤษควบคุมทางด้านการติดต่อกับต่างชาติ และมีเรสิดเอนต์อังกฤษประจำอยู่ใน
ในแต่ละรัฐ รัฐทั้ง ๔ ต้องปฏิบัติตามคำแนะนำในทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องศาสนาและขนบธรรมเนียม
ของชาวมลายู กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คืออังกฤษได้เข้าปกครองรัฐเหล่านี้โดยทางอ้อมนั่นเอง ผู้ปกครอง
ชาวมลายูเป็นเพียงผู้ปกครองแต่ในนาม อำนาจแท้จริงอยู่ที่เรสิดเอนต์อังกฤษ

รัฐมลายูรัฐเดียวที่สามารถรักษาความสงบและความเป็นระเบียบไว้ได้ คือ รัฐยะโฮร์
เนื่องจากมหาราชอาบู เนการ (Abu Bakar) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการปกครองบ้านเมือง
เมื่ออังกฤษเกิดความกลัวการแทรกแซงจากต่างชาติ อังกฤษได้ทำสนธิสัญญากับยะโฮร์ในปี พ.ศ.
๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๕) โดยอังกฤษสัญญาจะให้ความคุ้มครองไม่ให้ถูกรุกรานจากศัตรูภายนอก ส่วน
ยะโฮร์สัญญาว่าจะไม่ทำความตกลงใด ๆ หรือให้สัมปทานแก่ชาติใดนอกจากอังกฤษหรือคนในบังคับ

๑
Eunice Thio, "The British Forward Movement in the Malay Peninsula, 1880
- 1889", Papers on Malayan History, p. 127.

๒

Ibid., p. 128.

อังกฤษ และยินยอมจะรับตัวแทนชาวอังกฤษทำหน้าที่เหมือนกงสุล ถ้าเป็นความประสงค์ของอังกฤษ จะเห็นได้ว่าตามข้อสัญญาที่อังกฤษไม่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในได้โดยตรง ความผูกพันที่มีอยู่เป็นเพียงความผูกพันตามสนธิสัญญามีไว้ในฐานะเมืองขึ้น นอกจากนี้ สมาคมพ่อค้าของ สิงคโปร์ก็ไม่ให้การสนับสนุนให้รัฐบาลอังกฤษแผ่อิทธิพลเข้าไปในยะโฮร์อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลไทยที่อยู่ที่ตอนใต้อาณาจักรไทยกำลังตกอยู่ในอิทธิพลของอังกฤษด้วยเช่นกัน

ค. นโยบายของรัชกาลที่ ๕ ในการปกครองหัวเมืองมลายูและสิทธิของไทยเหนือรัฐไทรบุรี กุลันตัน ตรังกานุ และ ปะลิส

นับจากต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ไทยได้อ้างสิทธิคุ้มครองเหนือรัฐมลายูทั้ง ๔ คือ ไทรบุรี กุลันตัน ตรังกานุ และ ปะลิส โดยใช้วิธีการปกครองแบบเมืองประเทศราช ให้สุลต่านแต่ละรัฐมีสิทธิปกครองภายในรัฐของตน แต่ต้องส่งตนไมเงินต้นไมทองและเครื่องราชบรรณาการมาถวาย พระมหากษัตริย์ไทยตามกำหนด ๓ ปี ครั้ง ส่วนไทยมีอำนาจควบคุมการต่างประเทศ และให้ความช่วยเหลือเมื่อรัฐเหล่านี้ถูกรุกรานจากชาติอื่น รัฐบาลไทยใช้นโยบายอ้อมล้อมปกครองรัฐมลายู และพยายามกระชับการปกครองเมื่อมีโอกาส^๒

รัฐบาลไทยตระหนักถึงอันตรายอันจะเกิดจากการแทรกแซงของอังกฤษ ในหัวเมืองมลายูของไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองได้เสด็จเยือนมลายูหลายครั้ง ดังเช่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) หลังจากเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการปกครองของสิงคโปร์ ปีนัง พม่า และอินเดียนแล้ว เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับได้แวะประพาสหัวเมืองชายทะเลทาง ตะวันตก เช่น พังงา ภูเก็ต รวมทั้งไทรบุรีด้วย^๓ เพื่อทรงทราบความเป็นอยู่ของราษฎร ลักษณะ ภูมิประเทศ และการปกครอง เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพระบรมราโชบายในการปกครองให้

^๑ Richard O. Winstedt, Malaya and its History, p.76.

^๒ แฉก สุข นุมนนท " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๘๐๕ "

วรรณไวทยาการ หน้า ๕

^๓ กีฬารักษ์พาดิษย์ " พงศาวดารเมืองไทรบุรี " ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๒๖๔

มั่นคงยิ่งขึ้น และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. ๑๘๘๘) พระองค์ได้เสด็จประพาสหัวเมืองมลายูอีกครั้งหนึ่ง ไปรคเกลา ฯ พระราชทานยศ ตรา ตลอดจนของที่ระลึกอื่น ๆ ให้แก่พวกภรรยาและทรงพยายามกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีว่าเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จไปจนถึงเมืองกลันตันและตรังگانู นอกจากนี้พระองค์ยังทรงพยายามยกฐานะหัวเมืองมลายู เช่นทรงยกฐานะนครคูรงรัฐไทรบุรีเป็นเจ้าพระยา และก็ยังได้ไปรคเกลา ฯ ให้เมืองไทรบุรีขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ แทนที่จะขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชดังแต่ก่อน นับว่าเป็นการเริ่มการปกครองโดยตรงเป็นขั้นแรก เมื่อทรงปรับปรุงการปกครองหัวเมืองจัดตั้งมณฑลต่าง ๆ ขึ้น ก็ไปรคเกลา ฯ ให้ยกเมืองไทรบุรี สทูล และปะลิสขึ้นเป็นมณฑลไทรบุรีใน พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) มีสุลต่านเป็นข้าหลวงปกครองเอง แต่ขึ้นตรงต่อไทยมากขึ้น ^๒ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนอำนาจของไทย และไทยต้องการรักษาสีทธิเหนือรัฐมลายูทั้ง ๔ เอาไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไทยในการรักษาดินแดนที่แท้จริงของตนเอง โดยใช้หัวเมืองมลายูเหล่านี้เป็นเกราะป้องกันภัยจากข้าศึกหัวเมืองอื่น คือ อังกฤษ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้หลักจิตวิทยาพยายามให้เจ้าผู้ครองรัฐมลายูทั้ง ๔ มีความจงรักภักดีต่อไทยมากขึ้น แต่ทรงให้ปกครองจัดการภายในด้วยตนเอง ^๓

การอ้างสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูทั้ง ๔ คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังگانู และ ปะลิส นั้น จะหมายความว่าไปทันที ถ้าอังกฤษซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลในแหลมมลายูไม่ยอมรับสิทธิของไทย แต่เสด็จเสด็จเยือนและกรณีระดมยิงตรังگانูทำให้อังกฤษต้องยอมรับสิทธิของไทย ถึงแม้ว่าข้าราชการอังกฤษในมลายูจะใช้นโยบายเข้าแทรกแซงในรัฐชนไทยของมลายู ดังได้กล่าวมาแล้ว แต่รัฐบาลอังกฤษได้พยายามที่จะหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการกระทำอันเป็นเสมือนการทำลายสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูทางตอนเหนือ อันที่จริงในระหว่างข้าราชการอังกฤษในมลายูและข้าราชการอังกฤษในลอนดอนมักมีการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิของไทยเหนือหัวเมืองมลายูอยู่เสมอ ผู้สำเร็จราชการ

^๑ ศึกษารัศมีพาณิชย์ "พงศาวดารเมืองไทรบุรี" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๒๗๕

^๒ ฎ. หน้า ๒๕๕ - ๒๕๘

^๓ แฉกสุข นุมนนท "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๕ "

วรรณไวทยาการ หน้า ๕

อังกฤษประจำสิงคโปร์หลายคน ตลอดจนข้าราชการอังกฤษคนอื่น ๆ ต่างก็มีความต้องการที่จะผนวกหัวเมืองมลายูของไทยให้เข้ามาอยู่ภายใต้ความอารักขาของอังกฤษ และยังคงเสนอไปยังกระทรวงอาณานิคมควยว่า ไม่ควรแต่เพียงรักษาสถานภาพเดิมของไทยเหนือรัฐมลายูตอนเหนือเอาไว้เท่านั้น แต่ควรจะต้องผลักดันให้อิทธิพลของไทยลดน้อยลงด้วยเมื่อมีโอกาส เซอร์เฟรเดอริก เวลส์ ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๓ - พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๐ - ๑๘๘๗) ก็ได้พยายามที่จะให้กระทรวงอาณานิคมต่อต้านการขยายอำนาจของไทยในรัฐกลันตันและตรังกานู เซอร์ซีซิล สมิท ผู้สำเร็จราชการคนต่อมา ถึงกับได้เสนอให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมถึงเอาตรังกานูมาเป็นรัฐอารักขาของอังกฤษ เพื่อต่อต้านการขยายอำนาจของไทยในรัฐนั้น^๑ แต่รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนไม่เห็นด้วยกับข้อเรียกร้องเหล่านี้ ดังนั้นความพยายามที่จะขยายจักรวรรดิอังกฤษในแหลมมลายูจึงยังคงอยู่ที่หัวเมืองมลายูของไทย

เหตุที่เป็นดังนี้คงต้องพิจารณาไปถึงนโยบายต่างประเทศของอังกฤษที่มีต่อไทย อังกฤษต้องการให้ไทยยังคงดำรงความเป็นรัฐเอกราช เพื่อเป็นรัฐกันชนและเป็นมิตรกับอังกฤษ^๒ นโยบายอันนี้มีความสำคัญยิ่งกว่าการขยายตัวของจักรวรรดิอังกฤษในแหลมมลายู เนื่องจากอังกฤษได้เคยรับรองสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูทั้ง ๔ ตามสนธิสัญญาเบอรนีส และเหตุผลที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ เวลาวัยอังกฤษมีฝรั่งเศสเป็นประเทศคู่แข่งที่สำคัญในการแสวงหาอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งหลังจากที่ฝรั่งเศสได้ไซ่ง่อนในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ (ค.ศ. ๑๘๖๒) แล้ว ฝรั่งเศสก็ขยายอิทธิพลออกไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตก อาณานิคมของฝรั่งเศสในคาบสมุทรอินโดจีนเข้ามาประชิดกับชายแดนภาคตะวันออกของไทย อังกฤษและฝรั่งเศสจึงคอยคุมเชิงดูความเคลื่อนไหวของแต่ละฝ่ายอย่างระมัดระวัง กองสุลต่านประจำอินเดียนได้เคยประกาศในปี พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒) ว่า ถ้าอังกฤษผนวกหัวเมืองมลายูของไทยเข้าในจักรวรรดิอังกฤษ ฝรั่งเศสจะโต้ตอบทันทีโดยการเข้ายึดครองประเทศไทยทันที^๓

^๑ Eunice Thio, "The British Forward Movement in the Malay Peninsula, 1880 - 1889", Papers on Malayan History, p. 131.

^๒ Ibid., p. 132.

^๓ Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya 1886-1897", Journal of Southeast Asian History, vol.1, no.2, September 1969, p. 286

ภายใต้สถานการณ์แบบนี้ รัฐบาลอังกฤษที่อื่นเคียด และกระทรวงการต่างประเทศที่ลอนดอน ตัดสินใจว่า อังกฤษไม่อาจจะทำการรุนแรงอย่างใดต่อพรมแดนไทยทางด้านมลายู เพราะฝรั่งเศส จะถือเป็นข้ออ้างที่จะทำการอย่างเดียวกันต่อกินแดนของไทย อันจะเป็นผลทำให้ฝรั่งเศสมี พรมแดนติดต่อกับอังกฤษซึ่งจะเป็นปัญหาต่อไปว่าอังกฤษต้องระวังการรุกรานของรัสเซียทางพรมแดน ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ และฝรั่งเศสด้านตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ถ้าไทยตกอยู่ภายใต้การ ควบคุมของฝรั่งเศส การค้าของอังกฤษจะกระทบกระเทือนมากจากการถูกเรียกเก็บภาษีในอัตราสูง

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวทั้งหมดนี้รัฐบาลอังกฤษและข้าราชการอังกฤษที่กรุงเทพฯ จึงไม่เห็น ด้วยกับข้าราชการอังกฤษในมลายูที่จะละเมิดสิทธิของไทยเหนือหัวเมืองมลายูตอนเหนือ อันจะเป็น การกระตุ้นให้ฝรั่งเศสเข้ามาเกี่ยวข้องกับควย และผลประโยชน์ที่จะได้รับนั้นไม่เท่ากับผลเสียที่จะ เกิดขึ้นในภายหลัง เป็นอันว่าสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูทั้ง ๔ คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และ ปะลิส ได้รับการรับรองจากรัฐบาลอังกฤษ แต่การรับรองอันนี้ก็ยังไม้อาจกล่าวได้ว่ามีหลักประกันที่ แน่นนอน เพราะการไม่ละเมิดสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูทั้ง ๔ ของรัฐบาลอังกฤษนั้น ขึ้นอยู่กับผล ประโยชน์ของฝ่ายอังกฤษเองเป็นสำคัญ ซึ่งรัฐบาลไทยเองก็ตระหนักถึงข้อเท็จจริงอันนี้เป็นอย่างดี ต่อมาภายหลังจึงได้มีการทำปฏิญญาฉบับ ปี พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) และมีข้อตกลงระหว่างไทย และอังกฤษเกี่ยวกับกลันตันและตรังกานุในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) เกิดขึ้น และในที่สุดเป็น การเปิดทางไปสู่การยกย่องรัฐมลายูทั้ง ๔ ให้กับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙)

ง. ปัญหาเขตแดนเมืองเประ — รามันห์

ปัญหาเขตแดนระหว่างรัฐเประและรามันห์ซึ่งอยู่ในกินแดนของไทย เป็นปัญหาเรื้อรังที่กว่า จะตกลงกันได้เป็นเวลาถึง ๑๖ ปี เป็นปัญหาอันหนึ่งที่ทำให้สัมพันธภาพของไทยและรัฐบาลอังกฤษที่ สิงคโปร์เสื่อมถอยลงอย่างมาก ปัญหาเขตแดนครั้งนี้เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) รัฐบาลเสครทเขตเทอคแมนส์ได้เสนอข้อเรียกร้อง ๕ ข้อถึงรัฐบาลไทยว่า

" ... ข้อ ๑. เมืองเประถือว่า พื้นที่ทุ่งแอ่งในแม่น้ำเประทั้งสองฟากเป็นเขตแดน เประทั้งสิ้น

ข้อ ๒. คนฝ่ายสยามใดล่วงเข้าไปตั้งอยู่ในเขตทุ่งแอ่งลำแม่น้ำเประข้างเหนือชานาน มาแล้ว แต่ไม่ได้ชักชวนห้ามปรามประการใดเพราะเหตุต่าง ๆ

ข้อ ๓. บัณฑิตอเวอนเมนต์เปหระประสงค์จะสำแดงว่า มีอำนาจทั่วไปในคองแองของ
ลำแม่น้ำนั้น คอเวอนเมนต์สเตรตเซตเทอลเมนต์ ซึ่งเป็นผู้ป้องกันเมืองเปหระได้สืบสวนในการนี้
เห็นว่า ซึ่งเมืองเปหระจะถือว่าพื้นที่ในคองแองแม่น้ำนั้น เป็นของเมืองเปหระทั้งสิ้นนั้น เป็นยุติธรรม
แล้ว

ข้อ ๔. คอเวอนเมนต์สเตรตเซตเทอลเมนต์ อยากจะชี้แจงให้คอเวอนเมนต์สยามทราบ
ในการเรื่องนี้ เพื่อที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามมีประกาศให้ราษฎรทราบทั่วกันว่า พื้นที่ใน
คองแองแม่น้ำเปหระทั่วไปเป็นของคอเวอนเมนต์เปหระทั้งสิ้น เหตุดังนี้ ซึ่งเจ้าพนักงานสยามผู้หนึ่ง
จะไปเกี่ยวข้องกับอำนาจอยู่ในที่นั้นไม่ได้ต่อไป

ข้อ ๕. ว่า ซึ่งได้วงเกินเข้าไปตั้งอยู่ในที่นั้นมานานมาแล้ว คอเวอนเมนต์เปหระก็ได้
ยอมไม่ได้ห้ามปรามนับ สัปเบกสยามที่มีผลประโยชน์ อยู่ในที่นั้นมากน้อยเท่าใด คอเวอนเมนต์
สเตรตเซตเทอลเมนต์ จะมีคำตักเตือนไปถึงคอเวอนเมนต์เปหระให้ใช้ผลประโยชน์ให้กับผู้นั้นตาม
สมควร ซึ่งได้เสียไปนั้น แลคอเวอนเมนต์สเตรตเซตเทอลเมนต์รับว่า สัปเบกสยามที่อยากจะอยู่
ในพื้นที่นั้นโดยเรียบร้อย ก็จะยอมให้อยู่ แลจะการันตีป้องกันตัวคนนั้น แลทรัพย์สินสมบัติของผู้นั้นด้วย..
... "

การเรียกร้องครั้งนี้ของรัฐบาลสเตรตเซตเทอลเมนต์ เป็นการเรียกร้องโดยปราศจาก
หลักฐานยืนยัน คือ แผนที่ โดยอ้างว่า "... ยังไม่ได้เซอเวที่นั้น แลยังไม่มีแผนที่ แลในเวลานี้ยัง
ไม่เห็นสมควรที่จะต้องลงทุนมากทำแผนที่ เพราะเมืองเปหระอ้างว่าเนื้อที่ทั่วไปในคองแองแม่น้ำ
เปหระเป็นของเขา ก็เป็นการชัดเจนสมควรแก่การ เซตแดนนั้นแล้ว ..." นับว่าเป็นการ
กล่าวอ้างที่เลื่อนลอย อันที่จริงควรจะมีหลักฐานประกอบการกล่าวอ้างจึงจะเป็นการถูกต้อง

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ "แม่โบราณดำของมิสเทอนันต์" ผู้ว่าการแทนเอเยนกงสุล
เบเนรอลอังกฤษยื่นต่อท่านเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีที่พระคลังเสนาบดีว่าการต่างประเทศ
ลงวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ หมวกสนธิสัญญา หมุดสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๓๒ และ

ในวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๖ ทางฝ่ายไทยได้ตอบบันทึกของเจ้าหน้าที่อังกฤษไปว่า เขตแดนเมืองเประกับเมืองรามันห์แต่เดิมนั้นจะเป็นประการใด รัฐบาลไทยยังไม่ทราบข้อเท็จจริง ขอให้ฝ่ายอังกฤษจัดส่งแผนที่อย่างคร่าว ๆ ก็ได้ พอให้รัฐบาลไทยทราบความแน่ชัดว่าเมืองเประ คิดจะเอาที่ตรงตำบลใด พร้อมทั้งแจ้งให้อังกฤษทราบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย คือ พระยาพิไชยสงคราม เป็นข้าหลวงออกไป พร้อมกับนายแมคคาร์ธี (McCarthy) และนายนิคเค (Nicole) วิศวกร เพื่อทำการตรวจเขตแดนทำแผนที่ให้แน่นอน และให้เจ้าพระยาวิเชียรคีรีผู้ว่าราชการเมืองสงขลาแจ้งความไปยังผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ เพื่อจัดส่งข่าวการอังกฤษมาตรวจทำแผนที่พร้อมกับฝ่ายไทยด้วย แต่เมื่อข้าหลวงไทยไปถึงเมืองรามันห์แล้ว ฝ่ายอังกฤษมิได้จัดคนมาทำแผนที่ร่วมกับฝ่ายไทยแต่อย่างใด^๑

เมื่อทำการสำรวจเรียบร้อยแล้วไทยได้ตอบฝ่ายอังกฤษไปว่า "...การที่เมืองเประจะขอเอาที่แดนดินนี้ เป็นเนื้อที่มากกว่าสามล้านหกแสนไร่ ในแผ่นดินที่เป็นแว่นแคว้นพระราชอาณาจักรฝ่ายสยาม บางตำบลในที่นี้มีบ้านซึ่งคนไทยอาศัยอยู่ แต่ไม่มีบ้านที่คนมลายูเมืองเประจะได้อาศัยอยู่สักแห่งเดียว แลที่แดนดินนั้นก็ให้มีเขตแดนกำหนดไว้ แล้วปรากฏตามคำผู้ที่อาศัยอยู่ในที่นั้นเล่าสืบต่อกันมาว่า ได้ตกลงปักเขตแดนกันไว้ประมาณสามร้อยปีมาแล้ว แลตามที่ข้าหลวงได้สืบความรู้ได้มาก็ไม่ปรากฏว่าที่แดนดินนั้นจะใคร่เคยอยู่ในอำนาจเมืองเประเลย ข้อสำคัญว่าโดยชนาของที่แดนดินซึ่งเมืองเประปรารถนาจะถือเอาขึ้น จะเป็นการประหนึ่งว่าถ้าจะยกที่ดินนั้นไปให้แล้ว พระยารามันห์จะต้องเสียอาณาเขตของเมืองรามันห์ทั้งหมด แบ่งสามส่วนเสียไปถึงสองส่วนแล้วจะเป็นการที่เพิ่มเติมให้อาณาเขตเมืองเประใหญ่โตกว้างขวางขึ้น คิดว่าเมืองเประเดี๋ยวนี้

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวดยุทธศาสตร์ ใหญ่คดีเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๖ และ ๒๔๔๓ หน้า ๑,๑๓.๑ "สำเนาจดหมายของเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงมิสเออนันท์" ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๖

^๒ ก.

^๓ ก. สำเนาจดหมายของเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ สมุหพระกลาโหม ถึง เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ลงวันที่ ๓๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๖

แบ่งเป็นสามส่วนแล้วก็เกือบจะเข้าถึงส่วนหนึ่งของเมืองเประไค....." ส่วนแผนที่นั้นไทยจะจัดการส่งมาให้ในภายหลัง

ในปีต่อมา คือ ปี พ.ศ. ๒๔๒๓ เซอร์เฟร็ดเคอริก เวลด์ (Sir Frederick Wold) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ เซอร์ฮิว โล (Sir Hugh Low) เกรตเคนต์ประจำเประ พร้อมทั้งรายาททั้งสองของเประไคเดินทางไปลอนดอน เพื่อเจรจาเรื่องเขตแดนกับ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ราชทูตไทยประจำอังกฤษ เพราะทางฝ่ายไทยแจ้งว่าจะให้เจรจาทกลงเรื่องนี้กับราชทูตไทยที่ลอนดอน แต่ราชทูตไทยไม่สามารถทำการเจรจาใด ๆ กับฝ่ายอังกฤษได้ เนื่องจากไม่ได้รับเอกสารเกี่ยวกับการติดต่อกันระหว่างไทยและอังกฤษในเรื่องเขตแดนเประ — รามันห์ เลย และไม่มีคำสั่งจากกรุงเทพ ฯ ให้จัดการเรื่องนี้แต่อย่างใด เป็นเหตุให้ราชทูตไทยเกิดความยุ่งยากใจและไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้^๑ นับว่าเป็นข้อบกพร่องของเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี เสนาบดีว่าการต่างประเทศเป็นอย่างมาก ที่มีได้จัดส่งเอกสารให้ทูตของไทยทราบโดยทันที แต่กลับส่งเรื่องราวมาให้ภายหลังที่เริ่มมีการเจรจากับฝ่ายอังกฤษล่วงเลยมาจนครบปีแล้ว* แสดงให้เห็นจุดอ่อนของการต่างประเทศของไทยประการหนึ่ง

กรณีเรื่องเขตแดนเประ — รามันห์ ทางฝ่ายทูตอังกฤษในกรุงเทพ ฯ คือ นายเอิร์นเนสท์ ซาโท (Ernest Satow) กลับเห็นด้วยกับฝ่ายไทยที่ว่า การอ้างสิทธิของเประนั้นขาดหลักฐาน ไม่เป็นการสมควรที่อังกฤษจะสนับสนุนเประ เรื่องพรมแดน^๓ เพราะจะเป็นสาเหตุให้ไทยต้องยอม

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หนังสือสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓ หน้า ๑.๑๓ ๖ จำแนกจดหมายเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงมิสเตอร์นัมมัน ลงวันที่ ๒๓ มกราคม ค.ศ. ๑๘๘๔

^๒ ๑. จำแนกจดหมายพระเจ้าอนงยาเธอกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ลงวันที่ ๑๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๘๔

* เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ส่งเอกสารการติดต่อกันระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับเขตแดนเประ — รามันห์ ไปให้ราชทูตไทย เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๓

^๓ ๑.๑. จำแนกจดหมายกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศในเวลาต่อมา ทูลมายังกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ลงวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๘๕

อ่อนข้อให้กับฝรั่งเศสที่กำลังเรียกร้องสิทธิเหนือพระตะบองและเสียมราฐในขณะนั้น และฝรั่งเศสคงจะเรียกร้องเอาดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงรวมทั้งหลวงพระบางต่อไป ดังนั้นการตกลงเรื่องพรมแดนเประ - รามันห์^๑ จะเป็นทางทำให้ไทยต้องถูกแบ่งอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศส อันเป็นการขัดกับนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษที่ต้องการให้ไทยเป็นรัฐเอกราช และเป็นรัฐกันชนระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อมิให้มหาอำนาจทั้งสองต้องมาตีพรมแดนประชิดกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากติดตามมา

อย่างไรก็ตามเซอร์เฟรเดอริก เวลคิงคิงยืนยันให้เจรจาเรื่องเขตแดนเประ - รามันห์ต่อไป เพราะต้องการขยายอิทธิพลของอังกฤษเหนือรัฐมลายู และกระทรวงอาณานิคมก็เห็นด้วยกับเวลคิง จึงเร่งรัดให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษรีบดำเนินการเจรจาเรื่องปัญหาเขตแดนต่อไป เป็นที่เห็นได้ชัดว่าเกิดความขัดแย้งกันเองในระหว่างข้าราชการอังกฤษ ฝ่ายหนึ่งต้องการสนับสนุนให้ไทยเข้มแข็งขึ้น และสามารถควบคุมหัวเมืองมลายูของไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการจำกัดอำนาจของไทยที่มีอยู่เหนือหัวเมืองประเทศราชมลายู ด้วยเหตุนี้นโยบายของอังกฤษเกี่ยวกับไทยและหัวเมืองมลายู จึงไม่สามารถกำหนดแน่นอนลงไปได้ในระยะนี้

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๔ - ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๘๑ - ๑๘๙๒) รัฐบาลของอังกฤษซอลส์เบอรี (Salisbury) ไม่ได้ดำเนินการรุนแรงกับไทย พยายามรักษาสถานภาพคงเดิมไว้และไม่พยายามที่จะฉีกรอนสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายู^๒ สันนิษฐานว่าเนื่องจากอังกฤษเกรงว่าไทยจะสงสัยเจตนาของตน และยอมอ่อนข้อให้กับฝรั่งเศสอันจะเป็นผลเสียแก่อังกฤษเองและอังกฤษยังเห็นความจำเป็นที่ต้องเอาใจไทยให้มากขึ้น เพื่อรักษาลบประโยชน์ทางการค้าของตนกับประเทศที่อยู่ในเส้นทางไปอินเดียอีกด้วย ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ลอร์ดซอลส์เบอรีติดต่อผ่านทางราชทูตไทย ณ กรุง

^๑ สายจิตต์ เทนิงเกอร์ กวมเสียมรัฐไทยบุรี กลับกับ ตรังกานุ และ ปะกิส ของไทย ให้แก่อังกฤษใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒๒๐

^๒

Ira Klein, "British Expansion in Malaya, 1897 - 1902", Journal of Southeast Asian History, vol.9, no.1, March 1968, p. 54.

ลอนดอน ข้อข้อที่หนึ่งที่เป็นนักหากินอยู่ ทางฝ่ายไทยมีความเห็นว่า "... ที่คอเวอนเมนต์อังกฤษ
ลงคิดไม่อาจจะขอถือเอา การที่เขาคิดนี้ว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับที่คิดเข้าป็นเงาะหมากจากเมืองไซ
ซึ่งอีกอันเดียวก่อนป็นอังกฤษแต่ก่อนได้ทำสัญญาเช่าต่อพระยาไทรบุรี แต่ก่อนปีละหมื่นเหรียญเป็นที่พัก
สินค้านั้น มาบัดนี้ก็กลายเป็นแผ่นดินอังกฤษไป .."

ในระยะนี้รัฐบาลสิงคโปร์และไทยเกิดการขัดแย้งกันด้วยเรื่องทหารรักษาเขตแดนอีก ซึ่ง
ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์เรียกร้องให้ไทยถอนทหารที่รักษาชายแดนออกเสีย แต่ทาง
ฝ่ายไทยก็โต้แย้งให้ทางประณอนทหารออกก่อน ทั้งสองฝ่ายมีท่าทีรุนแรงขึ้น ทูตอังกฤษณ กรุงเทพฯ
ต้องทำหน้าที่อย่างระมัดระวังและอกทน เพื่อช่วยสมานสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ เขาหา
เอง ไม่ค่อยพอใจการกระทำของข้าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ และได้รายงานไปทางกระทรวง
การต่างประเทศอังกฤษด้วย

กลางปี พ.ศ. ๒๔๒๕ เซอร์แฟรงก์ สเวตเทนแฮม (Sir Frank Swettenham) ซึ่ง
ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้ดำเนินงานเรื่องเขตแดนกับรัฐบาลไทย ได้เสนอว่าอังกฤษจะยอมรับสิทธิ
ของไทยเหนือดินแดนที่พิพาทกัน แต่มีเงื่อนไขว่าไทยต้องยอมให้บริหารจัดการปกครองดินแดนส่วนนั้น
ในฐานะเดียวกับไซปรัส เวก์เห็นด้วยกับข้อเสนออันนี้ แต่เขาเขากลับไม่เห็นด้วย เขาเห็นว่า
ฝรั่งเศสจะมีปฏิกิริยาต่อข้ออ้างอันนี้ โดยการหาทางเข้ายึดครองพระตะบองและเสียมราฐ และ
เขาไม่เชื่อว่ารัฐบาลไทยจะยอมรับข้อเสนอ

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมายสนธิสัญญา หนังสือสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ.
๒๔๒๖ และ ๒๔๔๓ หน้า ๑.๑๓.๑ จดหมายกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ทูตกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ
ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๘๕

๒. สำเนาจดหมายกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการทูตกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม
ค.ศ. ๑๘๘๕

๓. สายจิตต์ เหมินทร์ การเสียดินแดนไทยกลับคืน ทรัพย์สิน และ ประติส ของไทย ให้แก่อังกฤษใน
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒๖๑

Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya, 1886 - 1897",
Journal of Southeast Asian History, vol. 10, no. 2, September 1969, p.
288 - 289.

อย่างไรก็ดีเนื่องจากการขึ้นกราบของกระทรวงอาณานิคม กระทรวงการต่างประเทศจึงสั่งให้ข้าเทศาภิบาลต่อกับรัฐบาลไทย โดยเสนอขอให้ประมุขเคาน์ตีพิพาทกันเป็นเวลา ๒๐ ปี โดยจะให้รายได้แก่ไทยปีละ ๑๐% ของรายได้จากผลประโยชน์ที่ได้จากดินแดนนั้น หรือเป็นจำนวนเงินที่แน่นอนตามแต่จะตกลงกัน และจะจ่ายเงินทดแทนให้พระยารามันห์และเจ้าเมืองสงขลาด้วย รัฐบาลไทยไม่ยอมรับข้อเสนอดังกล่าวถึงกรณีการเข้าเกาะปีนังของอังกฤษ ซึ่งอังกฤษได้ยึดครองเกาะปีนังไปในภายหลัง^๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการพร้อมด้วยข้าเทศาภิบาลได้เดินทางไปลอนดอน เพื่อร่วมในพิธีฉลองครบรอบ ๕๐ ปี ของการครองราชย์ของพระนางเจ้าวิกตอเรีย กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ ทรงได้รับมอบอำนาจเต็มให้เป็นผู้แทนเจรจาเรื่องเขตแดน ผลของการเจรจาไม่อาจตกลงกันได้ และลอร์ดซอลส์เบอรีปฏิเสธที่จะบีบบังคับไทยในเรื่องนี้^๓

นอกจากนี้ ทางฝ่ายไทยได้มีคำสั่งไปยังพระยามนตรีสุริยวงษ์ ราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอนว่า ถ้ารัฐบาลอังกฤษจะเจรจาขอเช่าที่เมืองรามันห์อีก อย่ายอมให้เช่าเป็นอันขาด^๔ และ "... การเรื่องนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระกระลาโหมมีท้องตราทำสืบไปถึงพระยารามันห์ว่า

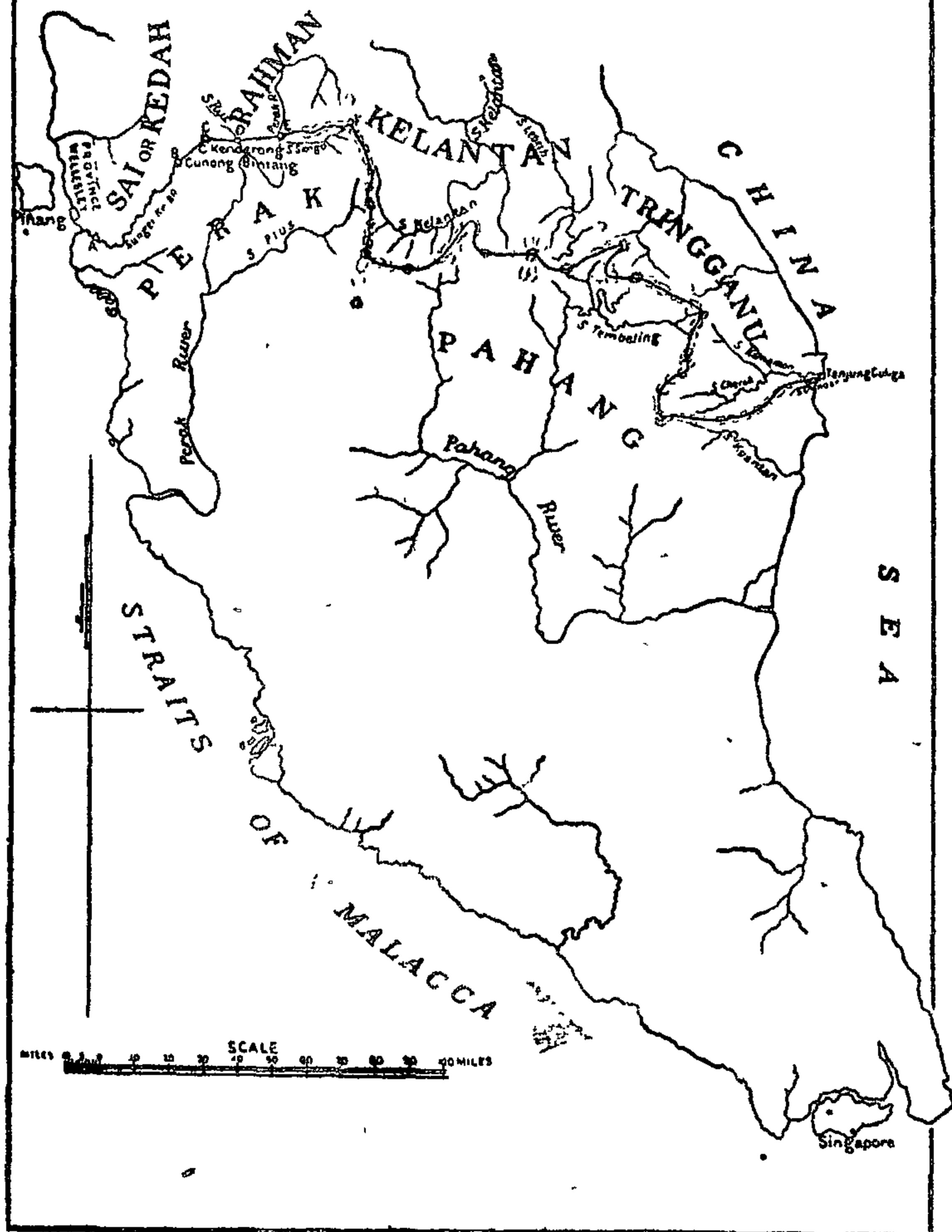
^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมายเหตุสนธิสัญญา หมายเหตุเขตแดนเมืองประกับเมืองรามัน พ.ศ. ๒๔๒๕ - ๒๔๔๐ เล่ม ๑.๒๕.๑ "จดหมายถ้อยคำในเรื่องเขตแดนประกับ - รามันห์ ที่มีต่อข้าเทศาภิบาลราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๕ เป็นการไปรเวต วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒) "

^๒ Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya, 1886-1897", Journal of Southeast Asian History, vol. 10, no. 2, September 1969, p. 289 (citing F.O. 69/116 Satow to F.O. 11 and 13 April 1887).

^๓ Ibid., p. 289..

^๔ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมายเหตุสนธิสัญญา หมายเหตุเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๖ และ ๒๔๔๓ เล่ม ๑.๑๓.๒ คำเนาจดหมายพระยาศรีสุริยวงษ์ ผู้ว่าการแทนเสนาบดีต่างประเทศ ถึงพระยามนตรีสุริยวงษ์ ราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน ลงวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ.

MAP
showing the Boundary between
SIAM AND THE BRITISH PORTION
of the
MALAY PENINSULA

ไม่ยอมให้อังกฤษเช่าแล้ว ให้ระบารามันรักษาเขตรแดนบ้านเมืองให้ดี อย่าให้คนประะแย่งเอา
ได้"

ปัญหาเขตแดนประะ - รามันห์ไคคางอยู่ถึง ๑๐ ปี รัฐบาลสิงคโปร์ได้หยิบยกปัญหานี้ขึ้น
เจรจาอีก หลังจากที่มีการทำปฏิญญาลับระหวางไทยกับอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) แล้ว
และรัฐบาลอังกฤษก็เห็นด้วยกับผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ว่า ดินแดนที่พิพาทกับเจ้า
เป็นของประะ ในตอนแรกอังกฤษก็จะส่งเซอร์ชาร์ลส์ มิตเชล (Sir Charles Mitchell)
ผู้สำเร็จราชการที่สิงคโปร์ และ เซอร์แฟรงค์ สเวทเทนัม มาเจรจากับรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ
แต่ไคคัมเลิกความคิดเพราะไทยทักทวงว่า จะเป็นการฉ้อฉล จะทำให้ฝรั่งเสียใจตัวขึ้นได้

การเจรจาไคคัมขึ้นใหม่อีกในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) ในที่สุดมีการลงนามในสัญญา
เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๒ ตามข้อความในสัญญาไทยต้องเสียดินแดนที่ประะเรียกขานไป
ประมาณหนึ่งไมล์สาม* สัญญานี้ฝ่ายอังกฤษได้ผลประโยชน์ ส่วนไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ประะ
อย่างเต็มที่ไคคัมก็คิดว่า สามารถจัดปัญหาที่เรื้อรังมานานให้หมดข้อเค็ดร้อนใจไปได้เท่านั้น จาก
ปัญหาเรื่องเขตแดนประะ - รามันห์ไคคัมจะเห็นได้ว่า ข้าราชการอังกฤษที่สิงคโปร์พยายามรุกคืบเข้า
ทุกวิถีทาง เพื่อจะเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนตอนเหนือของแหลมมลายู พยายามลดอำนาจและอิทธิพล
ไทยเหนือดินแดนนี้เข้าในอย่างสุดความสามารถอยู่ตลอดเวลา ถ้าเมื่อใดรัฐบาลอังกฤษได้ช่วยกับ
นโยบายของข้าราชการอังกฤษในมลายู การรุกคืบหน้าก็ไปได้สะดวกขึ้น ถ้ารัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน
ไม่เห็นด้วย การรุกคืบหน้าก็จะชะงักลง ลำพังไทยเองแทบจะไม่มีบทบาทในการยับยั้งสกัดกั้นการ
ขยายตัวของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์เข้ามาในดินแดนมลายูของไทยเลย ด้วยเหตุนี้ปัญหาเขตแดน
ประะ - รามันห์จึง เป็นเรื่องยืนยันอันอีกอันหนึ่งว่าอิทธิพลของไทยเหนือรัฐไทโรบุรี กัณทัน ตรังการูและ

กอนมรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา ญุสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ.
๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓ แห่ง ๑.๑๓.๒ สำนักจดหมายพระยาภาสกรวงษ ญวการแทนเสนาบดีต่างประเทศ
ถึงพระยามมตรสุริยวงษ ราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน ลงวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๐
กอนมรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา ญุสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ.
๒๔๔๐ - ๒๔๔๓ แห่ง ๑.๑๔ จดหมายนายเกรฟวิลถึงกรมหลวงเทเวธวงษ์โรประการ ลงวันที่ ๒
มกราคม ค.ศ. ๑๘๙๘

* ดูรายละเอียดของสัญญาในภาคผนวก

ประสิทธิ์ มีแนวโน้มไม่แน่นอนและมั่นคงเพียงพอ

จ. กบฏเมืองปะหัง

เหตุการณ์ที่ทำให้ไทยและอังกฤษจำเป็นต้องเข้าเกี่ยวข้องกับทางหัวเมืองมลายูอีกครั้งหนึ่ง คือ กบฏเมืองปะหัง เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้อังกฤษเริ่มเกิดความรู้สึกไม่สะดวกใจที่จะปล่อยให้ไทยปกครองหัวเมืองมลายู ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับตน และเป็นสาเหตุหนึ่งที่กระตุ้นให้อังกฤษเห็นความจำเป็นในการจัดทำสัญญาเกี่ยวกับดินแดนทางภาคใต้ของไทย ซึ่งอังกฤษมีผลประโยชน์อยู่ ทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ

ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๓๗ (ค.ศ. ๑๘๙๔) เกิดการจลาจลในรัฐปะหังของอังกฤษ เซอร์ชาร์ลส์ มิตเชล (Sir Charles Mitchell) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ได้ติดต่อขอความร่วมมือจากไทย เนื่องจากออรังกายาหัวหน้ากบฏหนีเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองกลันตันและตรังกานูของไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่า การที่ออรังกายาหัวหน้ากบฏหนีเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองกลันตันและตรังกานู แล้วกลับไปก่อเหตุร้ายขึ้นในรัฐปะหังอีกเช่นนี้ ทำให้ไทยได้รับการติเตียนว่าเมืองกลันตันและตรังกานูให้ความร่วมมือกับพวกกบฏ ถึงกับอังกฤษได้เสนอว่าถ้าไทยมีข้อขัดข้องประการใดในการบังคับบัญชาเมืองกลันตันและตรังกานู ฝ่ายอังกฤษจะส่งเรือรบเข้าช่วยเหลือ การเสนอของอังกฤษนั้นเป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการภายในของไทย เนื่องจากกลันตันและตรังกานูเป็นหัวเมืองประเทศราชของไทย สมควรที่ไทยจะจัดการบังคับบัญชาเอง จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพย์โกษา เป็นข้าหลวงลงไปควบคุมดูแลความสงบ และรักษาราชการเมืองกลันตันและตรังกานู

พระยาทิพย์โกษาได้ร่วมมือกับเจ้าเมืองกลันตันและตรังกานูปราบปรามพวกกบฏที่หนีเข้ามาในดินแดนของไทย เมื่อจับตัวได้ก็จัดส่งมายังกรุงเทพฯ แต่การปฏิบัติงานมีอุปสรรคเนื่องจากกำลัง

* กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกการเมือง หมวกกบฏแขกเมืองปาหัง พ.ศ. ๒๔๓๗
พระบรมราชาธิราชในการที่พระยาทิพย์โกษาไปราชการเมืองกลันตัน ตรังกานู ร.ศ. ๑๑๓

ไม่เพียงพอ และสภาพทางภูมิศาสตร์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นป่าและเขา ช่วยให้พวกกบฏหลบหนีได้ง่าย ฝ่ายอังกฤษเข้าใจว่าไทยไม่พยายามทำการปราบกบฏอย่างจริงจัง จึงร้องเรียนมายังกรุงเทพฯ หนังสือพิมพ์ที่ออกในสิงคโปร์ต่างก็เขียนรัฐบาลไทยว่า ไม่ให้ความร่วมมืออย่างจริงจังกับอังกฤษ และกล่าวหาว่ากัณฑ์และตรังกานูเข้ากับพวกกบฏ^๒ ฝ่ายไทยมีหนังสือยืนยันไปว่าจากรายงานของพระยาทิพย์โกษาทรนี้ เจ้าเมืองกัณฑ์และตรังกานูได้พยายามปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ การที่ไม่สามารถปราบปรามให้ราบคาบได้เนื่องจากมีอุปสรรคหลายประการ และไทยก็ได้ส่งข่าวกับชาวต่างประเทศให้ปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็ง^๓

อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ก็ได้ส่งผลกระทบถึงรัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษจึงส่งข้าราชการ รวมทั้งทั้งสองฝ่ายไปเจรจาขอความร่วมมือจากเจ้าเมืองทั้งสอง ให้ช่วยปราบพวกกบฏให้ราบคาบ แต่ไม่ได้รับผลที่น่าพอใจ นายคลิฟฟอร์ด (Clifford) ซึ่งมีหน้าที่ในการปราบ พวกกบฏมีความเห็นว่า เป็นการยากที่จะป้องกันชายแดนเมืองปะหังที่ติดต่อกับเมืองกัณฑ์และตรังกานู กราบไปขอให้เมืองทั้งสองยังคงอยู่ภายนอกอิทธิพลของอังกฤษ ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ได้ส่งหนังสือมายังรัฐบาลไทย ขอให้ นายคลิฟฟอร์ด เข้าไปทำการปราบพวกกบฏในเมืองตรังกานู ซึ่งฝ่ายไทยตอบปฏิเสธ^๔ เนื่องจากคงเห็นว่าขอร้องขอของอังกฤษ เป็นการก้าวทาบกิจการภายใน

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกการเมือง ผนวกกบฏแขกเมืองปาหัง พ.ศ. ๒๔๓๗
จดหมายพระยาพิไชยสงครามทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ ลงวันที่ ๑๔

สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๓

^๒ ก. The Singapore Free Press ฉบับลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๙๔

^๓ ก. ค่ายพระพิชัยพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการถึงกงสุลสิงคโปร์ ลงวันที่ ๔

กันยายน ร.ศ. ๑๑๓

^๔ F.O. 69/172 Clifford's memorandum on Kelantan and Trengganu enclosed in C.O. to F.O. 23 January 1896.

^๕ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกการเมือง ผนวกกบฏแขกเมืองปาหัง จดหมายอุปทูตอังกฤษกราบทูลกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ ลงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๔

^๖ ก. ค่ายพระพิชัยพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการถึงอุปทูตอังกฤษ ลงวันที่ ๒๔

พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๔

ของไทย และเป็นการเปิดโอกาสให้อังกฤษเข้ามาขยายอิทธิพลของตนในดินแดนมาลายูของไทย ไทยได้จัดกองทหารติดตามพวกกบฏ และอนุญาตให้ราชการอังกฤษร่วมไปกับกองทหารของไทยได้^๑

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม ได้ส่งหนังสือไปยังกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ แสดงความเห็นในเรื่องกบฏเมืองปะหังว่า เมื่อรัฐบาลไทยไม่สามารถปราบพวกกบฏได้ เขาอยากจะผนวกตรังกานูเข้าอยู่ในจักรวรรดิอังกฤษเพื่อทำการเสียเอง แต่มาติศคียูที่ว่าจะก่อให้เกิดเหตุยุ่งยากระหว่างไทยและฝรั่งเศสขึ้น และเขาขอให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษแจ้งให้ไทยทราบถึงความไม่พึงพอใจของอังกฤษในเรื่องนี้ เพราะอังกฤษไม่อาจจะยอมให้พวกกบฏยังก่อกวนราชอาณาเขต และเขามานำความยุ่งยากให้กับอาณานิคมของอังกฤษได้^๒ ดังนั้น กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงสั่งอุปทูตของตนให้เตือนไทยว่า หากการปราบพวกกบฏไม่เรียบร้อย อังกฤษจำเป็นต้องส่งกำลังเข้าไปปราบปรามเอง^๓ และอังกฤษได้ส่งเรือรบเรดโพล (Redpole) ไปยังตรังกานู เมื่อเก้าตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ (ค.ศ. ๑๘๙๑) ด้วย

จะเห็นได้ว่าอังกฤษมีความเคียดแค้นกังวลใจในเรื่องนี้มาก เพราะพรมแดนเมืองปะหังนั้นติดต่อกับพรมแดนเมืองกัณท์และตรังกานูเป็นระยะทางยาว และดินแดนส่วนนี้เป็นป่าเขาสูงชัน เป็นส่วนมาก ถ้าพวกกบฏยังไม่ถูกปราบลงอย่างราบคาบ ก็จะสามารถเข้ามาก่อความวุ่นวายในรัฐปะหัง ทำให้เกิดผลเสียหายต่อการปกครองของอังกฤษ และอาจเป็นเหตุให้พวกกบฏที่อยู่ในความปกครองของอังกฤษในรัฐอื่น ๆ ก่อความไม่สงบขึ้นได้อีกด้วย

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกการเมือง ญุกกบฏเขมรเมืองปาหัง โทรเคอ อุปทูตอังกฤษถึงเซอร์จอร์จ สมิทเชอ ผู้สำเร็จราชการประจำสิงคโปร์ ลงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

^๒ Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya, 1886-1897", Journal of Southeast Asian History, vol. 10, no. 2, September 1969, p. 284 (citing Kimberley Papers, Ripon to Kimberley 25 May 1895).

^๓ กองบรรณสารกระทรวงการต่างประเทศ ผนวกการเมือง ญุกกบฏเขมรเมืองปาหัง พ.ศ. ๒๔๓๔ - ๒๔๓๕ เล่ม ๑๐.๓.๒ โทรเคอ ลอร์ดคิมเบอร์ลีย์รัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษถึงอุปทูตอังกฤษมิสเคอร์เย บี สกอต ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๓

ต่อมาเหตุการณ์ยุ่งยากยิ่ง เกี่ยวพันกับหัวเมืองมลายูในพระราชอาณาจักรไทยนี้ก็ได้ส่งมา
เนื่องจากพระยาคลังต้นแฉะระบฏร้างกัญ ได้ให้ความร่วมมือปราบพวกกบฏอย่างจริงจัง พวกที่
จับได้ถูกส่งตัวไปยังเชียงใหม่ ยุทธจักรกษัตริย์ให้ไทยส่งพวกกบฏกลับคืนปะหัง แต่ไทยไม่ยินยอม

ผลจากการปราบ พวกกบฏปะหังในเมืองกลันตันและตรังกัญในครั้งนี้ ทำให้เมืองทั้งสอง
เป็นที่สนใจของอังกฤษมากขึ้น เนื่องจากข้าราชการอังกฤษที่เข้าร่วมติดตามพวกกบฏกับฝ่ายไทย
ได้เข้ามาเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของเมืองทั้งสอง คลิฟฟอร์ด ได้เสนอให้อังกฤษตั้งเรสิดเอนต์
เข้าไปประจำในกลันตันและตรังกัญ และกล่าวว่าไทยไม่มีกำลังที่จะต่อต้านอังกฤษอย่างเหมาะสม
รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์เองก็เสนอให้มีการทำสนธิสัญญารวมลายูของอังกฤษ ไปจดเมืองกลันตัน
และตรังกัญ เพื่อความสะดวกในการคมนาคม^๒ นอกจากนี้ยังเกิดผลที่สำคัญในทางการเมือง ซึ่ง
เป็นผลดีต่ออังกฤษแต่เป็นผลเสียต่อไทย เนื่องจากเจ้าหน้าที่อังกฤษผู้หนึ่งในขณะติดตามพวกกบฏ
คือ นายคัล (Duff) มีความสนใจเมืองกลันตัน เพราะเห็นว่ามียี่สิบที่อุดมสมบูรณ์ มีแร่ธาตุ
เหมาะที่จะลงทุน คัลได้วางแผนการเพื่อขอสัมปทานจากพระยาคลังต้น^๓ เมื่อพิจารณาให้แล้ว
แผนการของคัลไม่ได้อุปสรรคทางด้านการค้าเท่านั้น แต่มีอุปสรรคทางการเมืองด้วย
ถ้าโครงการของเขาสำเร็จผล ก็จะเป็นเกร็ดมือช่วยขยายอิทธิพลของอังกฤษเข้าไปในรัฐมลายู
ภายใต้การปกครองของไทย เป็นการให้การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนนำไปสู่การขยายตัว
ทางการเมือง ซึ่งจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าบริษัทของคัลมี
บทบาทอย่างสำคัญ ช่วยเหลือให้อังกฤษได้ครอบครองหัวเมืองมลายูของไทยในที่สุด

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ทบวงการ เมือง ญุกกบฏแขกเมืองปาหัง พ.ศ. ๒๔๓๗ -
๒๔๓๘ แผ่น ๑๐.๓.๒ หนังสือพระยาราชวรานุภมถึงพระยาพิพัฒน์โกษา ลงวันที่ ๙ กรกฎาคม ร.ศ.

๑๑๖

๒ สายจิตต์ เหมินทร์ การเสียรัฐไทยบุรี กลันตัน ตรังกัญ และปะลิสของไทย ให้แก่อังกฤษใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒๔๒

๓ ญ. หน้า ๒๔๑

ฉ. ปฏิญญาฉบับระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗)

การที่อังกฤษมีผลประโยชน์อยู่เป็นอันมากในประเทศไทยและในแหลมมลายู ทำให้อังกฤษไม่ต้องการให้มหาอำนาจชาติอื่นเข้ามามีบทบาทในดินแดนแถบนี้ อันจะเป็นภัยร้ายแรงต่อความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าของตน อังกฤษมีความวิตกกังวลและหวาดระแวงในเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา ประกอบกับมีเหตุการณ์ที่ทำให้ความหวาดระแวงของอังกฤษเป็นจริงเป็นจังขึ้น เช่น การขยายอิทธิพลของเยอรมันในประเทศไทย และความสนใจของเยอรมันที่จะหาสถานการค้าเพื่อช่วยการค้าขายของตนในเอเชีย ไทยกับเยอรมันมีความสนิทสนมกันขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงมีการเปิดสถานทูตเยอรมันในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. ๑๘๘๘) เนื่องจากเยอรมันนั้นไม่มีข้อพิพาทและพรมแดนติดต่อกับไทยเหมือนกับฝรั่งเศสและอังกฤษ ชาวเยอรมันจึงได้รับความนิยมมากในกรุงเทพฯ และรัฐบาลไทยก็หวังที่จะให้เยอรมันเป็นศูนย์กลางอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศส ต่อมาหนังสือพิมพ์สแตนดาร์ด (Standard) ของอังกฤษฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ (ค.ศ. ๑๘๙๐) ได้เสนอข่าวว่ามีการเจรจาอย่างลับ ๆ ของเยอรมันเพื่อขอเช่าดินแดนตอนเหนือเกาะบอร์เนียว เพื่อใช้เป็นสถานีเก็บถ่านหินและศูนย์กลางการค้าทางตะวันออก รัฐบาลอังกฤษตกใจกับข่าวนี้นมาก ถึงกับกระทรวงอาณานิคมเสนอให้เตือนไทยไม่ให้ยกดินแดนให้กับมหาอำนาจที่สาม และเสนอให้ทำความตกลงระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เพื่อประกันความเป็นกลางของประเทศไทย แรชฟอร์ด เบอริ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ไม่เห็นด้วยที่จะร่วมมือกับเยอรมัน^๒

ในกลางปี พ.ศ. ๒๔๓๔ (ค.ศ. ๑๘๙๑) กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ได้เสนอผ่านนายเฟรเดอริก เวอร์นีย์ (Frederick Verney) ที่ปรึกษาสถานทูตไทย ณ กรุงลอนดอนว่า ไทยอาจจะทำให้สถานะของตนเองมั่นคงขึ้นในการเผชิญหน้ากับฝรั่งเศส โดยการทำความตกลงกับอังกฤษที่จะไม่ยกดินแดนให้กับมหาอำนาจอื่น โดยปราศจากการรู้เห็นและยินยอมของอังกฤษ แต่อย่างไรก็ดีอังกฤษไม่สามารถสัญญาได้ว่าจะป้องกันไทยจากฝรั่งเศส ข้อแม้ขั้นนี้ของอังกฤษทำให้

^๑ Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya, 1886 - 1897", Journal of Southeast Asian History, vol. 10, no. 2, September 1969, p. 290.

^๒

Ibid.

รัฐบาลไทยจึงยังไม่สนใจข้อเสนอของอังกฤษ นอกจากนั้นความสัมพันธ์ของเยอรมันกับไทย ทำให้ฝรั่งเศสเริ่มเกรงว่าจะชุกคอกอกรกระชั้นมาอีก ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๓๗ (ค.ศ. ๑๘๙๓ - ๑๘๙๔) ฝ่ายอังกฤษจึงเตือนไทยมิให้ยกสัมปทานให้แก่อำนาจอธิปไตย โดยไม่ปรึกษอังกฤษก่อน เพราะอังกฤษไม่ต้องการให้ฝรั่งเศสเข้ามาแทรกแซงในประเทศไทย โดยเกรงว่าจะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของตน นอกจากฝรั่งเศสแล้วรัสเซียก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่สนใจในแหลมมลายู จนถึงกับจะขอสัมปทานบนเกาะภูเก็ตหรือที่ใกล้เคียง ๆ กัน เพื่อตั้งสถานีทางเดิน^๒ ดังนั้นตลอดระยะเวลาซึ่งกล่าวถึงอังกฤษจึงมีแต่ความวิตกกังวลกลัวการแทรกแซงของมหาอำนาจชาติอื่นในดินแดนแถบนี้

เพื่อจะแก้ปัญหาการแทรกแซงของมหาอำนาจอื่นในประเทศไทย และในดินแดนตอนเหนือของแหลมมลายู อังกฤษได้ดำเนินการเป็น ๒ ขั้น คือ ขั้นแรกอังกฤษตกลงใจที่จะทำสัญญากับฝรั่งเศส เพื่อประกันความเป็นกลางของไทยและให้ไทยเป็นรัฐกันชน ความตกลงนี้ได้มีการลงนามเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๕) ระหว่าง ลอร์ดซอลส์เบอรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ และนายเคอกูร์แซล เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำอังกฤษ ในสัญญานี้ข้อความสำคัญเกี่ยวกับไทยคือ มหาอำนาจทั้งสองจะไม่ส่งกำลังทหารเข้าไปในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือฉะเชิงเทราหรือฉะเชิงเทราเป็นพิเศษในดินแดนอันนี้ และทั้งสองชาติจะระงับไว้ซึ่งเอกราชของประเทศไทย และจะไม่ทำความตกลงต่างหากยินยอมให้มหาอำนาจชาติใดเข้ามากระทำการใด ๆ ซึ่งตนถูกจำกัดโดยความตกลงนี้^๓ ข้อตกลงอันนี้ถ้าพิจารณาให้ถี่ถ้วนจะเห็นว่าไม่ได้เป็นการประกันเอกราชของไทยแต่อย่างใด อังกฤษหรือฝรั่งเศสอาจจะละเมิดอธิปไตยของไทยได้ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งยินยอม

ข้อตกลงระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๘ นี้ เป็นหลักประกันความปลอดภัยของดินแดนส่วนที่สมบูรณ์ที่สุด มีประชากรหนาแน่นที่สุด และเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของ ไทยซึ่งเกี่ยวข้องกับ

^๑ Eunice Thio, " Britain's Search for Security in North Malaya, 1886 - 1897", Journal of Southeast Asian History, vol.10, no.2, September 1969, p.291.

^๒ F.O.69/150, Jones to F.O. 27 August 1893 ; F.O. 69/153, Scott to F.O. 2 February 1894.

^๓ F.O.69/174, Declaration between Great Britain and France, 15 January 1896.

การค้าของอังกฤษถึง ๕๐ % แต่สินค้าทางทะเลวันออกและทางใต้ ไม่ได้อยู่ในข้อตกลงด้วย
 ดังนั้นอังกฤษจึงกำเริบการขึ้นที่ ๒ คือ การทำความตกลงกับไทยเกี่ยวกับสิทธิในแหลมมลายู ซึ่ง
 ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของไทย ไทยมีสิทธิที่จะให้สิทธิพิเศษ หรือยกสัมปทานในสิทธิ
 ดังกล่าวให้กับมหาอำนาจชาติที่สาม อังกฤษเกรงว่าไทยจะไม่อาจต่อต้านการแทรกแซงจากต่างประเทศ
 ซึ่งจะมาในรูปการลงทุนทางการค้า นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าไทยจะอ้างสิทธิเหนือสิทธิใน
 ตอนเหนือของแหลมมลายู แต่บางครั้งเจ้าเมืองเหล่านั้นก็ปฏิเสธไม่รับรู้อำนาจอธิปไตย อันเป็น
 ไปไกลจากไปภายใต้หน้าเจ้าเมืองเหล่านั้นอาจถูกชักจูงให้เปิดความสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐบาลต่างชาติ
 เพื่อจัดตั้งท่าเรือหรือสถานีถ่านหิน หรือขอเช่าดินแดนเพื่อลงทุนทางการค้า ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่
 การแทรกแซงในแหลมมลายูโดยรัฐบาลที่มีใช้รัฐบาลอังกฤษ^๒

ดังนั้นวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) ซอลด์มอร์วีสส่งโทรเลขถึง
 เดอ บันเซน (de Bunsen) ขุนนางอังกฤษในกรุงเทพฯ ให้ไปยังรัฐบาลไทยว่าจะเต็มใจทำ
 สัญญาฉบับใหม่ที่จะไม่ยกสิทธิในดินแดนใด ๆ ในแหลมมลายูให้แก่ต่างชาติโดยปราศจากความเห็นชอบ
 ของอังกฤษหรือไม่ อังกฤษคงที่จะสนับสนุนไทยต่อต้านการรุกรานในดินแดนส่วนนี้ด้วย และขอ
 ตกลงนี้จะทำให้ดินแดนทางภาคตะวันตกของไทยที่อยู่นอกเหนือข้อตกลงของอังกฤษ และฝรั่งเศส มี
 ความมั่นคงขึ้น นับว่าเป็นวิงวอนของอังกฤษที่เสนอข้อตกลงนี้ เนื่องจากไทยกำลังตกใจกลัวภาวะ
 ของเซอร์เคลเมนต์ สมิท (Sir Clementi Smith) อดีตผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำ
 เสาร์ทเซทเทอดเมนส์ ที่แนะนำให้มีการขยายอำนาจของอังกฤษในทางเหนือของแหลมมลายู
 ด้วยเหตุนี้ข้อเสนอของอังกฤษจึงได้รับความสนใจจากฝ่ายไทย

^๑ Eunice Thio, "Britain's Search for Security in North Malaya, 1886 - 1897", Journal of Southeast Asian History, vol.10, no.2, September 1969, p. 297.

^๒ Thamsook Numnonda, "The Anglo - Siamese Secret Convention of 1897", Journal of The Siam Society, vol.53, part 1, January 1968, p. 46.

^๓ F.O. 17/1293, Telegram, Salisbury to Bunsen, 24 January 1896.

^๔ F.O. 17/1293, Telegram, de Bunsen to Salisbury, 25 January 1896.

กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้ดำเนินการหยั่งความเห็นของกระทรวงอาณานิคมว่า รัฐบาลอังกฤษควรจะยอมรับอำนาจอธิปไตยของไทยเหนือกลันตัน ตรัง กานู และ ไทรบุรี อย่างแน่นอน ลงไปหรือไม่ ซอลส์เบอรีมีความเห็นว่า ถ้าการอ้างสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูยังทิ้งให้คลุมเครือ อยู่ การป้องกันผลประโยชน์ของอังกฤษในซอกกลางที่จะทำนั้นก็จะไม่แน่นอน แต่ก่อนที่จะมีการสรุป ความเห็นกันในเรื่องนี้ซอลส์เบอรีได้มีจดหมายถึงแซมเบอร์เลน (Chamberlain) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมว่า เขาพร้อมที่จะเสนอร่างสัญญาไปยังทุกอังกฤษในกรุงเทพฯ และ ผลของสัญญานี้จะทำให้อังกฤษต้องยอมรับสิทธิของไทยเหนือกลันตัน ตรัง กานู ไม่ว่ามันจะถูกตั้ง ตามประวัติศาสตร์หรือไม่ก็ตาม

ร่างสัญญาของอังกฤษที่เคอ บันเซนนำเสนอต่อรัฐบาลไทยนั้น ประกอบด้วย ๓ หัวข้อ คือ ข้อแรกพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงสัญญาว่าจะไม่ยกดินแดนหรือสิทธิความเป็นเจ้าประเทศราชของตน เหนือดินแดนทางตอนใต้เมืองบางตะพาน* ให้แก่มหาอำนาจอื่นใดนอกจากอังกฤษ ข้อสองรัฐบาล อังกฤษสัญญาว่าจะให้ความสนับสนุนพระเจ้าแผ่นดินสยาม ในการต่อต้านความพยายามใด ๆ ของ มหาอำนาจที่สาม ที่จะเข้าแทรกแซงในดินแดนดังกล่าว ข้อสุดท้ายซึ่งเป็นการปิดประตูสำหรับการ แทรกแซงของมหาอำนาจอื่น และทำให้อังกฤษอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบคือ พระเจ้าแผ่นดินสยามทรง สัญญาว่าจะไม่ยกหรือให้เช่า หรือให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่มหาอำนาจที่สาม ภายใต้นิคมแดนแถบนี้ โดยปราศจากการยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากรัฐบาลอังกฤษ เคอ บันเซน ได้สังเกตเห็นว่า กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีต่างประเทศของไทย ทรงพอพระทัยในหลักการของร่าง สัญญานี้^๒ นายโรลันด์ แจคควินส์ (Roland Jacquemyns) ที่ปรึกษาทั่วไปของรัฐบาลไทยเสนอให้ แก่ไซ เล็กน้อย โดยให้อังกฤษให้คำรับประกันว่าดินแดนที่เสนอนั้นจะต้องไม่ได้รับการครอบครอง จากชาติใดแม้แต่อังกฤษเอง แต่เคอ บันเซนตอบในทำนองปฏิเสธว่า ข้อเสนอนี้เป็นการบดบังความ

^๑ Thamsook Numnonda, "The Anglo - Siamese Secret Convention of 1897", Journal of The Siam Society, vol.53, part 1, January 1965, p. 47.

* สัญญาระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสปี พ.ศ. ๒๔๓๙ (ค.ศ. ๑๘๙๖) ครอบคลุมมาถึงจุดนี้เท่านั้น

^๒ F.O. 422/45, de Bunsen to Salisbury, 7 May 1896.

สงสัยในเจตนาของอังกฤษ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่รู้จะทรงพอพระทัยในหลักการของสัญญาที่พระองค์ทรงเสนอให้อังกฤษถึงสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ให้ยกความคงเหลือเพียง ๒ มาตรา เพราะความสำคัญหมกเพียงนี้ ให้ใช้คำว่าสิทธิพิเศษหรือผลประโยชน์ (Special privilege or advantage) แทนคำว่าสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) และให้จัดทำพิธีสาร (Protocol) โดยที่รัฐบาลทั้งสองให้ยอมรับอนุญาตทุกประการ ในกรณีที่มีข้อขัดแย้งใด ๆ เกิดขึ้นเกี่ยวกับการตีความหรือการดำเนินการของสัญญา ภายหลังจากวิธีอื่น ๆ ถูกนำมาใช้หมดแล้ว

เหตุผลที่รัฐบาลไทยมีข้อขัดแย้งในร่างสัญญาของอังกฤษ เพราะไม่ต้องการให้ฝรั่งเศสทำสัญญาอย่างเดียวกับทางดินแดนภาคตะวันออกของไทยซึ่งถ้าเป็นดังนั้นไทยก็ต้องยอมให้สิทธิพิเศษแก่ฝรั่งเศสโดยปราศจากสิ่งตอบแทน เนื่องจากไม่มีชาติอื่นนอกจากฝรั่งเศสเท่านั้นที่จะมีกรณีพิพาทกับไทยเพื่อเป็นเจ้าของดินแดนส่วนนี้ เพราะฉะนั้นการให้ทำสัญญาว่าจะสนับสนุนไทยให้พ้นจากการรุกรานของมหาอำนาจชาติที่สาม จึงเป็นข้อสัญญาที่ไม่มีประโยชน์แก่ไทยเลย^๑ ดังนั้นไทยจึงแก้ไขร่างสัญญาใหม่โดยใช้คำว่า "สยามสัญญาว่าจะไม่ยกดินแดนแก่ใครให้แก่มหาอำนาจอื่นใด" แทนคำว่า "ให้แก่มหาอำนาจอื่นใดนอกจากอังกฤษ" และใช้คำว่า "อธิปไตย" (sovereignty) แทนคำว่า "เจ้าประเทศราช" (suzerainty) ไทยให้เหตุผลในการแก้ด้วยคำใหม่นี้ว่าเป็นการป้องกันมิให้ฝรั่งเศสเกิดความสงสัยว่า อังกฤษกำลังกระทำการบีบรัดดินแดนทางตอนเหนือของแหลมมลายู ฝ่ายอังกฤษเห็นชอบด้วยกับเหตุผลของไทยและยอมให้แก้บางถ้อยคำในสัญญาได้ตามที่ไทยต้องการ โดยไม่ได้คำนึงถึงความหมายอันคลุมเครือของคำว่า "ให้แก่มหาอำนาจอื่นใด" ความนี้ที่ยังมีข้อความว่า "โดยปราศจากความเห็นชอบของรัฐบาลอังกฤษ" รับประกันอยู่ แต่อังกฤษยังต้องการให้มี ๓ มาตรารวมเดิม

^๑ สายจิตต์ เชนทร การเสียดินแดนไทยที่สูญเสียไป ทรังกาน และ ประสิทธิ์ ของไทย ให้แก่อังกฤษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒๕๖

๒

F.O. 628/242, Prince Devawongse to de Bunsen, 7 July 1896.

๓

Thamsook Nurnonda, "The Anglo - Siamese Secret Convention of 1897", Journal of The Siam Society, vol.53, part 1, January 1965, p. 48.

๔

Ibid., p. 48 - 49.

ถึงแม้ว่าในระยะแรกฝ่ายไทยจะมีความพึงพอใจในสัญญาที่อังกฤษเสนอมา แต่ในระยะต่อมารัฐบาลไทยเกิดความสงสัยในนโยบายของอังกฤษว่า ปฏิญญาฉบับที่จะทำกันนี้จะทำให้ไทยตกเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษ^๑ จึงพยายามถ่วงเวลาการเจรจาออกไป โดยการอ้างเหตุผลว่าการดำเนินการเจรจามีเป็นต้องรักษาเป็นความลับ ดังนั้นควรให้ดำเนินการต่อไปที่ลอนดอน แต่ปรากฏว่ากระทรวงการต่างประเทศอังกฤษก็ได้รับข่าวสืบหน้าจากรัฐบาลไทยเลย และในเวลาเดียวกันกำหนดการเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ใกล้เข้ามา ประกอบกับก่อนหน้านี้มีเรื่องสื่อให้เห็นถึงความสนใจของชาวยุโรปชาติอื่นในดินแดนตอนเหนือของแหลมมลายู เช่น การขอสัมปทานของชาวเยอรมันเพื่อสร้างทางรถไฟจากเพชรบุรีไประนอง และในสัญญาที่เสนอก็ไม่ได้อำนาจการโอนไปให้ชาติอื่น^๒ นอกจากนี้มีการขอใบอนุญาตสำรวจแร่ของบริษัทยักษ์ยี่ห้อที่กรุงกานู^๓ และการขอใบอนุญาตสำรวจแร่ของชาวฝรั่งเศสที่เกาะภูเก็ตและระนอง^๔ เป็นต้น สถานการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดความกังวลให้แก่อังกฤษ ซอลส์บอรีจึงสั่งให้นายวิลเลียม อาร์เชอร์ (William Archer) ผู้อังกฤษประจำกรุงเทพฯ^๕ ให้รีบบังคับรัฐบาลไทย ให้ตกลงทำสัญญาก่อนการเสด็จประพาสยุโรป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้แจงแก่ นายอาร์เชอร์ว่ามิได้ทรงคิดจะถ่วงเวลาการเจรจา แต่ทรงประสงค์จะให้มีการอธิบายเพิ่มเติมในมาตราที่ ๓^๖

รัฐบาลไทยเห็นว่ามาตราที่ ๓ ไม่ขัดแย้งกับบทกำหนดในสัญญาที่ได้กระทำไว้กับมหาอำนาจต่างชาติ ซึ่งบ่งไว้ว่าให้ชาติต่าง ๆ เหล่านี้มีสิทธิที่จะทำเหมืองแร่ได้ภายในเงื่อนไขที่สมควร และนอกจากนี้ยังมีกฎว่าด้วยเหมืองแร่ฉบับใหม่ซึ่งเพิ่งออกเมื่อเร็ว ๆ นี้ ประกาศให้ใบอนุญาตในการทำเหมืองอันเป็นข้อยกเว้นของไทยในอนาคต ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงอยากจะจำกัดมาตราที่ ๓ ให้

หมายเหตุ เอกสารอังกฤษอำนาจที่ไม่ใคร่มีลุ่มของสภานับไทยคดีศึกษา

^๑ F.O. 69/186, Archer to Salisbury, 15 March 1897.

^๒ F.O. 69/186, Archer to F.O., 7 January and 6 March 1897.

^๓ F.O. 69/176, de Bunsen to F.O., 30 November 1896.

^๔ F.O. 69/169, de Bunsen to F.O., 24 October 1896.

^๕ F.O. 69/176, Telegram, Salisbury to Archer, 23 March 1897.

^๖ F.O. 69/186, Telegram, Archer to Salisbury, 27 March 1897.

แคมเข้า โดยเราจะจงเฉพาะกรณีการให้สัมปทานรายใหญ่ ๆ เท่านั้น^๑ แต่เหตุผลของไทยไม่ได้รับการยอมรับจากแอมเบอร์เลน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม ซึ่งเป็นนักวาทะที่ควรจะคลุ้มไปถึงการให้สัมปทานแก่วางต่างชาติทั้งหมดภายในดินแดนที่ตกลงกัน เพราะความเห็นของไทยและอังกฤษอาจไม่ตกลงกัน ไทยก็คิดว่า เป็นสัมปทานเล็กจะอนุญาตไปโดยปราศจากการรู้เห็นของทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ แต่อังกฤษอาจพิจารณาว่าเป็นสัมปทานใหญ่ก็ได้^๒ ฝ่ายไทยเสนอให้อังกฤษรับประกันว่าจะช่วยเหลือไทยหากมีความยุ่งยากเกิดขึ้นจากการปฏิเสธการให้สัมปทาน ในแหม่มลายุแกวต่างชาติตามปฏิญญาฉบับที่ ๓^๓ ทางกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้ยืนยันต่อไปว่า จะมีความหมายมาตรานี้อย่างละเอียดถี่ถ้วนที่สุด และได้รับประกันโดยเต็มใจความตอนท้ายของมาตรานี้ว่า "รัฐบาลอังกฤษสัญญาว่าจะสนับสนุนพระเจ้าแผ่นดินสยามในการปฏิบัติให้เป็นไปตามมาตรานี้"^๔

ปฏิญญานี้ได้รับการลงนามในวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) ระหว่างพระเจ้าอนงยาเธอกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศผู้แทนฝ่ายไทย และนายวิกเลียม อาร์เธอร์ ทูตอังกฤษประจำไทยผู้แทนฝ่ายอังกฤษ ดังข้อความต่อไปนี้

มาตราที่ ๑ พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงสัญญาว่าจะไม่ยก หรือโอนสิทธิใด ๆ เพื่อดินแดนหรือเกาะที่อยู่ทางตอนใต้ของ เมืองบางตะพานให้กับมหาอำนาจชาติใด

มาตราที่ ๒ สมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษทรงสัญญาในส่วนอังกฤษว่า จะสนับสนุนพระเจ้าแผ่นดินสยามในการต่อต้านความพยายามใด ๆ โดยมหาอำนาจที่สาม ที่จะแสวงหาอาณานิคม หรือสร้างอิทธิพลของตนหรือเขตอารักขาภายในดินแดนหรือเกาะดังกล่าวข้างตน

มาตราที่ ๓ เนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษ ได้ทรงสัญญาไว้ตามมาตราที่กล่าวมาแล้วว่า จะสนับสนุนพระเจ้าแผ่นดินสยามในการต่อต้านความพยายามใด ๆ โดยมหาอำนาจที่สาม

^๑ Thamsook Numnonda, "The Anglo - Siamese Secret Convention of 1897", Journal of The Siam Society, vol. 53, part 1, January 1965, p. 50.

^๒ F.O. 69/186, C.O. to F.O., 12 March 1897.

^๓ F.O. 69/176, Telegram, Arcner to Salisbury, 3 April 1897.

^๔ F.O. 69/186, Telegram, Salisbury to Archer, 5 April 1897.

ที่จะแสวงหาอาณาเขตหรือสร้างอิทธิพลของตน หรือเขตอารักขาภายในดินแดน หรือเกาะกึ่งกลาง
มาแถวทางตน พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงสัญญาว่าจะไม่อนุญาต, ยก, หรือยอมให้สิทธิพิเศษ หรือ
ผลประโยชน์อันใดไม่ว่าจะเป็นที่ดินหรือการค้าขายภายในดินแดนที่กำหนดไว้แล้วไว้แก่
รัฐบาล หรือคนในบังคับของมหาอำนาจที่สาม โดยปราศจากการยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรของ
รัฐบาลอังกฤษ*

ในระยะแรกปฏิญญาลับนี้สร้างความพอใจมาให้กับคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ฝ่ายไทยพอใจที่สิทธิ
ความเป็นเจ้าประเทศราชของตนเหนือรัฐมลายูไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป เวิลด์ของสหพันธรัฐ
มลายูได้รับคำสั่งมิให้กระทำการใด ๆ อันจะทำให้รัฐบาลไทยเข้าใจว่าเป็นการละเมิดในสิทธิของ
ไทยเหนือรัฐที่เป็นปัญหา ส่วนอังกฤษได้รับผลประโยชน์มาก ทั้งทางด้านการเมืองและการค้า
ปฏิญญาลับฉบับนี้ถือเป็นการสิ้นสุดของความพยายามของอังกฤษ ในอันที่จะแสวงหาความมั่นคงใน
แหลมมลายู และข้อความในปฏิญญาลับนี้ทำให้ดินแดนใดเมืองบางทะนานลงไปยังอยู่ในเขตอารักขา
ของอังกฤษโดยปริยาย

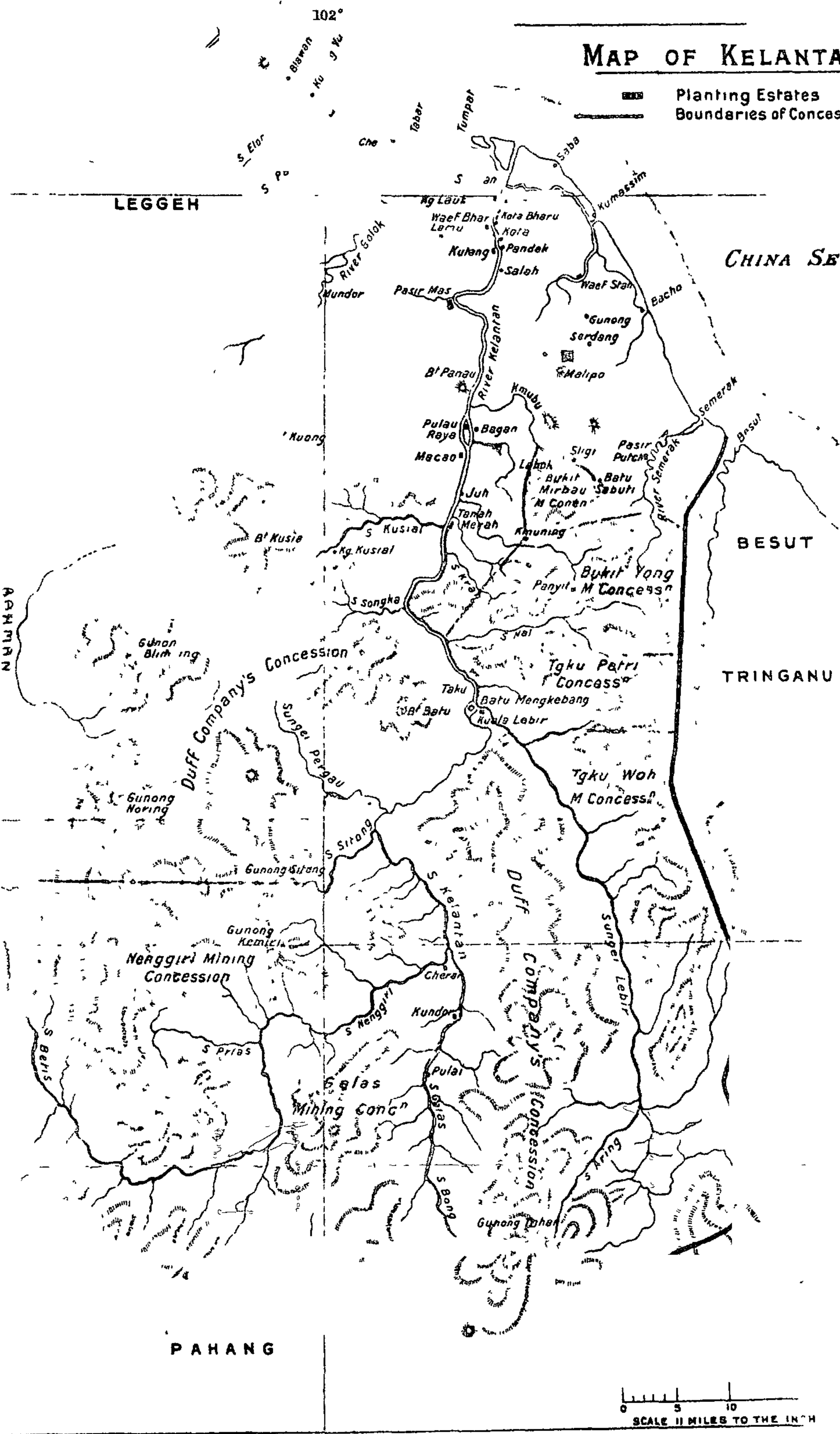
ในระยะต่อมามีปัญหาเกี่ยวกับการตีความในสัญญา และเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้ง
ระหว่างรัฐบาลทั้งสองฝ่ายมากขึ้นทุกที จนในที่สุดรัฐบาลไทยต้อง เปิดการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษ
เพื่อยกเลิกปฏิญญาลับฉบับนี้ ซึ่งจะได้อธิบายถึงในบทต่อไป.

* แปลจากปฏิญญาลับฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งมีอยู่ในภาคผนวก

๑
Thamsook Nurnonda, "The Anglo - Siamese Secret Convention of 1897",
Journal of The Siam Society, vol. 53, part 1, January 1965, p. 52.

MAP OF KELANTA

Planting Estates
Boundaries of Conces

การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับเมืองกั้นตันและตรังกานู

พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒)

ก. แรงผลักดันที่ทำให้ อังกฤษเปิดการเจรจากับไทย

อังกฤษทำปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) กับไทยด้วยความเชื่อว่า สันติภาพจะสามารถปกป้องผลประโยชน์ทางการเมืองของอังกฤษในแหลมมลายูได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีข้อตกลงว่าไทยจะไม่อนุญาตหรือยอมให้สิทธิพิเศษอันใดในดินแดนตั้งแต่ใต้เมืองบางตะพานลงไป แก่รัฐบาลหรือคนในบังคับของมหาอำนาจชาติที่สาม โดยปราศจากการยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรของรัฐบาลอังกฤษ แต่เมื่อเวลาผ่านไปรัฐบาลอังกฤษก็เริ่มตระหนักว่า การที่ตนยอมรับสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูนั้นเป็นความผิดพลาด เพราะเกิดปัญหาที่ว่าเจ้าผู้ครองรัฐมลายูนั้นมีอำนาจในการให้สัมปทานแก่คนต่างชาติ โดยไม่ได้ทำการปรึกษาทางกรุงเทพฯ เลย และรัฐบาลไทยเองไม่สามารถควบคุมเรื่องนี้ได้ ทำให้รัฐบาลอังกฤษเกิดความเคืองแค้นมาก อังกฤษพิจารณาเห็นว่าการกระทำดังกล่าวเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของอังกฤษ เนื่องจากผู้ที่ได้รับสัมปทานโดยตรงจากเจ้ามลายูปราศจากการรู้เห็นของรัฐบาลไทย อาจจะคิดว่าตนเองมีความผูกพันที่จะต้องเสนอข้อตกลงให้รัฐบาลไทยทราบและรับรองข้อตกลงนั้น ซึ่งอาจจะเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิดเข้ามาในอิทธิพลของแหลมมลายู^๑ ดังนั้นปฏิญญาฉบับที่อังกฤษทำกับไทย จึงไม่สามารถเป็นเครื่องป้องกันการผลประโยชน์ทางการเมืองของอังกฤษได้

กรณีสำคัญที่ทำให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเห็นถึงอันตรายที่แท้จริงของสถานการณ์ในแหลมมลายู คือ กรณีสัมปทานของกัปตัน โรเบิร์ต วิลเลียม ดัฟ (Robert William Duff) เคยเป็นข้าราชการอังกฤษในสหพันธรัฐมลายู และเคยร่วมอยู่ในคณะผู้ติดตามพวกกบฏเมืองปะดังเข้ามาในกั้นตันและตรังกานูเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ (ค.ศ. ๑๘๙๑) เขาได้ออกจากราชการโดยอ้างว่าสุขภาพไม่ดีในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๐) และได้ตั้งบริษัทขึ้นเพื่อทำเหมืองแร่ในเขตกั้นตันและ

^๑ F.O.69/236, Memorandum respecting Siam by Louis Mallet, 9 January 1902

ทรงทานู กัฟได้ถือเอาอนุญาตจากรัฐบาลไทยเพื่อขอตรวจแร่ในเขตกลันตัน ทรงทานู รัฐบาลไทย
ยอมให้กัฟได้ ทางสำรวจได้ แคว้นโกโตะกับงานไทยร่วมเดินทางไปด้วย เมื่อไปถึงกัฟได้
พบว่าพระยาภักดิ์กับโคตมุนาภิไศยชาวจีนทำเหมืองแร่อยู่ก่อนแล้วหลายแห่ง และชาวหลวงไทยประว่า
กัฟได้ก็ไม่มีอำนาจชักชวนการให้สัมปทานของพระยาภักดิ์กันควบ นอกจากนี้เจ้าพนักงานไทยที่
เดินทางไปด้วยก็พยายามชักชวนมิให้กัฟได้รับอนุญาตทำเหมืองแร่

ดังนั้นกัฟจึงติดต่อกับกระทรวงอาณานิคมอังกฤษ เพื่อให้ทูตในกรุงเทพฯ ใช้อิทธิพลของตน
เพื่อผลประโยชน์ของบริษัท รัฐบาลอังกฤษแนะนำกัฟให้เสนอความตอ การขุดเหมืองแร่ลงเป็น
เฉพาะตำบล ๆ แต่ขอเรียกร้องของกัฟได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลไทย โดยให้เหตุผลว่าไทยยัง
ไม่ได้เตรียมตัวรับการลงทุนจากต่างประเทศ และไทยเพิ่งปฏิเสธโครงการของเยอรมันที่จะขอเช่า
เกาะลังกาวิ หากไทยให้สัมปทานแก่กัฟก็จะเป็นตัวอย่างที่ชาติอื่นจะเรียกร้องเอาประโยชน์มา
ด้วยเหตุนี้กัฟจึงดำเนินการเจรจากับพระยาภักดิ์กันเอง และในที่สุดพระยาภักดิ์กันก็ได้เห็นสัญญาให้
สัมปทานแก่กัฟ ให้กัฟมีสิทธิและอำนาจทำเหมืองแร่ในเนื้อที่ ๒ ตำบล ซึ่งกว้างประมาณ ๒,๐๐๐
ตารางไมล์ ใจความในสัญญานี้พระยาภักดิ์กันอนุญาตให้กัฟมีสิทธิและอำนาจทำเหมืองแร่ ตัดไม้
และกระทำการอื่น ๆ ทุกอย่างตามใจชอบในที่ ๒ ตำบลในเมืองกลันตัน กัฟให้สัญญาว่าจะได้เงิน
๒๐,๐๐๐ เหรียญแก่รัฐบาลกลันตัน และหุ้นส่วนทุก ๆ ๓๕ หุ้นนั้นต้องยกให้รัฐบาลกลันตันหุ้นหนึ่ง โดย
กัฟเป็นผู้จ่ายเงินให้เอง และถ้าจะขายหรือให้เช่าหรือยกที่ดินให้แก่ผู้อื่นไม่ได้ เว้นแต่ได้รับอนุญาต
จากพระยาภักดิ์กัน^๑

หลังจากนั้นบริษัทกัฟขอให้รัฐบาลอังกฤษรับรองและคุ้มครองตน แก่บริษัทได้รับเพียงการ
รับรองสัมปทานจากทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ เท่านั้น กัฟจึงเตือนรัฐบาลอังกฤษว่าหากไม่ช่วยป้องกัน

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๑ มวน ๒ จดหมายนายอาร์เซอร์กราบทูตกรมหลวงเทเวธวัชรโรประการ ลง
วันที่ ๓๐ เมษายน ค.ศ. ๑๙๐๑

^๒ F.O. 69/224, Duff's Report on the visit to Siam.

^๓ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๑ มวน ๒ ข้อตกลงระหว่างกัฟกับพระยาภักดิ์กัน

การแทรกแซงจากไทยแล้ว เขาจะขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลต่างชาติ หรือมิฉะนั้นก็จะโอนสิทธิ
ของรถไฟให้แก่บริษัทเยอรมัน^๑ ดังนั้นในระหว่างเดือน พฤษภาคม ถึง เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๔
(ค.ศ. ๑๙๐๑) กระทรวงอาณานิคมและกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ต่างปรึกษากันในเรื่อง
การเปิดแผนปฏิญญาฉบับ^๒ เพื่อให้อังกฤษสามารถชักชวนหาว่านางอีนในแหลมมลายูได้โดยสะดวก
แต่ในที่นี้ผู้ถูกเมื่อพิจารณาถึงผลได้เสียแล้ว เห็นว่าการเผยแพร่ปฏิญญาฉบับนี้อาจก่อให้เกิดปฏิกิริยา
จากชาติต่าง ๆ เรียบกรองสิทธิตามที่ทำสัญญาไว้กับไทย หรืออาจไปตกลงกับเจ้าผู้ครองรัฐมลายูเอง
โดยไม่ยอมรับอำนาจไทย จึงตกลงรักษาปฏิญญานี้เป็นความลับต่อไป แต่จะพยายามเร่งรัดให้ไทย
ยอมให้สัตยาบันสัมปทานของบริษัทนี้โดยไม่มีเงื่อนไข^๓

คืบเคินทางกลับมากลุมเทพ ฯ อีกครั้งหนึ่ง และขอรับรองให้รัฐบาลไทยให้สัตยาบันสัญญา^๔ กับ
ทำกับพระยาภักดีนั้น แต่ไทยไม่ยอมรับทั้งหมดซึ่งแจ้งว่า คืบเคินทำสัญญากับกรมบ่อแร่แทนที่จะไป
สัญญากับพระยาภักดีนั้น ซึ่งไม่มีอำนาจที่จะยกที่ดินให้แก่ชาวต่างชาติ ในเวลาเดียวกันนี้รัฐบาล
อังกฤษก็ขอรับรองให้ไทยยอมให้สัตยาบันสัญญาฉบับนี้^๕ แต่รัฐบาลไทยโต้แย้งโดยให้เหตุผลว่าจะเป็
การเสียเปรียบประโยชน์ทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ และจะเป็นตัวอย่างที่ชนชาติอื่นนอกจากอังกฤษ
จะกระทำตามอย่างคืบเคิน^๖ รัฐบาลอังกฤษจึงเสนอแก้ไขสัญญาว่า การโอนอำนาจหรือแบ่งให้เขา
ถือครองไม่ต้องให้รัฐบาลไทยเห็นชอบด้วยก่อนเหมือนอย่างสัญญาอนุญาตรายอื่น ๆ รัฐบาลไทยเห็นชอบ
ด้วย แต่คืบเคินไม่ยินยอมและเลิกทางกลับไปยังอังกฤษเพื่อเจรจากับรัฐบาลของตน

ต่อมารัฐบาลอังกฤษก็บอกให้รัฐบาลไทยให้สัตยาบันสัญญาฉบับนี้โดยไม่มีเงื่อนไข โดย
อ้างว่าบริษัทคืบเคินได้ให้การรับประกันว่าจะไม่โอนหรือให้เขาแก่บุคคลหรือบริษัทใด นอกจากคนในสังกัดกับ

^๑ F.O.69/224, Duff Syndicate to the Foreign Office, 8 February 1901.

^๒ F.O.69/224, Lansdowne to Chamberlain, 14 July 1901.

^๓ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๑ ม้วน ๒ จดหมายนายอาร์เซอร์กราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ ลง
วันที่ ๓๐ เมษายน ค.ศ. ๑๙๐๑

^๔ ญ. กอน ๒ ม้วน ๑ หนังสือของพระยาศรีสุนทรเทพกราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ ฉบับ
ที่ ๑๐๗/๒๔๔๓ ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๐

อังกฤษหรือบริษัทอังกฤษ โดยต้องได้รับความยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษ^๑ ในที่สุดรัฐบาลไทยตกลง
 ยินยอมให้สัตยาบันสัญญาของดักไฟโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ เนื่องจากมีความหวาดระแวงว่ารัฐบาล
 อังกฤษจะใช้กรณีของดักไฟเป็นข้ออ้างในการผนวกเอาเมืองกลันตัน ตรัง กานู ไวโนกรอมครอง จึง
 เห็นควรรับตกลงเรื่องดักไฟเสียโดยเร็วที่สุด กรณีของดักไฟเป็นเครื่องชี้ให้อังกฤษเห็นว่ารัฐบาลไทย
 ไม่สามารถควบคุมเจ้าผู้ครองรัฐมลายูในเรื่องการให้สัมปทานแก่คนต่างชาติได้ อันนับว่าเป็นอันตราย
 อย่างยิ่งต่อผลประโยชน์ทางการเมืองของอังกฤษ แม้แต่ดักไฟเองก็ชี้ให้รัฐบาลอังกฤษเห็นว่ากรณีที่เขา
 ได้สัมปทานโดยตรงจากพระยากลันตันนั้น เป็นหลักฐานว่าชาวต่างชาติอื่น ๆ อาจได้รับสัมปทาน
 แบบเดียวกันด้วย^๒ นอกจากนี้ยังมีกรณีพระยาตรัง กานูอนุญาตให้ชาวมลายูในสิงคโปร์เช่าเกาะ
 รากัง (Redang) ซึ่งเป็นเกาะอยู่นอกฝั่งตรัง กานู เป็นที่มั่นน้ำจืดมาก และเป็นท่าเรือที่สะดวก
 แสดงให้เห็นถึงอันตรายของการให้สัมปทานต่าง ๆ ที่อังกฤษอาจจะไม่พึงพอใจ และรัฐบาลไทยไม่
 อาจควบคุมได้

แรงผลักดันอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้อังกฤษเห็นความจำเป็นที่ต้องเข้าแทรกแซงในรัฐมลายูของ
 ไทยก็คือ ความพยายามของมหาอำนาจชาติอื่นที่จะขอสัมปทานในแหลมมลายู ระยะเวลาระหว่าง
 พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๘๙๗ - ๑๙๐๐) เป็นระยะที่มีการติดต่อขอเช่าสัมปทานกันมาก ชนชาติ
 ที่อังกฤษหวาดเกรงก็คือ เยอรมัน เยอรมันเป็นชาติที่เริ่มออกแสวงหาอาณานิคมเร็วกว่าชาติอื่น จึง
 พยายามหาโอกาสขยายจักรวรรดิและการค้าของตนตลอดมา อีกทั้งยังมีความต้องการที่จะสร้าง
 กองทัพเรือแข่งขันกับอังกฤษ แต่มีอุปสรรคอยู่ที่ไม่มีสถานี่ถาวรบนดิน หรือฐานทัพอยู่ตามส่วนต่าง ๆ
 ของโลกเหมือนอังกฤษ เยอรมันพยายามค้นหาที่ถาวรอันเหมาะสมตามเส้นทางทะเลที่สำคัญ ๆ และ
 ภัยเหตุที่เกาะทางทิศตะวันตกนอกฝั่งบีนังจึงอยู่ในความสังเกตรองเยอรมันก๊วย ในระหว่าง พ.ศ.
 ๒๔๔๒ - ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๘๙๙ - ๑๙๐๐) เยอรมันแสดงความสนใจเกาะลังกาวิชัยของไทรบุรี และ

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา อนุญาตการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
 รัฐบาลสยาม ตอน ๔ ม้วน ๓ จกหมาย ลอร์ดแคนสทอน ถึง หลวงรัตนานุปัติอุทิศไทย ณ กรุง
 ลอนดอน ลงวันที่ ๔ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

เมื่อทราบว่าเจ้าพระยาไทรบุรีกำลังมีหนี้สินมาก บริษัทเบอร์นฮ็อน เมเยอร์ (Behn Meyer & Co.) ซึ่งทำการอยู่ในบิ๊นและสิงคโปร์ จึงขออนุญาตผ่านเจ้าพระยาไทรบุรีไปยังกรุงเทพฯ ขอเช่าเกาะลังกาวิ โดยตั้งใจจะใช้เป็นสถานีฐานหิน และเมืองท่าทำการค้าซึ่งกำลังขยายตัวขึ้นทางตะวันออก^๑ แต่รัฐบาลไทยปฏิเสธไม่ยอมให้เช่าเกาะแห่งนี้^๒ นอกจากนี้เยอรมันและรัสเซียก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่ต้อง การจะเช่าที่ตั้งทำสถานีฐานหินในแหลมมลายู ทุตรัสเซียเคยเจรจาเรื่องนี้กับไทยใน พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๐) แต่เข้าใจว่าไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากไทยมีข้อผูกพันกับอังกฤษตามปฏิญญาลับปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ลงบนหน้าอาณัติอื่นที่จะเข้ามาในเขตและผลประโยชน์ในแหลมมลายู ทำให้อังกฤษเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ และพยายามหาทางป้องกันผลประโยชน์ของตนในดินแดนแถบนี้ให้ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เหตุสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันให้อังกฤษเปิดการเจรจากับไทย เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของไทยคือ ความพยายามของไทยที่จะปฏิรูปการปกครอง เปลี่ยนแบบการบริหารราชการแผ่นดินให้รัดกุมโดยโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง รวมการบังคับบัญชาหัวเมืองซึ่งเคยแยกกันอยู่ ๓ กรม คือ มหาคหไทย กลาโหม และ กรบท่า มารวมในกระทรวงมหาดไทย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) แต่เพียงแห่งเดียว และจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลมีสมุหเทศาภิบาลบังคับบัญชาทุกมณฑล เมืองกัณฑ์และตรังถูกโอนรวมไปขึ้นอยู่กับภูเก็ต ต่อมาโอนไปอยู่กับมณฑลนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) ส่วนไทรบุรี ปะลิส และสตูล รวมเป็นมณฑลไทรบุรีในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) นโยบายการราชการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางของไทย ทำให้เกิดสถานการณ์ที่เกรียกขื่นในแหลมมลายู เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแปลง ข้างรุนแรงของโครงสร้างทางอำนาจ เจ้าผู้ครองรัฐมลายูหมดสิทธิที่เคยมีอยู่โดยเฉพาะด้านการเงิน ทำให้เกิดการต่อต้านจากเจ้าผู้ครองเมืองขึ้น^๓

^๑ Eunice Thio, "A Turning Point in Britain's Malayan Policy", The Historical Annual, No.3, p. 10.

^๒ F.O.69/207, Kynnersley to Archer, Confidential, 26 September 1900

^๓ Chandran Jeshurun, "Lord Lansdowne and The 'Anti - German Clique at The Foreign Office : Their Role in the Making of the Anglo - Siamese Agreement of 1902", Journal of Southeast Asian Studies, vol.3, No.2, September 1972, p. 233.

คัง เซนพร ษยากันตันเกยส่งไมบอกมายังกรุงเทพ ฯ ว่าตนเองมีความต้องการที่จะบิอำนาจปกครองบ้านเมืองเหมือนคังพร ษยากันตันเกยก่อน ๆ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่พึงพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการของไทย

รัฐบาลอังกฤษเองได้รับข่าวจากเซอร์แฟรงค์ สเวทเทนัม^๑ ซึ่งแจ้งสถานการณ์ในแหลมมลายูภายใต้การปกครองของไทยว่ากำลังเลวลง เจ้าเมืองปัตตานีและกัณฑ์ต่างไม่พอใจการปกครองอันเข้มงวดของไทย และได้ไปขอความช่วยเหลือจากเขาหลายครั้งซึ่ง เขาก็ปฏิเสธไป ทำให้เจ้าเมืองเหล่านั้นไม่พอใจ และจะจะไปขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ส่วนรัฐบาลไทยเองก็ได้รับทราบข่าวในที่สุดเกี่ยวกับหัวเมืองเหล่านี้ มีบทความปรากฏในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในสิงคโปร์ กล่าวโจมตีการปกครองของไทย ตลอดจนข้าหลวงไทยในรัฐมลายูอยู่แคว้นว่าไร้สมรรถภาพ คังรับกรมหลวงดำรงราชานุภาพ^๒ เสนาบดีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้มีรับสั่งให้พระยาศรีสหเทพฯ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย รีบลงไปจัดการเหตุการณ์ให้เรียบร้อย โดยมอบอำนาจให้พระยาศรีสหเทพฯ มีสิทธิออกคณณ โยกย้าย หรือสับเปลี่ยนข้าหลวง ตลอดจนข้าราชการอื่น ๆ ได้ตามที่เห็นสมควร ในที่สุดพระยาศรีสหเทพฯ ก็สามารถจัดการระงับเหตุการณ์ร้ายและสามารถควบคุมสถานการณ์ให้เข้าสู่สภาพปกติได้^๓

แต่อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะประสบความสำเร็จในการแก้ไขสถานการณ์ยุ่งยากในรัฐมลายูได้แต่เพียงที่ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจำต้องยอมรับความเห็นของกระทรวงมหาดไทยว่า สัญญาฉบับปี พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) บัญญัติเพียงเล็กน้อย เมื่อเกิดเหตุการณ์ยุ่งยากขึ้น เช่นกรณีการขึ้นของเจ้าผู้ครองรัฐมลายูต่อต้านของของไทย และเป็นที่ยอมรับกันว่าในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การพยายามคงสถานภาพเดิมของหัวเมืองมลายูของไทยไว้ั้น ไม่

๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม ตอน ๓ ม้วน ๔ ไมบอกพร ษยากันตัน ๒๗ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐

๒ Eunice Thio, "A Turning point in Britain's Malayan Policy", The Historical Annual, No.3, p.12.

๓ สายจิตต์ เหมินทร์ การเสียรัฐไทยบุรี กัณฑ์ ตรังกานู และ ประลิส ของไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒๗๕ - ๒๗๖

สามารถพึ่งพิงสัญญาฉบับอย่าง เดียวได้ดังที่เกยคาตหวังไว้ จำเป็นต้องมีมาตรการอย่างอื่นด้วย เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงของสถานภาพในดินแดนแถบนี้ของไทย ประกอบกับในขณะนั้นมีผู้เสนอให้รื้อฟื้นโครงการประกันเอกราชของไทยโดยราชคิมหาอำนาจ ซึ่งความคิดเกี่ยวกับโครงการนี้เคยมีมาแล้วใน พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) แต่จะยับยั้งไปเพราะอังกฤษไม่เห็นด้วย อังกฤษเห็นว่าโครงการนี้เป็นอันตรายเนื่องจากจะนำเอามหาอำนาจอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับเอกราชของไทยในที่สุด อังกฤษเข้าใจว่าไทยกำลังพยายามที่จะชักนำเยอรมันเข้ามาเกี่ยวข้องกับไทย เพื่อเป็นคู่ชั่งถ่วงอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้อังกฤษเกิดความเคียดแค้นใจมาก

จากแรงผลักดันต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วทำให้รัฐบาลอังกฤษหันมาเอาใจใส่ต่อขอเสนอของ เซอร์แฟรงค์ สเวทเทนัม เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของอังกฤษ ข้อเสนอของสเวทเทนัม มี ๒ ประการ คือ ประการแรกรัฐบาลอังกฤษควรจะเจรจากับกัณฑ์ ตรังกานู เพื่อให้ได้สิทธิจัดการเรื่องการค้าต่างประเทศของรัฐทั้งสอง และป้องกันไทยจากการแทรกแซงของประเทศอื่น ประการที่สอง หากรัฐบาลอังกฤษยังต้องการจะรับรองอำนาจของไทยเหนือรัฐเหล่านี้ ก็ควรจะสนับสนุนไทยให้ได้รับข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรจากกัณฑ์และตรังกานูเพื่อให้มีฐานะทางนิตินัยเหนือรัฐทั้งสอง โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องให้ราชการอังกฤษทำหน้าที่เป็นเรสซิเดนต์อยู่ในรัฐเหล่านั้นด้วย ข้อตกลงดังกล่าวจะทำให้อังกฤษมีสิทธิควบคุมการปกครองในรัฐทั้งสองได้พอสมควร

ก่อนหน้านี้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้เคยคัดค้านข้อเสนอที่จะบีบบังคับไทยตลอดมา แต่เหตุยุ่งยากในหัวเมืองมลายูของไทย รวมทั้งแรงกดดันจากเจ้าหน้าที่อังกฤษในแหลมมลายูและผู้นับสนุนการขยายอาณานิคม อีกทั้งแรงกดดันจากกลุ่มเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษที่มีความรู้สึกต่อต้านหวาดกลัวการแทรกแซงของเยอรมัน ทำให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเห็นด้วยกับข้อเสนอของกระทรวงอาณานิคมที่จะให้รัชกาลที่ ๕ ทรงชี้แจงให้แน่ชัดว่าจะป้องกันการแทรกแซงของต่างชาติในหัวเมืองมลายูอย่างไร พร้อมทั้งได้สั่งทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ ให้เสนอต่อรัฐบาลไทยว่า ควรแต่งตั้งราชการอังกฤษเป็นตัวแทนพระองค์ในปัตตานี กัณฑ์ และ

^๑ F.O.69/227, Minute by F.A.Campbell 18 March 1902 on Tower to Lansdowne, No.20, Secret, 8 February 1902.

^๒ F.O. 69/222, C.O. to F.O., Secret and Immediate, 28 December 1901.

ตรังกานู และแนะนำให้ระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษาเรื่องนี้กับเซอร์แฟรงก์ สเวทเทนัม คอย ข้อเรียกร้องของอังกฤษทำให้เกิดการเจรจาระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับ กลันตันและตรังกานู อันเป็นผลให้เกิดข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลทั้งสองใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ซึ่งจะได้อธิบายถึงรายละเอียดของการเจรจาในหัวข้อต่อไป

ข. การดำเนินการเจรจากับกลันตัน ตรังกานู และท่าทีของฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ

เนื่องจากสถานการณ์ที่ไม่น่าไว้วางใจในหัวเมืองมลายูของไทย อันเป็นผลมาจากการที่ เจ้าผู้ครองรัฐมลายูสามารถให้สัมปทานแก่คนต่างชาติได้โดยปราศจากการรู้เห็นของไทย ทำให้ ปรากฏการณ์ที่ไทยทำไว้กับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) ค่อยคลี่คลายไปมาก ในการป้องกัน ก๊กกัมมิใหม่หาอำนาจอื่นเข้ามายุ่งเกี่ยวในแหลมมลายู และการปฏิรูปการปกครองของไทยโดยโยง อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเป็นเหตุให้เจ้าผู้ครองรัฐมลายูไม่พอใจและก่อความวุ่นวายกระด้างกระเดื่อง ขึ้น อีกทั้งความพยายามของมหาอำนาจชาติอื่นที่จะเข้ามามีผลประโยชน์ในแหลมมลายู ประกอบกับ ความหวาดระแวงและความรู้ที่ต่อต้านเยอรมันของเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ ของกระทรวงต่างประเทศ อังกฤษ เป็นเหตุให้อังกฤษเป็นผู้ริเริ่มการดำเนินการเจรจากับไทย เกี่ยวกับเมืองกลันตัน และ ตรังกานูขึ้นในต้นปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒)

นายเรยินัล เทาเวอร์ (Reginald Tower) ขุนอังกฤษประจำประเทศไทย ได้ติดต่อ เปิดการเจรจากับกรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศของไทย เมื่อ วันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๐ ตรงกับ ค.ศ. ๑๙๐๒) โดยกล่าวว่ารัฐบาลอังกฤษทราบว่า เกิดเหตุการณ์หลายอย่าง อันอาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของอังกฤษในแหลมมลายู และรัฐบาล ไทยก็ไม่ได้มีข้อสัญญาอันใดกับพระยาปลัดกลันตันและพระยาตรังกานูเคย ดังนั้นเจ้าผู้ครองรัฐแล้วนี้จึง ถือว่าตนเป็นอิสระ และได้อนุญาตสัมปทานให้แก่คนชาติต่าง ๆ คอย เช่น กรณีพระยาตรังกานู อนุญาตให้ชาวมลายูในสิงคโปร์ผู้หนึ่งเข้าเกาะราตัง (Redang) และคนผู้นั้นบอกขายเกาะ และปี ชาวอเมริกันขอสัมปทานทำเหมืองแร่ในตรังกานู ฝ่ายไทยชี้แจงว่ามีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการทำ

^๑ F.O. 69/222, Minute by Lord Lansdowne, 31 December 1901.

สัญญาปี พ.ศ. ๒๔๑๗ (ค.ศ. ๑๘๗๔) กำหนดการทำสัญญาดอกเป็น ๒ อย่างคือสัญญาขลิบการแก้ไข และสัญญาไปร เวทการ เฉพาะตัว สัญญาอย่างแรกต้องให้รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ฯ ตรวจสอบก่อนจึงจะ ใช้ได้ ส่วนสัญญาอย่างหลังเห็นไม่ต้องตรวจสอบก็ได้ และพระราชนัดดาที่นี้ก็ไซ้มาตลอดยังไม่เห็นเหตุว่า หัวเมืองมลายูจะทำการฝ่าฝืนอาญาไทยอย่างไร จนกระทั่งเกิดเรื่องสัญญาขลิบการแก้ไขเป็น ครั้งแรก กรณีที่คนมลายูขอเช่าเกาะรังนั้นเข้าใจว่าคงเป็นคนในบังคับอังกฤษเช่นเดียวกับนายกำ หัง ไม่น่าจะต้องวิตก ส่วนเรื่องคนอเมริกันขอทำเหมืองแร่ นั้นคิดว่าคง เป็นคนที่ทูตอเมริกันขอหนังสือ เดินทางเพื่อไปขุดเกาะรังนทางหัวเมืองตะวันตกนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะได้เจรจาปรับความ เข้าใจกันใหม่กับทูตอเมริกันว่า จะไปทำสัญญาดอกใดโดยพลการไม่ปรึกษากับกรุงเทพฯ ฯ ก็น่าจะได้ นอกจากนั้นกรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการยังทรงกล่าวไว้ด้วยว่า โดยความเป็นจริงแล้วประเทศ อื่น ๆ นอกจากอังกฤษยังไม่เคยมีประเทศใดที่ไม่ถือว่าหัวเมืองมลายูเป็นของไทยเคย และประเทศ อื่นก็ไม่สามารถเข้าไปทำการอย่างไรในหัวเมืองมลายูได้ถนัดเหมือนอย่างอังกฤษที่มีเขตแดนติดต่อกัน อยู่แล้ว แต่ชาวราชการอังกฤษที่อยู่ในแหลมมลายูนั้นเองที่แสดงความสงสัยว่าหัวเมืองมลายูบางแห่ง ไม่ใช่ของไทย และพยายามจะเอาหัวเมืองมลายูเหล่านั้นไปเป็นของอังกฤษ

นายเทาเวอร์ได้โต้ตอบว่าเหตุยุ่งยากที่เกิดขึ้นอยู่ในหัวเมืองมลายูนี้ อาจจะเกิดจากความ ไม่พอใจในการทำงานของข้าหลวงฝ่ายไทยบางคนที่ไม่มีความชำนาญในการปกครอง รัฐบาล อังกฤษ เกรงว่าเจ้าเมืองเหล่านี้จะไปขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลต่างชาติ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วอังกฤษ จำเป็นต้องเข้าเกี่ยวข้องตามสัญญาฉบับที่ทำไว้กับไทยและการที่จะจัดการใดกันทั้งนั้นก็ต้อง เปิดเผย สัญญาที่ไต่ถามกันเอาไว้ แต่ฝ่ายไทยไม่เห็นด้วยกับการเปิดเผยสัญญาฉบับ ๒ ดังนั้นทูตอังกฤษจึงถาม ฝ่ายไทยว่าจะจัดการกับเหตุการณ์ในหัวเมืองมลายูอย่างไร พร้อมทั้งเสนอว่ารัฐบาลอังกฤษยินดี จัดหาคนชำนาญราชการมาเป็นที่ปรึกษาในเมืองกลันตัน ตรัง กานู และปัตตานีด้วย ฝ่ายไทยตอบว่า

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ รัฐบาลสยาม ตอน ๓ ม้วน ๓ บันทึกว่าจากที่ไต่สนทนากันระหว่างกรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ กับ ม. เรย์นัลด์ เทาเวอร์ อัครราชทูตอังกฤษ ณ ศาลาว่าการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม

นายริเวต คาร์แนก (Rivett Carnac) ที่ปรึกษาการคลังของไทย เคยเสนอให้จ้างชาวอังกฤษ ประจำอยู่ในรัฐมลายู แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วย เพราะการทำเช่นนั้น จะเป็นช่องทางให้ฝรั่งเกสเรียกร่องอย่างเดียวกันในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงของไทย

ในที่สุดของการเจรจากันนี้ นายเทาเวอร์ได้เสนอแนะให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรึกษารื้อเรื่องที่จะจัดการกับหัวเมืองมลายูนี้นับ เซอร์แฟรงค์ สเวตเทนแฮม ผู้สำเร็จราชการประจำเสตรทเชตเตอร์แลนด์ ตามที่กระทรวงต่างประเทศอังกฤษได้ส่งการมาด้วย นอกจากนั้นทูตอังกฤษยังติดต่อขอเช่าแผ่นดินที่ ๕ ด้วย เพราะเขาต้องการทราบความเห็นในเรื่องนี้จากพระองค์โดยตรง เนื่องจากเขาได้รับทราบมาว่าความคิดเห็นของพระองค์มักเป็นไปตามความเห็นของกรมหลวงดำรงราชานุภาพเป็นส่วนใหญ่ และความเห็นของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เกี่ยวกับชาวต่างชาติในไทยนั้น แตกต่างไปจากกรมหลวง เทวะวงษ์วโรประการเป็นอันมาก ^๑ ๒
ด้วย

ในการเจรจากันครั้งนี้จะเห็นได้ว่า ฝ่ายอังกฤษพยายามรุกเร้าให้ไทยเห็นถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นในหัวเมืองมลายูและเสนอให้ป้องกันเหตุร้ายด้วยการใช้คนอังกฤษเป็นที่ปรึกษาในรัฐเท่านั้น เหตุผลเบื้องหลังก็ต้องการรักษาสถานะประโยชน์และอิทธิพลของอังกฤษในแหลมมลายู ไม่ต้องการให้ชาติอื่นเข้ามามีบทบาท ฝ่ายไทยเองก็ทราบถึงความประสงค์ของอังกฤษ จึงได้ตอบในทำนองว่า ไทยสามารถควบคุมเหตุการณ์ในรัฐมลายูได้จะยังไม่เห็นว่ามีชาติอื่นใดพยายามจะเข้ามาแทรกแซง ทำลายอำนาจของไทยในหัวเมืองมลายูเลย นอกจากคนชาติอังกฤษเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าไทยยังไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการให้ปรึกษาชาวอังกฤษไปประจำอยู่ในรัฐมลายู และไม่ต้องการให้อังกฤษเข้ามาแทรกแซงกับกิจการภายในของไทยมากเกินไป

นายเทาเวอร์ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ ๒๖ มกราคม หลังจากแจ้งความต้องการของรัฐบาลอังกฤษที่จะให้ไทยขจัดความยุ่งยากภายในก้นตัน กรังกาบู โดยการจัดการทำสัญญา และจัดชาวอังกฤษเป็นที่ปรึกษาในเมืองทั้งสองแล้ว กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ซึ่งร่วมอยู่ในการเจรจากันนี้ ได้บอกกับทูตอังกฤษว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๑ F.O.69/227, Tower to Lansdowne, 10 January 1902, No.6, Confidential.

^๒ Ibid.

ยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษรแก่รัฐบาลไทยว่า จะไม่อนุญาตสัมปทานแกวต่างชาติโดยปราศจากการยินยอมจากไทย นายเทาวอร์ซอสเนา เอกสาร ซึ่งต่อมาไทยได้จัดส่งไปให้ เอกสารทั้งสองฉบับนี้เป็นใบบอกพระยากลั่นตัน ลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑) และใบบอกพระยาตรังกานู ลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน ปีเดียวกัน นายเทาวอร์ซอสเนาเห็นว่า เอกสารเหล่านี้ไม่สามารถจะถือได้ว่าเป็นข้อตกลงผูกมัดระหว่างเจ้าเมืองทั้งสองและรัฐบาลไทย ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัฐกลั่นตันและตรังกานูจึงอยู่ในสภาพที่ไม่แน่นอน

ถ้าจะพิจารณาถึงท่าทีของฝ่ายไทยในระยะนี้จากหลักฐานเท่าที่ปรากฏ จะเห็นได้ว่าไทยไม่ค่อยจะเต็มใจรับข้อเสนอของอังกฤษที่จะให้ทำสัญญากับกลั่นตันและตรังกานู และทั้งที่ปรึกษาชาวอังกฤษประจำอยู่ในเมืองทั้งสอง โดยกรมหลวงดำรงราชานุภาพออกทูตอังกฤษว่า ไทยได้รั้งกันสัญญาจากเจ้าเมืองทั้งสองเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเป็นการกัณฑ์ ทำให้การเข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๕ ของนายเทาวอร์ซอสเนาโดยปริยาย สำเนาใบบอกของพระยากลั่นตันและพระยาตรังกานู^๒ ที่ฝ่ายไทยแสดงแก่นายเทาวอร์ซอสเนา มีแต่ใบบอกของพระยากลั่นตันเท่านั้นที่กล่าวถึง การให้สัมปทานแกวต่างชาติไทยได้รับอนุญาตจากไทยก่อน แต่ใบบอกของพระยาตรังกานูมิได้กล่าวถึงเรื่องนี้แต่อย่างใด นับว่าเป็นข้อเสียเปรียบของฝ่ายไทยมาก และทำให้อังกฤษเรียกร้องได้ทันทีที่จะให้ไทยทำตามที่ต้องการต่อไป

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ได้เสด็จประพาสสิงคโปร์ เพื่อไปส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตไปยุโรป และได้ทรงพบปะเจรจากับเซอร์แฟรงค์ สเวทเทนัมเกี่ยวกับเมืองกลั่นตันและตรังกานู ในตอนแรกสเวทเทนัม เสนอทางเลือกสำหรับไทยที่จะจัดความยุ่งยากในกลั่นตัน ตรังกานู ๓ ประการด้วยกัน คือ ประการแรกไทยควรจบบกรัฐกลั่นตันและตรังกานูให้แก่อังกฤษ ประการที่สองจ้างเจ้าหน้าที่อังกฤษอยู่ประจำในรัฐทั้งสองและประการสุดท้าย

^๑ F.O.69/229, Speech addressed by Mr. Tower to the King of Siam, Inclosure in Tower to Lansdowne, 31 May 1902, No.123, Secret.

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา ผนวกการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม ตอน ๓ มวน ๔ และมวน ๕ สำเนาใบบอกพระยากลั่นตันและพระยาตรังกานู

ควรมีการทำความตกลงใหม่ระหว่างไทยและอังกฤษ โดยไทยยอมรับว่าจะไม่เข้าแทรกแซงการบริหารกิจการภายในของรัฐเหล่านั้น ฝ่ายไทยยอมรับข้อเสนอประการที่สอง แต่สเวทเทนัมกลับแย้งว่ามาตรการที่จะใช้เจ้าหน้าที่อังกฤษไปประจำอยู่ในกลันตัน และตรังกานูนั้น จะไม่ได้รับผลเป็นที่น่าพึงพอใจ และพยายามให้ไทยยอมรับข้อเสนอประการใดประการหนึ่งที่เหลืออยู่ ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจำเป็นต้องยอมรับหลักการที่จะทำความตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร กับพระยาอภัยภูเบศร์ และพระยาตรังกานู ภายใต้เงื่อนไขว่ารัฐทั้งสองเป็นประเทศราชของไทย ไทยควบคุมกิจการต่างประเทศ แต่ไทยจะไม่แทรกแซงกิจการภายในของรัฐเหล่านี้ นอกจากจะพยายามบีบบังคับให้ไทยยอมรับตามความต้องการของตนแล้ว สเวทเทนัม ยังได้เสนอร่างสัญญา ที่กำหนดให้ไทยยกเกาะทั้งหมดทางฝั่งตะวันออกและตะวันตกของแหลมมลายูใต้เส้นละติจูดที่ ๗ ให้แก่อังกฤษ และไทยจะได้รับเงิน ๑๐๐ ของรายได้ของรัฐกลันตันและตรังกานูเป็นประจำทุกปี แทนเงินต้นไม่ทองที่เคยได้รับอยู่ด้วย

การเจรจาครั้งนี้มีความล้มเหลวทางการทูตของอังกฤษ ฝ่ายไทยเกิดความสงสัยในเจตนาของอังกฤษว่า อังกฤษต้องการหัวเมืองมลายูของไทย คือกลันตันและตรังกานู ทำให้เกิดความไม่พอใจอย่างรุนแรงขึ้น ถ้าเซอร์แฟรงก์ สเวทเทนัม รู้จักพูดจาแต่พอสมควร ไม่เร่งเร้าและบีบบังคับไทยจนเกินไป คงจะประสบผลสำเร็จในการทำเนิงานเจรจาครั้งนี้ แต่ในทางตรงกันข้ามวิธีการของสเวทเทนัม กลับก่อให้เกิดความรู้สึกละแวกระหว่างไทยและอังกฤษ ทำให้ไทยเข้าใจว่าอังกฤษมิได้มีความปรารถนาที่จริงใจต่อไทย และเป็นผู้ทำลายความมั่นคงของไทย อีกทั้งจะเปิดทางให้ฝรั่งเศสเรียกร้องเอาดินแดนทางภาคตะวันออกไปจากไทยด้วย แต่อย่างไรก็ดีการกระทำครั้งนี้ของสเวทเทนัม มิได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษ มิหนำซ้ำยังถูกตำหนิด้วยว่าการกระทำเกินกว่าเหตุจนกระทบกระเทือนสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างไทยและอังกฤษ ทูตอังกฤษได้รับคำสั่งให้ปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเสนอของสเวทเทนัม ที่เสนอให้ไทยยกเกาะในแหลม

^๑ F.O.69/228, Tower to Lansdowne, 8 March 1902, No.43, Confidential.

^๒ Ibid.

^๓ Ibid.

มลายูให้แก่อังกฤษ รัฐบาลอังกฤษเกรงว่ามหาอำนาจอื่นจะเรียกร้องอย่างเดียวกัน อันเป็นอันตราย
ต่อผลประโยชน์ทางการค้าและทางยุทธศาสตร์ของอังกฤษ

อังกฤษดำเนินการเจรจากับไทยต่อไป จนในที่สุดไทยตกลงยอมรับคำแนะนำที่จะทำสัญญา
เป็นลายลักษณ์อักษร กับกัมปันตันและตรังกานู และคนอังกฤษจะได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์ไทยเพื่อ
ทำงานในรัฐทั้งสอง แต่มีข้อแม้ว่าต้องไม่ใช่ข้าราชการอังกฤษจากเสกตรทเขตเทอดเมนส์ ต้องเป็น
คนอังกฤษที่รับราชการอยู่กับรัฐบาลไทย หรือถ้าเป็นคนที่จัดขึ้นเพื่อการนี้โดยเฉพาะต้องอยู่ในอาณาเขต
ของกระทรวงมหาดไทยในกรุงเทพฯ ^๑ สุดท้ายจะมีคำสั่งให้ไปตรวจราชการเมื่อใด หรือมีฉันทกัตั้ง
ลงสุดอังกฤษประว่าอยู่ในรัฐเหล่านี้ ^๒

กรมหลวงเทเวธวงษ์โรประการ ทรงเสนอร่างสัญญาระหว่างไทยกับพระยาภักดี และ
พระยาตรังกานูแก่อังกฤษเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๔ เมษายนนั้น ก่อนหน้าที่นายเตาเวอร์จะได้
เดินทางไปถึงสิงคโปร์ ซึ่งนับว่าเป็นการดีสำหรับไทย เพราะนายเตาเวอร์ก็จะไปปรึกษาทำสัญญากับ
กับเซอร์แฟรงค์ สเวทเทนัม และนำมาเสนอรัฐบาลไทย ถ้าเป็นเช่นนั้นไทยจะเสียเปรียบมากกว่า
การที่ฝ่ายตนจะร่าง เสนอขึ้นมาก่อน สเวทเทนัมเองก็มีใจจะเป็นบุคคลที่ปรารถนาดีต่อไทยมาก
เป็นผู้ที่ต่อการขยายอำนาจของอังกฤษเข้าไปในหัวเมืองมลายูของไทย ถ้ามีส่วนในการร่างสัญญา
ย่อมจะต้องพยายามลดทอนอำนาจของไทยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ร่างสัญญาที่ไทยเสนอนั้นมี ๘ มาตรา มาตราแรกไทยควบคุมเมืองกัมปันตัน และตรังกานู
ทางด้านการต่างประเทศ มาตราที่ ๒ การได้สัมปทานหรือโอนสัมปทานต่าง ๆ แก่ชาวต่างชาติ
ต้องได้รับความยินยอมจากรัฐบาลไทยก่อน มาตราที่ ๓ กษัตริย์ไทยสงวนสิทธิที่จะแต่งตั้งข้าราชการ
เป็นเรสิดเอนต์ในแต่ละรัฐ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนพระองค์และเป็นที่ปรึกษาเจ้าผู้ครองนคร มาตราที่ ๔
กษัตริย์ไทยสงวนสิทธิที่จะควบคุมการไปรษณีย์โทรเลขและรถไฟในรัฐทั้งสอง มาตราที่ ๕ ให้รัฐ
กัมปันตันและตรังกานูส่งรายได้ $\frac{2}{10}$ ของรายได้นี้ทั้งหมดของรัฐให้แก่รัฐบาลไทยเป็นรายปี แทนการส่ง

^๑ F.O.800/142, Lansdowne to Tower, 15 April 1902.

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ โทรเลขกรมหลวงเทเวธวงษ์โรประการถึงพระยา
ประสิทธิการ คอน ๕ มวน ๒ หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

^๓ F.O. 69/228, Tower to Lansdowne, 19 March 1902, No.63.

ต้นไม้เงินต้นไม้ทอง มาตราที่ ๒ รัฐบาลไทยสัญญาว่าจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรัฐทั้งสอง ตราบเท่าที่ไม่มีการกระทำที่กระทบกระเทือนต่ออำนาจอธิปไตยของไทยหรือขัดแย้งต่อสัญญาที่ไทยทำกับรัฐบาลต่างชาติ และตราบเท่าที่รัฐทั้งสองยังคงอยู่ในความสงบเรียบร้อย และมาตราสุดท้าย สัญญานี้มิได้ทำขึ้นเพื่อคัดอำนาจของเจ้าผู้ครองรัฐ หรือเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทั้งสองและรัฐบาลไทย อังกฤษให้ความสนใจในมาตราที่ ๓ เป็นพิเศษ และได้ทักท้วงฝ่ายไทยว่าไม่ได้กำหนดสัญชาติของเรสิเดนต์ไว้ด้วย ไทยให้คำรับรองว่าจะใช้คนสัญชาติอังกฤษ^๑ สันนิษฐานได้ว่าจุดประสงค์ในการหลีกเลี่ยงไม่ระบุถึงสัญชาติของเรสิเดนต์ลงไว้ในสัญญานั้น ก็เป็นเพราะไม่ต้องการให้เกิดการเรียกร้องอย่างเกี่ยวกับจากมหาอำนาจอื่น เมื่อสัญญานี้พิมพ์เผยแพร่ออกไปซึ่งจะเป็นผลร้ายต่อไทยเอง

นายเทาเวอร์ได้เสนอร่างสัญญาที่แก้ไขจากร่างสัญญาของไทย ภายหลังว่าที่ได้ไปพักผ่อนที่สิงคโปร์ และได้ปรึกษากับหรือกับสเวทเทนนีย์มาแล้ว ในร่างของอังกฤษนั้นได้ตัดมาตราที่ ๓ ออกไป โดยให้เหตุผลว่าไม่จำเป็นต้องมีกำหนดไว้ และมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขที่สำคัญ คือเพิ่มตำแหน่งผู้ช่วยเรสิเดนต์ขึ้น การอนุญาตสัมปทาน และการเช่าที่ดินให้อำนาจเรสิเดนต์เป็นผู้จัดการ และกำหนดเงินที่เมืองกัณฑ์และตรังกานูส่งให้แก่ไทยแทนต้นไม้เงินต้นไม้ทองจะต้องไม่เกิน ๑๐๐,๐๐๐ ดอลลาร์^๒ ฝ่ายไทยได้เสนอร่างกลับไปให้ทูตอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ในร่างสัญญานี้ไทยยอมรับการมีตำแหน่งผู้ช่วยเรสิเดนต์ และการกำหนดจำนวนเงินสูงสุดที่กัณฑ์และตรังกานูจะจ่ายให้ไทยตามที่อังกฤษเสนอ แต่มาตราอื่นยังคงเนื้อหาเอาไว้อย่างเดิมเหมือนร่างสัญญาที่เสนออังกฤษครั้งแรก^๓

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ Draft Agreement ตอน ๕ ม้วน ๑ หมวดสนธิสัญญา อนุสารการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

^๒ ดู บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาประสิทธิกิจการและดอร์กแดนสกาวัน วันที่ ๔ เมษายน ค.ศ.

๑๙๐๒ ตอน ๕ ม้วน ๓

^๓ ดู Counter Draft Agreement ตอน ๔ ม้วน ๕

^๔ ดู Amended Draft Agreement ตอน ๔ ม้วน ๖

ต่อมาเกิดการขัดแย้งระหว่างกรมหลวงเทเวศร์วโรประการและนายเทาเวอร์ ในเรื่อง
บันทึกแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับเรสซิเดนต์ นายเทาเวอร์เข้าใจว่า
รัฐบาลไทยตกลงใจจะทำหลังจากที่ร่างสัญญาระหว่างไทยและคันตัน ครังกานูได้รับการตรวจแก้ไข
และยอมรับกันเรียบร้อยแล้ว เขาได้เสนอข้อกำหนดเกี่ยวกับการจ้างและอำนาจหน้าที่ของเรสซิเดนต์
เช่น รัฐบาลไทยต้องเคื้อกแต่งตั้งเรสซิเดนต์ชาวอังกฤษจากรายนามที่รัฐบาลอังกฤษเสนอให้ และ
การออกของเรสซิเดนต์ต้องได้รับการยินยอมจากทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ ก่อน เมื่อครบกำหนดการ
ทำงานของเรสซิเดนต์แล้ว ถ้ามีการจ้างต่อต้องได้รับการเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษ และคำสั่งถึง
เรสซิเดนต์ต้องเป็นที่ยอมรับของรัฐบาลอังกฤษ เป็นต้น ฝ่ายไทยไม่ยอมรับข้อเสนอของทูตอังกฤษเพราะ
เป็นการลดอำนาจและสิทธิของไทยเหนือรัฐคันตันและครังกานูโดยปริยาย^๒

การที่เกิดการขัดแย้งกันขึ้นนี้เป็นเพราะตีความหมายของคำว่า "เรสซิเดนต์" ต่างกัน ทูต
อังกฤษเข้าใจว่าเรสซิเดนต์ที่จะแต่งตั้งไปประจำอยู่ที่คันตันและครังกานู มีอำนาจหน้าที่เหมือนอย่าง
เรสซิเดนต์ของอังกฤษที่ประจำอยู่ในสหพันธรัฐมลายู เป็นผู้แทนของรัฐบาลไทยในรัฐทั้งสองและอยู่ใน
อำนาจของรัฐบาลอังกฤษ ส่วนไทยถึงแม้ว่าจะคิดใช้คนอังกฤษทำงานในตำแหน่งเรสซิเดนต์ แต่ไม่ได้
มีความต้องการให้ตำแหน่งเรสซิเดนต์มีอำนาจมากเช่นที่อังกฤษประสงค์ และปรารถนาให้เรสซิเดนต์
อยู่ในอำนาจของไทย ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีถึงกรมหลวงเทเวศร์วโรประการ
ว่า

".... มิสเตอร์เทาเวอร์มีความปรารถนาที่จะต้อนกันลงให้เห็นว่าเราได้รับแล้วแต่คืนค่าเสีย
ใช้เงินทางกันไซก เมื่อพลาดพลั้งก็จะได้อาสน์สัญญากำหนดอำนาจนั้นเข้ามาว่าอีก แต่ความจริงใจ
เราก็คงจะใช้คนอังกฤษเหมือนกันแต่ให้อยู่ในอำนาจเรา จะเรียกว่าข้าหลวงแทนเอเยนต์

๑. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ Memorandum by Tower to Devawongse, 7
May 1902, ตอน ๕ ม้วน ๑ หมวดสนธิสัญญา ญวราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาล
สยาม

๒. Devawongse to Tower, 14 May 1902, Confidential ตอน ๕ ม้วน ๒

อย่างหนึ่งอย่างใด ถ้าคำแปลนั้นต้องกำหนดอำนาจถึง เช่นที่เขาร่างส่งมาแล้วก็แก้ไขไม่ได้ ..."

สำหรับความเห็นของลอร์ดแคนสตันว่ากรรมาธิการการต่างประเทศอังกฤษนั้น
ต้องการให้เรลิตเคนส์ชาวอังกฤษเป็นที่ปรึกษาของพระยา坎ตันและพระยาตรังกานู คำร่างคำแปล
ซึ่งไม่คงอยู่ภายใต้การควบคุมของข้าราชการไทย และอยู่ประจำที่รัฐทั้งสองตลอดเวลา แต่การ
ได้รับการแต่งตั้งและอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลไทย ลอร์ดแคนสตันเข้าใจว่ารัฐบาลไทย
ตั้งใจที่จะใช้ที่ปรึกษาชาวอังกฤษในรัฐ坎ตันและตรังกานู แต่ก็พยายามที่จะให้อำนาจแก่ที่ปรึกษา
น้อยที่สุด ดังนั้นเขาจึงเห็นว่านายเทาเวอร์เรียกร้องมากเกินไปเกี่ยวกับเรื่องเรลิตเคนส์^๓ และ
เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่กรรมาธิการต่างประเทศอังกฤษไม่สนับสนุนข้อเรียกร้องเรื่องเรลิตเคนส์ของ
นายเทาเวอร์ เพราะเกรงว่าถ้าไทยถูกบีบบังคับมากเกินไป ไทยอาจจะถึงเออร์สเซียและเยอรมนี
เข้ามายุ่งเกี่ยวด้วย เพื่อให้ไทยรอดพ้นจากการสูญเสียเอกราชและตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษและ
ฝรั่งเศส^๔ เนื่องจากรัฐบาลไทยกำลังอยู่ในสภาพที่หวาดกลัวการขยายอิทธิพลและดินแดนของอังกฤษ
อันเป็นผลมาจากข้อเสนอของสเวทเพนัม และข้อเรียกร้องของนายเทาเวอร์ อังกฤษไม่ต้องการ
อย่างยิ่งให้รัสเซียและเยอรมนีเข้ามาแทรกแซงในดินแดนแถบนี้ ดังนั้นทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ จึงได้
รับการเตือนมิให้เรียกร้องมากเกินไป แต่ในขณะที่เดียวกันนั้นก็ให้ดำเนินการเจรจากับรัฐบาลไทย
เกี่ยวกับร่างสัญญาระหว่างไทยและ坎ตัน ตรังกานูต่อไป และพยายามมิให้รัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลง
ข้อตกลงที่ตนเองได้เสนอต่ออังกฤษไปแล้ว

นายเทาเวอร์ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม
เพื่อสอบถามพระราชดำริของพระองค์ว่า จะทรงใช้坎ตันอังกฤษเป็นเรลิตเคนส์ตามที่กำหนดไว้ในร่าง
สัญญาหรือไม่ เขาได้บอกว่ารัฐบาลไทยตกลงแล้วว่า จะไม่เข้าแทรกแซงในกิจการภายในของรัฐบาล

กองบรรณสาร กรรมาธิการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองบาวูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๕ นวน ๔ พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ
ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๐

^๒ F.O. 69/230, Memorandum of the Foreign Office.

^๓ F.O. 69/226, Telegram, Lansdowne to Tower, 30 May 1902.

^๔ F.O. 69/237, Minute by Bertie, 26 May 1902.

กลันตันและตรังกานู ดังนั้นการใช้อำนาจการไทยเป็นเรลิตเอนท์ก็ไม่มีประโยชน์อันใด เพราะ
 เกี่ยวข้องในกิจการบ้านเมืองไม่ได้ จึงสมควรให้อำนาจการอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงแย่งว่า พระองค์ต้องการจะใช้อังกฤษที่ทำงานอยู่ในราชการไทยแล้ว เป็นที่ปรึกษา
 ของ พระยาปลัดกลันตันและพระยาตรังกานู นายเทาเวอร์พยายามที่จะให้รัชกาลที่ ๕ ทรงรับลง ใ้ว่า
 จะให้อำนาจการอังกฤษเป็นเรลิตเอนท์ พร้อมทั้งได้อธิบายความหมายของเรลิตเอนท์ว่า เป็นคำที่
 อังกฤษใช้โดยเฉพาะ เรียกเจ้าหน้าที่อังกฤษที่ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการบ้านเมืองในสหพันธรัฐมลายู
 ดังนั้นคำว่าเรลิตเอนท์ในร่างสัญญาจึงหมายถึงข้าราชการอังกฤษ ตรีชกาลที่ ๕ ทรงให้ความเห็นว่า
 เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับการตีความหมายของคำว่าเรลิตเอนท์ขึ้นเช่นนี้ ก็จำเป็นต้องปรึกษาหารือกับ
 เสนาบดีก่อน จึงจะให้คำตอบที่แน่นอนได้ การที่ไทยไม่สามารถตอบคำถามความถ่องแท้ของทุก
 อังกฤษเกี่ยวกับการตีความหมายของคำว่าเรลิตเอนท์และอำนาจหน้าที่ของเรลิตเอนท์ คงเป็นเพราะ
 พิจารณาเห็นว่าถ่วงตามข้อเรียกร้องของทุกอังกฤษ เรลิตเอนท์ก็จะมีอำนาจในรัฐกลันตันและ
 ตรังกานูมากกว่ารัฐบาลไทย ซึ่งฝ่ายไทยไม่อาจจะยินยอมได้ เพราะถ้ายอมเช่นนั้นก็เสมือนแยก
 เมืองกลันตันและตรังกานูให้แก่อังกฤษ อีกประการหนึ่งจะเป็นตัวอย่างให้ฝรั่งเสสสืบค้นให้ไทยตั้ง
 คนฝรั่งเสสช่วยการปกครองในหัวเมืองทางตะวันออกบ้าง ทำให้ไทยสูญเสียดินแดนภาคตะวันออก
 ไปด้วย นับว่าเป็นอันตรายต่อเอกราชและความมั่นคงของประเทศไทยอย่างยิ่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องเรลิตเอนท์แก่ทูต
 อังกฤษ ณ กรุงเพท ฯ ผ่านทางกรมหลวงเทเวศร์วรวงษ์โรประการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ
 ว่า ในความตกลงที่จะจัดการการบริหารของรัฐบาลกลันตันและตรังกานู โดยได้รับความช่วยเหลือจาก
 ข้าราชการชาวอังกฤษนั้น ข้าราชการเหล่านั้นต้องได้รับการแต่งตั้งและว่าจ้างโดยรัฐบาลไทย ต้อง
 รับนิศอบและอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลไทยเท่านั้น รัฐบาลไทยไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ว่า

๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา อนุสัญญาเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
 รัฐบาลสยาม ตอน ๕ ม้วน ๘ บันทึกการที่นายเทาเวอร์เข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๕, ๓๐ พฤษภาคม ก.ศ.

เรลิตเคนท์ เลขาธิการ และผู้ช่วยเรลิตเคนท์ต้องเป็นคนอังกฤษ การแต่งตั้งและถอดถอนรวมทั้งคำสั่งที่จะให้แกเรลิตเคนท์ต้องได้รับการเห็นชอบและยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษ แต่รัฐบาลไทยตั้งใจที่จะจ้างข้าราชการของไทยที่มีสัญชาติอังกฤษ ๒ คน เป็นผู้ตรวจตราเหมืองแร่อยู่ประจำในกัณฑ์และตรังกานู ในที่สุดข้าราชการเหล่านี้จะได้รับอำนาจเป็นตัวแทนของพระเจ้าแผ่นดินไทยในทุกเขตผลประโยชน์ในรัฐทั้งสอง ปรากฏว่าข้อเสนอของไทยไม่ได้รับการยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษ โดยรัฐบาลอังกฤษให้เหตุผลว่าข้อเสนอของไทยไม่ตรงกับมาตราที่ ๓ ที่กำหนดไว้ในร่างสัญญา ซึ่งกรมหลวงเทเวศรวงษ์โรประการ เสนอต่อมายกเอาเวอร์เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม และไม่เพียงพอที่จะบรรจุถึงวัตถุประสงค์ของการทำสัญญาระหว่างรัฐบาลทั้งสอง ข้อตกลงระหว่างอังกฤษและไทยเกี่ยวกับการแต่งตั้งและถอดถอนเรลิตเคนท์หรือที่ปรึกษาเป็นสิ่งจำเป็น นอกจากนั้นรัฐบาลไทยก็ได้บอกกำหนดระยะเวลาที่ผู้ตรวจตราเหมืองแร่จะเปลี่ยนฐานะเป็นที่ปรึกษา และมิได้บอกด้วยว่าช่วงระยะเวลาที่จะเป็นระยะสั้น รัฐบาลอังกฤษคาดหวังว่าจะได้รับคำตอบที่แจ่มแจ้งเกี่ยวกับเรื่องนี้^๒

อันที่จริงกอนเทมมานีเคอร์คแดนสทาวนได้บอกมาทูตไทย ณ กรุงลอนดอนแล้วว่า รัฐบาลไทยควรตกลงยอมรับเป็นทางการที่จะจ้างคนสัญชาติอังกฤษเป็นที่ปรึกษาของเจ้าผู้ครองรัฐกัณฑ์ และตรังกานู พร้อมทั้งขู่ว่า ถ้ารัฐบาลไทยยังรักษาดูรักษารัฐบาลอังกฤษจำเป็นต้องตกลงกับเราเบื้องต้นทั้งสองตามคำพิง โดยไม่ติดต่อกับรัฐบาลไทยอีก^๓ ปฏิบัติทางทั้งหมดจากรัฐบาลอังกฤษนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า ฝ่ายอังกฤษต้องการเร่งรัดการทำร่างสัญญาให้แล้วเสร็จโดยเร็ว และได้เป็นไปตามแนวทางที่อังกฤษต้องการด้วย เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนในแหลมมลายู เป็นการยากสำหรับรัฐบาลไทยที่จะใช้นโยบายถ่วงเวลาในเรื่องนี้ต่อไปอีก

ในขณะที่ไทยและอังกฤษกำลังดำเนินการเจรจาอยู่นั้น พระยาศักดิ์สยามได้เขียนหนังสือถึงเซอร์แฟรงค์ เวทเทมมานี เสนอขออยู่ภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษ หนังสือฉบับนี้มีใจความว่า กัณฑ์ต้องการทำสัญญาเพื่ออยู่ภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษ เนื่องจากมีความเกรงกลัวความยุ่งยากกับ

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม ตอน ๒ มวน ๓ Note Verbal ๑๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๐๒

^๒ ๑. Memorandum by Archer to Devawongse, 18 June 1902.

^๓ F.O.69/232, Lansdowne to Tower, 5 June 1902, No.59, Confidential.

รัฐบาลไทย ซึ่งต้องการปิดครองกลับคืนและรายไถ่ของพระยาภักดิ์นั้น แต่พระยาภักดิ์นั้นก็ควรจะอยู่
จากอดีตที่ผ่านมาภักดิ์นั้นเป็นรัฐอิสระ ไม่เคยทำสัญญากับไทยหรือประเทศอื่นใด ไม่เคยสู้รบกับไทย
และบางครั้งก็ส่งคนไม่เงินคนไม่ทองมาให้ไทย เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพไว้เป็นคณาบัลลังก์
เมื่อไม่นานมานี้พระเจ้าแผ่นดินไทยได้หลอกลวง และบีบบังคับให้พระยาภักดิ์นั้นเซ็นเอกสารที่ทำให้
ภักดิ์นั้นกลายเป็นดินแดนของไทย พระยาภักดิ์นั้นไม่พึงพอใจต่อการแทรกแซงของไทย และไม่เชื่อ
หรือไว้วางใจไทย แต่เชื่อมั่นไว้วางใจในอังกฤษอย่างเต็มเปี่ยม ภักดิ์นั้นสามารถต่อต้านไทยได้
โดยง่าย เพราะมีกำลังพลและอาวุธพร้อมอยู่แล้ว แต่พระยาภักดิ์นั้นปรารถนาความสงบและต้องการ
พัฒนาประเทศ

สเวทเทนแฮม ส่งโทรเลขรายงานมายังนายแอมเบอร์โคบ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมอังกฤษ แอมเบอร์โคบได้ติดต่อไปยังกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ พร้อมทั้งให้ความเห็นว่า
พระยาภักดิ์นั้นควรจะได้รับการยืนยันจากรัฐบาลอังกฤษว่า เขาจะไม่อยู่ในสภาพที่เขารายไปกว่าที่
ปรากฏอยู่ในร่างสัญญาไทยและภักดิ์นั้น ซึ่งสเวทเทนแฮม และเทาเวอร์ไครวางขึ้น^๒ แต่ควร
เคารพความรู้สึกของรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศไม่ต้องการให้พระยาภักดิ์นั้นอยู่ที่สิงคโปร์ ในขณะที่กำลัง
เจรจาเรื่องสัญญากับไทย และไม่ต้องการให้พระยาภักดิ์นั้นเข้าใจว่าตนจะได้รับความคุ้มครอง และ
การรับประกันจากรัฐบาลอังกฤษต่อต้านความพยายามที่จะขยายอำนาจของรัฐบาลไทย สเวทเทนแฮม
จึงได้รับคำสั่งไม่ให้ตนวางเพิ่มเติมว่าพระยาภักดิ์นั้นไว้ถ้าเขาต้องการกลับรัฐภักดิ์นั้น และไม่ให้นำยื่น
อะไรทั้งสิ้นแก่พระยาภักดิ์นั้น นอกจากว่ารัฐบาลอังกฤษกำลังตกลงกับรัฐบาลไทยอยู่ อันจะทำให้ได้
ข้อสรุปที่รวดเร็วเกี่ยวกับความตกลงระหว่างไทยและภักดิ์นั้น ซึ่งพระยาภักดิ์นั้นจะได้รับความมั่นคง
ในการบริหารกิจการภายในของภักดิ์นั้น^๓

จากเหตุการณ์ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ทำให้ข้อสันนิษฐานว่า พระยาภักดิ์นั้นอาจจะไถ่หาการ
เจรจาระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับรัฐภักดิ์นั้น หรืออาจจะเกิดความหวั่นเกรงการขยายอำนาจ

^๑ F.O.69/237, Swettenham to Chamberlain, Telegram, Most Confidential, 3 June 1902.

^๒ Ibid., C.O. to F.O., 4 June 1902.

^๓ Ibid., Chamberlain to Swettenham, Telegram, 6 June 1902.

ของไทย ที่จะเข้าไปแทรกแซงกับการปกครองภายในรัฐฉันทัน เนื่องจากไต้หวันการวันฤพระยา
 ธานีที่ขึ้นไม่ยอมรับปฏิบัติตามกฎอัยการบริวารเจ้าหัวเมืองของไทย หรืออาจจะ
 เป็นไปทั้งสองประการข้างต้น ด้วยเหตุนี้พระยาฉันทันจึงเกรงที่จะหลุดพ้นจากอำนาจของไทย
 โดยไปขอความช่วยเหลือจากอังกฤษ เซอร์แฟรงค์ สเวตเทนแฮม ข้าหลวงใหญ่ประจำเสนาบดี
 เขตตะนาวศรีเองก็เป็นผู้ต้องการขยายอำนาจของอังกฤษออกไปในรัฐฉันทันและตรังการู ถึงกับ
 เคยเสนอให้ไทยยกย่องรัฐทั้งสองให้แก่อังกฤษ สเวตเทนแฮม ไม่ต้องการให้ไทยเข้ามามีอำนาจอย่าง
 เต็มที่ในฉันทันและตรังการู และพยายามทุกวิถีทางที่จะลดอำนาจของไทยลง เขารายงานไปยัง
 กระทรวงมหาดไทยว่าได้เคยสอบถามพระยาฉันทันถึงสิทธิของไทยเหนือรัฐนั้น พระยาฯ ก็ไม่
 ยอมรับว่าเป็นประเทศราชของไทย เขาได้พยายามชักจูงรัฐบาลอังกฤษให้เห็นว่าไม่ควรสนับสนุน
 ไทยในการขยายอำนาจไปในหัวเมืองมลายู เนื่องจากพม่ามลายูไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครอง
 ของไทย พร้อมทั้งเสนอว่าควรทำสัญญาโดยตรงกับพระยาฉันทัน และพระยาตรังการู เพื่อรักษา
 เขตประโยชน์ของอังกฤษ^๒

ในเวลานี้มาลอร์ดแคนสการัน ได้เสนอข้อเรียกร้องต่อพระยาประสิทธิโคกกระราชทูตไทย
 ณ กรุงลอนดอน เกี่ยวกับการอ้างเรสิเดนต์ว่า การกำหนดว่าจะให้แก่อังกฤษตำแหน่งที่นั่นยังไม่เป็น
 หลักประกันความสามารถเพียงพอ บุคคลนั้นจะมีความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งเรสิเดนต์
 ดังนั้นการอ้างและถกเถียงควรให้รัฐบาลอังกฤษเห็นชอบด้วย อังกฤษมิได้มีความมุ่งหมายที่จะ
 ลดอำนาจของไทย แต่จำเป็นที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนในแหลมมลายู เมื่อพิจารณาจาก
 ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษและรัฐมลายู ถ้าบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเรสิเดนต์ไม่ได้รับความ
 เห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษแล้ว ตามความเห็นของอังกฤษเห็นว่าความมุ่งหมายสำคัญของการอ้าง
 จะเสียไป^๓

^๑ F.O.69/237, Swettenham to Lucas, 15 May 1902, Secret.

^๒ Ibid.; F.O.69/236, Swettenham to Lucas, 17 April 1902, Secret.

^๓ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา ผนวกการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
 รัฐบาลสยาม ตอน ๘ บวน ๓ Interview between Phya Prasiddhi and Lord
 Lansdowne, 30 June 1902.

คอร์ดเคลสสกาเวต้องการให้ไทยยอมรับข้อเสนอนี้ เพราะถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ พรรคทั้ง
 ย้าเป็นท่านองชวาทถ้าไทยไม่ตกลงรับข้อเสนอดังกล่าว อังกฤษจะส่งเขตพรมแดน ไปติดต่อกับ
 โดยตรงกับเจ้าเมืองกัณฑ์ แคว้นทวาย และเพื่อป้องกันมิให้ฝรั่งเศสถือประโยชน์ว่าอาณาเขตของ
 คอร์ดเคลสสกาเวเสนอให้ทำหนังสือแลกเปลี่ยนโดยเก็บเป็นความลับ ข้อเรียกร้องของคอร์ดเคลสสกาเว
 ถ้ารัฐบาลไทยยอมรับก็จะเป็นการเสี่ยงอยู่ไม่ช่วยสำหรับไทย เพราะไทยไม่สามารถควบคุมการติดต่อ
 ว่าจะว่างได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการว่างและการถอยถอย ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล
 อังกฤษก่อน ซึ่งข้อเสนอนี้อาจจะนำความยุ่งยากมาให้กับไทยในภายหลังได้ ถ้าเกิดความเห็นขัดแย้ง
 ไม่ลงรอยกัน นอกจากนี้ถึงแม้ว่าจะมีการทำหนังสือแลกเปลี่ยนโดยเก็บเป็นความลับ มิให้ผู้อื่นได้
 รับการว่างทราบว่าการว่างและการถอยถอยต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษด้วย
 แต่ไทยก็ไม่มีหลักประกันอะไรที่แน่นอนเพราะหนังสือแลกเปลี่ยนนี้อาจจะไม่สามารถเก็บเป็นความลับ
 อยู่ได้ ถ้าข่าวนี้มีการรั่วไหลออกไปไทยจะเสียผลประโยชน์มาก ไทยอาจจะได้รับการคุกคามจาก
 ฝรั่งเศสเพื่อให้มีการว่างทำนองเดียวกันในภาคตะวันออกของไทย ไทยเองต้องอยู่ในภาวะที่
 เสียเปรียบอังกฤษ คือ กองพยายามมิให้หนังสือแลกเปลี่ยนนี้เปิดเผยออกไป แต่อังกฤษเองไม่ได้
 เสียผลประโยชน์อันใด ถ้าหนังสือแลกเปลี่ยนนี้จะเผยแพร่ออกไป เหมือนกับกรณีปฏิญญาฉบับปี พ.ศ.
 ๒๔๔๐ จึงไม่น่าความทักใจมาในแก่รัฐบาลไทยหลายประการ

กลางเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ อังกฤษได้ส่งร่างสัญญาระหว่างไทยกับกัณฑ์ ทวาย
 แก่ไขวากร่างสัญญาที่ไทยเสนอต่ออังกฤษเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม กัณฑ์มาให้ไทยพิจารณาอีกครั้งเรื่อง
 พรรคทั้งเสนอร่างหนังสือแลกเปลี่ยนระหว่างไทยและอังกฤษด้วย สำหรับข้อแตกต่างของร่างสัญญา
 ของอังกฤษกับร่างสัญญาของไทยมีดังนี้ ในคำนำของไทยนั้นกัณฑ์ ทวายอยู่ใต้อำนาจอธิปไตย
 (Sovereignty) ของพระเจ้าแผ่นดินไทย แต่อังกฤษเปลี่ยนไปใช้ว่ากัณฑ์ ทวายถือว่าเป็น

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ทบวงสมุติสัญญา ทบวงการเกี่ยวกับหัวเมืองมาของ
 รัฐบาลสยาม ตอน ๘ มวน ๒ โทรเลขพระยาภิรมย์เทพถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ; F.O.69/

226, Lansdowne to Archer, No.76 21 August 1902.

๒
 ๒. ตอน ๑๐ มวน ๑ โทรเลขพระยาสุริยานุวัตรถึงกรมหลวงเทเวศร์วังไชยปรการ วันที่ ๒๑

กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

เมืองขึ้น (Dependency) ของไทย โดยให้เหตุผลว่าถ้าใช้คำว่าอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของไทย จะสื่อถึงสิทธิในการแทรกแซงในกิจการภายในของรัฐทั้งสอง ซึ่งสิทธินี้ให้รัฐบาลอังกฤษไม่ยอมรับ มาตราที่ ๑ ไทยควบคุมการต่างประเทศของรัฐก้นตันและตรังกานู ยังคงไว้ด้วย เงื่อนไข มาตราที่ ๒ อังกฤษสงวนไว้แก่เราให้เจ้าเมืองก้นตัน ตรังกานู มีสิทธิให้อนุญาตหรือให้สัมปทานที่ดินเพื่อการเกษตรไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ เอเคอร์ หรือที่ทำเหมืองแร่ไม่เกิน ๒,๐๐๐ เอเคอร์ ได้ โดยได้รับการยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากเรลิกเมนต์^๒ ส่วนไทยกำหนดให้เจ้าเมืองทั้งสองต้องขอความเห็นชอบเป็นลายลักษณ์อักษรจากไทยในการให้สัมปทานทุกครั้ง และรวมทั้งการจ้างชาวต่างชาติเป็นข้าราชการควม แต่อังกฤษคัดค้านความนี้ออกไปได้กล่าวถึงเลย มาตราที่ ๓ การแต่งตั้งเรลิกเมนต์และผู้ช่วย และมาตราที่ ๕ การส่งเงินแทนตนไปเงินตนไม่ทอง สองมาตรานี้ยังคงข้อความไว้ตามร่างสัญญาของฝ่ายไทย มาตราที่ ๔ ไทยเป็นผู้ควบคุมการไปรษณีย์โทรเลขและรถไฟ แต่อังกฤษแก้ไขให้อยู่ภายใต้การควบคุมของพระยาภักคันธ์และพระยาตรังกานู โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารภายในของรัฐทั้งสอง ส่วนมาตราที่ ๖ นั้นกำหนดว่า ไทยจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรัฐก้นตันและตรังกานู ตราบเท่าที่ไม่มีการกระทำที่กระทบกระเทือนต่ออำนาจอธิปไตยของไทย หรือขัดแย้งต่อสัญญาที่ไทยทำกับรัฐบาลต่างชาติ และตราบเท่าที่รัฐทั้งสองยังอยู่ในภาวะสงบเรียบร้อย อังกฤษได้แก้ไขโดยตัดข้อความที่ว่า "การกระทำที่กระทบกระเทือนต่ออำนาจอธิปไตยของไทย" ออกไป มาตราสุดท้ายคือมาตราที่ ๗ อังกฤษยังคงมาตรานี้ไว้ตามที่รัฐบาลไทยต้องการ ถึงแม้ว่าจะเห็นว่าอาจจะก่อให้เกิดการถกเถียงขึ้นได้ในอนาคต แต่ด้วยความสำคัญที่ยังว่าข้อตกลงต่าง ๆ ในสัญญามีไว้กระทำการขึ้นเพื่อลดอำนาจ หรือสิทธิของเจ้าเมืองทั้งสองที่ได้อยู่ในปัจจุบัน^๓

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุเกี่ยวกับหัวเมืองมาลายูของรัฐบาลสยาม ตอน ๕ ม้วน ๓ จดหมายลอร์ดแลนสทาวน์ถึงหลวงรัตนานุปัติ ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม

ค.ศ. ๑๙๐๒ ฉบับ

๒

ค.ศ. ตอน ๕ ม้วน ๑ Counter Amended Draft Agreement with The States of Kelantan and Trengganu.

๓

ค.ศ. ตอน ๕ ม้วน ๓ จดหมายลอร์ดแลนสทาวน์ถึงหลวงรัตนานุปัติ ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๐๒ ฉบับ

ส่วนร่างหนังสือแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับ
เรสซิเดนต์และผู้ช่วย มีใจความสำคัญกำหนดให้เป็นคนชาติอังกฤษ การจ้างและการถอดถอนรวมทั้ง
คำสั่งที่จะให้แก่เรสซิเดนต์และผู้ช่วยต้องได้รับการยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษ เรสซิเดนต์และผู้ช่วยต้อง
เป็นข้าราชการชาวอังกฤษที่ทำงานอยู่กับรัฐบาลไทย หรือเป็นบุคคลที่รัฐบาลอังกฤษให้อภัยแล้ว การ
ว่าจ้างมีกำหนด ๕ ปี และถ้าจะต่ออายุการดำรงตำแหน่งออกไปต้องได้รับการยอมรับจากรัฐบาล
อังกฤษ และมีการกำหนดเงินเดือนของเรสซิเดนต์และผู้ช่วยด้วย

พิจารณาจากร่างสัญญาระหว่างไทยและกัณตัน ตรังกานูที่อังกฤษแก้ไขมา และร่างหนังสือ
แลกเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษ จะเห็นแนวโน้มของนโยบายของอังกฤษเกี่ยวกับ
หัวเมืองมลายูของไทยว่า อังกฤษพยายามจะกั้นมิให้ไทยเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรั
แคว้นนี้ และพยายามที่จะหาหลักประกันผลประโยชน์ของอังกฤษในบริเวณแถบนี้ด้วย โดยวิธีการ
เรียกร้องจากไทยมากขึ้นเป็นลำดับ ในขั้นแรกอังกฤษเพียงแต่แนะนำให้ไทยทำสัญญากับกัณตันและ
ตรังกานู เพื่อป้องกันมิให้ชาติอื่นเข้ามามีบทบาทในหัวเมืองเหล่านี้ และเสนอว่าอังกฤษจะช่วยเค
จัดทหารที่มีประสบการณ์มาเป็นที่ปรึกษาในเมืองกัณตันและตรังกานู เมื่อไทยตกลงจะทำสัญญากับ
กัณตัน ตรังกานู แล้วจะจัดให้มีเรสซิเดนต์ขึ้นในเมืองทั้งสอง อังกฤษก็เสนอทันทีว่าเรสซิเดนต์และ
ผู้ช่วยจะต้องเป็นคนชาติอังกฤษ มีอำนาจให้คำปรึกษาแก่เจ้าเมืองทั้งสองทุกเรื่องยกเว้นเรื่องศาสนา
และขนบธรรมเนียมมลายู และเรสซิเดนต์ไม่อยู่ติดกับชนองข้าราชการไทย แต่ขึ้นต่อรัฐบาลไทย
โดยตรง เมื่อเวลาว่างเคยมาอังกฤษยังเรียกร้องมากขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง คือการแต่งตั้งและถอดถอน
อีกทั้งคำสั่งถึงเรสซิเดนต์และผู้ช่วยต้องได้รับความเห็นชอบจากอังกฤษก่อน ถ้าหากไทยยอมตามข้อ
เรียกร้องของอังกฤษ เรสซิเดนต์และผู้ช่วยก็จะอยู่ในอำนาจของไทยแต่เพียงในนาม แต่ที่จริงอังกฤษ
เป็นผู้ที่ควบคุมการปฏิบัติงานของ เรสซิเดนต์และผู้ช่วยในรัฐกัณตันและตรังกานูโดยปริยายนั่นเอง

สำหรับความเห็นของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับร่างสัญญา และร่างหนังสือแลกเปลี่ยนนี้ เป็นไปใน
ทางที่ไม่เห็นด้วยกับความกีดกันของอังกฤษ ไทยถือว่าอังกฤษได้ครอบงำของไทยในเมืองกัณตันและ
ตรังกานูลงไปหลายประการ ข้อสำคัญคือให้พระยา กัณตัน พระยาตรังกานูมีอำนาจอนุญาตที่ใดก็ตามที่

กำหนดไว้ในร่างสัญญาได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตจากรัฐบาลไทยก่อน นับว่าเป็นการฉกฉวยประสงค์
 เถาะที่จะให้ไทยมีอำนาจห้ามมิให้เมืองทั้งสองอนุญาตที่ดินให้แก่คนต่างชาติ ร่างสัญญาที่อังกฤษเสนอ
 มานั้นแตกต่างไปจากสัญญาที่อังกฤษทำกับรัฐบาลไทยที่อยู่ในความปกครองของอังกฤษ รัฐบาลไทยก็
 ความต้องการที่จะเปลี่ยนรูปสัญญาเสียใหม่ให้เหมือนกับที่อังกฤษทำกับรัฐบาลของอังกฤษ ส่วนร่าง
 หนังสือแลกเปลี่ยนนั้นรัฐบาลไทยเห็นว่า เป็นการกระทบกระเทือนต่ออธิปไตยของไทย และถ้า
 ข้อความในหนังสือถูกเปิดเผยเมื่อใด ไทยย่อมได้รับความเสียหายมาก รัฐบาลไทยเห็นว่าความ
 วิกฤตการณ์ของรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับผลประโยชน์ของอังกฤษในแหลมมลายูนั้น มีเหตุประการเดียว
 คือ เจ้าเมืองกัณทันและตรังกานูอาจจะอนุญาตที่ดินแก่บุคคล หรือบริษัทที่อังกฤษไม่เห็นชอบด้วย
 เท่านั้น รัฐบาลไทยเห็นว่าร่างสัญญาและร่างหนังสือแลกเปลี่ยนที่อังกฤษทำมานั้นเป็นการเพิกถอน
 เกินกว่ารัฐบาลไทยจะรับปฏิบัติได้

การทำการปรึกษากับอังกฤษเกี่ยวกับสัญญาระหว่างไทยและกัณทัน ตรังกานูในครั้งนี้ เป็น
 เหตุให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอีกัดพระทัยเป็นอันมาก เพราะทรงเห็นว่า
 ไทยตกอยู่ในฐานะลำบาก ดังจะเห็นจากพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีถึงกรมหลวงเทเวศร์วรวงศ์โรประการ
 ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๑ ว่า ".... ฉันทเองเห็นว่าควรพิจารณาการ ๒ อย่างเข้าเป็นองค์
 คือว่าถ้ารับตามที่อังกฤษขอให้เรารับเหมือนเป็นนายประกันเขาทีเดียวนั้น เป็นความลำบากแก่เรา
 เพราะการที่รับประกันเขาไปก็ดี เพราะฝรั่งเขารู้จะเป็นความก็ดี ก็จะทำให้เขาทำตาม
 ชอบใจ ข้างไทยจะมีแต่หนักแต่ยืดยาวกว่ากัน เพราะเหตุว่าการที่อังกฤษทรงเขายึดเอาเมือง
 ทั้งสองนี้ จะทำให้ฝรั่งเขารู้เขายึดเอาง่าย ๆ บางทีไม่"

นอกจากนี้ฝ่ายไทยยังมีความระแวงสงสัยว่าอังกฤษและฝรั่งเศสจะมีการทำความตกลง
 กันอย่างลับ ๆ เกี่ยวกับไทย ซึ่งจะเป็นทางให้แต่ละฝ่ายเข้ายุ่งเกี่ยวในประเทศไทยได้โดยสะดวก

๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา อนุราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
 รัฐบาลสยาม ตอน ๔ ม้วน ๕ ร่างตอบโต้ที่ทูตอังกฤษที่มลายูวันที่ ๑๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

๒ ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน
 ภาคที่ ๔ หน้า ๕๖ - ๕๗

๓ F.O.69/230, Archer to Lansdowne, 9 September 1902, No.160, Confidential

อย่างไรก็ดีความเห็นของบุคคลสำคัญฝ่ายไทยมีความขัดแย้งกันอยู่ กรมหลวงดำรงราชานุภาพเสนาบดี
กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลไทย และเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ
พระทัยในเรื่องต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงความไม่พอใจพระทัยเป็น
อันมากต่อข้อเรียกร้องของอังกฤษ และต้องการให้ไทยปฏิเสธความต้องการของอังกฤษโดยสิ้นเชิง
แต่กรมหลวงเทเวศร์วัชรปรีชาเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ทรงเห็นว่าถ้าการ
ปฏิเสธข้อเรียกร้องโดยสิ้นเชิง จะทำให้รัฐบาลอังกฤษชักเงืองมาก และไทยจะถูกประณามว่าไม่
รักนาคำพูด จึงเห็นควรต้องยืนยันตามคำที่ได้เคยตกลงกันไว้ก่อน

ต้นเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๔๕ รัฐบาลไทยตกลงใจให้ พระยาภิรมย์เทพ ปลัดทูลฉลอง
กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้เดินทางไปอังกฤษตั้งแต่เดือนกรกฎาคม เพื่อช่วยแก้ข้อพิพาทไทยในการ
ดำเนินการเจรจากับอังกฤษ เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยที่มีอำนาจเต็มในการเจรจาทำความเข้าใจกับ
รัฐบาลอังกฤษ และในเวลาเดียวกันนั้นเอง กระทรวงอาณานิคมอังกฤษได้สั่งให้ เซอร์แฟรงก์
สเวทเทนแฮม เดินทางไปกลับทันและตรังกานู เพื่อรายงานถึงสภาพการณ์ที่แท้จริงภายในรัฐทั้งสอง
และอำนาจของรัฐบาลไทยในรัฐเหล่านั้น รวมทั้งความเคลื่อนไหวของชาวต่างชาติด้วย รัฐบาล
ไทยได้รับทราบข่าวที่ความเข้าใจไม่เพียงพออย่างยิ่ง พระยาภิรมย์เทพได้รับโทรเลขแจ้งข่าวนี้จาก
รัฐบาลไทยและได้เขียนหนังสือประท้วงต่อรัฐบาลอังกฤษว่า การเดินทางไปกลับทันและตรังกานูของ
สเวทเทนแฮมนั้น ไม่ได้ปรึกษารัฐบาลไทยก่อน เป็นการละเมิดสนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๘๒๑)
มาตรา ๑๒ ฝ่ายอังกฤษโต้ตอบว่า จุดประสงค์ที่ส่งสเวทเทนแฮม ไปกลับทันและตรังกานู เพื่อ
สอบสวนความจริงเกี่ยวกับอำนาจของไทยในรัฐทั้งสอง เนื่องจากคำที่รัฐบาลไทยกล่าวอ้างนั้นไม่
ตรงกับข่าวที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้รับ อีกทั้งรัฐบาลไทยยืดเวลาการดำเนินการ

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมายสนธิสัญญา หมายราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๔ ม้วน ๕ สำเนาถวายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวศร์วัชรปรีชาถึงมกุฎราชกุมารที่ ๕
ลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๑

๒

F.O.69/238, Chamberlain to Swettenham, Telegram, Secret and Immediate, 2 September 1902.

๓

F.O.69/230, Archer to Lansdowne, 9 September 1902, No.160, Confidential.

เจรจาระหว่างไทยและอังกฤษให้ทำออกไปมาก รัฐบาลอังกฤษจึงต้องส่งเวทเทเพนน์ ไปสอบสวน
ข้อเท็จจริง การที่รัฐบาลอังกฤษกระทำการเช่นนี้อาจจะเป็นกลวิธีที่จะกระตุ้นให้รัฐบาลไทยรีบ
ดำเนินการเจรจาอย่างรวดเร็วขึ้น เพราะรัฐบาลไทยใช้นโยบายถ่วงเวลาการเจรจากฎเสมอ
เมื่อต้องเผชิญกับข้อตกลงที่ตนไม่พึงปรารถนา

ในการเจรจากับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ พระยาศรีสหเทพเสนาบดี
เซอร์ฟรานซิส เบอร์ตี (Sir Francis Bertie) ผู้ได้รับมอบอำนาจให้เจรจาแพะฮอร์ค
แลนสกาเวน ซึ่งอยู่ในระหว่างการพักผ่อนที่ไอร์แลนด์ เกี่ยวกับร่างสัญญาครั้งนี้ ก็ขอเปลี่ยนคำว่า
"เรสิเดนต์" (Resident) เป็น "ที่ปรึกษา" (Adviser) ให้ไทยมีอำนาจห้ามมิให้เจ้าเมือง
กัณฑ์และสร้างกฎหมายให้อนุญาตสัมปทานแกชาวต่างชาติ และการจ้างชาวต่างชาติเป็นข้าราชการ
ต้องได้รับการยินยอมจากรัฐบาลไทย ให้จำกัดสัมปทานที่จะให้แกชาวพื้นเมือง และไม่เห็นด้วยที่
ที่ปรึกษาจะมีอำนาจให้ความเห็นชอบการให้สัมปทานแกชาวต่างชาติได้ นอกจากนี้ให้ไทยควบคุมการ
ไปรษณีย์และโทรเลขรวมทั้งการรถไฟด้วย สำหรับร่างหนังสือแลกเปลี่ยน พระยาศรีสหเทพ
เห็นว่า ผู้ช่วยที่ปรึกษาควรเป็นคนไทยหรือคนมลายู ไม่ควรกำหนดว่าต้องเป็นคนอังกฤษ และ
คัดค้านข้อกำหนดที่ว่า การแต่งตั้งและถอดถอนที่ปรึกษาต้องได้รับความยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษ

นายแซมเมอร์เลินรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมอังกฤษ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับข้อ
เสนอของพระยาศรีสหเทพว่า ไม่เป็นการขัดข้องที่จะเปลี่ยนเรียกเรสิเดนต์ว่าที่ปรึกษา แต่เขา
ไม่เห็นด้วยที่จะจำกัดการให้สัมปทานแกชาวพื้นเมืองเพราะเป็นการขัดต่อหลักการที่ว่า เจ้าเมือง
กัณฑ์และสร้างกฎหมายอำนาจในกิจการภายในของรัฐของตน ส่วนอำนาจการให้ความยินยอมเกี่ยวกับ

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๓ ม้วน ๓ บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาศรีสหเทพกับเซอร์ฟรานซิส เบอร์ตี
๔ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๒

๒. บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาศรีสหเทพกับเซอร์ฟรานซิส เบอร์ตี ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๒
และ F.O.69/238, Memorandum by Sir F.Bertie, 10 September 1902.

๓. บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาศรีสหเทพกับเซอร์ฟรานซิส เบอร์ตี ๑๑ กันยายน ค.ศ.
๑๙๐๒ และ F.O.69/238, Memorandum by Mr.Bertie, 11 September 1902.

สัมปทานแก่ชาวต่างชาติของที่ปรักษาจากชนาคนสัมปทานเองเหลือครึ่งหนึ่ง ส่วนการจ้างชาวต่างชาติ
เป็นข้าราชการนั้นควรได้รับการยินยอมจากที่ปรักษาได้ เขาไม่เห็นสมควรที่ไทยจะควบคุมการ
ไปรษณีย์ โทรเลขและการรถไฟ สำหรับร่างหนังสือแด่เบียร์เคนยืนยันว่าผู้ช่วยที่ปรักษา
ต้องเป็นคนอังกฤษ และการแต่งตั้งถอดถอนต้องได้รับความยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษ เป็นที่
สังเกตว่าคำตอบที่เซอร์โทมัส แซนเดอร์สัน (Sir Thomas Sanderson) ที่ให้แก่พระยา
ศรีสทเทพเป็นไปตามความเห็นของนายแซมเบอร์เลนทุกประการ^๒ แสดงว่าแซมเบอร์เลนเป็นบุคคล
ที่มีอิทธิพลมากในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการในแหลมมลายู กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษต้อง
รับฟังและปฏิบัติตามเป็นส่วนใหญ่

ในที่ประชุมพระยาภิรมย์ภักดีได้ตกลงใจเห็นข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษ เกี่ยวกับเมือง
กัณฑ์และตรังภายในวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) โดยมีลอร์ดแคนสตันเป็นผู้แทน
ฝ่ายอังกฤษ ภายหลังจากที่ทำการเจรจาแล้วรวม ๑๐ เดือน เหตุผลที่พระยาภิรมย์ภักดียินยอมเห็น
ข้อตกลงเบื้องต้นว่า พระยาภิรมย์ภักดีเห็นว่าลอร์ดแคนสตันไม่สามารถจะให้ความยินยอมได้แก้ไข
ได้อีก เพราะได้รับคำเตือนจากคณะรัฐบาลของตนมากกว่าอันขอให้ไทยเกินไป และถ้าไทยไม่
ยอมตกลงในคราวนี้คงจะขอเพิ่มเติมข้อตกลงที่จะทำให้ไทยเสียผลประโยชน์ได้^๓

ข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ ตอนแรกเป็นคำประกาศตกลง
เกี่ยวกับร่างสัญญาระหว่างไทยและกัณฑ์ ตรังภายใน โดยลอร์ดแคนสตัน และพระยาภิรมย์ภักดี
เห็นชอบร่วมกัน ตอนที่ ๒ เป็นตัวร่างสัญญา และตอนสุดท้าย เป็นหนังสือแลกเปลี่ยนระหว่าง

^๑ F.O.69/238, C.O. to F.O., 15 September 1902, Secret and Immediate.

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา ญัตติการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๑๑ ม้วน ๓ บันทึกการสนทนาระหว่างเซอร์โทมัส แซนเดอร์สัน และ พระยา
ศรีสทเทพ ๑๙ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๒ และ F.O. 69/238, Memorandum by Sanderson

17 September 1902.

^๓ ญ. ตอน ๑๒ ม้วน ๑ จกหมายพระยาภิรมย์ภักดีกราบทูลกรมหลวงเทเวธวัช ที่ ๕ ลงวันที่ ๑๐

พระยาศรีสุเทพและครอบครัวแลเสภาว^๑ ซึ่งตกลงกันว่าที่ปรึกษาต้องเป็นกษัตริย์อังกฤษ และอังกฤษ
มีสิทธิร่วมด้วยในการแต่งตั้งและถอดถอน*

การที่อังกฤษประสบความสำเร็จในการให้ไทยยอมรับข้อตกลงเกี่ยวกับเมืองกั้น^๒ และ
ตรึงกัญ ทำให้อังกฤษรู้สึกว่าการมีหลักประกันที่ปลอดภัยขึ้นเกี่ยวกับผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์
ในบริเวณแถบแหลมมลายู ถ้าจะมีการเจรจาตกลงกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับไทยในอนาคต อีกทั้งเป็นการ
แก้ไขข้อบกพร่องของปฏิญญาคับปี พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) ด้วย และยังเป็นที่พอใจในเวลาต่อมา
อังกฤษได้ทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) เป็นการเพิ่มเติมข้อตกลงที่ได้
เคยทำไว้แล้วกับฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) ซึ่งสัญญาใหม่นี้ฝรั่งเศสยอมรับอธิปไตยของ
อังกฤษในไทยบนดินแดนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งในแหลมมลายูและเกาะโคกเก็ย^๓
ข้อตกลงนี้ทำให้อังกฤษมีอำนาจที่จะดำเนินการอย่างอิสระในแหลมมลายู โดยไม่ต้องกังวลต่อการ
แทรกแซงของฝรั่งเศส

สัญญาระหว่างไทยและกั้น^๔ ตรึงกัญ นับว่าเป็นประโยชน์แก่พระยาจักร์และพระยา
จักร์กัญในแง่ที่ว่า จะทำให้เจ้าเมืองทั้งสองรัฐของตนมีอำนาจมากขึ้นในการปกครองบ้านเมือง
ของตน แต่อำนาจและสิทธิบางอย่างที่ตนเองเคยมีมาก่อนจะต้องเสียไป เช่นอำนาจในการอนุญาต
ให้สัมปทานแก่คนต่างชาติ เป็นต้น สำหรับไทยที่ค้าข้อตกลงกับอังกฤษครั้งนี้ทำให้ไทยไม่อาจเข้าไป
แทรกแซงในกิจการภายในของกั้น^๕และตรึงกัญได้ ยกเว้นการอนุญาตให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติ
และการอนุญาตสร้างทางรถไฟเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะมีที่ปรึกษาซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของรัฐบาลไทย
แต่ก็เป็นคนอังกฤษและยังต้องเป็นบุคคลที่รัฐบาลอังกฤษเห็นชอบด้วยในการว่าจ้างทำงาน ที่ปรึกษา
มีอำนาจและอิสระในการทำงานเป็นอย่างมาก ถ้าการทำงานของที่ปรึกษาไม่เป็นที่พึงพอใจของ
รัฐบาลไทย ไทยก็ไม่มีอำนาจปลดออกโดยปราศจากการยินยอมของรัฐบาลอังกฤษ และถ้าหนังสือ

* ดูรายละเอียดฉบับภาษาอังกฤษภาคผนวก

Chandran Joshurun, " Lord Lansdowne and The 'Anti - German Clique' at the Foreign Office : Their Role in The Making of The Anglo - Siamese Agreement of 1902, " Journal of Southeast Asian Studies, vol.3, No.2, September 1972, p. 245.

๒

C.O. 273/305, Paget to Prince Devawongse, 15 April 1904.

แตกเปลี่ยนลับถูกเปิดเผยเมื่อใด เป็นที่เชื่อแน่ว่าต้องได้รับปฏิริยาโต้ตอบจากรัฐบาลฝรั่งเศส เพื่อร้องขออย่างเดียวกันในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงของไทย นับว่ารัฐบาลไทยตกอยู่ในที่ลำบาก และถูกบีบบังคับโดยทางอ้อมจากรัฐบาลอังกฤษ มิให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในส่วนใหญ่องค์รัฐ กลันตันและตรังกานู คำให้การดำเนินการเพื่อยบายอำนาจของไทยเข้าไปในรัฐทั้งสองต้องหยุด ชะงักงาย ดังนั้นข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองกลันตันและตรังกานู ฝ่ายไทย จึงเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์และนำไปสู่การเสียรัฐทั้งสองให้แก่อังกฤษในเวลาต่อมา

ค. การดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับกลันตัน ตรังกานู

หลังจากที่ไทยได้ทำความตกลงกับอังกฤษเกี่ยวกับ กลันตัน และ ตรังกานู เรียบร้อยแล้ว รัฐบาลไทยว่าการต่างประเทศอังกฤษได้ส่งร่างสัญญาไปให้เซอร์แฟรงก์ สเวทเทนแฮม - ผู้สำเร็จ ราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ทราบ พร้อมขอรองให้ใช้อธิปไตยช่วยเหลือให้พระยาคลันตัน และ พระยาตรังกานูยอมรับทำสัญญากับไทย และแนะนำให้ไทยไปติดต่อกับเจ้าเมืองทั้งสองโดยเร็วเพื่อให้ ไทยยอมรับทำสัญญาด้วย แต่พระยาศรีสทเทพไม่ต้องการให้สเวทเทนแฮม เข้ามาแทรกแซงในการนี้ จึงแะรัฐบาลไทยว่า ไปควรเสียเวลารอร่างสัญญาฉบับสมบูรณ์ แต่ควรตรวจสอบใจความสำคัญของ สัญญาตามโทรเลขของ พระยาศรีสทเทพที่ส่งมาก่อนแล้วกับอุปทูตอังกฤษ ถ้าถูกต้องตรงกันแล้วก็ให้ส่ง พระยาสุหมณัยวิโกษาควง เทตภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ไปกลันตัน และตรังกานูเลยก็ได้ แต่ว่า รัฐบาลไทยไม่เชื่อตามคำแนะนำของพระยาศรีสทเทพ กลับรั้งรออยู่เพื่อตรวจสอบสัญญาที่แปลออก เป็นภาษามลายูที่กรุงเทพฯ และที่ส่งไปให้พระพิเทศพาณิชย์กงสุลไทยประจำสิงคโปร์แปลให้ถูกต้อง ตรงกันเสียก่อน

ในระหว่างนั้นไทยได้ข่าวว่าเซอร์แฟรงก์ สเวทเทนแฮม เดินทางไปกลันตันและตรังกานู ฝ่ายไทยเข้าใจว่าสเวทเทนแฮม เพียงแต่ไปติดต่อกับพระยาคลันตันและพระยาตรังกานู ยอมรับทำ

สัญญา กับไทยเท่านั้น^๑ เวลาที่ไปกลับกระทำการข้ามหน้าไทย นำสัญญาระหว่างไทยและกัณฑ์
ไปให้พระยากัณฑ์เซ็น โดยอ้างว่าไทยให้เขาเป็นตัวแทนไปทำสัญญา พระยากัณฑ์ยอมเซ็นสัญญา
ให้ เมื่อทำสัญญาแล้วก็มีใ้แจ้งให้ฝ่ายไทยทราบ พึ่งมาแจ้งภายหลังเมื่อทราบว่าไทยจะให้พระยา
สุขุมณีนีนิทลงไปทำสัญญากับกัณฑ์แล้ว จะให้ไทยส่งข้าหลวงไปลงชื่อในสัญญากับกัณฑ์ที่สิงคโปร์^๒
แต่ฝ่ายไทยไม่ยอมเพราะถือว่าเป็นการเสียเกียรติยศและเป็นการฉีกประเพณีการทำสัญญาเนื่องจาก
ผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายมิได้พบปะกัน อีกทั้งตัวสัญญาก็มีสัญญาภาษาไทยอยู่ด้วย พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พอพระทัยเป็นอย่างมาก จึงจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาถึง
กรมหลวงเทเวธวงษ์วโรประการ ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๑ ความว่า

".... การซึ่งจะให้ลงไปเซ็นสัญญาที่สิงคโปร์นั้น เปนที่อัปยศอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่ง
ผู้ทำสัญญาก็มิได้พบปะหน้ากันไปสัญญากับผู้อื่น หนังสือสัญญานั้นเองก็มีแต่ภาษามลายู เมื่อเป
นเช่นนี้แล้วก็เหมือนไม่ให้เราเป็นผู้ทำสัญญา เขาทำฝ่ายเดียวเหมือนกับ เปนที่ชอกช้ำนัก ไม
เมืองใดในโลกที่จะทำเช่นนั้น"^๓

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยได้ตกลงกับอุปทูตอังกฤษว่า จะส่งข้าหลวงลงไปทำสัญญากับ
พระยากัณฑ์ก่อน ถ้าพระยากัณฑ์ไม่ยอมเซ็นสัญญาซ้ำสองครั้ง จึงจะให้เซอร์แฟรงค์ สเวต-
เทินบี้ ส่งสัญญาที่พระยากัณฑ์เซ็นไว้แล้วนั้นมายังสถานทูตอังกฤษ ณ กรุงเพท ฯ เพื่อจะได้ส่ง
ต่อไปให้ข้าหลวงไปทำที่เมืองกัณฑ์ เพราะสัญญาต้องทำเป็นภาษาไทยกับภาษามลายู^๔ และให้ที่สุด

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๑๑ มวน ๔ โทรเลขพระยาสุขุมณีนีนิทกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ

๑๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๑

^๒ ก. กอน ๑๒ มวน ๓ บันทึกวาจาระหว่างกรมหลวงเทเวธวงษ์ กับมิสเตอร์รัลด์ แบลยิก ๒๒

พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๑

^๓ ก. กอน ๑๒ มวน ๓ พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวงเทเวธวงษ์วโรประการที่ ๑๔๓/

๑๖๔๔ ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๑

^๔ ก. กอน ๑๒ มวน ๔ บันทึกวาจาระหว่างกรมหลวงเทเวธวงษ์ กับนายรัลด์ แบลยิก วันที่ ๒๕

พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๑

พระยากันกันตก ๑ เข้าสัญญากับพระยาสุมนัยวินิตฯ หลวงฝ่ายไทย เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ๑ ข้อความในสัญญาระหว่างไทยและะกันกัน ๒ ปีดังนี้

สัญญากับ เมือง กันกัน

เพราะเหตุว่าเมืองกันกันเป็นเมืองประเทศราชขึ้นต่อกรุงสยาม และเพราะเหตุว่าเป็น การสมควรที่จะกำหนดแบบแผนวิธีการปกครองเมืองกันกันในภายหน้า จึงได้ตกลงทำหนังสือสัญญานี้ ในระหว่างพระยาสุมนัยวินิตฯ หลวง เทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราช ผู้รับพระ บรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฝ่ายหนึ่ง และพระยาพิพิธภักดีศรีสุทธารมณศักดิ์กับ บุคคลสิทธิสุนทรบรรวิจิงนาพระยากันกันฝ่ายหนึ่งว่า

ข้อ ๑. พระยากันกันสัญญาว่าในการการบ้านเมืองทุกทุกอย่าง พระยากันกันจะไม่ให้ การบ้านเมืองเกี่ยวข้องกับ หรือจะไม่ทำการแลกเปลี่ยนเกี่ยวข้องกับต่างประเทศหรืออยู่เป็นใหญ่ในประเทศ ใดใด นอกจากให้ไปโดยทางรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม

ข้อ ๒. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม ทรงไว้ซึ่งพระบรมราชานุภาพที่จะทรง เกลือกตั้งและตั้งข้าราชการไว้เป็นที่ปรึกษา และผู้ช่วยที่ปรึกษาอยู่ประจำทางพระเนตรพระกรรณสำหรับ ราชการเมืองกันกัน พระยากันกันสัญญาว่าจะจ่ายเงินผลประโยชน์ในเมืองกันกันเป็นเงินเก็บเกี่ยว ของราชการซึ่งเป็นที่ปรึกษาและผู้ช่วยที่ปรึกษาตามจำนวน ซึ่งรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวกรุงสยามจะเห็นสมควร อนึ่งพระยากันกันรับสัญญาว่าจะจัดที่อยู่อันสมควรให้แก่ผู้เป็นที่ปรึกษา และผู้ช่วยที่ปรึกษาทั้งจะทำตามคำแนะนำของผู้เป็นที่ปรึกษา หรือผู้ช่วยที่ปรึกษาไป เวลารับ ราชการแทน เมื่อผู้เป็นที่ปรึกษาไม่อยู่ ในการปกครองบ้านเมืองทุกอย่างนอกจากที่เกี่ยวกับศาสนา อีสานและประเพณีมา

๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมณฑลของ รัฐบาลสยาม ตอน ๑๓ มวน ๔ สำนักโทรเลขพระยาสุมนัยวินิตกรามหลวงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ฉบับที่ ๒ วันที่ ๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๑

๒ ฎ. ตอน ๑๔ มวน ๑ สำนักสัญญาารหว่างไทยและะกันกัน

ข้อ ๓. พระยา坎ันสัญญาว่า ถ้าไม่ได้รับหนังสืออนุญาตจากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยามก่อนแล้ว พระยา坎ันสัญญาจะไม่ทำสัญญาหรือให้คนเข้ชนั้น หรือยอมให้โอนที่ดินเข้ชนั้น แก่บุคคลหรือบริษัทก็ดี นอกจากชาวเมือง坎ันกัน และพระยา坎ันสัญญาจะไม่จ้างผู้หนึ่งผู้ใดนอกจากชาวเมือง坎ันกันไว้รับราชการ ในตำแหน่งซึ่งรับเงินเดือนแต่ปีละ ๔๐๐๐ บาท แม้พักบ้างขึ้นไป แต่การที่จะอนุญาตให้บุคคลหรือบริษัท นอกจากชาวเมือง坎ันกัน ห้างร้านที่คิดเพื่อการเพาะปลูกรายหนึ่งรายใดไม่เก็บเพิ่มสองพันไร่ หรือเพื่อทำเหมืองแร่ที่ดินรายหนึ่งไม่เก็บสองพันไร่เลย ถ้าผู้เช่าที่ปลูกพืชได้เขียนจดหมายลงชื่อเห็นชอบด้วยแล้ว ก็ให้พระยา坎ันสัญญาได้ถึงในการที่จะจ้างคนอื่นนอกจากชาวเมือง坎ันกันเข้ารับราชการได้เป็นตำแหน่งรองลงมา แม้ผู้เช่าที่ปลูกพืชได้จดหมายลงชื่อเห็นชอบด้วยแล้ว ก็ให้พระยา坎ันสัญญาได้โดยไม้องบอกเข้าขออนุญาตจากกรุงเทพ ฯ ก่อน

ข้อ ๔. ถ้าเงินภาษีอากรผลประโยชน์เมือง坎ันกัน เก็บได้รวมเบ็ดเสร็จทั้งคืนถึงแสนเหรียญเมื่อใด พระยา坎ันสัญญาจะส่งเป็นภาคหลวงเข้ามาไว้จ่ายราชการในกรุงเทพ ฯ โดยอัตราอย่างละสิบเปอร์เซ็นต์เงินภาษีอากรผลประโยชน์นั้นทุกปี แต่เงินภาคหลวงนี้กำหนดจะคงเพียงปีละแสนเหรียญเป็นอย่างมาก แต่ถ้าเงินภาษีอากรผลประโยชน์เมือง坎ันกันรวมเบ็ดเสร็จยังไม่ถึงปีละแสนเหรียญอยู่ตราบใด ก็ให้พระยา坎ันสัญญาส่งเงินเครื่องราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวายกองตามประเพณีเดิมอยู่ตามนั้น

ข้อ ๕. ถ้าหากว่าไม่มีการอย่างใดที่ใดทำให้ผิดต่ออำนาจและที่พระองค์ท่านเป็เชอสัญญาในระหว่างรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยามกับนานาประเทศ และถ้าหากว่าภายในเมือง坎ันกันรักษาความสงบเรียบร้อยอยู่เป็นปกติ แลปกครองเพื่อประโยชน์ แลความสุขของประชาราษฎร์โดยยุติธรรม แลความกรุณาอยู่ตราบใด รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยามสัญญาว่าจะไม่รบกวนต่อการปกครองภายในเมือง坎ันกันตลอดการตามนั้น

ข้อ ๖. การไปรษณีย์ก็ดี การโทรเลขก็ดี การรถไฟก็ดี จักรวาเยการภายในบ้านเมืองให้อยู่ในความดูแลของพระยา坎ันกัน แต่พระยา坎ันสัญญาว่าถ้าเวลาใดรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยามจะทำการไฟสายหลวง แลสายโทรเลขเข้าไปในเขตเมือง坎ันกันเมื่อใด พระยา坎ันกันรับจะช่วยเหลือช่วยจัดการตลอดเขตเมือง坎ันกัน การที่พระยา坎ันกันจะขอช่วยประการใดนั้นเป็นข้อความที่จะไต่ถามกล่าวตกลงกันโดยเฉพาะทุกครั้ง ถ้าหากว่าจะใช้ตัว

ไปรษณีย์ต้องรับมาจากกรุงเทพฯ แต่ต้องใช้ตัวตราไปรษณีย์อันมีภาพบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม แก่และประโยชน์ที่ได้ในการไปรษณีย์ภายในเมืองกัณฑ์ให้ใช้ใบเมืองกัณฑ์

พระยาอภัยภูเบศร์สัญญาต่อไปว่า ถ้าไม่ได้รับหนังสืออนุญาตจากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยามก่อนแล้วจะไม่อนุญาตให้บริษัทหรือเอกชนใดใดทำรถไฟในเขตเมืองกัณฑ์ แต่การในข้อนี้ไม่เกี่ยวกับรถไฟสายไปร เวทที่เขาทำไว้ที่ขึ้นซึ่งได้รับอนุญาตตามความในข้อ ๓. เพื่อจะขบแระหรือส่งสินค้าซึ่ง เกิดในที่นั้น

ข้อ ๗. นอกจากข้อความที่ได้ปรากฏมาในสัญญานี้แล้วหนังสือสัญญานี้ไม่ก็ควรวางแก่อำนาจอย่างใดใด ซึ่งพระยาอภัยภูเบศร์ได้เคยมีอยู่ทุกวันนี้ แต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม ซึ่งมีอยู่แก่อำนาจกัณฑ์ทุกวันนี้ไปเป็นอย่างอื่นประการใด

หนังสือสัญญานี้ทำไว้เป็นสองฉบับ ภาษาไทยฉบับหนึ่ง ภาษามลายูฉบับหนึ่ง ความต่อกัน ทำไว้ที่เมืองกัณฑ์ วันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

เมื่อสเวทเทนแฮม เดินทางไปถึงกัณฑ์ในวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ และประสบความสำเร็จในการชักจูงให้พระยาอภัยภูเบศร์ยอมเซ็นชื่อในสัญญาระหว่างไทยกับกัณฑ์แล้ว เขาได้เดินทางไปยังกรุงกัณฑ์เพื่อทำการเกลี้ยกล่อมให้พระยาอภัยภูเบศร์ยอมทำสัญญาเช่นเดียวกัน แต่พระยาอภัยภูเบศร์ปฏิเสธไม่ยอมเซ็นสัญญา และได้ออกไปบอกกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยว่า พระยาอภัยภูเบศร์ต้องการทำสัญญากับไทย แต่ต้องเป็นไปตามความประสงค์ของพระยาอภัยภูเบศร์เอง กรมหลวงดำรงราชานุภาพจึงทรงมีคำสั่งให้พระยาสุเมธมนตรีวิจิตรส่งพระโกธาวิสุทธิราชหลวงเมืองกัณฑ์ลงไปเมืองกรุงกัณฑ์ เพื่อชี้แจงเรื่องราวต่าง ๆ และจะได้ทำสัญญาตามที่รัฐบาลไทยและอังกฤษได้ตกลงกัน พร้อมทั้งทรงสั่งกำชับว่าถ้าพระยาอภัยภูเบศร์มีที่ท่าจะไม่ยอมเซ็นสัญญาแล้ว อย่าว่าเขาสัญญาออกแสดง เพราะจะเป็นที่ปรากฏไปว่าพระยาอภัยภูเบศร์ไม่ยอมทำสัญญา

^๑ F.O. 69/247, Swettenham to Chamberlain, Secret, 20 October 1902.

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม หน้า ๑๒ มวน ๓ สำเนาในบอกพระยาอภัยภูเบศร์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ

กับข้าหลวงไทย^๑ ปรากฏว่าพระยาตรังกาญจน์ไม่ตกลงใจจะทำสัญญาฉบับนี้^๒ โดยให้เหตุผลข้ออ้าง
ในการทำสัญญาเป็นรายข้อว่า สัญญาขอแรกการห้ามมิให้คบค้ากับเจ้าเมืองเมืองใดเมืองหนึ่ง พระยา
ตรังกาญจน์เกรงว่าจะทำให้ตนขาดความศรัทธาของชาวมาลายู สัญญาขอสงวนมิได้กำหนดจำนวนที่ปรึกษา
และรวบรวมทั้งเงินเคื่อน และมีคำบอกเชื้อชาติด้วย ถ้าเป็นเกณฑ์ทางชาติจะทำให้เดือดร้อน สัญญา
ขอสามพระยาตรังกาญจน์แย้งว่าที่ปรึกษามีอำนาจอนุญาตที่ตน แต่ตนกลับไม่มีสิทธิ และสัญญาขอที่หา
ที่กำหนดว่าไทยจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของตรังกาญจน์ทราบเท่าที่ยังมีความสงบเรียบร้อย และ
ปกครองด้วยความเป็นสุขและยุติธรรม พระยาตรังกาญจน์เห็นว่าไม่มีขอบเขตจำกัดที่แน่นอน^๓

การที่เซอร์แฟรงก์ สเวทเทนนั้น กระทำการนอกเหนือคำสั่งของรัฐบาลอังกฤษ ที่สั่งให้ไป
ติดต่อช่วยเหลือให้พระยาถลันตันและพระยาตรังกาญจน์ยอมรับที่จะทำสัญญากับไทย แต่สเวทเทนกลับ
กลับไปเจรจาตกลงทำสัญญาเสียเองนั้น เป็นการแสดงให้เห็นว่าสเวทเทนนั้น ต้องการเข้ามามี
บทบาทแทรกแซงในรัฐถลันตันและตรังกาญจน์ของไทย และถ้าพระยาถลันตันและพระยาตรังกาญจน์
เห็นสัญญาทั้งสองคนก่อนหน้าที่ข้าหลวงไทยจะไปติดต่อ ก็จะทำให้ฝ่ายไทยเสียเปรียบมาก ถ้าไป
ดำเนินการติดต่อทำสัญญากับเมืองทั้งสองภายหลัง เพราะพระยาถลันตันและพระยาตรังกาญจน์อาจไม่
ยอมเซ็นเข้า ชาวไทยก็จะปรากฏออกไปว่าพระยาทั้งสองไม่ยอมทำสัญญากับไทย ผู้สำเร็จราชการ
อังกฤษประจำสิงคโปร์ก็จะอ้างได้เต็มที่ว่า การที่สัญญาระหว่างไทยและถลันตัน ตรังกาญจน์เรียบร้อย
ไปได้ก็เพราะอาศัยตน ถ้าพึ่งแต่ไทยเองนั้นหาความสามารถให้พระยาถลันตันและพระยาตรังกาญจน์
เห็นสัญญาได้ไม่ นับว่าเป็นการเสียเกียรติยศแก่ฝ่ายไทยมาก แต่นับว่าเป็นการวางเคราะห์ที่พระยา
ถลันตันยอมเซ็นสัญญาแต่ผู้เดียว และเมื่อข้าหลวงฝ่ายไทยไปติดต่อทำสัญญาอีก ก็ประสบความสำเร็จ

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เหมวคสนธิสัญญา เหมราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมาลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๑๒ บาน ๔ สำเนาตราฉบับที่ ๑๙๙/๒๒๑๗ กรมหลวงดำรงราชานุภาพถึงพระยา
สุภานุรักษ์ วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๑

๒. ตอน ๑๖ มวน ๔ พระราชกฤษฎีกาที่ ๕ ถึงกรมหลวงเทเวศร์วรวโรประการที่ ๒๘๖/
๒๐๑๐ วันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๑

๓. ตอน ๒๐ มวน ๑ บันทึกความเข้าใจในเรื่องสัญญาของพระยาตรังกาญจน์

ตรังการ^๑ แต่รัฐบาลอังกฤษไม่เห็นชอบด้วย อ้างว่านายสกอตและนายอีแวนส์ไปเคยเป็นข้าราชการ
อังกฤษมาก่อน และอังกฤษเสนอให้แต่งตั้งนาย คี.จี. แคมป์เบลล์ วิศวกรของ เรลเอนด์ที่สะกั้งอ
เป็นที่ปรึกษาประจำรัฐกันตันและให้นายเทเลอร์หรือนายทรอทเตอร์เป็น^๒ผู้ช่วย ส่วนที่ปรึกษาประจำ
รัฐตรังการนั้นให้ทางภาคังจากที่พระยาตรังการยอมเซ็นสัญญาแล้ว^๓ แต่ไทยไม่ยินยอม และม
ีความเห็นว่าถ้าเลือกคนที่รับราชการอยู่ในเสนาบดีเขตเทอลแมนส์มาเป็นที่ปรึกษาแล้ว ก็เสียเวลาทั้ง
ยกเมืองให้แก่อังกฤษ^๔ ฝ่ายไทยเสนอไปใหม่ขอตั้งนายเกรแฮม (Graham) ซึ่งเป็นคนที่ทางการ
อินเดียให้ไทยยืมตัวมา เป็นที่ปรึกษาเมืองกันตัน และนายทรอทเตอร์เป็นที่ปรึกษาเมืองตรังการ
โดยให้เหตุผลว่า ตามสัญญาฉบับที่จะได้รับเลือกเป็นที่ปรึกษานั้นต้องเป็นที่รู้จักทั้งสองฝ่าย ไทยไม่
ต้องการคนข้างสัญญาที่ทำไว้แล้วกับอังกฤษ แต่ขอคัดค้านสภาวะรัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษยืนยัน
ที่จะให้เคอิกนายแคมป์เบลล์เป็นที่ปรึกษา^๕ และต้องการให้ เซอร์แฟรงก์ สเวทเทนัม ซึ่งมา
ตรวจสอบสัญญาที่ไทยทำกับกันตันที่กรุงเทพฯ^๖ ควบคุม

๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสมมติสัญญา ฐุราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๑๑ มวน ๕ จดหมายกรมหลวงเทเวธวงษ์โรประการถึงนายอาร์เซอร์ คองวักที่

๓๐ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

๒ ญ. ตอน ๑๔ มวน ๑ จดหมายนายแปะยิตถึงกรมหลวงเทเวธวงษ์โรประการ คองวักที่ ๑๒

ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๒ กับ

๓ ญ. ตอน ๑๔ มวน ๔ ค่ายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพถึงกรมหลวงเทเวธวงษ์ ที่ ๗๐๕ /

๑๐๐๒๗ วันที่ ๔ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๑

๔ ญ. ตอน ๑๕ มวน ๕ จดหมายกรมหลวงเทเวธวงษ์ถึงนายแปะยิต คองวักที่ ๓ มกราคม ค.ศ. ๑๙๐๓

ฉบับ

๕ ญ. ตอน ๑๖ มวน ๑ จดหมายนายแปะยิตกราบทูลกรมหลวงเทเวธวงษ์ คองวักที่ ๑๐ มกราคม

ค.ศ. ๑๙๐๓ กับ

๖ ญ. ตอน ๑๖ มวน ๔ บันทึกข้อความการสนทนาระหว่างนายแปะยิตกับพระยาพิพัฒน์โกษา วันที่

๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๑

เรื่อง การตรวจสอบสัญญา^๑นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดเครื่องพระทัย
อังกฤษมากกว่าไม่เชื่อใจไทย " ... ในการตรวจสอบสัญญานั้น เป็นการที่ฉันแลเห็นอย่างนี้ไม่ได้
จริง ๆ นอกจากที่ว่าเขาแสดงความไม่เชื่อเราเหลือเกินนัก เพราะเป็นเงินทองเรสของ เราเอง
ซึ่งเราจะต้องทำให้ถูกต้องที่ได้สัญญาไว้กับอังกฤษ ถ้าเราไปทำอย่างอื่นจะมีประโยชน์ใด
ความความโหม้นสนนี้ทำให้ฉันคิดฟุ้งซ่านไปว่าเราจะยกเอาเหตุเก่าให้เปนเหตุใหญ่เหมือนเมืองผา
เสียแล้ว"

ส่วนเรื่องที่ปรึกษารัชกาลที่ ๕ และกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ทรงมีความเห็นตรงกันให้
ตอบเป็นคำแก้ตัวตามหลักการที่ตกลงไว้กับอังกฤษว่าจะแต่งตั้งคนอังกฤษที่เคยรับราชการกับรัฐบาล
ไทย หรือที่รัฐบาลไทยเคยรู้จักแล้วเป็นอย่างดี เป็นที่ปรึกษาและช่วยใน เมืองกันตันและตรังการู

ในระหว่างนั้นรัฐบาลไทยเกรงว่ารัฐบาล สเตรทเซตเตอร์แมนส์ อาจใช้อิทธิพลชักจูงให้
พระยา กันตันยอมรับหมายแคมป์เบลล์เป็นที่ปรึกษา ทั้งทราบว่าการนายแคมป์เบลล์เองกำลังเดินทางมา
เมืองสิงคโปร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า ถ้าหากอังกฤษก็จะ
ทำอย่างนี้จริงก็คงจะลำบากแก่ฝ่ายไทย แต่ทรงเชื่อว่าพวกมลายูคงไม่ปรารถนาเช่นนั้น เพราะ
อยู่ในฐานะปัจจุบันก็สบายอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยก็มีได้ประมาณ ๒๐๐ ไปยังสมุทเทศา
ภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ให้หาหลวงไทยประจำเมืองกันตันให้คอยระวังสืบสวนเรื่องไว้ด้วย^๒

ในที่สุดรัฐบาลอังกฤษตกลงยอมรับนาย เกรแฮมเป็นที่ปรึกษาประจำเมืองกันตันตามหลักการ
ที่ไทยยืนยัน และเสนอให้นายทอมสัน (Thomson) ซึ่งรับราชการอยู่ในเมืองปะหัง เป็นที่ปรึกษา
ที่ปรึกษา รัฐบาลไทยยอมรับข้อเสนอ แต่มีข้อแม้ว่าต้องให้นายทอมสันเดินทางมากรุงเทพฯ และเข้า
รับราชการกับไทยระยะหนึ่งก่อนที่จะเข้ารับหน้าที่เพื่อให้เป็นประจักษ์พยานแน่ชัดว่าออกจากราชการ

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมายค้นวิสัญญานี้ หมายความว่าเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของ
รัฐบาลสยาม ตอน ๑๖ มวน ๔ พระราชพิณเคษารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวงเทเวธวงษ์ ลงวันที่ ๑๕
มกราคม ร.ศ. ๑๒๑ ที่ ๒๔๗/๒๐๑๑.

^๒ ฎ. แผ่น ๑๕ ปีก ๒ สำเนาโทรเลขพระยาภิรมย์เทพถึงพระยาสุรานุรักษ์วันที่ ๑๕ ลงวันที่ ๒๐
กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๑

โบสถ์ทรศกเขตเตอคนเมสส์แล้ว จากนั้นรัฐบาลไทยก็มีคำสั่งแต่งตั้งนายเกรแฮมออกไปดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเมืองกัลกัตตาอย่างเป็นทางการ โดยมีคำสั่งเป็นใจความว่า เมื่อนายเกรแฮมไปถึงกัลกัตตาแล้ว ให้ตรวจดูการปกครองบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของราษฎร และวางแผนแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ให้ส่งใบบอกและรายงานละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้กระทรวงมหาดไทยทราบด้วยทุกกระษัย อีกทั้งให้แจ้งถึงการติดต่อกับต่างประเทศให้ทราบด้วย พร้อมทั้งย่ำให้นายเกรแฮมพยายามปรองดองกับพระยาธิบดีอันอย่างดีที่สุดด้วย

เมื่อเข้ารับหน้าที่ในเมืองกัลกัตตาแล้ว นายเกรแฮมได้จัดการทำนุบำรุงกิจการสาธารณะหลายอย่าง แต่เกรแฮมมักจะเกิดเหตุขัดแย้งกับบริษัทอังกฤษ คือ บริษัทคัลคัตตาและสมอ รัฐบาลอังกฤษพิจารณาว่านโยบายของรัฐบาลไทยและเกรแฮมขัดต่อผลประโยชน์ของกบในบังกับ และบริษัทอังกฤษในกัลกัตตา ถึงขั้นทางที่ควรปฏิบัติมีอยู่ ๒ อย่าง คือ เบียดขับที่ปรึกษาของรัฐบาลอินเดียให้พ้นจากเกรแฮม โดยเอาบุคคลที่มีไหวพริบและมีท่าทีเป็นมิตร หรือมีเงินก็แต่งตั้งกงสุลอังกฤษ ซึ่งจะทำให้หน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างเกรแฮมและบริษัทอังกฤษและสามารถตัดสินเหตุการณ์เพื่อความไม่ฉาวของทั้งสองฝ่ายมาประจำอยู่ในเมืองกัลกัตตา

สำหรับอย่างแรกนั้นไม่อาจกระทำได้ เนื่องจากเกรแฮมได้รับความสนับสนุนและไว้วางใจจากรัฐบาลไทยมาก ส่วนการแต่งตั้งกงสุลนั้นก็ไม่มีเหตุผลควรพอ รัฐบาลอังกฤษจึงเปลี่ยนวิธีการใหม่ โดยสั่งให้ประยิตทูตอังกฤษ อธิบายให้รัฐบาลไทยเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของสภาพทางเศรษฐกิจในเมืองกัลกัตตา ผลประโยชน์ของชาวอังกฤษตกจนความเจริญก้าวหน้าของเมืองนั้นมีส่วนผูกพันอย่างมากกับสวัสดิภาพของบริษัท ท่าทีอันไม่เป็นมิตรของเกรแฮมที่มีต่อบริษัทนับว่าเป็นอันตรายอย่างมาก รัฐบาลไทยควรกำชับให้เกรแฮมประนีประนอมกับบริษัทมากขึ้น ถ้าเกรแฮมยัง

* กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม ตอน ๔ ม้วน ๕ จดหมายพระยาพิพัฒน์โกษากราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพที่ ๔๑๘/๑๔๓๓ วันที่ ๑๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๑

๒ ก. ตอน ๒๒ ม้วน ๓ สำเนาสารตราที่ ๒/๔๔๐๖ สารตราเจ้ากรมยาจักรี ฯ ถึงนายเกรแฮม

ไม่เปลี่ยนท่าทีจากเดิม รัฐบาลอังกฤษจำเป็นต้องยืนยันให้เกรแฮมพูนจากตำแหน่งไป แต่กตเวที
 แพรียตจะได้ดำเนินการตามคำสั่ง กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษก็โทรเลขมาให้ยืนยันยัง กอย
 ฟิงเลของชอตกองฉบับใหม่ ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการเจรจาเรื่องการโอนรัฐกลันตันให้อังกฤษ^๒

ถ้าพิจารณาถึงผลประโยชน์จากการตั้งที่ปรึกษาเมืองกลันตันในครั้งนี้ นับว่ารัฐบาลไทยได้
 รับผลประโยชน์มากกว่ารัฐบาลอังกฤษ เนื่องจากนายเกรแฮมถือตนเองว่าเป็นข้าราชการไทย และ
 ปฏิบัติการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของไทยในเมืองกลันตันอย่างเต็มที่ จนเป็นเหตุให้เกิดการขัดแย้ง
 กับบริษัทพัฒนาของอังกฤษซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้ว รัฐบาลอังกฤษแล่นในบังคับอังกฤษเองกลับไม่ได้
 รับผลประโยชน์จากการตั้งที่ปรึกษาประจำเมืองนี้ และเมื่อไม่พอใจที่ปรึกษาของไทย ก็ไม่สามารถ
 จะบังคับให้ถอดถอนออกไปได้โดยเร็ว ถ้าไม่มีการเจรจายกเมืองกลันตันให้อังกฤษเสียก่อน
 อังกฤษอาจใช้กรณีเกี่ยวกับปัญหาที่ปรึกษานี้เป็นเหตุเข้าครอบครองเมืองกลันตันได้

^๑ สายจิตต์ เหมินทร์ การเสียดินแดนไทยบุรี กลันตัน ตรัง กานู และปะลิส ของไทยให้อังกฤษใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒๙๒ - ๒๙๕

^๒ F.O.371/329, Telegram, Grey to Paget, 3 May 1907.

ปัจจัยที่ผลักดันรัฐบาลไทยให้ทำสนธิสัญญาระหว่างไทยและอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑

ก. ความต้องการยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗)

รัฐบาลไทยตกลงทำปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) กับรัฐบาลอังกฤษ เนื่องจากในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๖) อังกฤษและฝรั่งเศสได้ตกลงยอมรับเอกราชของไทยเหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำโขง ท้าจีน บางปะกง และเพชรบุรี แต่ดินแดนทางตอนใต้ของไทยมิได้อยู่ในข้อตกลงด้วย ทำให้ไทยอยู่ในสภาพที่ปราศจากหลักประกัน รัฐบาลไทยเกรงว่ามหาอำนาจอื่น โดยเฉพาะอังกฤษจะขยายอำนาจเข้าครอบครองดินแดนแถบนี้ จึงตกลงใจเซ็นสัญญาเพื่อให้อังกฤษยอมรับสิทธิของไทย โดยตกลงว่ารัฐบาลไทยจะไม่ยินยอมให้ชาติหนึ่งชาติใดเข้ามาเช่าซื้อ หรือถือกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนไทยใต้ตำบลบางตะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยปราศจากความเห็นชอบของรัฐบาลอังกฤษ และฝ่ายอังกฤษตกลงจะให้ความคุ้มครองแก่ไทยในกรณีที่ถูกรุกรานจากชาติอื่น

ระยะแรกคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างพอใจในปฏิญญาฉบับนี้ ฝ่ายไทยพึงพอใจที่อังกฤษยอมรับอำนาจของตนเหนือหัวเมืองมลายู ส่วนอังกฤษก็มีหลักประกันที่จะรักษาผลประโยชน์แห่งการแทรกแซงของมหาอำนาจชาติอื่นในแหลมมลายูให้หมดไป แต่เมื่อวันเวลาล่วงเลยไป การตีความในปฏิญญาฉบับนี้ก่อให้เกิดการขัดแย้งอยู่เสมอระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษ ตามข้อตกลงนี้ถ้าหากพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ไทยมิใช่จะเสียสิทธิเหนือดินแดนหัวเมืองมลายูที่อังกฤษมีผลประโยชน์อยู่เป็นพิเศษ และรัฐบาลไทยเองไม่ได้ทำการปกครองโดยตรงเท่านั้น แต่กลับเสียสิทธิในบริเวณที่มีชาวไทยอยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ และอยู่ภายใต้การปกครองโดยตรงของรัฐบาลไทยด้วย คือ ดินแดนตั้งแต่ตำบลบางตะพานลงไปจนตลอดแหลมมลายู ในทางตรงกันข้ามปฏิญญาฉบับนี้ได้อำนวยผลประโยชน์ให้แก่อังกฤษเป็นอันมาก กล่าวคือทางด้านการเมืองอังกฤษมีอิทธิพลครอบคลุมไปตลอดแหลมมลายู รวมทั้งดินแดนที่เป็นของไทยโดยตรงด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่า ดินแดนทางใต้ของไทยกลายสภาพเป็นรัฐ

เพียง ๒ แห่งเท่านั้น

อันที่จริงข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษฉบับนี้ มีจุดประสงค์ทางการเมืองมิใช่ทางการค้า จากบันทึกของลอร์ดซอส์เบอร์รี่ในขณะที่ทำสัญญานั้นแสดงให้เห็นความมุ่งหมายว่า เพื่อป้องกันดินแดนที่กล่าวถึงในสัญญาให้พ้นจากการรุกรานของต่างชาติ และปรากฏโดยชัดแจ้งว่ามาตราที่ ๓ ของสัญญาฉบับนี้ ทำขึ้นมิใช่เพื่อความมั่นคงของผลประโยชน์ทางการค้าในประเทศไทย หากแต่เพื่อป้องกันชาวต่างชาติมิให้ได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าและการเช่าที่ดินอันจะเป็นวิถีทางนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่จะสร้างอิทธิพลทางการเมืองในแหลมมลายู^๒ ซึ่งอังกฤษถือว่าเป็นเขตอิทธิพล (sphere of influence) ของตนโดยเฉพาะ และอีกประการหนึ่งในการปรึกษาทำปฏิญญาฉบับนี้กรมพาณิชย์ (Commercial Department) ของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ มิได้มีส่วนร่วมด้วยเลย^๓ ทำให้เป็นข้อยืนยันยิ่งขึ้นว่าอังกฤษทำสัญญาดังฉบับนี้ขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองโดยแท้

แต่เมื่อเวลาล่วงเลยไป แทนที่อังกฤษจะตีความหมายของปฏิญญาดังฉบับนี้ เฉพาะในแง่การเมืองแท้ ๆ อังกฤษกลับนำไปเกี่ยวข้องกับทางด้านการค้าขาย การกระทำดังกล่าวของอังกฤษเป็นการปิดประตูสำหรับชนชาติอื่น ๆ ที่จะเข้าไปลงทุนในแหลมมลายู เมื่อมีคนชาติอื่นมาขอสัมปทานในบริเวณนี้ และรัฐบาลไทยเสนอขออนุญาตต่ออังกฤษ อังกฤษมักจะหน่วงเหนี่ยว และใช้สิทธิตามสัญญาฉบับโต้แย้งไม่เห็นชอบด้วย ทั้งที่สัมปทานนั้นมิได้ส่งผลประโยชน์ไปถึงด้านการเมืองแต่อย่างใด ดังเช่น การขอสัมปทานของนายคูลฟัส (Koulfuss) ซึ่งรัฐบาลอังกฤษไม่ยินยอมอนุญาต รัฐบาลไทยจึงแจ้งให้นายคูลฟัสทราบว่า การขออนุญาตทำสัมปทานของเขานั้น เนื้อที่สัมปทานกว้างใหญ่มากเกินไป นายคูลฟัสได้แก้ไขโดยลดเนื้อที่ของสัมปทานลง ฝ่ายอังกฤษก็อ้างข้อขัดข้องอีกว่า นายคูลฟัสนั้นเป็นช่างภาพและชอบดื่มสุรา ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นเหตุผลที่อ่อนมาก และรัฐบาลไทยแทบจะหาเหตุผลในการปฏิเสธการขอสัมปทานรายนี้ไม่ได้เลย เนื่องจากนายคูลฟัสมีเงินทุนที่หนาเชื่อถือ แต่อย่างไรก็ดี รัฐบาลไทยก็ยอมปฏิเสธการขอสัมปทานรายนี้โดยไม่ให้เหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น เพื่อทำให้รัฐบาลอังกฤษ

^๑ F.O. 371/131, Memorandum by Mr. Strobel on the Interpretation of the Secret Agreement between Great Britain and Siam, signed at Bangkok April 6, 1897, September 4, 1905.

^๒ F.O. 69/265, Nicholas Ball's Memorandum, October 30, 1905.

^๓ Ibid.

พึงพอใจ ภายหลังนายกออฟไกแจ้งให้รัฐบาลไทยทราบว่า เขาจะนำเงินทุนของเยอรมันซึ่งได้เสนอไว้ในการขอสัมปทานครั้งแรก แต่สนใจที่จะขอเงินทุนจากอังกฤษ ปรากฏว่ารัฐบาลอังกฤษยินยอมเห็นชอบควบกับการขอสัมปทานรายนี้^๑ เป็นต้น เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงการกีดกันทางการค้าเพื่อผลประโยชน์ของชาวอังกฤษ และการลงทุนก็ต้องเป็นเงินทุนของอังกฤษอีกด้วย ซึ่งนับว่าเป็นการแปลกอย่างยิ่ง เพราะอังกฤษเคยใช้นโยบายเปิดประตูการค้าในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก แต่กลับมาใช้นโยบายปิดประตูการค้าในแหลมมลายู แม้แต่ทูตอังกฤษประจำประเทศไทย คือ นายราล์ฟ แพชียิต (Ralph Paget) ก็ยังแสดงความแปลกใจ และไม่เห็นด้วยกับนโยบายปิดประตูการค้าของอังกฤษในแหลมมลายู ดังปรากฏในจดหมายของเขาว่า

"... ผมไม่เห็นด้วยกับผู้สำเร็จราชการ เกี่ยวกับเรื่องการค้าให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติ ผมเห็นด้วยว่าเป็นการสมควรที่จะไม่เปิดการค้ามากเกินไปในบริเวณแหลมมลายู และโดยเฉพาะชาวเยอรมัน และผมจะทำอย่างดีที่สุดเกี่ยวกับใบขออนุญาตทุกใบที่มาถึงมือผมที่จะหาข้อบกพร่องต่าง ๆ แตะตราเราปฏิเสธการขอสัมปทานโดยไม่มีเหตุผลอื่นใด นอกจากว่าได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากต่างชาติ นั่นก็หมายความว่าเราจัดวางเงินกองทุนจากต่างชาติด้วย เราถูกเตรียมมาที่จะรับสภาพอย่างนั้นหรือ ? มันดูผิดปกติก่อนความคิดเรื่องการค้าโดยเสรีของเรา ..."

นโยบายกีดกันชาวต่างชาติเพื่อผลประโยชน์ของชาวอังกฤษในแหลมมลายูนี้นำให้รัฐบาลไทยไม่พึงพอใจมาก เพราะทำให้ไทยอยู่ในภาวะกีดกันไม่เข้าค่ายไม่ออกเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากต้องคอยพยายามหาช่องทางต่าง ๆ เพื่อเลื่อนการให้คำขอขออนุญาตทำสัมปทานของคนในบังคับมหาอำนาจชาติอื่น และบางครั้งก็ต้องปฏิเสธการให้สัมปทานโดยไม่มีเหตุผลที่น่าเชื่อถือเพียงพอ^๒ สภาพการณ์แบบนี้ นับว่าเป็นโทษต่อรัฐบาลไทย เพราะคนในบังคับกับชาติอื่นอาจยื่นอุทธรณ์ต่อรัฐบาลของตน ซึ่งอาจก่อให้เกิดการคัดค้านและกล่าวหาว่ารัฐบาลไทยขึ้นได้ว่า ไม่ให้สิทธิตามที่ระบุไว้ในสนธิสัญญาที่ไทยทำกับมหาอำนาจชาติอื่น และการดำเนินการขอสัมปทานจากไทยเต็มไปด้วยความลำบาก และล่าช้าเป็น

^๑ F.O. 371/131, Memorandum by Mr. Strobel on The Interpretation of the Secret Agreement between Great Britain and Siam, Signed at Bangkok April 6, 1897, September 4, 1905.

^๒ F.O. 69/264, Paget to Langley, Private, February 7, 1905.

^๓ F.O. 371/131., loc.cit.

เวลานาน ซึ่งบางครั้งก็สิ้นสุดลงโดยการปฏิเสธจากรัฐบาลไทย แต่ถ้าผู้ขอสัมปทานเป็นชาวอังกฤษ ก็จะได้รับความสะดวกทุกอย่าง อีกทั้งได้รับคำตอบอย่างรวดเร็วและมักเป็นการตอบรับด้วย กรณีสัมปทานของ เคอร์รัฐและคอคัสที่กล่าวถึงมาแล้ว เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงความยุ่งยากใจอย่างมากที่รัฐบาลไทยประสบอยู่

ทูตอังกฤษ ณ กรุงเพท ฯ เอง ก็ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับความไม่พึงพอใจสัญญาสัมปทานยังอยู่ทางไกลจากสภาพการณ์ที่น่าพึงพอใจและจะเป็นการฉ้อฉล (สถานการณ์อันนี้) ถ้าจะเป็นไปก็ที่จะมีการทำความเข้าใจที่แน่นอน (เกี่ยวกับการให้สัมปทาน) มากยิ่งขึ้นกว่าที่เห็น อยู่ในปัจจุบัน ภายใต้สภาพการณ์ปัจจุบันนี้การยื่นขอสัมปทานทุกครั้งของคนต่างชาติ ไม่ว่าสัมปทานใหญ่โกชนาคโคก็ตาม อย่างเช่นสัมปทานของเคอร์รัฐและคอคัส การขัดแย้งไม่ว่ามากหรือน้อยปรากฏขึ้นเสมอ

รัฐบาลอังกฤษเองตระหนักถึงปัญหาอันยุ่งยากที่เกิดขึ้นจากสัญญาฉบับนี้ อังกฤษได้เคยเสนอแนะให้แก้ไขสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) เพื่อยุติสภาพการณ์ที่น่าไม่พึงพอใจนี้ แต่ฝ่ายไทยไม่ยินยอม เนื่องจากกลัวว่าฝรั่งเศสจะเรียกร้องเพื่อทำสัญญาอย่างเดียวกันในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือไทยที่อยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของฝรั่งเศส รัฐบาลทั้งสองฝ่ายพยายามที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสัมปทาน ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๔) อังกฤษเสนอว่าควรบอกแก่ชาวต่างชาติที่มาขออนุญาตสำรวจว่าเนื่องจากข้อตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) คาบสมุทรมาลายูอยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของอังกฤษ ดังนั้นรัฐบาลไทยต้องปรึกษารัฐบาลอังกฤษก่อน และใบอนุญาตสำรวจแร่จะต้องเป็นเครื่องแสดงว่าจะได้รับอนุญาตทำสัมปทานไม่ได้ ข้อเสนอให้นายสโตร เบคที่ปรึกษาทั่วไปของรัฐบาลไทยไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่ารัฐบาลไทยมิได้มีส่วนในความตกลงระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส และรัฐบาลของชาวต่างชาติที่มาขออนุญาตสำรวจแร่ ก็มิได้มีส่วนรวมในข้อตกลงดังกล่าวด้วย เขตอิทธิพลควรหมายถึงการควบคุมทางการเมืองมิใช่การควบคุมทางการค้า แม้แต่ฝรั่งเศสเองก็มิได้มีความหมายเขตอิทธิพลของตนแบบเดียวกับที่อังกฤษเสนอ ทั้งนี้

^๑ F.O. 371/131, Paget to Lansdowne, September 7, 1905, No.67, Confidential

^๒ F.O. 69/226, Lansdowne to Archer, October 23, 1902.

เพราะสัมปทานที่สำคัญ ๆ ภายในเขตอิทธิพลของฝรั่งเศสก็อยู่ในมือของชาวอังกฤษ แต่อย่างไรก็ดี รัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษได้ตกลงว่า เจ้าผู้ครองรัฐมลายูควรได้รับการยินยอมจากรัฐบาลไทย ก่อนที่จะให้อนุญาตสัมปทานแก่อังกฤษ และในปีต่อมา รัฐบาลอังกฤษก็ได้มอบอำนาจให้แก่ทูตอังกฤษ ณ กรุงเทป ๑ มากขึ้นในการอนุมัติสัมปทาน แต่ความพยายามทั้งหมดนี้แทบจะไม่ได้นำไปเกิดผลอะไร ทั้งสิ้น^๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑) นี้และในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) เมื่อมีการเจรจา เรื่องการสร้างทางรถไฟสายแหลมมลายู กระทรวงอาณานิคมของอังกฤษได้เสนอให้พิมพ์ปฏิญญาฉบับ อีกครั้งหนึ่ง แต่รัฐบาลไทยยังคงยืนกรานปฏิเสธไม่เห็นชอบด้วย

ปฏิญญาฉบับที่ไทยทำกับอังกฤษนี้ก่อให้เกิดผลเสียแก่ไทยหลายประการ นอกเหนือไปจากการ กระทบกระทั้งระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษ อันส่งผลถึงสัมพันธภาพของรัฐบาลทั้งสองแล้ว ประการแรกไทยต้องเสียสิทธิในการให้สัมปทานภายในบริเวณแหลมมลายูทั้งหมด ตั้งแต่ตำบลบาง- ตะพานลงไป ไม่ว่าจะเป็นสัมปทานเล็กหรือใหญ่ขนาดไหนต้องได้รับความยินยอมจากอังกฤษก่อน ทั้งหมด ไทยไม่มีอิสระในการอนุญาตสัมปทานเลย รัฐบาลอังกฤษมักจะให้ความสำคัญต่อสัมปทานที่ มิได้มีเขตทางการเมืองมากเกินไป ทัวสัญญาเองมิได้ระบุหลักเกณฑ์ที่แน่นอนว่า สัมปทานลักษณะใด ที่ห้ามมิให้คนในบังคับของมหาอำนาจที่สามเข้าดำเนินการ ทูตอังกฤษเองก็ประสบความสำเร็จมากใน การคัดสิทธิ เมื่อมีคนในบังคับต่างชาติขอใบอนุญาตสำรวจที่ดินและแร่ เนื่องจาก "... ไม่มี กฎเกณฑ์ที่วางเอาไว้และไม่รู้ข้อทศสมที่จะเป็นแนวทางใด"^๒

ประการที่สองกล่าว "สิทธิและผลประโยชน์พิเศษ" ที่กำหนดไว้ในปฏิญญาฉบับนั้น คือ สิทธิที่ นอกเหนือไปจากสิทธิโดยทั่วไปที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาที่ไทยทำไว้กับชาติต่าง ๆ การตีความหมาย ของคำว่า "สิทธิและผลประโยชน์พิเศษ" นี้เป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้ง อังกฤษไม่ได้แยกแยะ สิทธิและผลประโยชน์พิเศษออกจากสิทธิโดยทั่วไปที่ชาวต่างชาติพึงได้รับจากการทำสนธิสัญญากับไทย

^๑ F.O. 371/131, Paget to Lansdowne, September 7, 1905, No. 67, Confidential.

^๒ Thamsook Numnonda, "The Anglo - Siamese Secret Convention of 1897", Journal of The Siam Society, January 1965, vol. 53, part 1. p. 56.

^๓ F.O. 69/265, Paget to Langley, Private, September 19, 1905.

^๔ Thamsook Numnonda, op.cit., p. 53.

คำว่า "สิทธิและผลประโยชน์พิเศษ" ควรมีความหมายตามที่นายเฮ็ช.จี. สก็อต (Mr. H. G. Scott) เจ้ากรมราชโลหกิจและภูมิวิทยาของไทยได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

คำว่า "สิทธิพิเศษ" แบ่งได้เป็น ๓ อย่าง อย่างแรกเป็นการให้อนุญาตที่มีลักษณะแตกต่างไปจากการให้อนุญาตตามหลักเกณฑ์ปกติที่ใช้อยู่ในกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา เช่นสิทธิพิเศษที่ได้แก่นายโรเบิร์ต ยังก์ (Robert Young) แห่งบ๊ิง ให้สำรวจและค้นหาบริเวณที่จะสร้างสถานีการเดินภายในจังหวัดวังและกะประมาณระยะเวลา ๓ ปี เป็นต้น อย่างที่สองเป็นการให้อนุญาตสัมปทานขนาดใหญ่มาก จนทำให้มีความสำคัญกว่าการให้อนุญาตสัมปทานธรรมดา อย่างที่สามเป็นการให้อนุญาตซึ่งตั้งใจหรือคาดคะเนจะให้เป็นการผูกขาดในการผลิต และการขายเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชนิดหนึ่ง

ส่วนคำว่า "ผลประโยชน์พิเศษ" นั้น เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของอนุญาตแล้ว ถ้าใช้เกี่ยวกับสัมปทานเหมืองแร่ การหมายถึงผลประโยชน์ทางการเมือง เช่น สัมปทานเพิ่มค่าเช่าชาวต่างชาติอาจใช้สร้างเป็นฐานทัพเรือ โดยคนในบังคับของตนได้รับสัมปทานที่เป็นดินแดนที่สะดวกต่อความมุ่งหมายดังกล่าว ดินแดนเหล่านี้คือ ตะกั่วป่า ภูเก็ต เกาะตามชายฝั่งของกะปี่ และ ตรัง เกาะลังกาวิและเกาะสมุย รวมทั้งเกาะอื่น ๆ แถบบ้านดอนควย

อังกฤษได้พิจารณาการขอสัมปทาน โดยแยกเป็นสัมปทานธรรมดาและสัมปทานที่เป็นสิทธิและผลประโยชน์พิเศษ แต่กลับถือสิทธิเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการขออนุญาตสำรวจแร่ และการขอสัมปทานในบริเวณแหลมมลายูของไทยทั้งหมด ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายและข้อบกพร่องใจต่าง ๆ กับรัฐบาลไทย และการใช้สิทธิเกินกว่าขอบเขตของอังกฤษทำให้ไทยอึดอัดใจมาก ข้อความที่คลุมเครือของสัญญาทำให้ไทยอยู่ในลักษณะเสียเปรียบ อังกฤษที่ความของสัญญาตามความตั้งใจและผลประโยชน์ของตนแต่เพียงฝ่ายเดียว ทำให้เกิดอุปสรรคในการลงทุนทางการค้าในแหลมมลายู

ประการที่สามข้อความในอนุญาตเป็นการละเมิดสิทธิของประเทศอื่น ๆ ที่ทำสนธิสัญญา

^๑ F.O. 371/131, Scott to Strobel, June 30, 1905.

^๒ Ibid.

กับไทย ถ้าหากประเทศอื่นทราบความในสัญญาฉบับนี้ก็จะอาจจะขอทำแบบเดียวกันได้ ไทยจึงจำต้องปกปิดเป็นความลับโดยไม่ได้ผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น^๒ ผลเสียที่ตกอยู่แก่ฝ่ายไทยประการที่สี่ คือ ญัตติฉบับนี้เปิดทางให้อังกฤษเข้ามามีอิทธิพลอย่างเต็มที่ในแหลมมลายู และเป็นหนทางให้ไทยอาจสูญเสียดินแดนภาคใต้ทั้งหมดให้แก่อังกฤษด้วย เพราะชาวอังกฤษเป็นชาติเดียวที่มีสัมพันธไมตรีมากในดินแดนแถบนี้ และเป็นไปได้ที่อังกฤษจะใช้วิธีการค่อย ๆ กลืนดินแดนของไทยทีละน้อย และได้อิทธิพลเหล่านั้นไปโดยมิต้องใช้กำลังบังคับเอาโดยตรง ผลเสียอีกประการหนึ่ง คือ การคงอยู่ของญัตติฉบับนี้เป็นอุปสรรคที่ร้ายแรงยิ่งต่อการดำเนินนโยบายการบริหารและการปกครองภายในประเทศให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เอกสารฉบับนี้เป็นเอกสารที่ทำลายเกียรติภูมิของไทยมากที่สุดเท่าที่เคยลงนามมา

นอกจากนี้ทั้งที่ไทยเสียผลประโยชน์มากมายจากการทำญัตติฉบับนี้กับอังกฤษ แต่ไทยกลับไม่ได้อะไรตอบแทนเลย เพราะรัฐบาลอังกฤษไม่ได้ตกลงที่จะทำในสิ่งที่อังกฤษจะไม่ทำถ้าปราศจากสัญญาฉบับนี้^๓ และอังกฤษเองมิได้ปฏิบัติตามข้อผูกพันในสัญญาที่ว่า จะช่วยเหลือไทยในกรณีที่ถูกรุกราน ก็ไม่เห็นได้จากตอนที่ไทยทำสัญญากับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ (ค.ศ. ๑๙๐๔) ไทยถูกบังคับให้ยกดินแดนบางส่วนให้ฝรั่งเศส แทนที่อังกฤษจะช่วยเหลือกลับเรียกร้องให้ไทยปฏิบัติตามข้อผูกพันของฝรั่งเศสเสียอีก^๔

จากข้อเสียเปรียบดังกล่าวมาแล้ว ไทยจึงพยายามหาทางปรับความเข้าใจกับอังกฤษ เมื่อยกเลิกสัญญาฉบับนี้ หรือฉะนั้นก็พยายามจำกัดขอบเขตของสัญญาให้แคบลงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ภายหลังจากที่อังกฤษจะดำเนินการตีพิมพ์ญัตติฉบับนี้ แต่ไทย

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แห่ง
๑.๔ ปี ๑ วันที่ ๑๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๐๓

๒ แฉสุช นูมนนท " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๕ "

วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า ๔

๓ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แห่ง
๑.๔ ปี ๑ วันที่ ๑๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๐๓

๔ แฉสุช นูมนนท น.ค.

คัดค้านไว้ ข้าราชการไทย คือ พระยาวิสูตรโกษา อัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน และ พระยาสุรียานุวัตร อัครราชทูต ณ กรุงปารีส เห็นพ้องกันว่าควรจะศึกษาข้อร้องทำสัญญากับอังกฤษไว้เพื่อยกเลิกปฏิญญาลับนั้นเสีย ปรากฏว่ารัฐบาลไทยเห็นชอบด้วย อัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอนจึงดำเนินการเจรจากับลอร์ดเคลนสทาวน์รัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษ ผลการเจรจาล้มเหลว รัฐบาลอังกฤษมีความพอใจในประโยชน์ที่ได้จากปฏิญญาลับนั้นอยู่แล้ว และไม่มีความประสงค์เปลี่ยนแปลงอย่างใดอีก^๑ จะเห็นได้ว่าจุดประสงค์ของฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษเกี่ยวกับสัญญาลับนั้นแตกต่างกัน ฝ่ายอังกฤษต้องการเปิดเผยสัญญาแต่ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงข้อความในสัญญา เพราะว่าข้อตกลงในสัญญานั้นอังกฤษได้เปรียบอยู่มากนั่นเอง ส่วนไทยต้องการยกเลิกหรือแก้ไขสัญญานี้แต่ไม่ต้องการให้มีการเปิดเผยสัญญา ทางที่จะเป็นไปได้ที่จะเลิกสัญญาก็คือไทยจำเป็นต้องการหาสิ่งที่อังกฤษพอใจให้เป็นการตอบแทนผลประโยชน์ที่อังกฤษต้องเสียไป

ความต้องการยกเลิกปฏิญญาลับฉบับนี้ จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันให้ไทยเปิดการเจรจากับความตกลงกับอังกฤษ และเป็นผลทำให้เกิดสัญญาไทยและอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘) ขึ้นในที่สุด ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาถึงหม่อมเจ้าจรรยาฤทธิศักดิ์ภักดิ์ว่า "..... ข้างฝ่ายเราที่ประสงค์แท้จริงอยากได้นั้น เพื่อจะเลิกสัญญาลับซึ่งอังกฤษเข้ามาข่มขู่ให้เราทำเมื่อเวลาอยู่กับฝรั่งเศส ทั้งขายาสเฟียร์ออฟอินฟลวนซ์เข้ามาจนหมดแหลมมลายู ซึ่งขอแล้วขอเล่าที่จะทำให้เป็นสัญญาเปิดเผยแก่หากเราไม่ยอม ข้างเราอยากจะทำสัญญานั้นเสีย ตัดเขตแดนตั้งแต่มณฑลปัตตานีขึ้นมาให้พ้นจากนายา"^๒

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หมายเหตุราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม จดหมายพระยาวิสูตรโกษากราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ ที่ ๑๕๐ ลงวันที่

๓ ธันวาคม ร.ก. ๑๒๑

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๔ เลขที่ ๖ สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือหม่อมเจ้าจรรยาฤทธิศักดิ์ภักดิ์ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ก. ๑๒๗

ข. สภาพการณ์ที่น่าพึงพอใจในหัว เมืองมลายู

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผลักดันให้รัฐบาลไทยตกลงใจทำสนธิสัญญา ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘) ก็คือสภาพการณ์ที่น่าพึงพอใจในหัว เมืองมลายูของไทยได้แก่เมืองกลันตัน ตรัง กานู และไทรบุรี ผู้ที่ชี้แนะให้ไทยเห็นสถานการณ์ที่ยุงยากของมลายูเหล่านี้คือนายเอกเว็ค สโตรเบล (Edward Strobel) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินชาวอเมริกัน ซึ่งเข้ามารับราชการในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๘๐๔) ในระยะนั้นปัญหาต่าง ๆ ที่ค้างค้ำอยู่กับอังกฤษทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะเรื่องมลายู สโตรเบลมีความเห็นว่าจากการศึกษาเหตุการณ์ที่ผ่านมา คาดหมายว่า อังกฤษคงพยายามหาวิธีการยึดดินแดนหัว เมืองมลายูของไทยไปจนได้ในที่สุด ทั้งนี้เมื่อไทยไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ก็ควรหาประโยชน์จากการเสียให้คุ้มค่า นายสโตรเบลไม่เห็นประโยชน์ที่ไทยจะเรียกร้องสิทธิเหนือดินแดนเหล่านี้ โดยให้เหตุผลว่า " รัฐบาลสยามไม่ได้รับผลประโยชน์อันใดจากรัฐเหล่านี้ กลับต้องรับผิดชอบในการจัดการบริหารของรัฐทั้งหลายนั้น และในขณะที่เดียวกัน ก็ไม่สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพในการควบคุมรัฐเหล่านั้น โดยปราศจากการแทรกแซงของอังกฤษ ถ้าหากว่าไทยยอมยกยกรัฐเหล่านี้ให้แก่อังกฤษไปแล้ว จะเป็นการตัดปัญหายุงยากได้ สถานการณ์ของไทยจะเข้มแข็งขึ้น เพราะไม่ต้องรับผิดชอบในดินแดนส่วนที่ไม่ใช่ของไทยอีก การแทรกแซงจากอังกฤษจะสิ้นสุดลง และไทยจะสามารถปกครองดินแดนที่เหลือได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น " ^๑

ตามความเห็นของสโตรเบล รัฐบาลเหล่านี้เป็นแหล่งของความอ่อนแอ อันตราย และ ความยุ่งยากมากกว่าแหล่งของผลประโยชน์ กลันตันและตรัง กานูก็มีใช้ดินแดนภายในของไทย ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงมีนโยบายที่จะขยายการควบคุมการบริหารของไทยออกไปให้เข้มแข็งขึ้น โดยการแต่งตั้งข้าหลวงไปประจำเมืองกลันตันและตรัง กานู ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๗ (ค.ศ. ๑๘๙๔) และพระองค์เองก็ได้เสด็จประพาสหัว เมืองมลายูหลายครั้งก็ตาม แต่

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ ฉบับ ๑.๔ ปีก ๑ บันทึกนายสโตรเบล ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๗

รัฐบาลไทยก็ไม่อาจจะไว้วางใจความจงรักภักดีของสุลต่านได้^๑ อีกทั้งรัฐบาลอังกฤษก็ปรารถนา
เลาะหาทางเข้าแทรกแซงเพื่อขยายอิทธิพลในบริเวณตอนเหนือของแหลมมลายูอยู่ตลอดเวลา รัฐบาล
ไทยเองก็เริ่มรู้สึกถึงความต้องการของอังกฤษ ที่จะผนวกหัวเมืองมลายูของไทยเข้าไว้ในอาณานิคม
ของอังกฤษ เห็นได้จากปัญหาเรื่องการแต่งตั้งที่ปรึกษาของไทยประจำเมืองกัลันตัน ที่อังกฤษได้
เรียกร้องให้ใช้คนเชื้อชาติอังกฤษ และต้องเป็นคนที่อังกฤษเห็นชอบด้วยในการแต่งตั้งเสียก่อน ซึ่ง
เป็นเกราะชี้แจงถึงความประสงค์ที่แฝงอยู่ของอังกฤษได้เป็นอย่างดี

พิจารณาจากสภาพการณ์ของรัฐมลายูแต่ละรัฐที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลไทย เช่น
กัลันตัน สาเหตุของความยุ่งยากภายในรัฐนี้เกิดมาจากบริษัทฝัก ซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ.
๑๙๐๑) บริษัทนี้ได้รับสัมปทานเหมืองแร่เป็นเนื้อที่จำนวนกว้างขวางมากและมีอิทธิพลมาก รวมทั้ง
ทำงานเพื่อผลประโยชน์ของชาวอังกฤษเท่านั้น และบริษัทฝักได้เกิดปัญหาคัดแย้งกับนาย
เกรแฮม (Graham) ที่ปรึกษาราชการที่ไทยส่งไปประจำกัลันตัน เกี่ยวกับสิทธิการบริหารงานของ
บริษัทภายในเขตสัมปทาน การขัดแย้งอันนี้ก่อให้เกิดความยุ่งยากอยู่เป็นประจำ และทำให้งาน
เกี่ยวกับการจัดการบริหาร และพัฒนาารัฐกัลันตันต้องหยุดชะงักลงด้วย นายสโตรเบลและนายแบรียก
ทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ เคยจัดการให้มีการตกลงระหว่างนายเกรแฮมและนายคัทซึนในปี พ.ศ.
๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) โดยหวังว่าข้อตกลงนั้นจะทำให้ปัญหาต่าง ๆ ระหว่างรัฐบาลกัลันตันและบริษัท
คัทซึนคลี่คลาย แต่ปรากฏว่าไม่ประสบผลดังที่คาดหวัง บริษัทคัทซึนยังคงมีเรื่องขัดแย้งกับนายเกรแฮม และ
พยายามใช้อิทธิพลให้กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเข้าแทรกแซงในรัฐนี้ด้วย ตัวนายคัทซึนเอง
เป็นบุคคลสำคัญซึ่งชักจูงให้รัฐบาลอังกฤษสนใจดินแดนแถบมลายู พร้อมทั้งเคยเสนอวิธีที่จะยึดครอง
ไปยังรัฐบาลอินเดียของอังกฤษ และที่กระทรวงอาณานิคมอังกฤษกรุงลอนดอนด้วย การคงอยู่ของ
บริษัทนี้ นับว่าเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย แต่ถ้ามองในแง่ลบเล็กไปก็คงมีประโยชน์
รับผิดชอบมาให้รัฐบาลไทยอีก^๒ นับว่ารัฐบาลไทยเสียประโยชน์ทั้งสองทาง

^๑ Thamsook Numnonda, "Negotiations Regarding the Cession of Siamese Malay States 1907 - 1909", Journal of The Siam Society, July 1967, vol. 55, part 2, p. 229.

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ ฉบับ
๑.๔ ปีที่ ๑ วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๐๗ ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๗

ส่วนรัฐรงกานู สุลต่านรงกานูได้ปกครองรัฐนี้อย่างอิสระ นอกเหนือไปจากประสบ
สำเร็จที่ไม่ยอมทำสัญญากับไทยในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) แล้ว สุลต่านยังใช้นโยบายต่อต้าน
อำนาจของไทยอย่างเงิบบ ๆ แต่ได้ผลดีกว่า เนื่องจากรงกานูนั่นต่างชาติถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ
ไทย รัฐบาลไทยจึงต้องรับผิดชอบต่ออำนาจของต่างชาติที่เกี่ยวข้องกับรัฐนี้ เช่นในการให้สัมปทาน
ต้องรับผิดชอบทางด้านการศาล แต่ไทยกลับไม่มีอำนาจควบคุมบังคับกิจการภายในรัฐให้ดำเนินไป
ตามแบบที่ต้องการได้ ความรับผิดชอบโดยปราศจากอำนาจการควบคุมนี้ นับว่าเป็นการปกครองที่
เป็นอันตรายมาก และไม่ควรดำเนินอยู่ต่อไปด้วย นอกจากนั้นรัฐนี้ยัง เคยเกิดการขัดแย้งกับอังกฤษ
ถึงกับอังกฤษเคยส่งเรือรบมาปิดปากอ่าว และระดมยิงเมืองด้วย อันเป็นชนวนให้อังกฤษสนใจจะ
จัดการกับรัฐนี้^๑ สภาพการณ์ภายในรัฐรงกานูจึงนับว่าเป็นเรื่องผิดปกติมาก ไทยต้องรับภาระ
รับผิดชอบการกระทำของสุลต่านที่มีต่อต่างชาติ แต่ไทยไม่มีอำนาจเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการปกครอง
ภายใน ไทยได้รับแต่เพียงเงินค่าเช่าเงินต้นไม่ทองและเครื่องราชบรรณาการ ๓ ปีครั้งหนึ่ง ซึ่งเมื่อ
พิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าผลประโยชน์ที่ได้รับไม่คุ้มกับความรับผิดชอบที่ไทยต้องแบกรับอยู่

ทางกานไทรบุรี ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้รวมเมืองไทรบุรี ปะลิส
และสตูลเข้าเป็นมณฑลไทรบุรี เพื่อให้อยู่ใต้การปกครองของไทยอย่างแท้จริง แต่ปรากฏว่าการ
เปลี่ยนแปลงนี้มีได้บรรลุจุดมุ่งหมาย เนื่องจากชาวกาลังทรัยและกาลังคนที่มีความชำนาญและความ
สามารถ ข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถถึง เช่นพระยาสุมนัยวินิตข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑล
นครศรีธรรมราชหาได้ยากยิ่งนัก ข้าราชการไทยส่วนใหญ่ไม่สามารถพูดภาษามลายูได้ และไม่ค่อย
เข้าใจประเพณีของชาวมลายูด้วย ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งไม่เข้าใจกันอยู่เสมอ^๒

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แห่ง
๑๘๘๖ ปีที่ ๑ วันที่นายสโตรเบล ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๗

๒ แฉมสุข นูมนนท์ " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๙ "

วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า ๕

๓ Thamsook Numnonda, "Negotiations Regarding the Cession of Siamese Malay States 1907 - 1909", Journal of The Siam Society, July 1967, vol.55, part 2, p.230.

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑) ราชามุตาแห่งรัฐไทรบุรีเดินทางมากรุงเทพฯ เพื่อขอ
กู้ยืมเงินจากไทย เนื่องจากชั่วยาระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ฐานะทางการเงินของไทรบุรีตกต่ำลงไปมาก
เป็นผลมาจากการเจ็บป่วยของสุลต่านไทรบุรี คือ อับดุล ฮามิด ฮาลิม ชาห์ (Abdul Hamid
Halim Shah) ทำให้ไม่สามารถชำระการได้เต็มที่ ราชโองการรัฐจึงลดทอนลง ประกอบกับการ
ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยของราชสำนักด้วยประการหนึ่ง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) มีการ
จัดการแต่งงานของบุตรชายคนโตของสุลต่านไทรบุรี ทำให้การเงินของรัฐประสบความหายนะ
เป็นเหตุให้ไทรบุรีต้องขอกู้ยืมเงินจากไทย ไทยเองต้องการการกระชับการปกครองในไทรบุรีอยู่แล้ว
จึงเสนอเงื่อนไขให้ไทรบุรียินยอมว่าที่ปรึกษาทางการเงินของไทย และจัดตั้งสภาแห่งรัฐ (State
Council) ขึ้น โดยมีที่ปรึกษาทางการเงินของไทยเป็นสมาชิกอยู่ด้วย ไทรบุรียินยอมข้อเสนอของ
ไทย แต่อังกฤษมีปฏิกิริยาในทางตรงกันข้าม ในที่สุดไทยและอังกฤษตกลงให้นายฮาร์ท (Mr. G.C.
Hart) อดีตข้าราชการอังกฤษประจำอินเดียนเข้ารับตำแหน่งที่ปรึกษาทางการเงินของสุลต่านไทรบุรี
อังกฤษเองต้องการต่อต้านอำนาจที่กำลังเพิ่มขึ้นของไทยในไทรบุรี ซึ่งอยู่ในเขตอิทธิพลของอังกฤษ
ตามข้อตกลงกับฝรั่งเศสปี พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) อังกฤษจึงได้แต่งตั้งนายมีโคส ฟรอสต์
(Meadows Frost) ซึ่งเคยรับราชการอยู่ในสหพันธรัฐมลายู เป็นกงสุลอังกฤษประจำไทรบุรี
ขึ้นตรงต่อทูตอังกฤษประจำประเทศไทยเพื่อกำหนดผลประโยชน์ของอังกฤษให้เต็มที่ และเป็นการขยาย
อิทธิพลของอังกฤษเข้ามาในรัฐมลายูภายใต้การปกครองของไทยด้วย

สถานการณ์ในไทรบุรีไม่น่าพึงพอใจยิ่งขึ้นสำหรับฝ่ายไทย เนื่องจากนายฮาร์ทที่ปรึกษาทาง
การคลังของไทยที่ส่งไปประจำไทรบุรี ซึ่งควรจะเป็นผู้ดูแลการบริหารงานของรัฐกลับไม่มีสมรรถภาพ
เพียงพอตามที่เคยคาดหวังไว้ เขาประสบความล้มเหลวโดยสิ้นเชิงที่จะควบคุมและมีอิทธิพลเหนือ
ข้าราชการมลายู จากรายงานของนายมีโคส ฟรอสต์ กงสุลอังกฤษประจำไทรบุรี แสดงว่ามีการ

สายจิตต์ เหมินทร์ การเสียดินแดนไทรบุรี กลับคืน ทรัพย์สิน และประเพณีของไทย ให้แก่อังกฤษใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๒๕๗ - ๓๐๑

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ หน้า
๑.๔ ปีก ๑ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๐๗

ฉอราษฏร์มิ่งหลวงในพระราชการฝ่ายปกครองและฝ่ายตุลาการ^๑ ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๖) สถานการณ์ในไทรบุรียิ่งทวีความร้ายแรงยิ่งขึ้นเมื่อรายามุกาลิ้นชีวิตลง สุลต่านซึ่งมีสุขภาพทางจิตใจ ไม่ปกติ พยายามเข้าควบคุมการปกครองไทรบุรี โดยจัดให้บุคคลที่ขอบพอเข้าร่วมในรัฐบาล และ ทำลายอิทธิพลของที่ปรึกษา^๒ สภาแห่งรัฐไทรบุรีซึ่งมีนายฮารัตเป็นสมาชิกอยู่ด้วย ได้เลือกทunku อิบราฮิม (Tunku Ibrahim) บุตรชายคนโตของสุลต่านเป็นรายามุกา แต่สุลต่านปฏิเสธไม่ให้ ความยินยอม โดยอ้างว่าเขาจะยกเลิกตำแหน่งรายามุกาและจะปกครองไทรบุรีด้วยตนเอง รัฐบาล ไทยไม่พึงพอใจการกระทำของรัฐบาลไทรบุรีมาก ความล้มเหลวของที่ปรึกษาที่จะควบคุมรัฐบาล ไทรบุรี อาจเป็นช่องทางให้รัฐบาลอังกฤษถือโอกาสเข้าแทรกแซงในการที่จะแต่งตั้งที่ปรึกษาประจำ ไทรบุรีขึ้นใหม่^๓ สถานการณ์ยุ่งยากในไทรบุรีนี้ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาล สหราชอาณาจักร เหนือเขตแดนที่ติดกับชายแดนไทยในไทรบุรี ซึ่งเหตุนี้เองรัฐบาลไทรบุรีจึง ฉวยโอกาสทำตามความพึงพอใจของตน^๔ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ในไทรบุรีอยู่ในสภาวะที่วุ่นวาย อย่างมาก รัฐบาลไทยไม่สามารถควบคุมผู้ครองรัฐไทรบุรีให้อยู่ในอำนาจได้ สถานการณ์แบบนี้ นับว่าเป็นการเสี่ยงต่อเสถียรภาพของรัฐบาลไทย และทำให้เป็นจุดอ่อนที่จะถูกแทรกแซงได้โดยง่าย

จากกรณีบริษัทคัพในกลันตัน และการต่อต้านอำนาจของไทยของสุลต่านตรังกานู รวมทั้ง สถานการณ์ที่ไม่น่าพึงพอใจในไทรบุรีนับตั้งแต่รายามุกาลิ้นชีวิตลง ส.ไตรเบลจึงแนะนำให้รัฐบาลไทย ปลดปล่อยความรับผิดชอบในการบริหารหัวเมืองมลายูเหล่านี้เสีย รัฐบาลไทยควรทุ่มเทกำลังคน และทรัพยากรเพื่อพัฒนาส่วนที่ยังเหลืออยู่ มากกว่าจะไปขยายอำนาจในหัวเมืองมลายู ที่มีไค่น่า ประโยชน์ใด ๆ มาให้ ส.ไตรเบลต้องการเห็นไทยปกครองดินแดนที่เหลืออยู่อย่างมีประสิทธิภาพ

^๑ F.O. 371/738 The Annual Report of the Year 1908.

^๒ F.O. 371/332, Telegram, Paget to Grey, 7 June 1907.

^๓ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ ฉบับ

๑.๔ ปีที่ ๑ บันทึกนายส.ไตรเบล ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๗

^๔ Thamsook Numnonda, "Negotiations Regarding the Cession of Siamese Malay States 1907 - 1909", Journal of The Siam Society, July 1967, vol.55, part 2, p. 231.

มากกว่า

ตอนแรกสโตร เบคยังรู้สึกกังวลใจที่จะแนะนำให้รัฐบาลไทย ยกหัว เมืองมลายู ให้แก่อังกฤษ เพราะวิตกว่ารัฐบาลไทยอาจ ไม่ยอมเสียดินแดนเพราะไม่แน่ใจว่าจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนที่สมควร แต่สโตร เบครู้สึกว่าคุณต้องรับพิจารณาพิจารณาตรวจสอบดูอย่างรอบคอบว่า คุ้มหรือเสียประโยชน์แก่ฝ่ายไทยเท่าใด สโตร เบคได้ส่งเวสเทนการ์ด (Westengard) ผู้ช่วยที่ปรึกษาการแผ่นดิน ไปศึกษาสถานการณ์ในแหลมมลายูใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) เวสเทนการ์ดเสนอรายงานว่า กำลังเกิดความวุ่นวายอยู่ทั่วไป ไทยควร เลิกสนใจในผลประโยชน์จากหัวเมืองมลายูเหล่านี้ ดังนั้น สโตร เบคจึงแน่ใจในข้อแนะนำของตนว่าเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลไทย เขาได้เปรียบเทียบหัวเมืองมลายูของไทยว่าเป็นเสมือนชาติที่เป็นโรคเรื้อรัง ควรตัดทิ้งไปเสียเพื่อความปลอดภัยของร่างกาย ไทย ควรสละหัวเมืองมลายูเพื่อเรียกร้องสิ่งแลกเปลี่ยนจากอังกฤษ คือการยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) ^๓ ถ้าไทยยังคงทิ้งหัวเมืองมลายูเหล่านี้เอาไว้ในสภาพยุ่งเหยิงเช่นนี้ ไทยอาจเสียหัวเมืองเหล่านี้ในอนาคตโดยไม่ได้อะไรตอบแทนเลยก็เป็นได้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาข้อเสนอดังกล่าว ทรงเห็นด้วยตามความเห็นของสโตร เบคว่า รัฐบาลไทยเหล่านี้ไม่มีประโยชน์สำคัญมากนัก ถ้าไทยต้องยกให้อังกฤษก็จะเสียผลประโยชน์แต่เพียงตนไม่เงินตนไม่ทองเท่านั้น แต่ที่จะเสียมากคือชื่อเสียงเกียรติคุณของประเทศไทย อย่างไรก็ตามพระองค์ทรงอนุญาตให้สโตร เบคปฏิบัติภารกิจตามต้องการ ^๔ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสภาพการณ์ที่ไม่น่าพึงพอใจในหัวเมืองมลายู เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลไทยคิดตกลงทำ

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แห่ง

๑.๔ ปี ก ๑ บันทึกนายสโตร เบค ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๗

^๒

ก.

^๓

F.O. 371/521, Memorandum of Conversation between the King of Siam and Mr. Strobel on November 23, 1907.

^๔

แผนที่ ผนวก " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๕ "

วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า ๑๐ (อ้างถึง F.O. 628/29/316 Letter from His Majesty The King of Siam to Strobel, November 23, 1907).

สัญญาอังกฤษ เพื่อแลกเปลี่ยนหัวเมืองมลายูกับสิ่งที่ไทยต้องการ คือ การยกเลิกปฏิญญาฉบับ และ
ข้อเสนอที่จะยกดินแดนให้กับอังกฤษนี้ เป็นเครื่องช่วยให้อังกฤษสนใจที่จะทำความตกลงกับไทยด้วย

ค. ความต้องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

นับจากปี พ.ศ. ๒๓๙๘ (ค.ศ. ๑๘๕๕) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๒ (ค.ศ. ๑๘๙๙) ของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้ทำ
สนธิสัญญาไมตรีกับนานาประเทศรวม ๑๓ ประเทศ คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกา เคนซาร์ก
โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน เบลเยียม อิตาลี สวีเดน ออสเตรเลีย-ฮังการี สเปน
และญี่ปุ่น ตามสนธิสัญญาไทยต้องยอมเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ประเทศที่เป็นคู่สัญญากับไทย
โดยยินยอมให้คนไทยในบังคับต่างชาติขึ้นศาลกงสุลของตนในกรณีกระทำความผิดในประเทศไทย

สาเหตุสำคัญที่ไทยต้องยอมสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเพราะความกดดันทางการเมือง
กลัวว่าประเทศจะตกไปอยู่ภายใต้อาณาจักรของมหาอำนาจต่างชาติ และระบบการศาลของไทย
ซึ่งประเทศมหาอำนาจต่างอ้างว่ายังไม่ดีนัก เมื่อไทยตกลงเซ็นสัญญากับแรกกับเซอร์จอห์น
เบาริง ราชทูตอังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๔๔ นั้น ไทยมีความหวังที่จะอยู่รอดพ้นจากการคุกคามของลัทธิ
ล่าอาณานิคมของมหาอำนาจ ดังเช่นจีนและพม่าเคยประสบมาแล้ว ดังนั้นไทยจึงต้อง เปิดประเทศ
และยอมเป็นมิตรกับชาติต่าง ๆ ภายหลังเซ็นสัญญากับอังกฤษแล้ว ไทยก็ได้มีคดีสัญญาต่าง ๆ กลายเป็น
แบบฉบับในการทำสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ เพื่อเป็นคู่มือถึงอำนาจซึ่งกันและกัน

ในชั้นแรกรัฐบาลไทยคงจะมีใก้คิดว่าผลของสนธิสัญญา จะกระทบกระเทือนประเทศเป็น
อย่างมากในเวลาต่อมา เนื่องจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คนในบังคับ
ต่างชาติที่เข้ามาค้าขายและพำนักอยู่ในประเทศไทย มีเพียงจำนวนน้อย ไม่เป็นที่เดือดร้อน
นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังใช้นโยบายลิดรอนสิทธิคนในบังคับต่างชาติด้วยการห้ามซื้อที่ดิน และจำกัด
ขอบเขตการเดินทางให้อยู่ในระยะ ๒๐๐ เส้นจากกำแพงเมือง หรือภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง

๑ แฉมสุข นุ่มนนท์ " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๘๐๘ "

วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า ๒

๒

ก.

ต่อมาภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงสภาวะของประเทศเพื่อนบ้านของไทยโดยสิ้นเชิง ระบบที่ไทยทำสัญญากับต่างชาตินั้น ไทยมีประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นรัฐเอกราช หลังการเซ็นสัญญากับประเทศต่าง ๆ ไม่นาน ฝรั่งเศสได้เข้ามาปกครองกัมพูชา เวียดนาม และลาว อังกฤษเข้าครอบครองมาเลเซียและรัฐบางรัฐในแหลมมลายู ดังนั้นชาวเวียดนาม เขมร จีน มลายู ฝรั่ง ไทยใหญ่ ลาว กลับกลายเป็นคนในบังคับต่างชาติ มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งสิทธิของคนเหล่านี้มิได้เป็นความตั้งใจจะให้เกิดขึ้นเมื่อมีการทำสัญญา และสิ่งที่สร้างความสะเทือนใจให้แก่คนไทยเจ้าของประเทศ คือ การที่เห็นคนเอเชียซึ่งมีความคล้ายคลึงกับตนในด้านวัฒนธรรม ศาสนา ภาษา เข้ามาถือสิทธิทางการเมืองการศาลในประเทศไทย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือคนไทยได้เห็นว่ารัฐบาลของตนให้สิทธิแก่ชาวต่างชาติมากกว่าตนเองที่เป็นพลเมืองของประเทศ เช่น ถ้าเกิดกรณีคนไทยทำผิดกฎหมายตำรวจก็จะทำการจับกุมทันที แต่ถ้าเป็นคนในบังคับต่างชาติ กอมนการเข้าตรวจค้นจับกุมทำผิด วจิตจึงได้รับใบมอบอำนาจจากกงสุลก่อน ถึงแม้ว่าจะเป็นคดีอาญารายแรง ก็ต้องนำตัวผู้ต้องหาไปยังศาลกงสุล และเรียกประกันซึ่งบางครั้งเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งใกล้ชิดจากศาลกงสุล จึงมักเป็นอุปสรรคให้เกิดความล้มเหลวในการดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคนไทยบางพวกที่เห็นแก่ประโยชน์กับไปจดทะเบียนเป็นคนในบังคับต่างชาติเสียอีก คนในบังคับต่างชาติได้ทวีจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว จากหลักฐานปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) มีคนในบังคับอังกฤษประจำกระจายอยู่ทั่วประเทศประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน และคนในบังคับฝรั่งเศสราว ๒,๐๐๐ คน

ระบบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่มีอยู่ในประเทศไทยนี้ นับว่าเป็นอันตรายต่อการปกครองของไทย และขัดขวางการพัฒนาและการบริหารที่เหมาะสมของประเทศ ปริมาณคนในบังคับต่างชาติที่ทวีมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับคนเหล่านี้เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ประเทศไทยจึงเริ่มตระหนักว่า กฎหมายของไทยฉบับใดก็ตามแม้จะมีความสำคัญเพียงใด ถ้ากระทบกระเทือนถึงคนในบังคับของ

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวชสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แห่ง ๑๘๘๘ ปี ๑๐ บันทึกของนายสโตรเบลเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศสยาม ลงวันที่ ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๕

๒

๓ ก.

F.O.69/162, British Subjects in Siam, Extract from Mr. Black's Report.

ประเทศมหาอำนาจยุโรปโดยตรงแล้วกฎหมายฉบับนั้นจะไม่มีผลใช้บังคับได้เลย ถ้าประเทศเหล่านั้น
ไม่ให้ความยินยอม รัฐบาลไทยเริ่มรู้สึกถึงภาวะอันมีอันตรายของสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จึงศึกษาทาง
แก้ไขด้วยการปรับปรุงกฎหมายของไทยเสียใหม่ โดยหาความรู้ไปกับการปรับปรุงการปกครองประเทศ
ในขั้นต้น ๆ มีการตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงว่าจ้างผู้ชำนาญกฎหมายนานาชาติมาปรับปรุงระบบการศาล และ
จัดร่างประมวลกฎหมายสากลตามแบบอารยประเทศ คณะกรรมการร่างกฎหมายมีทั้งคนไทยและคน
ต่างชาติ ซึ่งเป็นชาวยุโรปและเอเชียช่วยกันดำเนินงาน เช่น เจ้าพระยาอภัยราชา (Rolin
Jacquemyne) ชาวเบลเยียม พระยามหิทธิมนูปรโกศลคุณ (Mr. Tokishi Masao) ชาว
ญี่ปุ่น พระอรรถการประสิทธิ์ (Mr. William Alfred Tilleke) ชาวลังกา และนายปาฐก
(Mr. George Fadox) ชาวฝรั่งเศส^๒

รัฐบาลไทยได้ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาลิทธิสภาพนอกอาณาเขตโดยได้ดำเนินการ
เป็นขั้น ๆ ไป เริ่มต้นด้วยการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสนธิสัญญาเบาริง กล่าวคือในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ (ค.ศ.
๑๘๙๔) รัฐบาลไทยได้เซ็นสัญญากับรัฐบาลอินเดียของอังกฤษ ตามสัญญาฉบับนี้ ศาลไทยในภาคเหนือ
มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่คนในบังคับอังกฤษถูกฟ้องว่ากระทำความผิดฐานปล้น ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะมี
หนังสือเดินทาง แสดงว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษหรือไม่ก็ตาม สำหรับความผิดกรณีอื่น ๆ ถ้าคนใน
บังคับอังกฤษมีหนังสือเดินทาง ศาลไทยไม่มีอำนาจเหนือบุคคลเหล่านั้น ส่วนคดีแพ่ง ศาลไทยที่
เชียงใหม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในระหว่างคนไทย และคนในบังคับอังกฤษที่ไม่มีหนังสือ
เดินทางในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน แต่ไม่มีอำนาจเหนือคนในบังคับอังกฤษที่มี
หนังสือเดินทาง เว้นแต่บุคคลเหล่านั้นจะยินยอมอยู่ในอำนาจศาลไทย ส่วนคดีแพ่งที่คนอังกฤษพิพาก

“ฟรานซิส บี แชนน” “การต่อสู้เพื่อเอกราชทางการศาลของไทย (Siam's Fight for
Sovereignty)” ทาวเวอร์ โพธิ์ทอง แพล ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธี
เปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา หน้า ๑๐๐

๒ แผนสุข นุชนนท์ “การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๔”

วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า ๓

กันเอง ต้องส่งมาให้กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ เป็นผู้พิจารณาและพิพากษา^๑

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๖ (ค.ศ. ๑๙๒๓) รัฐบาลไทยได้ทำสัญญาฉบับใหม่กับรัฐบาลอินเดียของอังกฤษ และยกเลิกสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๑๙ โดยได้กำหนดให้ทั้งศาลต่างประเทศชั้นที่เชียงใหม่เป็นครั้งแรก มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวข้องกับคู่ความในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ศาลนี้ประกอบด้วย ผู้พิพากษาไทยและกงสุลอังกฤษร่วมกันพิจารณา แต่กงสุลอังกฤษสงวนสิทธิที่จะถอนคดี ซึ่งคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นคนอังกฤษหรือคนอังกฤษเป็นจำเลยไปจากศาลต่างประเทศนี้ได้ หากว่ากงสุลอังกฤษไม่พอใจคำพิพากษาของศาล เพื่อที่จะไปพิจารณาในศาลกงสุล ความพยายามในการแก้ไขสนธิสัญญาเบาริงทั้งสองครั้งถึงคราวนี้ ย่อมเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า รัฐบาลอังกฤษเองก็เห็นด้วยกับรัฐบาลไทยว่า สนธิสัญญาเบาริงนั้นไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป^๒

นอกจากประเทศอังกฤษแล้ว ไทยได้ทำสนธิสัญญาทำนองเดียวกันเกี่ยวกับเรื่องอำนาจศาลกับประเทศฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) กับประเทศเดนมาร์กและอิตาลีใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) แต่มีข้อแตกต่างกับอังกฤษ คือ ประเทศทั้งสามนี้ได้ออกให้ทั้งศาลต่างประเทศชั้นใหม่ในกรุงเทพฯ เพื่อพิจารณาคดีที่คนฝรั่งเศส เดนมาร์ก หรืออิตาลีเกี่ยวข้องกับคู่ความ

ถ้าจะกล่าวกันอย่างยุติธรรม อังกฤษเป็นชาติแรกที่ทำให้ความสนใจไทยในกรณีปัญหาคคนในบังคับต่างชาตินั้นเป็นหนามยอกอกรัฐบาลไทยอยู่ อังกฤษตกลงทำสัญญากับไทยเพื่อกำหนดสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๘๙๙) สัญญาฉบับนี้มีหลักการสำคัญว่า คนในบังคับ

^๑ หลวงจักรปาณิศรวิจิตรวิธาน "เอกราชในการศาล" ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา หน้า ๘๖ - ๘๗

^{*} เป็นศาลที่พิจารณาคดีอาญาคดีแพ่งของคนในบังคับต่างชาตินั้นตามกฎหมายไทย

^๒ แฉมสุข นูมนนท์ "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๕" วรรณไวทยาการ หน้า ๓

อังกฤษซึ่งเป็นชาวเอเชียชั้น จดทะเบียนได้เพียงชั้นดุกเท่านั้น ถ้าถึงชั้นหลานให้ถือว่าเป็นคนไทย^๑

รัฐบาลไทยต้องการคืนรณีให้พจนจากปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เนื่องจากถ้ายังมีระบบ สิทธิสภาพนอกอาณาเขตอยู่ต่อไป ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยนั้นเป็นประเทศที่มีเอกราชโดย สมบูรณ์ ไทยต้องเริ่มกำเนินการเจรจาเพื่อขออนุญาตในเรื่องนี้กับอังกฤษ เพราะอังกฤษเป็นชาติ มหาอำนาจที่มีผลประโยชน์อยู่มากที่สุดในประเทศไทยถ้าอังกฤษยินยอมก็จะเป็นก้าวที่มีความสำคัญยิ่ง เป็นการเริ่มต้นที่จะทำให้ระบบนี้สลายตัวลง เพราะประเทศอื่นก็คงดำเนินการตามอย่างอังกฤษ

ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑) ถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) รัฐบาลไทยได้เปิดการเจรจากับอังกฤษเรื่องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต รัฐบาลไทยขอให้ รัฐบาลอังกฤษเลิกสิทธิพิเศษในการถอนคดีของกงสุลในศาลต่างประเทศตามข้อตกลงมาตราที่ ๘ ของ สนธิสัญญาว่าระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ (ค.ศ. ๑๘๘๓) ซึ่งแต่เดิมกับที่ เรขมณีได้ค้นในมั้งกับ อังกฤษทางภาคเหนือสิทธิซื้อขายที่ดินได้ ซึ่งแต่เดิมเคยมีข้อห้ามเอาไว้ ในการเจรจากรังนี้รัฐบาล ไทยยืนยันเรียกร้องเฉพาะคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวเอเชียเท่านั้น แต่รัฐบาลอังกฤษปฏิเสธ ข้อเสนอของรัฐบาลไทย เพราะไม่มีความประสงค์ที่จะทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนในบังคับ อังกฤษที่เป็นชาวยุโรปและชาวเอเชีย^๒ อันจะเป็นตัวอย่างที่ไม่เหมาะสม และมีผลกระทบกระเทือนไป ไกลมาก ถึงแม้ว่าความแตกต่างระหว่างคนในบังคับอังกฤษจะชี้ในประเทศไทยเท่านั้น และใช้กับ คนในบังคับของรัฐบาลอื่นเจ้าของอังกฤษ แต่กรณีเช่นนี้จะ เป็นตัวอย่างที่จะถูกนำไปใช้กับคนในบังคับ อังกฤษ ที่มีสัญชาติยุโรปในประเทศอื่นได้ในภายหน้า^๓

^๑ กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๒๖ เรื่องสนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี ระหว่างประเทศไทย และองค์การระหว่าง ประเทศ "สัญญาว่าด้วยการจับอาวุธขึ้นในบังคับอังกฤษในกรุงสยาม ๒๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔"

หน้า ๑๓๓ - ๑๓๕

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวคสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ ฉบับ ๑.๘ ปีที่ ๑ จดหมายออร์ดแลนสคาวน์รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ถึงนาย เปชียตทูตอังกฤษประจำประเทศไทย ลงวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๐๕

^๓ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวคสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ ฉบับ ๑.๘ ปีที่ ๑ จดหมายนายเปชียตถึงนายสโตรเบล ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๐๕

นายสีโตร เบลที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของไทยได้เสนอให้เลิกเลี้ยงอุปสรรคเกี่ยวกับความแตกต่าง ระหว่างคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวยุโรปและชาวเอเชีย โดยการยอมให้คนในบังคับของรัฐบาลอินเดียเองและของรัฐบาลสหราชอาณาจักรมีสิทธิครอบครองที่ดินได้ เพื่อแลกกับการยอมขึ้นศาลไทย ซึ่งจะกลายเป็นการแบ่งตามภูมิประเทศมิใช่เป็นการแบ่งตามเชื้อชาติ^๑ จะเห็นได้ว่าถ้าอังกฤษยินยอมตามข้อเสนอของนายสีโตร เบล ไทยจะได้รับประโยชน์อย่างเดียวกับข้อเสนอที่ให้ยกเลิกสิทธิของกงสุล ที่จะถอนคดีของคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวเอเชียในศาลต่างประเทศนั่นเอง เพราะคนในบังคับของรัฐบาลอินเดียของอังกฤษและรัฐบาลสหราชอาณาจักรที่อยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชาวเอเชีย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าข้อเสนอของนายสีโตร เบลนั้นดี แต่ฝ่ายอังกฤษอาจจะไม่ยอมรับ^๒ และก็เป็นไปตามที่ทรงคาดหมาย

การที่อังกฤษไม่ยอมรับข้อเสนอเพื่อแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของไทยในครั้งนี้ นอกเหนือไปจากการที่ไม่ต้องการให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนในบังคับอังกฤษ ที่เป็นชาวยุโรปและชาวเอเชียแล้ว อังกฤษยังเห็นว่าข้อแลกเปลี่ยนที่ชาวอังกฤษจะได้รับคือสิทธิในการซื้อขายที่ดิน ยังไม่น่าหนักพอที่จะจูงใจให้อังกฤษยินยอมเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้ เพราะการยินยอมเช่นนี้ ย่อมหมายความว่าอังกฤษจะหมดอิทธิพลทางการเมืองในบริเวณนั้น^๓ ด้วยเหตุนี้การเจรจาดังกล่าวจึงยุติลงโดยปราศจากผล ภายหลังจากที่ดำเนินการเจรจากันถึง ๔ ปี

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยก็ยังคงมีความต้องการที่จะแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่มีอยู่ในประเทศไทยให้หมดสิ้นไป แม้ว่าจะต้องใช้เวลาและความพยายามเป็นอันมากก็ตาม การคงอยู่

^๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวคสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แฟ้ม ๑.๔ ปีก ๑ จดหมายนายสีโตร เบคกราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วงษ์วโรประการ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๕

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวคสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แฟ้ม ๑.๔ ปีก ๑ พระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวงเทเวศร์วงษ์วโรประการ ที่ ๔๐/๒๕๑ ลงวันที่ ๒๕ กันยายน ร.ศ. ๑๒๔

^๓ แคมสุช นุมนนธ์ " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๕ "

ของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนี้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการด้านการปกครอง ไทยจะยังเรียกว่าเป็นรัฐเอกราชไม่ได้โดยสมบูรณ์ ถ้ายังกองตั้งอยู่เสียเอกราชทางการศาลอยู่ และระบบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนี้ ยังเปิดโอกาสให้มหาอำนาจเข้ามาแทรกแซงและกดขี่ข่มขู่สิทธิพลของตนด้วย นอกจากนี้การยกเลิกอำนาจศาลกงสุลจะทำให้ความยุ่งยากทั้งหลาย เกี่ยวกับการพิจารณาคดีคนในบังคับต่างชาตินี้ และการจดทะเบียนคนในบังคับสิ้นสุดลง ดังนั้นความต้องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งที่ผลักดันให้ไทยทำสนธิสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘) กับอังกฤษ เพื่อเปิดแนวทางให้ดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เหมาะสมกับประเทศอื่น ๆ ต่อไป

ง. ความต้องการสร้างทางรถไฟสายใต้

เนื่องจากการคมนาคมติดขัดระหว่างกรุงเทพฯ กับหัวเมืองมลายู นอกเหนือทางโทรเลขแล้ว ก็มีการติดต่อทางเรือเพียงอย่างเดียว เมืองที่อยู่ห่างไกลออกไป เช่น กลันตันและตรังกานู ต้องใช้เวลาเดินทางด้วยเรือกลไฟประมาณ ๔ - ๕ วัน การคมนาคมอันไม่สะดวกเช่นนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เพิ่มความอ่อนแอในการปกครอง ตลอดจนการควบคุมหัวเมืองมลายูของไทย และทำให้หัวเมืองเหล่านี้เจริญก้าวหน้าไปอย่างเชื่องช้า ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงเริ่มสนใจโครงการสร้างทางรถไฟเชื่อมกรุงเทพฯ กับมณฑลและเมืองขึ้นในแหลมมลายู เพื่อกระชับการปกครองหัวเมืองทางภาคใต้ให้รัดกุมขึ้น และด้วยเหตุผลทางการเมืองบริเวณแถบนั้นเป็นจุดอันตราย ไทยเกรงกลัวการแทรกแซงและการขยายอิทธิพลของอังกฤษดังจะเห็นได้จากความเห็นของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ พระยาศุริยานุวัตร และพระยาสุนทรวิจิตรที่ว่า

"๑. เรื่องสร้างทางรถไฟแหลมมลายู เกี่ยวกับราชการบ้านเมืองยิ่งกว่าที่สร้างขึ้นไปเสียใหม่ เพราะเหตุที่หัวเมืองในแหลมมลายูไม่ได้อยู่ในการันต้อย่างหัวเมืองในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และหัวเมืองทางแหลมมลายูเป็นที่ล่อแหลม ใกล้ตาใกล้มือประเทศที่มีอำนาจมากยิ่งกว่าทางอื่น เพราะเหตุเหล่านี้ ทางที่จะพิจารณาดูเรื่องทำรถไฟทางแหลมมลายู อันเป็นการที่จะต้องลงทุนรอนมาก และอาจจะได้ประโยชน์มากหรือเสียประโยชน์มาก เพราะเหตุที่เกี่ยวกับราชการ

^๑ F.O. 371/333, General Report on Siam for the Year 1906 by Paget.

บ้านเมืองมาก ดังว่ามาแล้ว จะคัดทางพิจารณาดงปลูกหากันเพียงเรื่องทำรถไฟอย่างเดียวไม่พอแก่ราชการ

๒. มณฑลหัวเมืองของเราในแหลมมลายูเป็นที่มั่งคั่งมาก และเป็นที่พักดินอุดม ทำการเพาะปลูกได้ดีกว่าที่อื่นโดยมาก เพราะเหตุนี้จึงเป็นที่มุ่งหมายอยากได้ของพวกโกโคโนอังกฤษมาแต่ไร ๆ หากยังไม่มีโอกาสที่จะยื่นมือเข้ามาได้ ค่ายการที่จะทำ และผลประโยชน์ที่จะหาได้ในหัวเมืองมลายูของอังกฤษยังมีมากอยู่ ทั้งที่รัฐบาลข้างเมืองอังกฤษเองยังไม่พอใจในอุบายที่จะรุกรานขยายเขตรแดนข้างทางนี้ เหตุการร้ายจึงยังไม่มีมาจนทุกวันนี้

๓. แต่ในสมัยนี้ความจำเป็นของโลกเปลี่ยนแปลงมากกว่าแต่ก่อนมาก เพราะเหตุที่การไปมาถึงกันง่ายขึ้นกว่าแต่ก่อน ฝรั่งเศสชาติเดียวเสาะแสวงหาทรัพย์สินสมบัติในท้องที่ ๆ ยังว่างเปล่ามากขึ้นทุกที

๔. ในเวลานี้ได้ความปรากฏเป็นที่แน่นอนว่า ในหัวเมืองมลายูของอังกฤษนั้น ที่ทำการเพาะปลูกได้มีผู้จับจองแล้วโดยมากและการทำเหมืองแร่ซึ่งเป็นที่ได้อย่างสำคัญสำหรับหัวเมืองเหล่านั้นไม่เจริญขึ้น ควบเนื้อแร่ทำหมดไปเกือบมากแล้ว ส่วนหัวเมืองทางแหลมมลายูในพระราชอาณาจักรแรมยังมีมาก ควบเหตุนี้พวกฝรั่งจึงมีความคิดที่จะตั้งหน้าเข้ามาทำเหมืองแร่ในพระราชอาณาจักรมากขึ้นทุกที ทุกวันนี้มีบริษัทใหญ่ ๆ ไล่ทั้งแคว้นก็หลายบริษัท ที่เป็นส่วนเอกชนเข้ามารบกวณขออนุญาตก็มากมาย แลเชื่อได้ว่าชาวต่างประเทศจะขอร้องเรื่องทำแร่ในหัวเมืองมลายูนี้จะมีมากขึ้นทุกที เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นที่น่าวิตกขึ้นว่ารัฐบาลจะทำอย่างไร ถ้าคิดกับไม่ยอมให้อนุญาตให้ชาวต่างประเทศเข้ามาทำแร่ ควบอุปนิสัยทางที่เรียกว่าปิดประตูบ้าน ก็พอจะคาดเห็นได้ว่ารัฐบาลของชาติอื่นคงจะแข่งแข่งเข้ามาบีบบังคับให้จำเป็นต้องเปิดประตู หรือมิฉะนั้นจะใช้อุบายร้ายแรงยิ่งไปกว่านั้น พอจะเห็นได้ว่าอุปนิสัยทางที่จะปิดประตูนั้นทำไม่ได้ ถ้าจะใช้อุบายทางเปิดประตูแต่อย่างเดียว คือใครขอก็ให้ใครขอก็ให้ไปอย่างนั้น ก็แลเห็นได้เหมือนกันว่าไมชานานเท่าใดหัวเมืองเหล่านั้นจะเต็มไปด้วยชาวต่างประเทศเหมือนอย่างเมืองโยฮันเนสเบิร์กของพวกบัวร์ ซึ่งจะเหลือกำลังที่เราจะปกครองได้ ก็กลายเป็นเมืองฝรั่งในที่อื่น เมื่อเอาทางอันตรายที่แลเห็นอยู่ทั้งสองฝ่ายมาเทียบเคียงกันแล้ว แลพิจารณาหาทางที่จะแก้ไขดูว่าจะทำอย่างไร ซึ่งเป็นทางดีที่สุดที่จะให้พระราชอาณาจักรทางแหลมมลายูนี้พ้นจากภัยอันตรายแลมั่นคงอยู่ในพระบรมเดชานุภาพถาวรต่อไปภายหน้า ก็แลเห็นว่าทางอุปบายอย่างนี้ขึ้นอยู่กับระหว่างกลาง คือ เปิดเมืองให้ชาวต่างประเทศเข้ามาทำมาค้าขายได้ แต่

ต้องจัดการป้องกันอย่าให้เสียผลประโยชน์พระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมือง เมื่อคิดดูว่าจะทำ
อย่างไรจึงจะได้ดังนี้ ก็แลเห็นในความ ๒ ข้อนี้ เป็นสำคัญคือ

ข้อ ๑. จัดการทำนุบำรุงหัวเมืองแหลมมลายู ให้เขาแลเห็นว่าเราทำนุบำรุงอย่าง
หัวเมืองของเขา ควบความมุ่งหมายที่จะให้บ้านเมืองมีความเจริญจริง ๆ ข้อนี้จะแปลก้างเครื่อง
ป้องกันสำหรับอังกฤษ ซึ่งเปนชาติที่ต้องการประโยชน์ในการค้าขายยิ่งกว่าที่จะขยายเขตแดนให้
กว้างขวาง

ข้อ ๒. ต้องรีบทำรถไฟ ให้หัวเมืองแหลมมลายูติดต่อกับกรุงเทพฯ ไปมาถึงกันได้
โดยง่าย ข้อนี้จะให้พระบรมเชษฐาธิราชในการปกครองบ้านเมืองอยู่ได้มั่นคง"

อย่างไรก็ดีการสร้างทางรถไฟสายไต้หวันนั้นจะก่อให้เกิดผลเสียแก่ไทยประการหนึ่ง
เนื่องจากไทยยังมีข้อผูกพันอยู่กับอังกฤษ อังกฤษจะสามารถเรียกร้องเก็บผลประโยชน์ไต้หวัน
ตามข้อตกลงในปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ ความต้องการสัมปทานของชาวอังกฤษต้องมีเพิ่มขึ้น และ
ทำให้รัฐบาลอังกฤษใช้มาตรการที่เข้มงวดมากขึ้นในการกีดกันชาวต่างชาติ การสร้างทางรถไฟย่อม
ทำให้แหลมมลายูพัฒนาขึ้นก็จริง แต่ทราบไ้ที่ยังมีปฏิญญาฉบับอยู่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะตกอยู่กับชาว
อังกฤษ ถ้าฝ่ายไทยสามารถยกเลิกปฏิญญาฉบับเสียได้ การสร้างทางรถไฟสายไต้หวันนั้นจะเป็นคุณ
ประโยชน์แก่ไทยเองทั้งในทางการ เมืองและเศรษฐกิจ

รัฐบาลไทยได้พิจารณาโครงการสร้างทางรถไฟสายไต้หวันจากกรุงเทพฯ ลงมาทางชายฝั่ง
ตะวันออกของแหลมมลายูหลายครั้ง ในที่สุดได้สร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ - เพชรบุรี ยาว
๘๐ ไมล์ ขึ้นเป็นอันแรก แต่โครงการนี้ได้หยุดชะงักไประยะหนึ่ง ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ.
๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) กรมหลวงดำรงราชานุภาพเสนาบดีว่าการกระทรวงมหาดไทย พิจารณาคณะ
กิตตินส์ (Mr. Gittins) วิศวกรชาวอังกฤษ ได้เดินทางไปตรวจราชการในหัวเมืองมลายู เมื่อ
กลับมาแล้วนายกิตตินส์ได้ทำรายงานเสนอให้สร้างทางรถไฟจากตรัง ซึ่งเป็นเมืองท่าในเขตมลายูเกิด

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ขบ.๕.๕/๒๔ บันทึกความเห็นเรื่องสร้างทาง
รถไฟไปหัวเมืองแหลมมลายู

๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แห่ง
๑.๒ ปี ๑ บันทึกนายสโตรเบล ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๓

ทางฝั่งทะเลตะวันตก ผ่านไปทางพัทลุงทางฝั่งทะเลตะวันออกและขึ้นไปทางเหนือผ่านนครศรีธรรมราช บ้านคอน บางตะพาน และเชื่อมกับทางรถไฟสายเพชรบุรี นายกิตตินส์ได้แนะนำให้รัฐบาลไทยรีบดำเนินการสร้างให้เสร็จโดยเร็ว โดยให้เหตุผลว่า

"... ๑. การชักนำเปิดทางรถไฟสายนี้ เมื่อกล่าวทางโพลิติก ก็แปลว่าจะเปิดบ้านเมือง ตอนใต้ให้เข้าไป ถ้าเป็นเช่นนั้นหนังสือพิมพ์ตะวันตกจะกล่าวอย่างต่าง ๆ ลงปลายจะทำให้พวกใน ตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาแทรกแซงในเรื่องนี้ ความซื่อตรงของเจ้าเมืองแขกตามหัวเมืองปักษ์ใต้เป็น เป็นที่น่าสงสัยมากอยู่ แต่ถึงกระนั้นเมื่อรัฐบาลทำการติดต่อกับหัวเมืองเหล่านี้ตลอดเร็วเข้า และ สนิทสนมกันเข้าแล้ว ความมั่นคงจะเพิ่มมากขึ้น ในเวลาที่มีศตวรรษที่กิตตินส์ได้ออกไปตรวจ ได้ถึง เกตุ เมืองภูเก็ตตามบริเวณข้างใต้เมืองนั้น ดูทำการสนิทมมกับเมืองปักษ์ใต้มากกว่ากรุงเทพ และ ความคิดทั่วไปทั้งสินค้า ดูเหมือนจะดำเนินไปทางเมืองปักษ์ เป็นธรรมดาอยู่เอง เพราะมีเรือรถไฟ เกิดติดต่อกับทุกภาคทางกรุงเทพ ทางที่เกี่ยว ถ้ามีทางรถไฟเกิดขึ้นก็ไม่แตกต่างกับการค้าอีกต่อไป ทุก ๆ วัน ความสนิทสนมแห่งหัวเมืองเหล่านี้จะแข็งแรงขึ้น การจะผูกขาดโดยรอบก็รวดเร็วขึ้น เมื่อ รัฐบาลจัดการแข็งแรงขึ้น แม้จะเกิดเข้าใจผิดอย่างใดก็อาจแก้ไขได้ทั้ง เมืองไทยและกันตังก็เช่นกัน

๒. กว่าจะถึงเวลาเริ่มทำ รัฐบาลเราจะได้รับความรบกวนมากเสียพอ โดยมีผู้คิดขอ ครอบครองพื้นที่โดยมาก ถึงแม้เวลานี้จะชักชวนผู้ที่อนุญาตได้ก็จริงอยู่ แต่ต่อไปแล้วจะป้องกันไม่ได้ ภัยว่าในเวลาที่มีผู้รบกวนแล้วพวกพวกลูกตามหัวเมืองปักษ์ใต้ตั้งใจอยู่ว่าจะสร้างทางขึ้นอยู่ทั้งนั้น

๓. อนึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะต้องละเลื้มน้ำว่ารัฐบาลแหลมมลายูของอังกฤษ ได้ลงมือเซอร์เวย์ทาง ลูกตามเข้ามาในอาณาเขตเมืองไทยแล้ว เป็นต้นว่าทางเมืองกลันตันนี้ชี้ให้เห็นพออยู่แล้วว่าเป็น การว่าเป็นที่จะต้องทำทางไปทางใต้โดยรวดเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้

๔. ถ้าจะทำการเป็นระยะ ๆ ไปดัง เช่นจากกรมแนะนำแล้วเงินกะประมาณก็จะมากกว่า การที่ใครรวบรวมเสียที่เกี่ยวให้แล้วภายในระยะ ๖ ปี ถึง ๘ ปี การที่รวบรวมขึ้นนี้จะไ้ผล ประโยชน์เร็วกว่า แลอาจจะใช้ค่าดอกเบี้ยในเงินทุนที่ขม ซึ่งมิศเตอร์ กิตตินส์คิดเห็นว่าจะใช้ได้ ภายใน ๕ ปี ตั้งแต่วันที่เปิดทางรถไฟเป็นต้นไป"

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ขบ.๕.๕/๒๔ ความเห็นเพิ่มเติมของมิศเตอร์ กิตตินส์ในเรื่องจะสร้างทางรถไฟสายใต้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและกรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของนายภิกขิตินส์ และทรงสนับสนุนความคิดที่ว่า ควรรีบลงมือสร้างเสียโดยเร็ว เพราะมีคณคอบชออนุญาตทำมาก รัฐบาลไทยพิจารณาเห็นว่าทางรถไฟสายใต้^๑นี้ ต้องตัดผ่านไปในที่ที่อุดมสมบูรณ์และมีแรมมาก ดังนั้นรัฐบาลไทยควรเป็นผู้สร้างทางรถไฟเอง ไม่ควรให้สัมปทานแก่เอกชน เพราะเอกชนที่ได้สัมปทานสร้างทางรถไฟ ย่อมมีอำนาจโดยทางอ้อมมากกว่าผู้อื่นในการทำแร่ และหาผลประโยชน์ซึ่งจำเป็นต่ออากัยการขนส่งทางรถไฟ อันจะเป็นการปิตทางสาธารณประโยชน์โดยปริยาย^๒

หลังจากนั้นได้มีการพิจารณาถึงเรื่องว่า ควรจะสร้างทางรถไฟช่วงใดก่อนและหลัง ซึ่งในตอนแรก กรมหลวงดำรงราชานุภาพกับนายภิกขิตินส์เห็นว่าควร เลือกว่าช่วงล่างก่อนเพราะจะทำกว่าไรให้ยาก แต่เมื่อพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว เห็นว่าถ้าทำช่วงล่างขึ้นมาก่อน คนต่างชาติก็จะเข้ามาในประเทศไทยได้มาก เป็นผลเสียทางด้านการเมือง ดังนั้นควรขยายอาณาเขตในตอนแรกสักสองปี ทำทางรถไฟจากเพชรบุรีลงไปก่อน การก่อสร้างจะทำอย่างประหยัดที่สุด และทำแต่ที่จำเป็นเท่านั้น ไม่ใช่เครื่องประดับที่เป็นของฟุ่มเฟือยเลย^๓

ในการสร้างทางรถไฟครั้งนี้ ต้องใช้เงินทุนประมาณ ๕๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท หรือเท่ากับ ๓,๐๐๐,๐๐๐ - ๔,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ได้มีการพิจารณาถึงวิธีการต่าง ๆ ที่จะหาเงินทุน กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงเสนอความเห็น ว่า ควรกู้จากต่างประเทศ การจะกู้เงินอย่างไร เมื่อใดและควรอะไรนั้น ให้เป็นหน้าที่ของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ร่วมกับกระทรวงโยธาธิการ^๔ ในขั้นแรกรัฐบาลไทยคิดจะใช้เงินส่วนหนึ่งจากเงินกู้ ๓,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ที่รัฐบาลไทยกำลังดำเนินการขอกู้ แต่กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่าเงินไม่เพียงพอที่จะทำการให้สำเร็จภายในเวลาที่กำหนด ซึ่งจะส่งผลให้การสร้างทางรถไฟสายใต้ต้องล่าช้าไป รัฐบาลไทยจึงคิดที่จะใช้เงินทุนของประเทศ ความคิดนี้ได้รับการคัดค้านจากเสนาบดีว่าการกระทรวงพระคลังมหาสมบัติว่า

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ยช.๕.๕/๒๔ บันทึกความเห็นเรื่องสร้างทางรถไฟไปหัวเมืองมลายู

^๒ ก. รายงานเสนาบดีสภาประจำวัน^๕ที่ ๒๕ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

^๓ ก.

เงินไม่พอ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงต้องวางแผนขอกู้จากต่างประเทศตามที่กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
เคยเสนอความเห็นไว้

ในขณะที่ยังไม่ตัดสินใจว่าจะกู้จากแหล่งใดนั้น บริษัทเอกชน ๒ บริษัท คือ บริษัท
เดเวลอปเมนต์ (Duff Development Co.) ของนายดัฟ และบริษัทของนายเลียวโนเวนส์
(Mr. Leonowens) ได้เสนอที่จะสำรวจและให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน เพื่อสร้างทางรถไฟ
แต่รัฐบาลไทยตอบปฏิเสธ เพราะไม่ต้องการให้บริษัทเอกชนเป็นผู้ดำเนินงาน และไม่แน่ใจว่าจะ
สามารถทำการไปไต่ลวดหรือไม่ นายสโตรเบลที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของไทยเสนอแนะให้ใช้
เงินทุนของรัฐบาลสหพันธรัฐมลายูของอังกฤษ^๒ เพราะขณะนั้นสหพันธรัฐมลายูกำลังวางโครงการ
หนึ่งปี สร้างทางรถไฟจากสิงคโปร์ขึ้นมาจดเขตทางเหนือต่อกับเขตแดนไทย ซึ่งจะก่อให้เกิดผลประโยชน์
อย่างมากแก่รัฐบาลอังกฤษ^๓

อย่างไรก็ตามในการเจรจาครั้งแรก รัฐบาลทั้งสองไม่อาจตกลงกันได้ เนื่องจากอังกฤษ
ไม่ยอมให้กรมรถไฟหลวงของไทยดำเนินการสร้างทางรถไฟ ด้วยเหตุผลว่ากรมรถไฟของไทยเป็น
กรมที่ดำเนินการตามวิธีการของเยอรมัน ข้าราชการส่วนใหญ่ก็เป็นชาวเยอรมัน อังกฤษเกรงว่า
เยอรมันจะถือโอกาสขยายอิทธิพลทางการ เมืองลงไปทางใต้ของไทยซึ่งอังกฤษถือว่าเป็นเขตอิทธิพล
ของตน บัญเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของอังกฤษ กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษจึงออกคำสั่ง
มายังนายเบกเกต (Beckett) อุปทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ให้จัดการประท้วงเรื่องนี้ต่อ
รัฐบาลไทยว่า อังกฤษต้องการให้การสำรวจและการก่อสร้างทั้งหมด ดำเนินการโดยวิศวกรชาว
อังกฤษ ภายใต้การควบคุมดูแลของหน่วยงานที่จัดขึ้นมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ซึ่งมีคนไทยหรือคน
อังกฤษเป็นหัวหน้า ในการนี้อังกฤษได้อำนาจมาตราที่ ๗ ของสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ปี

๑ ปลายจิตต์ เหมินทร์ การเสียดินไทยบุรี กัดันตัน ตรังกานู และปะลิสของไทย ให้แก่อังกฤษใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๓๐๗

๒ F.O.371/521, Memorandum of Conversation between the King of Siam and
Mr. Strobel on November 23, 1907.

๓ แอมสลุช นูมนนท " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๙ "

วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า ๔.

พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๔) ซึ่งกล่าวว่ารัฐบาลไทยประสงค์จะสร้างทางรถไฟในเขตลุ่มแม่น้ำโขง
 ส่วนของไทย และไม่อาจลงมือทำด้วยตนเองแล้ว ก็ให้เงินทุนและคนฝรั่งเศส อังกฤษ ได้
 ความหมายว่าภาคีของไทยอยู่ในเขตอิทธิพลของตน ดังนั้นอังกฤษจึงควรมีสทธิเหมือนกับที่ฝรั่งเศส
 มีอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และอังกฤษอ้างว่าคำขอของตนเป็นการสอดคล้องกับข้อตกลงใน
 ปฏิญญาลับ พ.ศ. ๒๔๔๐ กวบ

รัฐบาลไทยไม่เห็นชอบด้วยกับข้อเรียกร้องของอังกฤษ โดยให้เหตุผลว่าราชการในกรม
 รถไฟหลวงของไทยมิใช่มีแต่เยอรมันเท่านั้น แต่มีชาติอื่นปนอยู่ด้วย แม้แต่ชาติอังกฤษก็มีหลายกน
 การสร้างทางรถไฟสายเหนือทำมาอย่างไร สำหรับทางรถไฟสายใต้ก็ควร เป็นอย่างเดียวกัน และ
 รัฐบาลไทยมิได้ถือเป็นธรรมเนียมว่าจะใช้คนเยอรมันหรืออังกฤษหรือชาติใดโดยเฉพาะ แต่จะจ้าง
 คนที่เหมาะสมและเห็นสมควรเท่านั้น หากตกลงจะทำแบบแผนเมื่อใด ก็จะใช้วิธีประกวดจ้างบริษัทอังกฤษ
 เยอรมัน และชาติอื่นปะปนกันไป การที่จะให้จัดทํางานเฉพาะชั้นนั้นเป็นการไม่สมควร จะก่อ
 ให้เกิดความยุ่งยากและเพิ่มรายจ่ายให้มากขึ้น อีกทั้งการที่จะกีดกันชาวเยอรมันออกไปจากการ
 สร้างทางรถไฟสายใต้ ย่อมทำให้เกิดปัญหากับทูตเยอรมันขึ้นได้

ความขัดแย้งเรื่องการสร้างทางรถไฟสายใต้ เป็นสาเหตุที่เกือบจะทำให้รัฐบาลของทั้ง
 สองฝ่ายตัดสินใจตีพิมพ์ปฏิญญาลับ พ.ศ. ๒๔๔๐ ออกเผยแพร่ แต่เมื่อพิจารณาถึงผลได้ผลเสียแล้ว จึง
 ไคร่ระงับความคิดดังกล่าว รัฐบาลไทยเองเกรงว่าถ้าปฏิญญาลับนี้เผยแพร่ออกไป ฝรั่งเศสอาจจะ
 ถือโอกาสเรียกร้องหรือตั้งข้อเสนอนี้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางตะวันออกของไทยในเขตอิทธิพลของ
 ฝรั่งเศส

^๑ F.O. 371/333, General Report on Siam for the Year 1906 by Paget.

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารราชการที่ ๕ เลขที่ ๗/๒๔๔ จดหมายพระยาสุชนนัยวินิจ กราบ
 บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๗ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

^๓ F.O. 371/333 General Report on Siam for the Year 1906 by Paget.

^๔ สายจิตต์ เหมินทร์ การเสียดินแดนไทยคืนสู่ฝรั่งเศส และผลประโยชน์ของไทยให้แก่อังกฤษใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๓๐๖

การทำสนธิสัญญาระหว่างไทยและอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๐

ก. การดำเนินการเจรจาและบทบาทของนายสโตรเบล และนายเวสเทนเบิร์ก ที่ปรึกษาราชการ
แผนดิน

เนื่องจากรัฐบาลไทยมีปัจจัยหลักที่สำคัญ ๔ ประการ อันได้แก่ความต้องการยกเลิก
ปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐, สภาพการณ์ที่ไม่น่าพึงพอใจในหัวเมืองมลายู, ความต้องการแก้ไขสิทธิ
สภาพนอกอาณาเขต และความต้องการสร้างทางรถไฟสายใต้ซึ่งได้กล่าวถึงในบทที่แล้ว รัฐบาลไทย
จึงเริ่มติดต่อทำความตกลงกับฝ่ายอังกฤษโดยใช้วิธีการดำเนินการเจรจาแบบไม่เป็นทางการก่อนใน
ตอนแรก คือ มอริส พอนต์ เดอ บ็องเวอียา เอช. สโตรเบล (Edward H. Strobel) ที่ปรึกษาราชการ
แผนดิน (General Adviser) ซึ่งเข้ามารับตำแหน่งต่อจากนายโรดิง ยัคมินส์ ใน พ.ศ.
๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๔) เป็นผู้ดำเนินการเจรจากับนายแบชปีตทูตอังกฤษประจำประเทศไทย โดยทำ
เสมือนว่าเป็นการพูดคุยกันเป็นการส่วนตัว และรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษยังมิได้รู้เกี่ยวกับ
ข้อคิดเห็นและการตกลงต่าง ๆ ของบุคคลทั้งสองนี้ก็ได้เป็นการผูกมัดรัฐบาลของตนแต่อย่างใดทั้งสิ้น
ถ้ารัฐบาลทั้งสองเห็นว่าจะสามารถจะตกลงกันได้จึงดำเนินการเจรจาอย่างเป็นทางการ แต่ถ้าไม่มี
หนทางจะทำความตกลงกันได้ก็สามารถยกเลิกได้โดยไม่มีหลักฐานปรากฏเป็นหนังสือราชการอยู่เลย
ฝ่ายไทยเลือกใช้วิธีการปรึกษาทำสัญญาแบบนี้ เพราะได้ประสบผลสำเร็จโดยรวดเร็วมาแล้วเมื่อ
เจรจากับฝรั่งเศส ซึ่งต่อมาได้ลงนามกันในวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (ค.ศ.
๑๙๐๓)

สัญญานี้ที่ไทยทำกับฝรั่งเศส นอกจากจะส่งผลในทางวิธีการดำเนินการเจรจาทำสัญญา
ระหว่างไทยกับอังกฤษแล้ว ยังส่งผลที่สำคัญยิ่งที่เป็นเสมือนกุญแจที่ทำให้อังกฤษยินยอมที่จะ
ทำสัญญากับไทยอีกด้วย กล่าวคือ ในสัญญาไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๓ นี้ ไทยยอมยกเมืองพระตะบอง

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต.๔ เลขที่ ๖ สำนักพระราชวังหลวง
หนังสือพิมพ์เจ้าพระยาอภัยภูธร ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗

เสียมราฐ และศรีโสภณให้แก่ฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนกับข้อผ่อนผันทางด้านการสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
ทางการศาล โดยฝรั่งเศสตกลงให้คนชาวเอเชีย ที่อยู่ในบังคับของตน ซึ่งอาจจะเปี่ยนภายหลังวันที่
ลงนามในหนังสือสัญญาฉบับนี้อยู่ในอำนาจศาลไทย ส่วนคนเอเชียในบังคับฝรั่งเศสที่อาจจะเปี่ยนก่อน
วันที่ลงนามในสัญญาให้อยู่ภายใต้อำนาจศาลต่างประเทศทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา แต่ทว่าฝรั่งเศส
ยังมีสิทธิถอนคดีจากศาลต่างประเทศไปพิจารณาเอง ถ้าจำเลยอุทธรณ์คำพิพากษาศาลชั้นต้น
คำตัดสินของศาลอุทธรณ์ต้องมีผู้พิพากษาชาวยุโรปลงชื่อร่วมด้วย ๒ นาย หากเมื่อไทยประกาศใช้
ประมวลกฎหมายแล้ว คนเอเชียในบังคับฝรั่งเศสต้องขึ้นศาลไทยทั้งหมด

จากข้อตกลงระหว่างไทยกับฝรั่งเศสฉบับนี้เองที่เป็นแนวทางให้นายสโตรเบล เสนอคำแนะนำ
แปซิฟิกในระหว่างการพบปะเป็นส่วนตัวว่า เขาเห็นว่าไทรบุรี กันตัน และตรังกานูเป็นแหล่งของ
กรรมฉ้อฉล และไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรเลยต่อประเทศไทย ไทยควรยกเลิกสัมพันธไมตรี
ไว้กับอังกฤษ แต่เขาจะเสนอเรื่องนี้กับรัฐบาลไทยได้ก็ต่อเมื่อคาดหวังได้ว่าไทยจะได้รับผลประโยชน์
ที่เหมาะสมเป็นการตอบแทนจากอังกฤษ คือ การยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ การแก้ไขเรื่อง
สิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลตามแนวทางของสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๓ ที่ไทยทำกับฝรั่งเศส^๒
และการสร้างทางรถไฟสายใต้โดยใช้เงินกู้ยืมเป็นค่าจากสหพันธรัฐมลายู^๓

นายแปซิฟิกได้รายงานข้อคิดเห็นของนายสโตรเบลไปยังกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ
ทันที เป็นที่แน่นอนว่าฝ่ายอังกฤษยอมตามข้อเสนอของสโตรเบล ย่อมจะเกิดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับ
ความแตกต่างระหว่างชาวเอเชียและชาวยุโรปที่เป็นคนในบังคับอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษไม่มี
นโยบายที่จะก่อให้เกิดความแตกต่างดังกล่าวขึ้น ดังนั้นแปซิฟิกจึงเสนอความเห็นส่วนตัวเกี่ยวกับการ
แก้ไขปัญหาคความแตกต่างทางด้านการศาลระหว่างคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวยุโรปและชาวเอเชีย

๑ กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ หนังสือสรุปประมวลสนธิสัญญาเล่ม ๒ พ.ศ.
๒๔๑๓ - ๒๔๖๒ เรื่องสนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยและองค์การระหว่าง
ประเทศ "สัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ ค.ศ. ๑๙๐๓" หน้า ๑๖๕ - ๑๗๒
๒

F.O. 371/331, Paget to Grey, April 29. 1907.

๓ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ ฉบับ
๑.๔ ปีก ๑ บันทึกนายสโตรเบล ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๓

มาถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วยว่า ควรใช้วิธีการดังนี้ คือ สำหรับคนในบังคับ
อังกฤษชาวเอเชียควรคอย ๆ ผ่อนปรนให้อยู่ในอำนาจศาลไทย ตามแนวทางที่วางไว้ในสนธิสัญญา
ไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๓ แต่ควรมีเงื่อนไขว่าต้องจ้างที่ปรึกษาทางกฎหมายชาวอังกฤษประจำ
อยู่ที่ศาลด้วย ส่วนคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวยุโรปแทนที่จะขึ้นศาลไทยตามธรรมเนียมไทย
ประกาศใช้ประมวลกฎหมายเหมือนอย่างชาวเอเชีย ก็ให้ขึ้นศาลไทยที่มีที่ปรึกษาทางกฎหมายชาว
อังกฤษเป็นผู้พิพากษาร่วมกับผู้พิพากษาไทย และมีสิทธิที่จะเลือกขึ้นศาลที่กรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นที่
ทางอาญาหรือทางแพ่ง นอกจากนี้ศาลอุทธรณ์ที่มีชาวยุโรปเป็นคู่ความให้ให้ผู้พิพากษาวุโรปเข้า
ร่วมด้วย ๒ นาย

แปซิฟิกมีความเห็นว่านอกจากปัญหอำนาจทางการศาลแล้ว ข้อเสนอของสโตร เบคมินได้
ก่อให้เกิดความยุ่งยากอันใด เมืองไทรบุรี กัดันตัน และตรังกานูเป็นดินแดนที่อังกฤษมีผลประโยชน์
อยู่เป็นพิเศษ ถ้าใครรู้เห็นว่าเป็นของอังกฤษ และมีข้อตกลงทางการ เมือง โดยตรงป้องกันมิให้
มหาอำนาจต่างชาติเข้ามาครอบครองดินแดนส่วนที่เหลือของแหลมมลายูแล้ว เขาก็เชื่อแน่ว่า
อังกฤษจะเป็นฝ่ายได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่^๒ เพราะถึงแม้ว่าอังกฤษจะหมดสิทธิในการพิจารณา
การให้สัมปทานตามที่เคยมีสิทธิอยู่ตามปฏิญญาลับ พ.ศ. ๒๔๔๐ และอาจมีการลงทุนของชาวต่างชาติ
มากขึ้นก็ตาม แต่ก็ไม่น่าจะมีอันตรายอันใดกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ของอังกฤษ การตกลง
ทำสัญญากับไทยยังเป็นการขจัดปัญหาข้อขัดแย้ง เรื่องการตีพิมพ์ปฏิญญาลับ และการให้อนุญาตสัมปทาน
ด้วย^๓ นอกเหนือไปจากนั้นการปฏิเสธการเจรจาทำสัญญาครั้งนี้ตามความต้องการของไทย อาจเป็น
ผลเสียในระยะยาวต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทยเอง ทั้งเช่นที่ฝรั่งเศสเคยสูญเสีย
สิทธิพิเศษ อิทธิพล และผลประโยชน์ทางการค้ามาแล้ว ภายหลังการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดใน
เหตุการณ์ พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓)^๔ จะเห็นได้ว่านายแปซิฟิกสนับสนุนการเจรจาทำสัญญากับไทย

^๑ F.O. 371/331, Paget to Grey, April 29. 1907.

^๒ Ibid.

^๓ Ibid.

^๔ F.O. 371/736, Memorandum by Mr. Paget respecting Anglo - Siamese Treaty Negotiations, April 15, 1909.

และพยายามยกเหตุผลต่าง ๆ เพื่อชักจูงรัฐบาลอังกฤษ นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีของฝ่ายไทยที่ทูตอังกฤษเต็มใจสนับสนุนการทำสัญญา เพราะถ้าทูตอังกฤษไม่เห็นด้วยแล้ว การตกลงสิ่งใดย่อมเป็นไปได้โดยลำบาก และอาจประสบความล้มเหลวในที่สุด

ภายหลังจากได้รับรายงานของเบย์ลิตแล้วได้มีการประชุมเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงอาณานิคม และ กระทรวงว่าการอินเดีย (India Office) ขึ้นในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) ที่ประชุมตัดสินใจเปิดการเจรจาทำสัญญากับไทย และเห็นด้วยกับข้อเสนอของเบย์ลิตเกี่ยวกับมาตรการป้องกันทางด้านการศาล และการแก้ไขปัญหาคความแตกต่างระหว่างคนในบังคับอังกฤษชาวเอเชียและชาวยุโรป ที่ประชุมเห็นว่าคนอังกฤษควรได้สิทธิครอบครองที่ดินในประเทศไทยด้วย นอกจากนี้กระทรวงอาณานิคมเสนอว่าอังกฤษควรได้ปะลิสและสตูลด้วย เนื่องจากเมืองทั้งสองนี้ขึ้นอยู่กับไทรบุรี^๒ ส่วนการยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ ต้องมีเงื่อนไขว่า จะมีข้อตกลงเพิ่มเติมกับมาตรการที่ ๒ ของสนธิสัญญาไทยกับฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๓ (ค.ศ. ๑๙๐๔) ไซแพน ตามมาตรานี้กำหนดว่ารัฐบาลไทยต้องการจะสร้างท่าเรือ คลอง ทางรถไฟในที่ในดินแดนลุ่มน้ำแม่โขงส่วนของไทย และไม่อาจทำได้ด้วยทุนของตนเองแล้ว รัฐบาลไทยต้องปรึกษาทำความเข้าใจกับรัฐบาลฝรั่งเศส สำหรับการสร้างทางรถไฟสายใต้นั้น อังกฤษยอมให้ไทยกู้เงินจากสหพันธรัฐมลายูโดยคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำ แต่การก่อสร้างทางรถไฟต้องควบคุมโดยกรมรถไฟของสหพันธรัฐมลายู

นายเบย์ลิตซึ่งกลับไปรักษาทวีปลอนดอนในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้ส่งโทรเลขลงวันที่ ๑๐ กันยายน ถึงนายเบกเก็ต (Beckett) อธิบดีอังกฤษเกี่ยวกับความตกลงและเงื่อนไขของรัฐบาลอังกฤษในการทำสัญญากับไทย และสโตรเบลได้รับทราบจากอธิบดีอังกฤษในวันต่อมา แต่ในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังอยู่ในระหว่างการเสด็จประพาสยุโรปเป็น

^๑ F.O. 371/331, Memorandum respecting Mr. Strobels' proposal respecting the Cession to Great Britain of Kelantan, Trengganu and Kedah, and in regard to jurisdiction over British subjects in Siam, May 28, 1907.

^๒ F.O. 371/331, Colonial Office to Foreign Office, September 6, 1907.

^๓ F.O. 371/331, Paget to Beckett, Telegram, September 10, 1907.

^๔ Ibid.

ครั้งที่สอง จึงจำเป็นต้องรอกการเสด็จกลับของพระองค์ เพื่อขอพระราชวินิจฉัยโดยตรง เพราะเป็นเรื่องสำคัญของบ้านเมือง

ในระหว่างนั้น สโตรเบล ได้ส่งจดหมายสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมจากแปะยิต เพื่อที่จะได้ข้อมูลเพียงพอที่จะถวายเป็นความเห็นเรื่องข้อตกลงนี้ต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงแสดงความเห็นเกี่ยวกับเงื่อนไขของรัฐบาลอังกฤษในการทำสัญญากับไทยด้วย โดยแยกออกเป็น ๓ ประเด็น คือ ประเด็นแรกเกี่ยวกับอำนาจทางการศาล รัฐบาลอังกฤษจะยอมตกลงเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษชาวเอเชียเหมือนที่รัฐบาลฝรั่งเศสยอมตกลงกับรัฐบาลไทย ตามสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๙๓ หรือไม่ ถ้ารัฐบาลอังกฤษยินยอมลดอำนาจทางการศาลของชาวยุโรปด้วย สโตรเบลก็จะใช้เงื่อนไขของอังกฤษเป็นแนวทางในการทำสัญญาในเรื่องอำนาจทางการศาล ในประเด็นที่สอง เกี่ยวกับการยกเลิกปฏิญญาฉบับ ค.ศ. ๑๘๖๓ ซึ่งรัฐบาลอังกฤษต้องการให้ข้อตกลงที่เพิ่มเติมกับมาตราที่ ๓ ของสัญญาไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๘๐๔ แทนนั้น สโตรเบลคัดค้านไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง โดยให้เหตุผลว่าไทยมีความประสงค์ที่จะแก้ไขมาตรานี้กับฝรั่งเศส และเขากลัวว่าการเจรจาอยู่กับรัฐบาลไทยตกลงยกเลิกกันบางส่วนในแหลมมลายูให้อังกฤษแล้ว แต่ยังคงมีข้อตกลงที่จำกัดอำนาจการควบคุมและการจัดการของรัฐบาลไทยในดินแดนที่เหลืออยู่ วัตถุประสงค์ในการเจรจาทั้งหมดย่อมประสบความสำเร็จโดยสิ้นเชิง และเขาจะหาข้อเสนอสืบต่อไปเป็นแรงจูงใจอย่างสำคัญให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอนุญาตให้ทำสัญญากับอังกฤษ นอกจากนี้สภาพการณ์ในแหลมมลายูไม่เหมือนกับบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ปัญหาการสร้างสาธารณูปโภคเป็นเรื่องสำคัญ ถ้ารัฐบาลไทยยังคงมีข้อผูกพันกับรัฐบาลอังกฤษในเรื่องนี้ การแทรกแซงในบริเวณแหลมมลายูย่อมจะต้องค้างอยู่ ถึงแม้ว่าจะยกเลิกปฏิญญาฉบับไปแล้วก็ตาม ถ้ารัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษสามารถตกลงทำสัญญากับกันได้ งานสาธารณูปโภคที่สำคัญในแหลมมลายูคือ การสร้างทางรถไฟก็จะเป็นผลจากความเข้าใจระหว่างรัฐบาลทั้งสอง ดังนั้นความจำเป็นที่จะมีเงื่อนไขตามที่อังกฤษเรียกร้องก็จะหมดไป

^๑ F.O. 371/331, Strobel to Paget, September 14, 1907, No.1, Private and Confidential.

^๒ F.O. 371/331, Strobel to Paget, September 14, 1907, Private and Confidential

^๓ Ibid.

ส่วนประเด็นที่สามในเรื่องการสร้างทางรถไฟสายใต้ สโตรเบลไม่เห็นด้วยที่จะให้รัฐบาลสหพันธรัฐมลายูควบคุมการสร้าง รัฐบาลไทยควรจัดการเอง ถ้ารัฐบาลสหพันธรัฐมลายูจะให้เงินกู้สำหรับสร้างทางรถไฟในอัคราคอกเปียต่ำ ก็ควรถือเป็นผลส่วนหนึ่งของการยกดินแดนให้อังกฤษ

สโตรเบลไต่ถามฝ่ายอังกฤษเขาใจว่า เป็นธรรมดาที่รัฐบาลไทยย่อมมีความลังเลใจอย่างมากที่จะตกลงโอนดินแดนให้กับอังกฤษ เมื่อยังไม่รู้แน่นอนว่าจะได้รับสิ่งตอบแทนที่น่าพึงพอใจหรือไม่ ถ้ารัฐบาลอังกฤษไม่ตกลงแก้ไขเงื่อนไขของตนตามที่เขาเสนอแนะ เขาเองก็จะไม่ดำเนินการชักนำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำสัญญาเช่นนั้น เว้นเสียแต่ว่าเขาจะสามารถบอกได้อย่างแน่นอนว่าไทยจะได้รับผลประโยชน์อะไรบ้าง และผลประโยชน์นั้นคุ้มค่ากับการสละดินแดนด้วย สโตรเบลถือว่าโดยตำแหน่งหน้าที่แล้ว เขาไม่สามารถเสนอเรื่องราวใด ๆ จนกว่าจะแน่ใจว่าจะต้องสำเร็จ^๒

นอกจากนี้สโตรเบลยังแสดงความจำนงที่จะให้มีการทำสัญญาโดยแยกออกเป็น ๒ ฉบับ คือ ฉบับแรกมีข้อตกลงเกี่ยวกับการยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐, เงินกู้จากรัฐบาลสหพันธรัฐมลายู, การยกดินแดนให้อังกฤษ, การตกลงเรื่องการสร้างทางรถไฟสายใต้ และคำรับประกันเกี่ยวกับสถานีถ่านหินและการโอนดินแดนให้กับมหาอำนาจอื่น ฉบับที่สองว่าด้วยการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาล, สิทธิครอบครองที่ดินและการตกลงเรื่องผู้พิพากษาและที่ปรึกษาทางกฎหมายชาวอังกฤษ สโตรเบลให้เหตุผลว่าไม่ต้องการให้เป็นที่ยอมรับว่าการที่อังกฤษยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลเป็นเพราะได้รับดินแดนจากไทย สันนิษฐานไว้ว่าเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ไทยเกิดปัญหายุ่งยากใจในภายหลัง เมื่อดำเนินการเจรจาทำสัญญาแก้ไขเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศอื่น ๆ เนื่องจากอาจถูกเรียกร้องให้มีสิ่งแลกเปลี่ยนอย่างใดอย่างหนึ่งตามแบบอย่างสนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษ

^๑ F.O.371/331, Strobel to Paget, September 14, 1907, Private and Confidential

^๒ Ibid.

^๓ F.O.371/331, Beckett to Paget, September 15, 1907.

^๔ Ibid.

จากการประชุมระหว่างเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ นาย
 แพลยิตและเจ้าหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์เพื่อพิจารณาข้อเสนอของนายสโตรเบล ได้มีการตกลง
 กันว่าเรื่องอำนาจทางการศาลสามารถยินยอมตามข้อเรียกร้องได้ ส่วนในเรื่องเงื่อนไขตามแบบ
 มาตราที่ ๗ ของสัญญาไทยฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๔ นั้น ไม่ควรยกเลิกไปโดยปราศจากข้อตกลงอันมา
 ทดแทน สำหรับทางรถไฟสายใต้ นั้น เนื่องจากรัฐบาลสหพันธรัฐมลายูต้องหาเงินมาให้ไทยกู้ ดังนั้น
 จะยอมให้ไทยควบคุมการก่อสร้างโดยสิ้นเชิงไม่ได้และเงินกู้นั้นก็ควรถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ตอบแทน
 การได้รับคืนแคว้นจากไทย ฝ่ายอังกฤษเห็นว่าการยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตครั้งนี้ของตน
 มีค่าเกินกว่าคืนแคว้นที่ได้รับอีกด้วย ดังนั้นแพลยิตจึงส่งข่าวให้สโตรเบลทราบว่าเขาประเมินคุณค่า
 การยอมสละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของอังกฤษต่ำกว่าความเป็นจริง พร้อมทั้งแนะนำให้เสนอความ
 คิดเห็นของสโตรเบล เองให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบ^๒ แพลยิต เบล
 เห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะนำเรื่องนี้ขึ้นพูดเกล้า ๆ ถวาย โดยตั้งความหวังว่าจะประสบความสำเร็จ
 ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายอังกฤษยังไม่ยอมรับข้อเสนอของตน ทางที่ดีที่สุด คือ รอคอยกลับของนายแพลยิต^๓ ใน
 กลางเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ เพื่อให้ได้คำตอบที่แน่นอนเสียก่อน

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัติพระนครในเดือน
 พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ สโตรเบลได้ลดความคึกที่จะรอคอยการกลับมากรุง เทพ ฯ ของแพลยิต
 และได้นำความเห็นในการทำสนธิสัญญาครั้งนี้ระหว่างไทยกับอังกฤษกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งให้เหตุผลประกอบไขประเด็นต่าง ๆ กล่าวคือในด้านการสร้าง
 ทางรถไฟสายใต้ สโตรเบลชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของทางรถไฟสายนี้ว่า เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งช่วยให้
 ราชอาณาจักรไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยิ่งขึ้น ช่วยในด้านการบริหารประเทศ และการขยายตัว
 ทางการค้า แต่การสร้างทางรถไฟสายนี้จำเป็นต้องใช้เงิน สโตรเบลแนะนำให้กู้เงินจากรัฐบาล

^๑ F.O. 371/331, Minutes of The Foreign Office, October 22, 1907.

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ ฉบับ

๑.๔ ปีที่ ๑ บันทึกนายสโตรเบล ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๗

^๓
 ก.

สหพันธรัฐมลายู ซึ่งจะเป็นการง่ายกว่าที่จะกู้จากแหล่งอื่นในยุโรป เนื่องจากสถานะทางการคลังของไทยและตลาดเงินในยุโรปไม่อำนวย

สำหรับการยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ และการโอนดินแดนให้กับอังกฤษนั้น สโตรเบล ใ้ข้ออ้างถึงสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๘๙๓ ซึ่งฝรั่งเศสยอมถอนเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการเมือง โดยยอมให้คนไทยในบังคับฝรั่งเศสชาวเอเชียในประเทศไทยขึ้นตรงต่อศาลไทย เพื่อแลกกับเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ สโตรเบลเห็นว่าปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อการปกครองที่มีประสิทธิภาพ การที่จะขจัดอุปสรรคอันนี้ได้จำเป็นต้องเสียสละดินแดนมลายู คือ เมืองกลันตัน ตรังกานู และไทรบุรีให้แก่อังกฤษ เนื่องจากสถานการณ์ในรัฐเหล่านี้ไม่น่าพึงพอใจอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า สำหรับเมืองกลันตันและตรังกานูไม่มีปัญหาอะไร แต่เมืองไทรบุรีนั้นจึงเห็นปัญหาว่าประชาชนอาจไม่เชื่อฟัง พระองค์จำเป็นต้องปรึกษากับเสนาบดีก่อน ในที่สุด เมื่อทรงพิจารณาข้อเสนอนี้ของสโตรเบลแล้ว ทรงเห็นด้วยตามความเห็นของสโตรเบลว่า เมืองมลายูเหล่านี้ไม่มีประโยชน์สำคัญมากนัก ถ้าไทยต้องยกให้อังกฤษ ก็จะเสียผลประโยชน์แค่เพียงต้นไม้เงินต้นไม้ทองเท่านั้น แต่ที่จะเสียมากคือชื่อเสียงเกียรติคุณของประเทศ อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงอนุญาตให้สโตรเบลปฏิบัติการได้ตามต้องการ

เมื่อนายแปะยิตกลับถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) เขาได้เปิดการเจรจากับนายสโตรเบลอีกครั้งหนึ่ง เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่ยังคงอยู่รวม ๔ เรื่อง คือ

๑. การยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการเมือง

^๑ F.O.371/521, Memorandum of Conversation between The King of Siam and Mr. Strobel on November 23, 1907.

^๒

^๒ Ibid.

^๓

^๓ Ibid.

^๔

^๔ แอมสตัน นูมนนท " การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐ - ๑๙๐๘ " วรรณไวทยาการ : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า ๑๐ (อ้างถึงถึง F.O.628/29/316 Letter from His Majesty The King of Siam to Strobel, November 23, 1907)

๒. การยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ก.๒๔๔๐

๓. การสร้างทางรถไฟสายใต้

๔. การโอนดินแควมลาญให้แก่อังกฤษ

สำหรับการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลนั้น แท้ที่จริงฝ่ายไทยต้องการ
เรียกร้องเอาเฉพาะคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวเอเชีย โดยให้ตกลงตามแบบที่ทำกับฝรั่งเศส คือ
คนเอเชียที่จดทะเบียนหลังวันเซ็นสัญญาจะต่างขึ้นศาลไทย ถ้าจดทะเบียนก่อนให้ขึ้นศาลต่างประเทศ
และเมื่อไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายแล้ว คนเอเชียพวกนี้จะต้องขึ้นศาลไทยทั้งหมด ฝ่ายอังกฤษ
ไม่ต้องการให้มีการแบ่งแยกระหว่างชาวยุโรปและชาวเอเชีย ดังนั้นจึงยินยอมให้คนในบังคับทั้งหมด
ในประเทศไทยขึ้นศาลไทย แต่มีข้อแม้ว่าต้องมีผู้พิพากษาชาวอังกฤษร่วมด้วยในคดีของกบในบังคับ
ชาวยุโรป ส่วนคดีของกบในบังคับชาวเอเชียให้ใช้วิธีพิจารณาคดีแบบชาวอังกฤษอยู่ด้วย ส.ไตรเบ
แสดงความเห็นชอบด้วยกับเงื่อนไขของอังกฤษ ซึ่งอันที่จริงก็ควรจะเป็นเช่นนั้นเพราะไทยเองได้
รับการยินยอมจากอังกฤษในเรื่องนี้มากกว่าที่ตนเองเคยคาดหวังไว้ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า การที่อังกฤษยินยอมให้มากกว่าที่ไทยต้องการนั้นเนื่องจากอังกฤษ "หวัง
จะได้บางอย่างต่อไปอีก คือ เรื่องรถไฟ"

ส่วนเรื่องการยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ก.๒๔๔๐ เพื่อให้ไทยมีอิสระในการปฏิบัติการใดใด
เกี่ยวกับการค้าและการควบคุมดินแดนภายในอาณาเขตของตน โดยอังกฤษจะได้คืนแควมลาญของ
ไทยเป็นการตอบแทนนั้น ก่อนแรกฝ่ายอังกฤษต้องการให้เงื่อนไขตามอย่างมาตราที่ ๗ ของสัญญา
ไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๘๐๔ แต่ส.ไตรเบคัดค้านไม่เห็นด้วยอย่างมาก เนื่องจากถ้าตกลงตามที่
อังกฤษเรียกร้อง ฝ่ายไทยจะเสียทั้งดินแดนและยังต้องถูกจำกัดการปฏิบัติการใดใดภายในอาณาเขต
ของตนเองอีกด้วย ดังนั้นแปซิฟิกจึงรับข้อเรียกร้องดังกล่าวเสียแล้วเสนอข้อเรียกร้องที่มีลักษณะ
ทางการเมืองโดยแท้จริงว่า "ไทยจะไม่ยกหรือให้เช่าดินแดนในแหลมมลายูหรือหมู่เกาะใกล้เคียง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต.๔ เลขที่ ๒ สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือ
หม่อมเจ้าจรัสพงศ์กิติขลุภากร ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗

^๒ F.O.371/521, Paget to Grey, No.3, Secret, January 1, 1908.

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ล.ก.

หรือ^๑ แคมป์ยังอยู่ในอาณาเขตอิทธิพลของอังกฤษไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมแก่รัฐบาลหรือบริษัทต่างชาติ เพื่อจัดตั้งสถานีวิทยุเพื่อสร้างจุดจลเรือ หรือเพื่อครอบครองท่าเรือ ซึ่งอยู่ในท่าแห่งที่จะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในแง่วิทยาศาสตร์^๒

การที่ฝ่ายอังกฤษเรียกร้องเรียกร้องตามข้อมาตราที่ ๗ ของสัญญาไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๔ นอกเหนือจากการคัดค้านอย่างจริงจังของที่ปรึกษาการแผ่ดินแดนของไทยแล้ว ยังมีเหตุผลสำคัญอย่างอื่นอยู่ด้วย คือ ในทางทฤษฎีการได้สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาจากรัฐบาลไทยเกี่ยวกับงานสาธารณะภายในเขตอิทธิพลของตน อาจจะช่วยให้อังกฤษมีมาตรการที่จะควบคุมรัฐบาลไทยได้ แต่เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงบางประการที่ว่า อังกฤษกำลังจะได้ดินแดนในแหลมมลายูบางส่วนจากไทย จึงเป็นเหตุที่จำนวนมิไร้อย่างมากบริเวณที่กำหนดไว้ในปฏิญญาลับ พ.ศ. ๒๔๕๐ จะอังกฤษกำลังจะควบคุมไทยเฉพาะเกี่ยวกับเขตใต้สายใต้กับไทยด้วยแล้ว รวมทั้งสถานการณ์ที่อังกฤษครอบครองอยู่ ทั้งเขตนี้ทำให้มองเห็นได้ว่าไทยไม่อาจทำการใดที่สำคัญโดยปราศจากความเห็นชอบของอังกฤษ ดังนั้นในทางปฏิบัติเงื่อนไขตามแบบมาตราที่ ๗ ของสัญญาไทยกับฝรั่งเศสแทบจะไม่มี ความหมายเลย แต่กลับจะเป็นผลให้ไทยมีทัศนคติที่ไม่ดีต่ออังกฤษและการทำความตกลงใดก็ตามถ้าขาดออกไปอีกแล้ว ประโยชน์ที่เสนอไปยังรัฐบาลว่า การทางประเทศอังกฤษว่า การเลิกมั่งเงินไซกันกล่าวหาว่า^๓ อังกฤษสามารถเรียกร้องดินแดนจากไทยได้มากขึ้น

ในเรื่องการโอนดินแดนให้แก่อังกฤษ เป็นเรื่องที่ต้องสองฝ่ายเจรจาต่อรองกันมาก ฝ่ายไทยต้องการจะเสียเงินค่าเช่าและบางส่วนที่ตนไม่สามารถครอบครองได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่านี้ การโอนดินแดนครั้งนี้ ก็ควรจะพิจารณาในแง่การบริหารมากกว่าประเด็นอื่น ด้วยเหตุนี้ เมื่อแรกเริ่มของการเจรจาก่อนสัญญา สโตรเบลจึงเสนอชื่อเมืองที่แยกให้อังกฤษเพียง ๓ เมืองเท่านั้น คือ กลันตัน ารังกาย และไทรบุรี แต่ฝ่ายอังกฤษโดยเฉพาะกระทรวงอาณานิคม สหราชอาณาจักรกลับรัฐมลายูต้องการดินแดนมากกว่าที่ไทยเสนอให้^๔ ดังนั้นจึงเกิดปัญหาระหว่างการเจรจว่า

^๑ F.O.371/521, Paget to Grey, No.3, Secret, January 1, 1908.

^๒ Ibid.

^๓ F.O.371/331, Colonial Office to Foreign Office, September 6, 1907; Anderson to Elgin, Telegram, August 31, 1907.

ดินแดนส่วนไหนที่ไทยสามารถปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพและดินแดนส่วนไหนที่ไทยปกครองแต่เพียง
ในนามเท่านั้น แปะยิตเองทราบถึงความปรารถนาของกระทรวงอาณานิคม และรัฐบาลสหพันธรัฐ
มลายูเป็นอย่างดี แต่ในขณะที่เดียวกันเขาก็เข้าใจดีว่า ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะมีความปรารถนาให้
การทำสนธิสัญญาสัมฤทธิ์ผล แต่เรื่องการโอนดินแดนให้อังกฤษนั้นย่อมมีขอบเขตที่รัฐบาลไทยมีอาจจะ
ยอมให้ได้ เนื่องจากกระทบกระเทือนถึงศักดิ์ศรีของชาติ^๑

ในระยะที่แปะยิตกลับไปลอนดอนเมื่อเดือนกรกฎาคม ถึงกลางเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐
นายเบกเก็ต อธิบดีอังกฤษได้เคยเสนอต่อนายสโตรเบล เรียกร้องดินแดนมลายูส่วนอื่น นอกเหนือ
ไปจากถันกัน ตรังการู และ ไทรบุรี อันได้แก่ ปะลิส สตุล และปัตตานี โดยให้เหตุผลว่าเมื่อ
พิจารณาทางด้านการภูมิศาสตร์ เชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม แล้ว ปะลิสและสตุลเป็นส่วนหนึ่งของ
ของไทรบุรี^๒ สำหรับปัตตานีนั้นเคยมีเรื่องยุ่งยากมาแล้ว ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔ - พ.ศ. ๒๔๔๕
รัฐบาลไทยจำเป็นต้องจับพระยาตานี (พระยาวิชิตภักดี อับดุลกาเดร์) ในฐานะกบฏ ถึงแม้ว่า
รัฐบาลไทยจะสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ แต่ก็มีความไม่สงบและความไม่พึงพอใจ
การปกครองของไทยปรากฏอยู่^๓ ดังนั้นฝ่ายอังกฤษจึงเห็นว่าไทยอาจจะยอมลดพื้นที่ดินแดนส่วนนี้ด้วย

ข้อเรียกร้องขอคืนแดนเพิ่มของฝ่ายอังกฤษได้รับการสนองตอบจากสโตรเบลอย่างชาเย็น
สโตรเบลได้ให้คำตอบว่า กรณีของปัตตานีนั้นเป็นเรื่องนอกประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพราะเขาแน่ใจว่า
รัฐบาลไทยจะไม่มีวันยินยอมยกดินแดนส่วนนี้ให้กับอังกฤษ เนื่องจากไทยได้จัดการดำเนินการต่าง ๆ
ในเมืองนี้ไปมากแล้ว และการควบคุมดูแลก็อยู่ในลักษณะที่แตกต่างไปจากหัวเมืองมลายูที่จะยกให้
อังกฤษด้วย^๔ ส่วนปะลิสนั้น จากการสอบถามพระยาศรีสหเทพปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย

^๑ F.O.371/521, Paget to Grey, No.3, Secret, January 1, 1908.

^๒ F.O.371/331, Beckett to Paget, Confidential, September 13, 1907.

^๓ * อานรายละเอียดเรื่องนี้เพิ่มเติมได้จาก "พระยาแขกเจ้าหัวเมืองคบคิดบด ร.ศ. ๑๒๑" ของ
ดร.เศวต บุนนาค ในหนังสือวรรณไวทยาการ : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

^๔ F.O.371/331, Colonial Office to Foreign Office, September 6, 1907.

^๕ F.O.371/331, Beckett to Paget, Confidential, September 14, 1907.

สโตรีเบลเห็นว่าคงไม่เป็นปัญหาอะไร ในทางปฏิบัติอาจพิจารณาได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของไทรบุรี แต่
สตูลนั้นมีเพื่อกเขาสูงที่แยกเมืองนี้ออกจากไทรบุรี และคนที่อาศัยอยู่ประมาณ ๒๐ เปอร์เซนต์เป็น
คนไทย ดังนั้นสโตรีเบลจึงไม่เห็นด้วยที่จะยกสตูลให้กับอังกฤษ^๒ และถ้าอังกฤษยังคงเรียกร้องอยู่
เช่นเดิม เขาจะยุติการเจรจาทำสัญญาลงทันที เนื่องจากตัวเขาเองต้องประสบความลำบากอยู่แล้ว
ในกรณีไทรบุรี^๓ สโตรีเบลเข้าใจสถานการณ์ว่าการเสนอขอคืนแดนเพิ่มขึ้นจะทำให้เกิดปฏิกิริยา
ในทางลบจากรัฐบาลไทย แม้ยิตเองเสนอไปยังรัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษว่า แทนที่จะเรียกร้อง
เอาสตูลกลับ เปลี่ยนเป็นเกาะลังกาวิแลตอนใต้ของรามันท์ เนื่องจากเกาะลังกาวิแลเหมาะสำหรับ
เป็นท่าเรืออย่างยิ่งและมหาอำนาจอื่นก็อยากได้อยู่ ส่วนคืนแดนตอนใต้ของรามันท์ก็เต็มไปด้วยภัยคุกคาม^๔

สำหรับการสร้างทางรถไฟสายใต้ สโตรีเบลไม่เห็นด้วยที่จะให้รัฐบาลสหพันธรัฐมลายู
เข้าควบคุมการก่อสร้าง แต่ให้สหราชอาณาจักรและรัฐบาลไทย และชาวอังกฤษ เท่านั้น
พร้อมทั้งสนับสนุนให้ตั้งหน่วยงานขึ้นพิเศษทางภาคที่กรุงเทพฯ เพื่อควบคุมและจัดการเกี่ยวกับการ
ก่อสร้าง จากความเห็นอันนี้ของสโตรีเบลทำให้เห็นว่าเขาเข้าใจความรู้สึกของรัฐบาลไทยที่ว่า ไม่
ต้องการให้อังกฤษเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟสายนี้ แต่ในขณะเดียวกันเขาก็รู้ว่าเป็นไปได้
ไม่ได้ที่จะไม่ยอมให้อังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ดังนั้นสโตรีเบลจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการ
ประนีประนอมเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายพอใจและยอมรับได้ เขาจึงเสนอความเห็นเกี่ยวกับการสร้างทาง
รถไฟสายใต้ดังต่อไปนี้มาแล้ว ฝ่ายทูตอังกฤษคัดค้านความเห็นจากเซอร์จอห์น แอนเดอร์สัน
(Sir John Anderson) ผู้สำเร็จราชการประจำสิงคโปร์ ได้รับคำตอบว่าสหพันธรัฐมลายูควร
เป็นผู้ดำเนินการสร้างโดยจะคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้เพียง ๓ ๑/๒ % แต่ถ้าฝ่ายไทยยังคงยืนกราน
ปฏิเสธ สหพันธรัฐมลายูยอมลดดอกเบี้ยลงเป็นว่าต้องได้รับการปรึกษาหารือถึงแผนงาน และ

^๑ F.O.371/331, Beckett to Paget, September 15, 1907.

^๒ F.O.371/521, Paget to Grey, January 1, 1908, No.3, Secret.

^๓ F.O.371/521, Paget to Campbell, Private, 28 February 1908.

^๔ F.O.371/521, Paget to Grey, No.3, Secret, January 1, 1908.

^๕ Ibid.

การสำรวจทั้งหมดรวมทั้งบุคคลที่จะทำงาน และอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จะไม่ต่ำกว่า ๔ % จะเห็นได้ว่าคำขอของเซอร์จอห์น แอนเดอร์สัน ช่วยให้แบบยืมมีข้อต่อรองที่น่าดึงดูดใจสำหรับรัฐบาลไทย

ในขณะที่การเจรจากำลังอยู่ในขั้นต่อรองกันอันจะนำไปสู่การร่างสัญญาขึ้นนั้น สโตรเบลได้ถึงแก่กรรมโดยกะทันหันที่กรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐ (ตรงกับต้น ค.ศ. ๑๙๐๗) นับว่าเป็นการสูญเสียที่มีผลกระทบมาถึงการทำสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษมิใช่น้อย เนื่องจากสโตรเบลเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก สามารถเข้าเฝ้าถวายคำแนะนำได้ทุกวันโดยไม่ต้องผ่านเสนาบดี หรือข้าราชการผู้ใหญ่คนอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ที่แสดงถึงความสนิทสนม เช่น เมื่อรัชกาลที่ ๕ เสด็จกลับจากยุโรปครั้งที่ ๒ และทราบว่าสโตรเบลป่วยก็ได้เสด็จไปเยี่ยมด้วยพระองค์เอง พร้อมทั้งพระราชทานนาฬิกาข้อมือเรือนทองสลักพระปรมาภิไธย ซึ่งพระองค์ทรงเลือกมาโดยเฉพาะเพื่อให้แก่สโตรเบล^๑ และในงานพระราชทานเพลิงศพสโตรเบลซึ่งจัดงานแบบไทย พระองค์ก็เสด็จไปพระราชทานเพลิงศพด้วยพระองค์เอง และทรงเป็นผู้จุดไฟเผาเป็นพระองค์แรก นับเป็นครั้งแรกที่ชาวต่างประเทศได้รับเกียรติสูงเช่นนี้^๒

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสนิทสนม และไว้วางพระราชหฤทัยแก่สโตรเบลเป็นอย่างมาก เพราะสโตรเบลเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำงานและหาอย่างเต็มความสามารถเพื่อผลประโยชน์ของไทย มีบุคลิกภาพส่วนตัวที่ดี คือ การรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา นับตั้งแต่สโตรเบลได้เข้ามารับหน้าที่ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในปี ค.ศ. ๑๙๐๔ เขาได้พัฒนาวิธีการทางการทูตของไทยให้ดีขึ้น โดยใช้วิธีการติดต่อที่รวดเร็ว ตรงไปตรงมา และพิจารณาอย่างไม่เป็นทางการอยู่เสมอถึงปัญหาที่ยากที่อาจจะเกิดขึ้น แต่เดิมวิธีการทางการทูตของไทยถูกตำหนิว่าขาดความ

^๑ F.O.371/521, Paget to Grey, No.3, Secret, January 1, 1908.

^๒ แฉมสุช นุมนนท "ที่ปรึกษาราวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๔๖ - ๒๔๔๓" วารสารธรรมศาสตร์ ๔ : ๓ กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ๒๕๔๔ หน้า ๖

^๓ F.O.371/737, Beckett to Langley, Private, 26 November 1907.

^๔ แฉมสุช นุมนนท ล.ก. หน้า ๗ (อ้างอิงถึงกองจดหมายเหตุซึ่งกัน ๕๔๐๒/๕๕ - ๕๖ จดหมายจากนาย King ถึงนาย Root, ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๒)

กระตือรือร้น ใฝ่หาความรู้ที่ไม่ตรงกับความจริงหรือจริงเพียงส่วนเดียว ไม่ใช้การคิดอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจผิดและขัดแย้งนานาประการ^๑ ดังนั้นวิธีการของสโตรเบลจึงช่วยให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับต่างประเทศ มีผลงานที่เห็นได้ชัดคือการแก้ไขกฎหมายแพ่งและการโอนคดีปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับฝรั่งเศสและอังกฤษ

ผู้ที่ทำหน้าที่เจรจาเรื่องการทำสัญญากับอังกฤษสืบต่อจากสโตรเบล คือ เวสเทนการ์ด (Westengard) ซึ่งเคยเป็นผู้ช่วยของสโตรเบลมาก่อน แต่เนื่องจากสโตรเบลเคยได้รับความไว้วางใจจากฝ่ายไทยมาก จึงมีปัญหาว่เวสเทนการ์ดจะได้รับความไว้วางใจอย่างเดียวกันหรือไม่ แพทย์เองก็มีความรอนใจในเรื่องนี้ถึงกับเสนอแนะโดยตรงกับเวสเทนการ์ดว่า ควรแจ้งกับรัฐบาลไทยถึงความเห็นของแพทย์ว่าการบรรลุถึงผลสำเร็จในการทำสนธิสัญญาครั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อถือนที่รัฐบาลไทยให้กับเวสเทนการ์ดเหมือนกับที่เคยให้ต่อสโตรเบล และความไม่ไว้วางใจจะหาคายให้สนธิสัญญาคืบเคล่ว เวสเทนการ์ดได้นำเรื่องนี้เสนอต่อรัฐบาลไทย เขาได้รับคำตอบว่าให้ดำเนินการทำสนธิสัญญาต่อจากที่สโตรเบลได้เริ่มต้นไปแล้ว เวสเทนการ์ดเชื่อว่าตนเองจะได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลไทย แต่ในเวลาต่อมาเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าความไว้วางใจที่เวสเทนการ์ดได้รับนั้น ไม่เทียบเท่ากับที่สโตรเบลเคยได้ เขาเริ่มประสบปัญหาตั้งแต่เริ่มแรกที่ไ้ทำงานแทนสโตรเบล ดังจะเห็นได้จากภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับรายงานการเจรจาครั้งแรก ระหว่างเวสเทนการ์ดและแพทย์จากพระยาภิรมย์เทพ ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย พระองค์ทรงมีความเห็นว่าข้อตกลงในสัญญาเริ่มเปลี่ยนไป นับแต่สโตรเบลถึงแก่กรรม เวสเทนการ์ดเองได้ทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพว่า ถ้าฝ่ายไทยมีความคิดเห็นดังนั้นเขาก็ทกลงใจที่จะถอนตัวจากการเจรจา^๒ อย่างไรก็ตามหลังจากทำความเข้าใจกันแล้วกรมหลวงดำรงฯ ทรง

^๑ F.O.371/333, General Report on Siam for the Year 1906 by Paget.

^๒ F.O.371/521, Paget to Grey, No.7, Confidential, January 30, 1908.

^๓ F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting Conversation with Mr. Westengard, January 25, 1908.

^๔ F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting Interview with Mr. Westengard, January 28, 1908.

^๕ Ibid.

ยอมรับว่ารายงานของพระยาตรีศหเทพก่อให้เกิดความรู้สึกที่ผิดพลาดโดยสิ้นเชิง^๑ อย่างไรก็ตาม เมื่อการเจรจาเดินต่อไปเวชแทนการคืบประ สบความยุ่งยากใจมากขึ้น^๒ เนื่องจากเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมข้อเสนอนี้ใหม่ ๆ รัฐบาลไทยมีปฏิกิริยาในทางลบ

แปซิฟิกและเวชแทนการคืบร่วมกันพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ที่ค้างอยู่ คือ เรื่องข้อตกลงทาง การเมืองที่จะใช้แทนปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ ซึ่งอังกฤษได้เคยเสนอต่อสโตรเบลมาก่อน แต่ยังมีไต่ถามความเห็นของสโตรเบลเกี่ยวกับถ้อยความนั้น ข้อความที่อังกฤษเสนอนั้นมีดังนี้ "ไทยจะไม่ ยกหรือให้เช่าดินแดนในแหลมมลายู หรือหมู่เกาะใด เคียงหรือดินแดนที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตใกล้ชิดกับ อินเดียนของอังกฤษ ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมแก่รัฐบาลหรือบริษัทต่างชาติ เพื่อจัดตั้งสถาน ที่กันหิน เพื่อสร้างหรือเป็นเจ้าของอุจูดเรือ หรือเพื่อครอบครองท่าเรือ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่จะ เป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในแง่ยุทธศาสตร์"^๓

เวชแทนการคืบเองในตอนแรกก็มีไต่ถามถ้อยความในข้อตกลงนั้น แต่ภายหลังจากการ ปรึกษาหารือกับฝ่ายไทยแล้ว เขาได้มีข้อขัดแย้งหลายประการ เสนอต่อแปซิฟิก ประการแรกคือความ ที่ว่า "ดินแดนที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตใกล้ชิดกับอินเดียนของอังกฤษ" จะทำให้ข้อตกลงใหม่นี้ครอบคลุม ดินแดนมากไปกว่าที่ได้เคยตกลงกันไว้ในปฏิญญาฉบับเดิมอีก และข้อความก็คลุมเครืออาจจะรวมไปถึง กรุงเทพฯ ด้วย ประการที่สองคำว่า "เพื่อสร้างหรือเป็นเจ้าของอุจูดเรือ" ส่อถึงมาตรการที่ จะจำกัดทางการพาณิชย์ นอกจากนี้คำว่า "ครอบครองท่าแห่งหนึ่ง" เป็นคำที่กว้างเกินไปจะ อาจก่อให้เกิดการตีความที่ผิดพลาด แปซิฟิกเห็นด้วยกับข้อขัดแย้งของเวชแทนการคืบ และแก้ไข ข้อความตามความประสงค์ของฝ่ายไทย โดยมีข้อตกลงว่า "รัฐบาลสยามจะไม่ยกหรือให้เช่า ดินแดนที่ตั้งอยู่ในคาบสมุทรมลายู ไทเส้นเขตแดนทางตอนใต้ของมณฑลราชบุรี หรือดินแดนใด ๆ เกาะ

^๑ F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting Interview with Mr. Westengard, January 28, 1908.

^๒ F.O.371/521, Paget to Campbell, February 28, 1908.

^๓ F.O.371/521, Paget to Grey, No.3, Secret, January 1, 1908.

^๔ F.O.371/521, Memorandum by Paget respecting the Abrogation of the Secret Convention of 1897 and substitution of an Undertaking of a Political Nature

ใดก็เลี้ยงกับกินแทนที่กล่าวถึงมาแล้ว ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมแก่รัฐบาลต่างชาติ อีกทั้งภายในอาณาเขตดังกล่าวข้างต้นสิทธิทั้งหรือเช่าสถานที่ดิน สิทธิก่อสร้าง หรือเป็นเจ้าของ การสร้างหรืออนุญาตจอกเรือ หรือสิทธิครอบครองท่าเรือแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในแง่วุฒิสภา จะต้องไม่อนุญาตให้แก่รัฐบาลหรือบริษัทต่างชาติ" รัฐบาลไทยเห็นชอบด้วยกับข้อตกลงนี้^๒ และยินยอมให้พิมพ์ออกแถลงกล่าวโดย

อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาว่าเมื่อมีการพิมพ์ออกแถลงทางการ เมืองซึ่งใช้แทนปฏิญญาลับ พ.ศ. ๒๔๔๐ แล้ว การยกเลิกปฏิญญาลับนั้นควร เก็บเป็นความลับหรือตีพิมพ์เผยแพร่ ในตอนแรกรัฐบาลอังกฤษเห็นควรให้เก็บเป็นความลับ แต่ต่อมากลับเห็นไปในทางตรงกันข้าม และได้ติดต่อกับรัฐบาลไทยว่าจะชักจูงหรือไม่ในการเปิดเผยการยกเลิกปฏิญญาลับ^๓ ความเห็นของฝ่ายไทยแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายที่เห็นด้วย คือคณะเสนาบดี^๔ และเวสเทินการด์ซึ่งเห็นว่าจะเป็นการยุติข้อข้องใจของเยอรมันและฮอลันดา และกันมิให้ประเทศเหล่านี้เรียกร้องสิ่งแปลกเคียดจากไทยเมื่อมีการทำสัญญากันต่อไปด้วย ผู้ที่คัดค้านในเรื่องนี้คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเกรงว่าจะก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นกับรัฐบาลฝรั่งเศส^๕ และทรงยืนยันไม่ให้ตีพิมพ์ปฏิญญาลับ และประกาศยกเลิกปฏิญญาลับฉบับนี้โดยเก็บความ^๖ แม้กระนั้นก็ด้วยความพลั้งเผลอของรัฐบาลอังกฤษประจำอินเดีย ปฏิญญาลับนี้ได้พิมพ์ออกเผยแพร่ที่กัลกัตตา ใน พ.ศ. ๒๔๕๒

๑

F.O.371/521, Paget to Devawongse, Inclosure 3 in No.1 in Paget's letter to Sir Edward Grey, No.15, Confidential, February 27, 1908.

๒

F.O.371/521, Devawongse to Paget, Inclosure 4 in No.1 in Paget's letter to Sir Edward Grey, No.15, Confidential, February 27, 1908.

๓

F.O.371/522, Paget to Grey, May 5, 1908.

๔

F.O.371/736, Beckett to Grey, Telegram, No.19, May 4, 1909.

๕

F.O.371/736, Beckett to Grey, April 26, 1909.

๖

F.O.371/736, Beckett to Grey, Telegram, No.19, May 4, 1909.

๗

F.O.371/736, Beckett to Grey, Telegram, No.21, May 21, 1909.

ส่วนการสร้างทางรถไฟสายใต้ เวสเทินการ์ดมีความเห็นว่า รัฐบาลไทยคงจะไม่ยินยอมให้รัฐบาลสหพันธรัฐมลายูเป็นผู้ก่อสร้างทางรถไฟ ถึงแม้ว่าจะได้รับเงินกู้ในอัตราดอกเบี้ย ๓ ๑/๒ % และเขาไม่เห็นด้วยที่แผนงานและการสำรวจทั้งหมดต้องผ่านการยอมรับของสหพันธรัฐมลายูก่อนเพราะสิทธิอันนี้จะชักชวนมิให้รัฐบาลไทยสามารถเลือกเส้นทางที่เป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด แปซิฟิกเห็นด้วยในข้อขัดแย้งนี้และเสนอให้เปลี่ยนจาก "การยอมรับ" เป็น "การปรึกษาหารือ" ^๑ เขาคาดว่าเรื่องรถไฟนี้จะ เป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยากมากที่สุดในการเจรจา ^๒ ซึ่งปรากฏว่าเป็นจริงดังที่คาดไว้ เนื่องจากรัฐบาลไทยไม่เพียงแต่คัดค้านความคิดที่จะให้สหพันธรัฐมลายูสร้างทางรถไฟเท่านั้น แต่ยังไม่เห็นชอบด้วยกับข้อความ เช่น การยอมรับหรือการปรึกษาหารือเกี่ยวกับแผนงานอีกด้วย เพราะก่อให้เกิดความรู้สึกว่าสหพันธรัฐมลายูมีสิทธิคัดค้านหรือควบคุม ^๓ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยพยายามมิให้รัฐบาลสหพันธรัฐมลายูเข้ามามีสิทธิใด ๆ ในการก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ ซึ่งคงเนื่องมาจากความหวาดเกรงว่าสหพันธรัฐมลายูจะใช้สิทธินั้น เป็นเครื่องมือชักชวนการสร้างทางรถไฟสายอื่นที่มีได้ตกลงไปเชื่อมกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายู พร้อมทั้งขยายอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นในดินแดนของไทย อันจะก่อให้เกิดความยุ่งยากในด้านการบริหารและการปกครองดินแดนเหล่านั้นในอนาคต

สิ่งที่ฝ่ายไทยเห็นพ้องด้วยกับฝ่ายอังกฤษ ได้แก่ การมีหน่วยงานโดยเฉพาะที่จะสร้างทางรถไฟสายใต้ มีหัวหน้าวิศวกรที่เป็นชาวอังกฤษ การแสดงแผนงานและบัญชีรับจ่าย และทางรถไฟที่สร้างเสร็จแล้วแต่ละตอนให้ใช้เป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ ^๔ ในการนี้แปซิฟิกมีความเห็นว่าในทางปฏิบัติไทยคงปรึกษาหารือกับสหพันธรัฐมลายูก่อน แต่ไม่ต้องการผูกมัดตนเองด้วยสัญญา ^๕

^๑ F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting Conversation with Mr. Westengard, January 25, 1908.

^๒

F.O.371/521, Telegram, Paget to Anderson, January 27, 1908.

^๓

F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting Interview with Mr. Westengard, January 28, 1908.

^๔

^๕ Ibid.

^๕

F.O.371/521, Telegram, Paget to Anderson, January 28, 1908.

การดำเนินการเจรจาเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟสายใต้ ไม่สามารถบรรลุถึงความตกลงกันใดโดยง่าย เพราะรัฐบาลไทยและรัฐบาลสหพันธรัฐมลายูไม่อาจประสานผลประโยชน์เข้าด้วยกันได้ เหตุผลที่สหพันธรัฐมลายูเสนอให้ไทยจ่ายเงินและขอมีส่วนร่วมเห็นแผนงานในการก่อสร้าง เพราะต้องการให้ไทยสร้างทางรถไฟไปเชื่อมต่อกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายู ซึ่งจะทำให้การใช้เส้นทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายูเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการขยายตัวทางการเมืองท่าของสหพันธรัฐมลายูด้วย นอกจากนี้รัฐบาลสหพันธรัฐมลายูเกรงว่าไทยจะสร้างทางรถไฟที่ก่อให้เกิดผลเสียแก่สหพันธรัฐมลายู เช่น ถ้าไทยสร้างทางจากตรังไปพัทลุง การขยายตัวที่ตรังจะทำให้การใช้เส้นทางของสหพันธรัฐมลายูน้อยลง และกระทบกระเทือนถึงสิงคโปร์กับนิ้งอย่างร้ายแรง

ทางฝ่ายไทย คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นชอบด้วยเท่าใดนัก ในโครงการสร้างทางรถไฟสายใต้และการกู้เงินจากสหพันธรัฐมลายู^๓ เมื่อมีการร่างข้อตกลง และเซอร์จอห์น แอนเดอร์สัน ผู้สำเร็จราชการประจำสิงคโปร์ เสนอเงื่อนไขเพิ่มเติมจากที่แนบมาและเวสเทินการด์ตกลงกัน พระองค์ทรงเห็นว่าแทนที่จะยอมรับเงื่อนไขที่เพิ่มเติมขึ้น ไทยควรยกเลิกข้อตกลงอันนี้เสีย^๔ เนื่องจากทรงมีความเห็นว่า "... ข้างแถวเนอรังคโปรเกินคนละอย่างกับพอเรนออฟฟิศ เขาคงใจจะให้เส้นทางรถไฟเฟดเคอเรทเมเลสเตท เราเป็นเจ้าของเท่ากับสุดท้านบโธร์ เป็นเจ้าของในบโธร์ คือ ไม่ให้เงินคนอื่น กู้แล้วไม่ให้ทำทางอื่นให้รู้คงไปถึงสิงคโปร์ ในที่สุดถึงกับสัญญาว่าจะต่อกับสิงคโปร์ ข้าไค้คักคานไม่ยอมมาทุกชั้น ลงจนถึงชั้นหลังคอบลคหยอนลงมาก แต่ถึงทั้งนั้นยังอยู่ในระหว่างชักของซึ่งข้าไม่ยอมอยู่จนเดี๋ยวนี้ ..." ^๕ ข้อขัดข้องที่รัฐบาลไทยไม่ต้องการให้มีการเชื่อมต่อกับทางรถไฟของไทยกับของสหพันธรัฐมลายู เพราะเกรงว่าจะมีคนต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาในดินแดนที่มีแร่ธาตุบริเวณแหลมมลายูของไทย ซึ่งย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาขึ้น

^๑ F.O.371/521, Telegram, Paget to Anderson, January 27, 1908.

^๒ Ibid.

^๓ F.O.371/521, Paget to Grey, No.34, Confidential, April 2, 1908.

^๔ F.O.371/521, Telegram, Paget to Grey, April 11, 1908.

^๕ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๔/๖ สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือหม่อมเจ้าจรรยาฤทธิศักดิ์ฤทธิภากร ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ.๑๒๗

เนื่องจากการบริหารและการปกครองของไทยยังไม่เข้มแข็งพอที่จะรับสถานการณ์ดังกล่าว และจะเป็นเหตุให้ไทยต้องเสียดินแดนเพิ่มมากขึ้นอีก ดังนั้นฝ่ายไทยจึงลงใจที่จะทำตามความต้องการของรัฐบาลสหพันธรัฐมลายู^๑

ต่อมาไทยยอมตกลงว่าจะทำทางรถไฟเชื่อมต่อกับทางของสหพันธรัฐมลายู แต่ไม่ต้องการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ไม่เชื่อถ้อยคำพูดของไทย ซึ่งทำให้รัชกาลที่ ๕ กริ้วมาก จึงจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาถึงหม่อมเจ้าจุลจอมเกล้าศักดิเดชว่า "...ยังไม่ได้เล่าให้ฟังถึงเรื่องความหยาบคายของเจ้าเมืองสิงคโปร์ เมื่อเวลาμισเตอร์ แพรียทกลับไปรังนี้ ได้พูดจากัน มิสเตอร์ แพรียทพยายามที่จะขอลดหย่อนข้อกาวกันในเรื่องที่จะให้เราสัญญาว่า จะทำลงไปต่อสิงคโปร์ ไม่เป็นที่ตกลงได้ ลงปลายยอมว่าไม่ต้องมีข้อนั้นในสัญญา แต่ไม่มีสิ่งใดที่น่าใจเลย ขอให้มีความสำคัญว่าความผิดที่เราจะทำเช่นนั้นพอให้เขินอายไว้จะดีกว่าไหม ทั้งการตกลงอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ไม่มีอำนาจจะตกลง มีคำว่าแล้วแต่เห็นว่าราชการโกโลนี มิสเตอร์ แพรียทมีหนังสือมาถึงมิสเตอร์ เวสเทินการ์ด ขอให้เขียนเป็นหนังสือมิสเตอร์ เวสเทินการ์ด แต่อ้างว่าเขียนด้วยความยินยอมของรัฐบาลสยามก็เป็นพอ มิสเตอร์ เวสเทินการ์ดกับกรมหลวงดำรงไปเกิดเห็นพระธรรมกันขึ้นว่าพอจะทำได้ ร่างหนังสือเช่นนั้นส่งเข้ามาให้ดูเป็นความลับก่อน ถ้าหากว่าข้าเห็นด้วยจึงจะปลงฯ ข้าโกรธจนหน้าเขียว มันไม่มีอำนาจที่จะตกลงอะไรได้แต่สักอย่างเดียว ยังจะมาหลอกให้เราเขียนหนังสือลงตัวเขาไปเช่นนั้น ถ้าหลอกด้วยคำอ่อนหวานก็ยังจะดี นี่บอกตรง ๆ ว่าไทยพูดไม่เชื่อ ต้องให้เขียนหนังสือมาเป็นหลักฐาน เพราะเหตุที่มิสเตอร์ แพรียทดูความสำคัญของไทยไปถือว่าไทยเราที่จะกลับกลายเป็นไม่มี จึงเป็นเหตุให้มันบอกออกมาว่าไม่เชื่อตรง ๆ แล้วเรายังจะค้านหน้ามีหนังสือทำทานบลลงไปให้ เป็นที่อับปร ะยกเหลือเกิน .." แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลอังกฤษยืนยันว่าสหพันธรัฐมลายูไม่อาจยินยอมทำสัญญาให้กู้เงินได้ เว้นเสียแต่ว่ารัฐบาลไทยจะตกลงให้การรับรองเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟตามเงื่อนไขของสหพันธรัฐมลายู ที่สามารถเรียกร้องได้ตามลักษณะข้อ

^๑ F.O.371/521, Paget to Grey, No.31, Confidential, March 24, 1908.

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๔ เลขที่ ๖ สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือหม่อมเจ้าจุลจอมเกล้าศักดิเดช ที่ ๑๒/๔๕๒ ลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๗

ตกลงทางธุรกิจ ในที่สุดฝ่ายไทยยินยอมตามความต้องการของสหพันธรัฐมลายู

สำหรับเรื่องดินแดนเมื่อฝ่ายไทยไม่ยินยอมให้สูญ แปะยิตได้เรียกร้อง เกาะลังกาวิและ
รามันห์ตอนใต้เป็นการทดแทน^๒ รัฐบาลไทยเห็นว่ารามันห์ตอนใต้เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ และนำ
รายได้มาสู่ไทยมีช้อย แต่อย่างไรก็ตามไทยตกลงจะยกให้อังกฤษ ถ้าได้เงินกู้สร้างทางรถไฟ
สายใต้ในอัตราดอกเบี้ย ๓ $\frac{๓}{๔}$ % เป็นการทดแทน^๓ เซอร์จอห์น แอนเดอร์สันและแปะยิตมีปฏิริยา
ข้อขอเรียกร้องของไทยแตกต่างกัน แอนเดอร์สันตกลงจะให้ไทยกู้เงินในอัตรา ๓ $\frac{๓}{๔}$ % แต่ไทย
ต้องยกเมืองระแงะให้อังกฤษด้วย แต่แปะยิตไม่เห็นด้วยกับข้อแลกเปลี่ยนที่ไทยเรียกร้อง เขา
เห็นว่าปัญหาเรื่องทางรถไฟสายใต้และเรื่องดินแดนมิใช่เรื่องเดียวกัน ไม่มีเหตุผลอะไรที่อังกฤษ
จะต้องจ่ายเงินในการนี้ นั่นก็คืออัตราดอกเบี้ยเงินกู้ควรเป็น ๔ % ไม่ใช่ ๓ $\frac{๓}{๔}$ % เพราะอังกฤษ
ได้ยินยอมให้ฝ่ายไทยหลายประการ แต่แทบจะไม่ได้อะไรตอบแทนเลย กล่าวคืออังกฤษยอม
ยกเลิกเงื่อนไขตามอย่างมาตราที่ ๗ ของสัญญาไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๔ และสหพันธรัฐมลายู
ไม่ได้รับสิทธิให้ก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ อีกทั้งการเรียกร้องเอาสตูลก็ถูกไทยปฏิเสธ ดังนั้นอังกฤษ
จึงมีสิทธิที่จะเรียกร้อง เอาเกาะลังกาวิและรามันห์ตอนใต้จากไทยเป็นการทดแทนบ้าง^๔ รัฐบาล
อังกฤษเห็นด้วยกับแปะยิต

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงเห็นด้วยที่จะยกดินแดนของรามันห์ให้กับ
อังกฤษเพิ่มเติมจากที่ได้เคยตกลงกันเอาไว้ ทรงมีความเห็นว่า "... แต่ข้างฝ่ายสิงคโปร์ยังคิด
เอารัดเอาเปรียบ ที่จะรุ้งแดนราห์มันเข้ามาอีกเพราะเหตุที่เขตร เมืองราห์มันไปอยู่อยู่ในระหว่าง
กลันตัน และไทร ข้างฝ่ายเราจะต้องเอาสตูลมาเป็นเมืองไทรตามแนวเขา ข้างฝ่ายเขาก็จะตัด

^๑ F.O.371/735, Memorandum of an Interview between Mr. Paget and Prince Damrong, January 1, 1909.

^๒ F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting Conversation with Mr. Westengard, January 25, 1908.

^๓ F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting Interview with Mr. Westengard, January 28, 1908.

^๔ F.O.371/521, Anderson to Paget, Telegram, January 29, 1908.

^๕ F.O.371/521, Paget to Anderson, January 30, 1908.

เอาเขตรราหมันไปเป็นประกันตามแนวเขาซึ่งข้างฝ่ายเราเสียเปรียบมาก แต่เขาเอาน้ำหนักสองข้อ
ข้างตน^{*} เขาถ่วง ทำให้เราอีกอึดใจมาก ไม่ชอบที่จะให้เขตรแดนมากถึงเพียงนี้ ไม่เสียค่ายกัณฑ์
แล ทรัพยากร แต่เสียค่ายเขตรแดนเมืองราหมัน มีอายุเมืองไท่ จึงยังไม่ได้เห็นชอบด้วยในข้อที่จะ
ยกเขตรแดนให้มากถึงเพียงนี้"

แต่อย่างไรก็ดี แม้ยติก็ประสบผลสำเร็จในการสามารถทำให้ไทยยินยอมยกเกาะลังกาวิ
และรามันห์ตอนใต้ให้แก่อังกฤษโดยไม่ได้รับสิ่งแลกเปลี่ยนเป็นการทดแทน ดินแดนทั้งสองแห่งที่
อังกฤษได้ไปนี้มีอาณาเขตกว้างขวาง มีพลเมืองหนาแน่น และมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นดินแดนที่มี
คุณค่ายิ่งกว่าดินแดนเขมรที่ไทยยกให้แก่ฝรั่งเศสตามสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๙๓ ตามหลักฐาน^๒ ว่าที่
คนความาได้ไม่ปรากฏว่าเหตุใดไทยจึงยินยอมยกเกาะลังกาวิ และรามันห์ตอนใต้ให้แก่อังกฤษ อาจ
เป็นไปได้ว่าไทยพิจารณาเห็นว่าการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลและการ เลิกปฏิญญา
ฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ รวมทั้งเงินกู้จากสหพันธรัฐแลยสำหรับการสร้างทางรถไฟนั้น มีคุณค่าแก่ไทยมาก
ยิ่งกว่าดินแดนทั้งสองนั้นก็เป็นได้

การที่ไทยเสียดินแดนหัวเมืองมลายู คือ ไทรบุรี กัณฑ์ ตรังกานู ปะลิส รามันห์ตอนใต้
และเกาะลังกาวิให้แก่อังกฤษในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงให้เห็น
ถึงความรู้สึกส่วนพระองค์ว่า "...เรื่องเขตรแดน ความจริงเป็นอย่างไรฉันรู้สึกชัดเจนว่าการที่
ได้ตกลงกันเช่นนี้ เป็นข้อที่รับความลำบากอันน่าจะเกิดขึ้นในระหว่าง อังกฤษ กับ ไทย ไปเสียได้
ทางหนึ่ง แต่เป็นธรรมดาที่ฉันเคยรู้สึกตัวมาช้านานว่าเมืองทั้งหลายเหล่านี้เป็นของเรามานาน
เพียงใดตามที่เป็นอย่างนี้ ก็ยังรู้สึกว่าเราของกรุงสยาม เมื่อต้องปราศจากไปก็ย่อมเป็นที่เศร้าใจอยู่
เป็นธรรมดา อีกประการหนึ่งคนที่รู้ความจริงว่าเมืองเหล่านี้เกี่ยวข้องกับเราเพียงใดนั้นน้อย คน

* สองข้อข้างตนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงคือการยกเลิกสิทธิสภาพนอก
อาณาเขตทางการศาล และการ เลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต. ๔ เลขที่ ๖ สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือ
หม่อมเจ้าจุลจอมเกล้าฯ กฤดากร ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗

F.O.371/521, Memorandum respecting Cession of Territory, Inclosure 14
in No.1 in Paget's letter to Sir Edward Grey, February 27, 1908.

ในเมืองเราเองอาจจะคิดเห็นว่า ฉันได้อ่านมาไต่ควยยอมนลคั่วเล็กลงไปทุกที ซึ่งมีเวลาหมด
ส่วนคนภายนอกทั่วไปกล่าวคือโลกนี้จะเห็นว่าเมืองไทยมีแต่เวลาขยับลงไป ไม่ใช่เวลาที่ขยับ
เหตุเหล่านี้ถึงว่าจะเป็นอย่างจริงบ้างเกินกว่าจริงบ้าง เมื่อรวมกันเข้าหมดทำให้ใจฉันเศร้าหมอง
เหี่ยวแห้งไปเป็นอันมาก"

ในที่สุดมีการเซ็นสนธิสัญญากันในกรุงเทพ ฯ ระหว่าง กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ
เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศของไทย และนายราล์ฟ แปะยิตราซหุตอังกฤษประจำกรุงเทพ ฯ
เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๗ (ค.ศ. ๑๙๐๔) และแลกเปลี่ยนสัตยาบันที่กรุงลอนดอน เมื่อวันที่ ๕
กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๘* ใจความสำคัญของสนธิสัญญามีดังต่อไปนี้

๑. รัฐบาลไทยโอนสิทธิการปกครองและการบังคับบัญชาเหนือเมืองกั้นตัน ตรังกานู
ไทรบุรี และปะลิส รวมทั้งเกาะใกล้เคียงให้แก่อังกฤษ

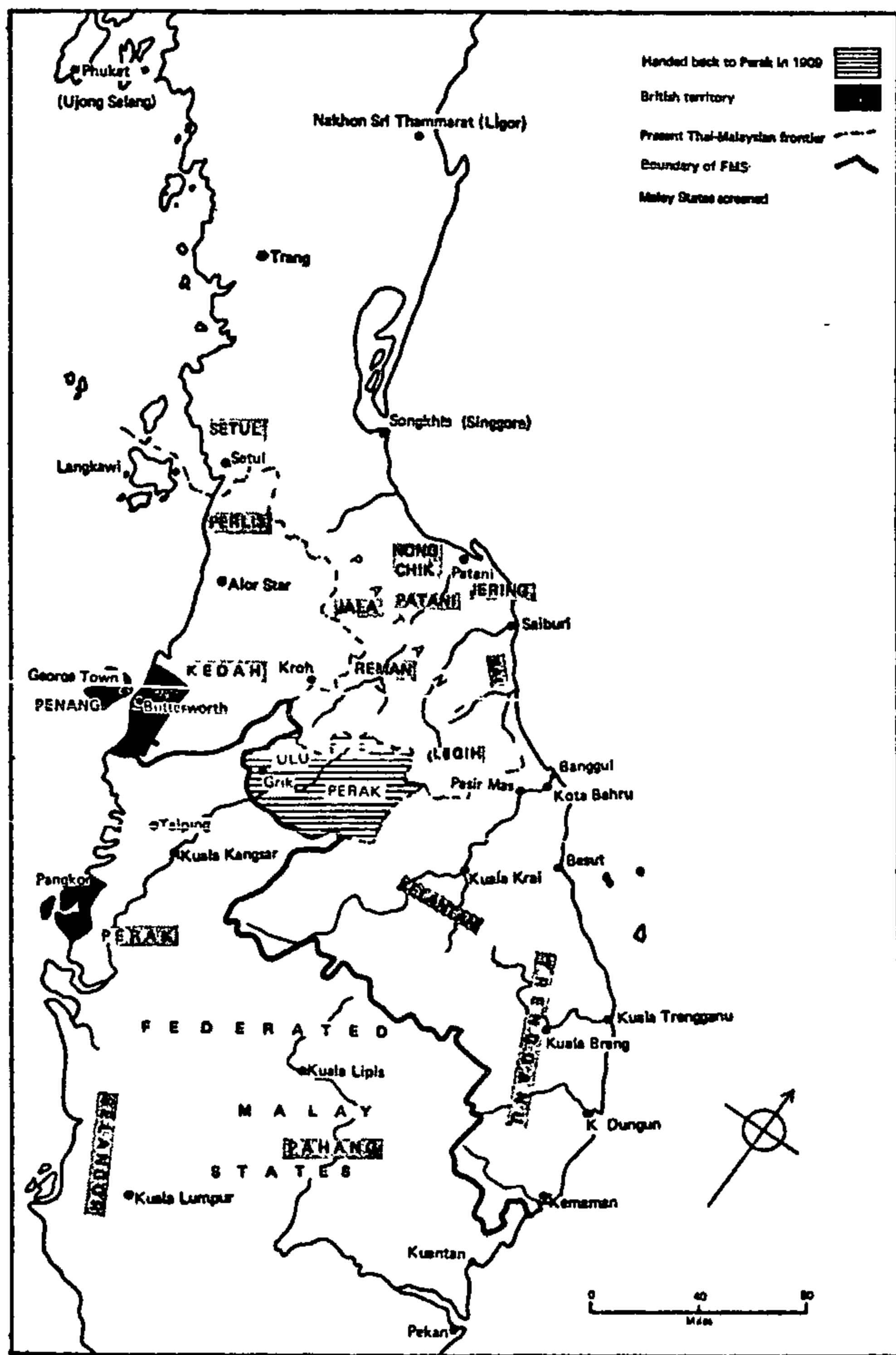
๒. การโอนดินแดนดังกล่าวจะจัดให้สำเร็จภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ได้แลกเปลี่ยน
สัตยาบันกัน

๓. จัดตั้งคณะกรรมการทั้งฝ่ายไทยและอังกฤษภายใน ๒ เดือน นับแต่ได้แลกเปลี่ยน
สัตยาบันเพื่อทำการปักปันเขตแดน คนในบังคับไทยที่อยู่ในดินแดนดังกล่าว ถ้าต้องการ เป็นคนสังกัด
ไทยต่อไป ต้องย้ายไปอยู่ในเขตไทยภายในเวลา ๒ เดือนนับแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบัน และอังกฤษ
ยอมรับว่าคนเหล่านี้คงมีสิทธิเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ในดินแดนดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้หนังสือ
อนุญาตต่าง ๆ ที่ทางรัฐบาลไทยออกให้ไว้ก่อนวันเซ็นสัญญา อังกฤษจะยอมถือว่าหนังสืออนุญาต
เหล่านั้นคงใช้ได้ต่อไป

๔. รัฐบาลอังกฤษยอมรับว่าหนี้สินของดินแดนต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ที่มีต่อรัฐบาลไทย
รัฐบาลสหพันธรัฐมลายูจะไต่แทนทั้งหมด

* กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ พ้น
๑.๔ ปี ๒ พระราชกฤษฎีกาที่ ๕ ถึงกรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ ลงวันที่ ๒๖ มีนาคม
ร.ศ. ๑๒๗

* ตรงกับ ค.ศ. ๑๙๐๔ เช่นเดียวกับวันที่เซ็นสัญญา เนื่องจากในสมัยนั้นวันเปลี่ยนศักราชของไทย
ตรงกับวันที่ ๑ เมษายน มีใช้วันที่ ๑ มกราคมตามสากลนิยมเช่นในปัจจุบัน

Map to illustrate the Northern Malay States especially Kelantan, Trengganu and Patani, 1826—1919

๕. อำนาจอศาลต่างประเทศฝ่ายไทยตามข้อ ๔. ของสัญญา ค.ศ. ๑๘๘๓ จะต้องใช้ตามสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่จัดทำขึ้นทั้งสองฝ่ายนี้ กับคนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนก่อนวันเซ็นสัญญา ระบบการศาลแบบนี้จะสิ้นสุดลงและอำนาจศาลต่างประเทศจะถูกโอนไปให้ศาลไทย เมื่อได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายลักษณะอาญา กฎหมายลักษณะแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายลักษณะพระธรรมนูญจัดตั้งศาล ส่วนคนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนหลังวันเซ็นสัญญาจะต้องอยู่ในอำนาจศาลไทยตามสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล

๖. คนในบังคับอังกฤษจะได้สิทธิเหมือนคนพื้นเมือง เช่น สิทธิในที่ดิน สิทธิในการอยู่และเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ต้องเสียภาษีอากรต่าง ๆ เหมือนคนในบังคับไทย แต่ไม่ต้องเป็นทหาร

นอกจากนั้นไทยและอังกฤษยังทำสัญญาวางขายเขตแดน และสัญญาวางขายอำนาจศาลแยกต่างหากต่อท้ายสนธิสัญญาด้วย รวมทั้งมีประกาศยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ และขอตกลงว่าด้วยการสร้างทางรถไฟสายใต้ โดยรัฐบาลสหพันธรัฐมลายูตกลงให้เงินกู้ในการก่อสร้างจำนวนทั้งสิ้น ๔,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ในอัตราดอกเบี้ย ๔ % โดยมีเงื่อนไขว่ากรมรถไฟสายใต้ในความควบคุมของชาวอังกฤษเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้าง การก่อสร้างจะเริ่มทันที หลังจากทำความตกลงเรื่องการเงินเรียบร้อยแล้ว และจะขยายไปเชื่อมต่อกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายู

สำหรับการทำสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษในครั้งนี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องในการดำเนินการเจรจาโดยตลอดทางฝ่ายไทยคือ ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน อันได้แก่นายสโรไตร เบลและนายเวสเทินการ์ด สโรไตร เบลนั้นเป็นผู้มีบทบาทริเริ่มให้มีการเจรจาสัญญากันขึ้น ในการทำงานของเขาณก่อนที่เขาจะเสนอความคิดเห็นอะไร เขาจะต้องตรวจสอบความเป็นไป สถานการณ์ และความต้องการของทั้งฝ่ายอังกฤษและฝ่ายไทยอย่างละเอียดรอบคอบเสียก่อน เมื่อเห็นว่าน้ำหนักของผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายพอสมดุลกัน เขาจึงจะเสนอความเห็นออกไป ด้วยวิธีการดังกล่าวแล้ว ข้อเสนอส่วนใหญ่ของสโรไตร เบลจึงได้รับการยอมรับจากทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ และเขาจะยึดถือ

กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ "สัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ ร.ศ. ๑๒๗" หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๒๖ เรื่องสนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หน้า ๑๗๔ - ๑๘๑

ความเห็นนั้นไม่เปลี่ยนแปลงง่าย ๆ สโตรเบล จึงเป็นบุคคลที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความไว้วางพระราชหฤทัยมากคนหนึ่ง และนายแพทย์ทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ก็เคยกล่าวถึงอย่างนิยมยกย่อง เมื่อสโตรเบลถึงแก่กรรมผู้ที่ทำงานต่อ คือ เวสเทนการ์ด ซึ่งเคยเป็นผู้ช่วยของสโตรเบลมาก่อน ถึงแม้ว่าเวสเทนการ์ดจะพยายามใช้วิธีการเจรจาแบบสโตรเบล โดยเจรจาเป็นการส่วนตัวและเป็นทางการประกบกันไปด้วย แต่วิธีการทำงานของเวสเทนการ์ด ยังขาดความรอบคอบและแน่อนรวมทั้งขาดความสามารถในการหยั่งถึงความต้องการของแต่ละฝ่าย จึงมักจะเกิดเหตุการณ์ในทำนองที่ว่าเมื่อเวสเทนการ์ดตกลงกับทางฝ่ายอังกฤษอย่างหนึ่งแล้ว แต่เมื่อมาเจรจากับทางฝ่ายไทยก็มักจะมีการ เปลี่ยนข้อตกลงที่พูดไว้กับฝ่ายอังกฤษ ไม่มีจุดยืนที่แน่อนของตนเอง ซึ่งผิดกับสโตรเบลอย่างเห็นได้ชัด นับว่าเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่งของเวสเทนการ์ด ทำให้การเจรจาไม่สามารถดำเนินไปอย่างราบรื่น และไปสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การตกลงทำสัญญาต้องล่าช้าออกไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามทั้งสโตรเบลและเวสเทนการ์ดต่างมีความหวังดีต่อประเทศไทยอย่างแท้จริง ไม่มีเจตนาอันไม่บริสุทธิ์แอบแฝงอยู่ และได้ทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศไทยมิใช่น้อย

๗. ปฏิริยา ก่อนและหลังการทำสนธิสัญญาและผลประโยชน์ของไทยและอังกฤษ

ในการทำสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๖๘ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับสัญญาแบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ ไทย อังกฤษ และหัวเมืองมลายู แต่ละฝ่ายต่างมีปฏิริยาและผลประโยชน์แตกต่างกัน ดังนี้ คือ

ทางฝ่ายไทย ในระยะแรกของการเจรจาทำสัญญา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นด้วยกับสโตรเบลที่ปรึกษาการแผ่นดิน ที่จะทำสัญญากับอังกฤษ เพื่อให้ไทยหลุดพ้นจากข้อผูกมัดในปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ และลดหย่อนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชนอังกฤษลง ถึงแม้ว่าจะต้องเสียดินแดนหัวเมืองมลายูเป็นการแลกเปลี่ยนก็ตาม แต่เมื่อสโตรเบลถึงแก่กรรมและการเจรจาได้เนิ่นนานออกไป ความกระตือรือร้นและความพึงพอใจต่อการทำสัญญากับอังกฤษของพระองค์เริ่มลดน้อยลง ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาถึงหม่อมเจ้าจุลจอมเกล้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ความว่า "..... การผูกพันหรือกับอังกฤษได้วางตัวมาแต่แรก ว่ายากกว่าฝรั่งเศสเป็นอันมาก ฝรั่งเศสเป็นใจนักเลง ที่จะได้ก็จะได้เสียก็เสีย แต่ข้างฝ่ายอังกฤษเป็นใจพอคำมีแต่จะเอา

อย่างเกี้ยว จึงไม่มีใครจะเห็นทางสำเร็จ แต่เมื่อได้ลงคิดกันขึ้นแล้ว มันคงไม่มีเวลาสำเร็จจนได้ ถึงเราจะละเลยประโยชน์ที่เราจะได้เสีย ข้างฝ่ายเขาแต่เห็นประโยชน์ที่จะได้เขาคงเกาะอยู่เสมอ ความคิดอันจะจมสูญหายไปได้ไม่มี ถ้าเราจมหายไปข้างเดียวก็มีแต่เสียเปรียบเขาเท่านั้น เราจึงต้องระวังตัวอยู่” การที่พระองค์ทรงมีความเห็นเช่นนี้เนื่องจากทรงเห็นข้อแตกต่างระหว่าง อังกฤษและฝรั่งเศส กล่าวคือการทำสัญญากับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๘๐๓ การเจรจาและการทำความเข้าใจตกลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ผิดกับการเจรจาสัญญากับอังกฤษซึ่งล่าช้าเสียเวลามาก

ปฏิกิริยาของผู้นำของไทยยิ่งเป็นไปในทางลบยิ่งขึ้น เมื่อรัฐบาลอังกฤษเรียกตัวแปชียตกลับ ไปลอนดอน ตอนกลางปี ค.ศ. ๑๘๐๘ เพื่อปรึกษารายละเอียดของสัญญาอีกครั้งหนึ่ง และให้แจ้งแก่ รัฐบาลไทยว่ารัฐบาลอังกฤษมิได้ตั้งใจจะยกเลิกการทำสัญญา แต่ยังไม่สามารถตกลงทำสัญญาใน ขณะนั้นได้ เนื่องจากต้องศึกษาและพิจารณาปัญหาหลาย ๆ ด้าน^๒ ซึ่งทำให้ฝ่ายไทยไม่พอใจ และ ตีความไปว่าอังกฤษเห็นว่าผลประโยชน์ที่อังกฤษจะได้รับจากสัญญานั้นไม่มากพอ ดังนั้นอังกฤษจึง ต้องการเรียกร้องมากยิ่งขึ้นไปอีก^๓ ด้วยเหตุนี้เมื่อแปชียตกลับมาถึงกรุงเทพฯ ในต้นปี ค.ศ. ๑๘๐๙ จึงได้รับทราบปฏิกิริยาของฝ่ายไทยจากเวสเทินการ์ว่า ไม่สนใจที่จะพูดถึงสัญญาอันนี้เลย แม้แต่ บุคคลที่เคยสนับสนุนการเจรจาเช่นกรมหลวงดำรงราชานุภาพ และพระยาศรีสุหเทพ ก็มีปฏิกิริยา เฉยเมย การที่บุคคลทางฝ่ายไทยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเจรจาสัญญากับอังกฤษมีปฏิกิริยา ดังกล่าวนั้นแล้ว อาจพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในใจ ด้วยความรักศักดิ์ศรีและ เกียรติภูมิของชาติทำให้มีความต้องการที่จะยกเลิกปฏิญญาฉบับ และขจัดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตใน ประเทศไทยให้หมดไป แต่ในทางตรงกันข้ามด้วยความรักศักดิ์ศรีนั้นเองที่ทำให้การยกดินแดนให้กับ อังกฤษ การยอมตามเงื่อนไขในสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล รวมทั้งข้อตกลงเกี่ยวกับทางรถไฟสายใต้

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ต.๔ เลขที่ ๒ สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบหนังสือ หม่อมเจ้าจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๓

^๒ F.O.371/522, Telegram, No.12, Grey to Paget, June 22, 1908.

^๓ F.O.371/983, Annual Report of 1909 by Arther Peel.

^๔ F.O.371/735, Paget to Grey, No.4, Confidential, January 15, 1909.

ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ไม่พึงพอใจขึ้น ทางฝ่ายผู้นำของไทยจำเป็นต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง นับว่าเป็นสภาพการณ์ที่น่าเห็นใจอย่างยิ่ง

นอกจากนี้บรรดาเสนาบดีส่วนใหญ่ และความเห็นที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ต่างไม่เห็นด้วยกับการทำสนธิสัญญาครั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าสิ่งที่จะได้รับจากอังกฤษไม่คุ้มค่ากับสิ่งที่ไทยต้องเสียไป ถ้าไทยอดใจรอคอยไทยก็คงจะได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับต่างชาติดับคืนมา โดยไม่จำเป็นต้องเสียดินแดน เนื่องจากมีเหตุผลว่า นับแต่ ค.ศ. ๑๘๐๕ เป็นต้นมา คนในบังคับต่างชาติทางภาคเหนือ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี เป็นต้นต่างก็ยอมขึ้นศาลต่างประเทศที่มีผู้พิพากษาไทยเป็นผู้ตัดสินคดีอยู่แล้ว แต่ความเป็นจริงไทยยอมเสียดินแดนเพื่อแลกกับปฏิญญาฉบับ มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง ก็ทรงวิตกกังวลในความเข้าใจผิดอันนี้ ทรงปรารภกับเบย์ซิดที่เข้าเฝ้าหลังจากการเซ็นสัญญาว่า ผู้รู้เกี่ยวกับปฏิญญาดับยอมเข้าใจว่าการยกดินแดนให้อังกฤษเป็นนโยบายที่ฉลาดที่สุดสำหรับไทย แต่ความเห็นของประชาชนโดยทั่วไปย่อมเห็นว่าเป็นการสูญเสียที่ไม่จำเป็น^๒

ผลได้ผลเสียของฝ่ายไทยจากการทำสนธิสัญญานี้

๑. จากการที่อังกฤษยอมยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ แลกกับดินแดนมลายูของไทยนั้น ทำให้ไทยสามารถปลดปล่อยพันธะที่ผูกพันไทยไว้ โดยที่ไทยไม่ได้รับประโยชน์อันใดให้หมดสิ้นไป ไทยสามารถจะปฏิบัติการใดก็ได้ได้ตามความประสงค์ และเป็นการยุติความขัดแย้งระหว่างไทยกับอังกฤษที่เคยเกิดขึ้นตลอดเวลาที่มีปฏิญญาดับซึ่งจะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศดีขึ้น นอกจากนี้การยกหัวเมืองมลายูที่อยู่ห่างไกลให้แก่อังกฤษ เป็นการละทิ้งดินแดนที่ไทยไม่มีอำนาจการปกครองอย่างแท้จริง แต่ต้องรับผิดชอบเมื่อเกิดเหตุต่าง ๆ ขึ้น ทำให้ไทยสามารถระงับการปกครองภายในดินแดนที่เหลืออยู่ให้มั่นคงขึ้น และเป็นที่เชื่อมั่นได้ว่าอังกฤษจะไม่ขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในดินแดนของไทยอีก

F.O.371/521, Extract from the "Bangkok Times" of March 24, 1908.
F.O.371/739, Beckett to Grey, No.58, Confidential, July 7, 1909.

F.O.371/736, Paget to Campbell, May 3, 1909.

๒. ไทยได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลของชนในบังคับอังกฤษทั้งชาวเอเชียและชาวยุโรปกลับคืนมา ถึงแม้ว่าจะไม่ได้โดยทันที เนื่องจากต้องจัดการทำประมวลกฎหมายให้เสร็จเรียบร้อยก่อนก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของรัฐบาลไทยที่คืนรณีให้ตนเองหลุดพ้นจากความอยุติธรรมและความไม่เสมอภาค เป็นก้าวที่สำคัญที่จะทำให้ไทยมีอธิปไตยเหนือดินแดนของตนเองอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าเรายังมีปัญหาคืออื่น ๆ เช่น การเก็บภาษีอากร เป็นต้น ที่ต้องแก้ไขเพื่อความเสมอภาคอีกก็ตาม นอกจากนี้การที่ไทยสามารถทำให้อังกฤษ ซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจยินยอมผ่อนผันในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลได้ ส่งผลให้ไทยสามารถเรียกร้องความเสมอภาคทางการศาลจากประเทศอื่น ๆ ได้ง่ายขึ้นด้วย

๓. ผลเสียจากการทำสัญญาคือไทยต้องสูญเสียดินแดนไปเป็นจำนวนมิใช่น้อย ก่อให้เกิดความรู้สึกแค้นไทยโดยทั่วไปว่าเป็นการเสียเกียรติภูมิของชาติ ไทยนั้นได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าอังกฤษ และขอตกลงสร้างทางรถไฟโดยเชื่อมต่อกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายู จะทำให้สิงคโปร์เพิ่มความสำคัญขึ้นในทางการค้า ทำให้ปริมาณสินค้าที่ท่าเรือกรุงเทพ ฯ ลดน้อยลง

ผู้เขียนขอยกเอาพระราชดำรัสของรัชกาลที่ ๕ ทรงในที่ประชุมเสนาบดีสภา เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๔ มาเป็นการสรุปท้ายถึงเหตุและผลของการทำสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษ ดังนี้

".... บัดนี้จะไก่อธิบายให้ฝ่ายเราทราบว่าเหตุใดจึงได้ยอมทำสัญญาลงไปเช่นนั้น ชั้นต้นของเจ้าใจว่าพระราชอาณาเขตของกรุงสยามมีสองชั้น คือ หัวเมืองชั้นในกับชั้นนอกฉะประเทศราช ส่วนการปกครองแยกกันมา ด้วยเหตุที่ทางไปมาลำบากมาก จึงได้ปล่อยให้หัวเมืองชั้นนอกเป็นประเทศราชปกครองตัวเอง เป็นแต่ส่งเครื่องบรรณาการ เพราะฉะนั้นกรุงเทพไม่ได้ผลประโยชน์อันใดจากหัวเมืองประเทศราชนอกจากบรรณาการเท่านั้น ต่อมาเราได้จัดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขก็ได้เห็นแผนมณฑลพายัพมณฑลเดียว ด้วยเหตุว่ามีเหตุเกิดขึ้นก่อนมณฑลอื่น ๆ คือ เรื่องป่าไม้กับเบญจมาศที่ตั้งอยู่ในลำแม่น้ำอันเดียวกันกับกรุงเทพ ฯ พอจะทำการได้ง่าย จึงคิดแลจัดการเอิบเอื้อมเข้าไปปกครองก็ได้ไว้ทั้งมณฑล เมื่อได้จัดการในมณฑลพายัพแล้วก็ได้จัดการทางหัวเมืองลาวแถบลำน้ำโขง คือได้จัดการเดินออกไปจนข้ามปากโขงไปฝั่งโน้น แต่เป็นหัวเมืองที่ติดต่อกับอาณาเขตรเมืองชั้นของฝรั่งเศส ฝ่ายเรามีกำลังน้อยกว่าจึงไม่สำเร็จ แล้วข้าพเจ้าทูลพระราชอาณาเขตรไปช่วย

อาณาเขตของเราทางนั้นจึงหดเข้ามาอยู่เพียงในปากโขงดังนี้ ฝ่ายทางแหลมมลายูก็ได้จัดการ
 อย่างเดียวกัน แต่เราเดินไปได้เพียงมณฑลปัตตานี ถึงแม้ยังไม่ได้ประกาศรวมเป็นกรุงสยามก็จริง
 แต่ก็เหมือนรวมแล้ว แต่เมืองตรังกานูนันได้มีสัญญากับอังกฤษไว้แต่แรกว่าเราจะไม่เกี่ยวข้องกับ
 เมืองไทร เป็นเมืองที่เราได้ แต่เราปกครองเองไม่ได้ จึงให้แขกปกครองตัวเองเป็นประเทศราช
 การที่เกี่ยวข้อกันในส่วนหลังมานี้ก็เพราะหัวเมืองเหล่านี้อยู่ใกล้เขตแดนอังกฤษมากขึ้น ผลประโยชน์
 จึงถึงกันเข้า ฝ่ายอังกฤษยกเหตุผลว่าเราปกครองไม่พอ ตามทางความคิดระวางของเขาว่า
 ถ้าทางประเทศชาติใดชาติหนึ่งที่มีอำนาจจะมาขอเช่าที่ดินในหัวเมืองเหล่านี้ ซึ่งเราจะห้ามก็ไม่ได้
 แล้ว จะเป็นการเสียผลประโยชน์ของเขา เมื่อเขาเห็นช่องทางมีอยู่ดังนี้ จึงเกี่ยวเชื้อขอให้เราทำ
 สัญญาว่า ถ้าจะอนุญาตที่ดินในแหลมมลายูแก่ใคร ต้องให้อังกฤษทราบก่อน สัญญานี้เป็นสัญญากับ
 ครั้นเกิดความเรื่องเบื่องอังกฤษได้อนุญาตคอมมูนิสต์ในแคว้นเคอร์คอฟ เราไม่รับว่าเป็นสัญญา เพราะ
 เราไม่รู้เห็นด้วย อังกฤษกลับเขากลัวยาวแล้วถ้าเราจะปกครองก็ขอให้ทำสัญญา และขอให้มิให้หลวง
 ออกไปปกครอง การที่จะปกครองนั้น ถ้าแต่ลำพังเราอังกฤษไปเข้ามาเกี่ยวข้องกับ เราจะทำอย่างไร
 ก็ได้ แต่นี้เป็นการชักข้อที่จะทำเช่นนั้นได้ แต่เรามีเหตุการณ์อะไรขึ้น อังกฤษคงถือว่าเราเป็น
 เจ้าของ แล้วมาว่ากล่าวเอา与我们เสมอ แต่ถาเราจะห้ามอะไรอังกฤษก็กลัวยาว เช่นเรื่องเมือง
 กลันตัน เป็นต้น จะเอาไทยผู้ครองเมืองก็ไม่ได้ เป็นการครึ่ง ๆ กลาง ๆ อยู่เช่นนี้มันจะก่อให้เกิด
 เกิดความลำบากแก่เราฝ่ายเดียว เพราะฉะนั้นในการที่ตัดพระราชอาณาเขตแหลมมลายูครั้งนี้
 ส่วนที่เป็นของเราแต่กล่าวคือมณฑลปัตตานี เราจัดการปกครองอย่างหัวเมืองทั้งปวง ส่วนที่จะเอา
 มาปกครองไม่ได้ เช่นที่ตัดออกไปนี้ ก็นับวันแต่จะเห็นห่างจากเราไปทุกที ในเวลานี้เรายังมีของที่มี
 ราคาอยู่ จึงควรถือเอาราคานั้นแลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่น กล่าวคืออำนาจของอังกฤษที่มีอยู่ในเขตแดน
 ของเราฝ่ายเหนือ แลกกับเรื่องศาล จริงอยู่ในเรื่องอำนาจศาลถ้าจะว่าตามธรรมดา เมื่อเรา
 จัดการศาลเรียบร้อย แลความเปลืองของอังกฤษ ก็ชวนจะให้อังกฤษเลิกศาลเช่นเมือง
 เชียงใหม่อยู่ แต่ถาจะรออยู่จนถึงเวลาเช่นนั้นเราก็จะต้องทนความยากลำบากอยู่ชานาน แลราคา
 ของหัวเมืองนั้นก็ตกต่ำลงไปทุกที จึงเห็นว่าแลกเปลี่ยนกันเสียในเวลานี้ดีกว่า การที่เสีย
 พระราชอาณาเขตไปครั้งนี้ ก็เป็นที่เสียเกียรติยศมาก เป็นที่เศร้าสลดใจอยู่ แต่ครั้งจะเอาไว้ก็มี
 แต่จะเกิดความพอใจ เพราะอังกฤษมีความปรารถนาแรงกล้า เมื่อเราเห็นว่าจะได้อะไรบ้างแล้ว

จึงจัดการเสีย เพื่อจะได้จัดการปกครองให้ทั่วถึงในส่วนที่เป็นของเรา เราจะมีอำนาจมากกว่าเมื่อมีเมืองที่ไม่มีอำนาจปกครองพ่วงอยู่ เพราะว่าเมื่อมีอยู่ก็ต้องปกครองรักษาให้ได้ศึกษาจริง ๆ ถ้าปกครองไม่ได้ศึกษาแล้ว ไม่มีเสียดีกว่า เช่นเมื่อเกิดการโจรผู้ร้ายที่สำคัญขึ้น เราต้องจัดเรือบรบไปปราบปรามเป็นต้นเป็นการที่ต้องเสียเปล่า เพราะเหตุนี้จึงตกลงทำสัญญาแลกเปลี่ยน คือเลิกสัญญาที่เราถูกอังกฤษกดให้ทำได้หมด นี่เป็นโปรสที่เรารู้ได้อย่างหนึ่ง แต่เป็นข้อที่ไม่ได้ลงในสัญญาฉบับนี้ เพราะเป็นของลับ ในการที่ได้คนในบังคับอังกฤษมาอยู่ในอำนาจศาลเรานั้น เวลานี้ยุ่งยากลำบาก เพราะต้องจ้างฝรั่งมาเป็นผู้พิพากษา ดูเหมือนว่าเราออกเงินตั้งศาลให้อังกฤษ แต่จะไม่เป็นดังนี้เสมอไป เพราะการที่เขาจะยอมให้คนชาวเขาอยู่ในอำนาจศาลเรานั้น เป็นการยากข้างฝ่ายเขาจึงค่อยทำเป็นต้น ๆ คือแบ่งศาลเป็นสองส่วน คนที่จกมาเป็นผู้เป็นคนในบังคับอังกฤษที่ส่งมาแล้วต้องชำระในศาลต่างประเทศ ถ้าประเทศที่จกมาเป็นผู้พิพากษา เมื่อรู้คดีฟ้องแล้ว ทักมาอยู่ในศาลไทยทั้งนั้น เป็นแต่ยังมีฝรั่งเป็นผู้พิพากษา นี่เป็นส่วนที่การันตีเพื่อให้คนของเขาอุ่นใจ ถ้าเราจัดการศาลได้เรียบร้อยแล้วการเหล่านี้เลิกหมด นี่เป็นที่ยุ่งหมายว่า เป็นอำนาจของเราที่จะได้ ถึงจะไม่เต็มที่ในเวลาี้ ก็มีเวลาที่จะเต็มที่ได้อีกอย่างหนึ่งที่แยกสัญญาต่างหาก ก็คือการสร้างรถไฟ รัฐบาลสยามเทศเทศเคอดเมนต์ยอมให้เราจ่ายเงินทำตั้งแต่เมืองเพชรบุรีไปถึงสิงคโปร์ คุ้มเขียดกอกเบี้ยเพียงร้อยละสี่ ความปรารถนาอันนี้เป็นประโยชน์ข้างฝ่ายเขามาก แต่เราก็ได้ นี่ก็นอกสัญญาฉบับนี้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก ส่วนเขตแดนที่แบ่งคราวนี้ ตักเขตแดนเมืองกลันตันน้อยหนึ่ง เขตเมืองไทรน้อยหนึ่งมาเพิ่มมณฑลปัตตานี แต่เมืองสตูลที่เป็นส่วนหนึ่งของเมืองไทรนั้น ตักมาขึ้นมณฑลภูเก็ตที่เดียว ตั้งแต่นั้นไปเป็นอันเราไม่มีเมืองประเทศราชอีก เลิกได้หมดทีเดียว ถ้าข้อสัญญาของเราไม่เป็นผลแก่การปกครองได้ทั่วพระราชอาณาเขตดังนี้ มีอยู่ทราบใจแล้ว เราก็รักษาหัวเมืองไว้ไม่ได้ทราบนั้น คงได้รับความร้อนใจว่าไป"

ทางฝ่ายอังกฤษ ในการทำสัญญารั้งนี้ผู้มีบทบาทสำคัญ คือ แปะยิตร ราชทูตอังกฤษ เขากระตือรือร้นที่จะทำสัญญากับไทย และได้ใช้ความพยายามและความอดทนเป็นอย่างมาก จนกระทั่ง

* กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ อ.๓ เลขที่ ๖ พระราชดำรัสรัชกาลที่ ๕ ทรงในที่ประชุมเสนาบดีเรื่องทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษ ร.ศ.๑๒๕

สามารถทำให้ไทยตกลงยินยอมทำสัญญากับอังกฤษได้ เหตุผลที่เปลี่ยนทัศนคติสนับสนุนการทำสัญญาเนื่องจาก
เขาพิจารณาเห็นว่ามิใช่ประเทศอื่น เช่น สหรัฐอเมริกา ฮอลันดา กำลังจะทำสัญญากับอนันต์เรื่องสิทธิ
สภาพนอกอาณาเขต ดังนั้นควรรีบทำเสียก่อน เพื่อมิให้สูญเสียสิทธิพลและผลประโยชน์ในประเทศ
ไทย เช่น สัมปทานการทำไม้ทางภาคเหนือ การจ้างคนอังกฤษในราชการไทย เป็นต้น กระทรวง
การต่างประเทศอังกฤษก็ยินดีที่จะทำสัญญากับไทย เพื่อขจัดปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ให้คนอยู่ลง
เป็นที่แน่นอนว่าการที่จะได้คนเพิ่มขึ้นยอมทำให้ไม่มีอุปสรรคอันใดจากกระทรวงอาณานิคม แต่มี
เสนาบดีอังกฤษบางคนไม่เห็นชอบด้วยที่จะให้ศาลไทยพิจารณาความคดีในบังคับอังกฤษ และไม่ยอม
ให้การปกครองของอังกฤษขยายกว้างขวางขึ้นอีก^๒ เรื่องอำนาจศาลนี้เป็นเรื่องฝ่ายอังกฤษพิจารณา
อย่างละเอียดและรอบคอบเป็นพิเศษ ซึ่งทำให้การเจรจาทำสัญญาต้องเสียเวลามากขึ้น

ความเห็นต่าง ๆ ที่ปรากฏทางหน้าหนังสือพิมพ์นั้นเป็นไปในทำนองว่า อังกฤษใช้สิทธิสภาพ
นอกอาณาเขตของคนในบังคับของตนเป็นเครื่องต่อรองในการทำสัญญา เพื่อแลกเปลี่ยนกับดินแดน
มลายู^๓ แต่คนอังกฤษโดยส่วนใหญ่ในประเทศไทย มิได้แสดงปฏิกิริยาคัดค้านการที่จะต้องอยู่ภายใต้
อำนาจของศาลไทย^๔

ผลได้ผลเสียของอังกฤษในการทำสัญญากับไทย

๑. ถึงแม้ว่าอังกฤษจะยอมยกเลิกปฏิกิริยาฉบับ แต่ไทยก็ยินยอมทำความตกลงทางการ เมือง
โดยเปิดเผยกับอังกฤษ ซึ่งข้อตกลงนี้เป็นการ เตือนมิให้มหาอำนาจอื่นเข้ามาแทรกแซงในเขตอิทธิพล
ของอังกฤษในบริเวณคาบสมุทรมลายู และเป็นที่แน่นอนว่าดินแดนที่ยังคงอยู่ในความครอบครองของ

^๑ F.O.371/735, Memorandum on Draft Treaty with Siam by Paget, August 31, 1908.

^๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวคสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ หน้า

๑.๔.๖ จดหมายหลวงสรรพกิจปริชาตุลกรมหลวงเทวะวงวโรประการ ลงวันที่ ๓๐ กรกฎาคม

ร.ศ.๑๒๓

^๓

The Times, March 31, 1908.

Saturday Review, May 30, 1908.

The Siam Observer, May 30, 1908.

^๔

F.O.371/735, Memorandum on Draft Treaty with Siam by Paget, August 31, 1908.

ไทย ไทยยอมไม่ยินยอมให้ต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลโดยเด็ดขาด ดังนั้นอังกฤษจึงสามารถแก้ปัญหาคความหวาดเกรงการแทรกแซงของมหาอำนาจอื่นของอังกฤษเองให้ผ่านพ้นไปได้

๒. อังกฤษได้รับดินแดนที่มีอาณาเขตกว้างขวาง และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุ

๓. การยินยอมผ่อนผันสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลแก่ไทยและการยกเลิกปฏิญญาฉบับ นับเป็นเครื่องตอรองที่ช่วยให้ไทยยินยอมทำข้อตกลงเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟสายใต้ โดยให้เชื่อมต่อกับทางรถไฟของสหพันธรัฐมลายู ซึ่งจะทำให้ฝ่ายสหพันธรัฐมลายูได้รับผลประโยชน์จากการขนส่งสินค้าและการใช้เส้นทางรถไฟที่จะเพิ่มขึ้น การขยายตัวทางการค้าไปสู่เมืองท่าของสหพันธรัฐมลายู รวมทั้งเพิ่มความสำคัญให้กับสิงคโปร์อีกด้วย นอกจากนี้แล้วยังช่วยให้อังกฤษยังคงรักษาสถาปัตยกรรมและอิทธิพลของตนในประเทศไทยไว้ได้

๔. การทำสัญญาครั้งนี้อังกฤษสูญเสียสิทธิในการอนุญาตสัมปทานในบริเวณแหลมมลายูของประเทศไทยที่เคยมีอยู่ตามปฏิญญาฉบับ และคนในบังคับอังกฤษเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย

สำหรับปฏิกิริยาที่เกิดจากฝ่ายมลายูนั้น ผู้ปกครองหัวเมืองมลายูที่ไทยยกให้กับอังกฤษต่างรับทราบข่าวความตกลงระหว่างไทยและอังกฤษด้วยความไม่พึงพอใจและตกใจเป็นอย่างมากเพราะต่างก็ไม่เต็มใจที่จะเข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ เจ้าพระยาไทรบุรีเห็นว่าไทยควรปรึกษาหารือกับตนก่อนที่จะโอนดินแดนให้อังกฤษ เมื่อนายวิลเลียมสันที่ปรึกษาทางการเงินของอังกฤษเดินทางไปถึงไทรบุรี เพื่อรับหน้าที่แทนนายฮาร์ตที่ปรึกษาการเงินของไทยประจำไทรบุรี เขาได้พบว่าเจ้าพระยาไทรบุรีและข้าราชการของไทรบุรีแสดงปฏิกิริยาคัดค้านการโอนดินแดนของตนอย่างรุนแรง เจ้าพระยาไทรบุรีประกาศว่าไม่ต้องการเป็นอย่างสุดตั้นประหนึ่งเนื่องจากกลัวว่าต้องอยู่ภายใต้การบริหารที่เข้มงวดและการควบคุมทางการเงิน จากการเปลี่ยนไปอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ พร้อมทั้งได้ยื่นคำอุทธรณ์มายังรัฐบาลไทยเกี่ยวกับเรื่องเขตแดนอีกด้วย

^๑ F.O. 371/735, Observations by Paget on a Memorandum presented by Mr. A. Adams on behalf of the State of Kedah.

^๒ F.O. 371/983, Annual Report of 1909 by Arther Peel.

^๓ Ibid.

^๔ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา เรื่องรับส่งเขตแดนเมืองมลายูกับอังกฤษ แฟ้ม ๑.๑๙ ตอน ๕ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทูลกรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรประการ ที่ ๙๘/๔๐๖๕ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๕

ส่วนพระยาภักดีนั้นก็คงไปบอกมายังกรุงเทพ ฯ ว่าตนไม่อยากไปอยู่ใต้อำนาจปกครองของ
 อังกฤษ ฝ่ายพระยาปะลิสเมื่อได้รับสารตราที่ไทยให้หลวงแก้วพลภักดีเชิญไปบอกวงหน้าว่าจะส่ง
 เมืองให้แก่อังกฤษ พระยาปะลิสก็แสดงอาการโกรธแค้นไทย^๒ ทางด้านพระยาตรังกานูเมื่อทราบ
 ข่าวการทำสัญญากระหว่างไทยกับอังกฤษโดยมีข้อตกลงยกตรังกานูให้แก่อังกฤษ ก็ประณามรัฐบาลไทย
 ว่าเป็นขโมยที่ยกของที่ไม่ใช่ของตนเองให้กับคนอื่น และแสดงความเห็นอย่างขมขื่นว่ารัฐบาลอังกฤษ
 ทำสัญญาโดยไม่ปรึกษาตนก่อน^๓ แต่ในขณะที่เดียวกันพระยาตรังกานูก็รีบส่งตนไม่เงินตนไม่ทองมายัง
 กรุงเทพ ฯ ด้วย^๔ และเดินทางไปถึงศรีโปรเพื่อพบกับผู้สำเร็จราชการประจำสิงคโปร์ ซึ่งเขาได้รับ
 คำชี้แจงว่าไทยโอนสิทธิเท่าที่ตนมีอยู่เดิมเท่านั้นให้แก่อังกฤษ อังกฤษไม่ต้องการเข้าแทรกแซงการ
 ปกครองภายในของตรังกานู^๕ กล่าวโดยสรุปหลักฐานปรากฏแต่เพียงว่าผู้ปกครองหัวเมืองมลายูที่
 ไทยยกให้แก่อังกฤษต่างแสดงความตกใจและไม่พอใจ เนื่องจากเกรงว่าตนเองจะสูญเสียอำนาจ
 ในการปกครองภายในเมืองของตนเองและผลประโยชน์ที่เคยได้รับถ้าอยู่ใต้อำนาจปกครองของอังกฤษ
 แต่ปฏิกิริยาของประชาชนชาวมลายูไม่ปรากฏหลักฐานว่าคัดค้าน หรือสนับสนุนการโอนดินแดนครั้งนี้

๑ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวดยสนธิสัญญา เรื่องสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ แฟ้ม

๑.๑๖ ตอน ๒ จำเนาไปบอกพระยาภักดี

๒ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวดยสนธิสัญญา เรื่องรับส่งเขตแดนเมืองมลายูกับ
 อังกฤษ แฟ้ม ๑.๑๗ ตอน ๕ จกหมายกรมหลวงดำรงราชานุภาพทุกกรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ
 ที่ ๗๓/๒๐๖๔ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ร.ศ.๑๒๔

๓ F.O.371/736, Beckett to Grey, No.36, Confidential, April 19, 1909.

๔ F.O.371/983, Annual Report of 1909 by Arther Peel

๕ F.O.371/736, Anderson to Crewe, Confidential, May 27, 1909.

บทสรุป

ในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้ใช้เอกสารส่วนใหญ่ของกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศและสถาบันไทยคดีศึกษา เป็นที่น่าเสียดายที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติไม่เปิดบริการเอกสารเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ดังนั้นการสรุปและตีความจึงอาจจะมีแง่มุมที่ขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามเอกสารเท่าที่ผู้เขียนค้นคว้ามาได้ก็สามารถตอบสนองมติฐานที่ตั้งเอาไว้ได้

สมมติฐานประการแรกของผู้เขียน คือ "ด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์ และทางเศรษฐกิจ อังกฤษจำเป็นต้องขยายอิทธิพลเข้ามาในหัวเมืองมลายูของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕" จากหลักฐานต่าง ๆ ปรากฏว่าการที่อังกฤษมีผลประโยชน์อย่างมากอยู่ในประเทศไทย และในบริเวณแหลมมลายู ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในเส้นทางไปตะวันออกไกล ทำให้อังกฤษไม่ต้องการให้มหาอำนาจอื่น เข้ามามีบทบาทอยู่ในดินแดนแถบนี้ อังกฤษมีความหวาดระแวงและกังวลใจในเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้อังกฤษจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายของตน จากการไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของมลายูมาเป็นนโยบายในทางตรงกันข้ามในตอนต้นสมัยรัชกาลที่ ๕ อังกฤษนำระบบเรสิดเอนต์เข้าไปใช้ในมลายูตอนใต้ ยกเว้นรัฐยะโฮร์และพยายามขยายอิทธิพลเข้ามาในมลายูตอนเหนือ ซึ่งเป็นประเทศราชของไทย อังกฤษประสบความสำเร็จในการกีดกันการแทรกแซงของมหาอำนาจอื่น โดยใช้วิธีการตกลงทำสัญญากับฝรั่งเศสเพื่อประกันความเป็นกลางของไทยก่อน จากนั้นก็ตกลงทำสัญญาลับกับไทย ซึ่งสัญญานี้ให้อำนาจอังกฤษในการควบคุมการให้สัมปทานของไทยแก่คนต่างชาตินในบริเวณแหลมมลายูตั้งแต่ตำบลบางกะปะลงไปถึง เมื่อกาลล่วงเลยไปอังกฤษเห็นว่าสัญญาลับไม่สามารถป้องกันการแทรกแซงของมหาอำนาจอื่นได้เต็มที่ อังกฤษก็เร่งรัดทำความตกลงกับไทยเกี่ยวกับกลิ่นกันและตรังกานู ให้ไทยทำสัญญากับกลิ่นกันและตรังกานูโดยจัดให้มีที่ปรึกษาชาวอังกฤษประจำรัฐทั้งสองขึ้น ปรากฏว่ามีแต่กลิ่นกันเท่านั้นที่ยินยอมทำสัญญากับไทย และเมื่อไทยคิดจะสร้างทางรถไฟสายใต้ อังกฤษก็เข้าแทรกแซงเสนอให้ใช้เงินทุนและวิศวกรของอังกฤษ การปฏิบัติการทั้งหมดของอังกฤษเป็นเหตุมาจากความต้องการที่จะรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอิทธิพลของตน ในบริเวณแหลมมลายูไม่ให้ถูกกระทบกระเทือนเพราะจะมีผลต่อเนื่องไปถึงความมั่นคงของอาณานิคมของอังกฤษที่อินเดีย จึงเป็นผลให้อังกฤษต้องขยายอิทธิพลเข้ามาในหัวเมืองมลายูของไทยด้วย ดังนั้นข้อสมมติฐานที่ว่าอังกฤษจำเป็นต้องขยายอิทธิพลเข้ามาในหัวเมืองมลายูของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากเหตุผลทางยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจ จึงเป็นข้อสมมติฐานที่ถูกต้อง

✓ จุดประสงค์สำคัญของไทยในการเจรจากับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู คือ การแก้ไข ปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาล และยกเลิกปฏิญญาลับ พ.ศ. ๒๔๔๐" และ "รัฐบาล ไทยตระหนักดีว่าอังกฤษต้องการการครอบครองหัวเมืองมลายูของไทยและไทยเองก็ไม่สามารถปกครอง หัวเมืองมลายูอย่างมีประสิทธิภาพ ไทยจึงใช้หัวเมืองมลายูเป็นเครื่องต่อรองในการเจรจาท่าง การทูตกับอังกฤษ เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ตามที่ตนต้องการ" เป็นสมมติฐานประการที่สอง และ ประการที่สามในการศึกษาครั้งนี้ ปรากฏหลักฐานเป็นที่แน่ชัดว่า ปฏิญญาลับก่อให้เกิดผล เสียหายแก่ฝ่ายไทยหลายประการ ไทยมีความต้องการอย่างมากที่จะปลดปล่อยภาระตามข้อตกลง ในสัญญาฉบับที่ตนเองไม่ได้รับผลประโยชน์อันใดให้หมดสิ้นไป สโมสรเบลที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของ ไทย จึงเสนอแนะให้ไทยยอมยกหัวเมืองมลายูอันได้แก่ไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู ซึ่งกำลังอยู่ใน สภาพการณ์ที่ไม่น่าพึงพอใจ เนื่องจากไทยไม่สามารถเข้าควบคุมกิจการภายในได้ แต่กลับต้องรับ ภาระทางด้านการต่างประเทศของรัฐเหล่านี้ให้แก่อังกฤษเสีย เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่อังกฤษจะ ยอมยกเลิกปฏิญญาลับ รัฐบาลไทยเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของสโมสรเบล ดังนั้นจุดประสงค์ใหญ่ของ การเจรจาของไทย คือ ยกเลิกปฏิญญาลับให้ได้โดยให้หัวเมืองมลายูเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน ส่วน ความต้องการอย่างอื่น เช่น การแก้ไขเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้นเป็นเพียงปัจจัยรองลงไป เนื่องจากไทยได้รับการผ่อนปรนจากอังกฤษในเรื่องนี้มาเป็นอย่างดีอยู่แล้ว) จากสัญญา พ.ศ. ๒๔๑๓ และ พ.ศ. ๒๔๒๒ รวมทั้งสัญญาว่าด้วยการควบคุมผู้คนในบังคับอังกฤษในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๔๒ ด้วย ข้อสมมติฐานที่ว่าไทยยอมเสียดินแดนเพื่อแลกกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลจึง เป็น ข้อสมมติฐานที่ไม่ถูกต้อง ที่ถูกต้องไทยยอมเสียดินแดนเพื่อแลกกับการยกเลิกปฏิญญาลับ

ไทยได้เสียหัวเมืองมลายู คือ กลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และปะลิสให้อังกฤษไปควบคุมความ เชื่อว่าตนจะปกครองดินแดนทางภาคใต้ที่เหลืออยู่ให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น แต่ความคาดหวังอันนี้ยังไม่ สามารถบรรลุเป้าหมายได้ในระดับที่น่าพึงพอใจ ปรากฏว่ายังมีปัญหาในการปกครองดินแดนทาง ภาคใต้อยู่เสมอมา อะไรคือสาเหตุแห่งความยุ่งยาก ? ทำอย่างไรจึงจะสามารถแก้ไขปัญหานี้ ให้คลี่คลายไปได้ เพื่อมิให้ต้องมีการสูญเสียดินแดนเหล่านั้นในอนาคต ? ดินแดนทางภาคใต้เป็นดินแดน ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรและเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของเอเชียอาคเนย์ ดังนั้นปัญหาเหล่านี้จึง สมควรจะได้รับการศึกษาค้นคว้าและทำการแก้ไขกันอย่างจริงจังเสียตั้งแต่บัดนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิด

ความวุ่นวายจากภายในและการแทรกแซงจากภายนอก
ให้เกิดขึ้น.

อันจะนำไปสู่การสูญเสียที่เราไม่ต้องการ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ก. เอกสารภาษาไทย

๑. เอกสารชั้นต้น

๑.๑ เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

กองจดหมายเหตุนานาชาติ

เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๔ เลขที่ ๖ สำเนาพระราชหัตถเลขาตอบ
หนังสือหม่อมเจ้าจรัญศักดิ์กฤษณากร ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗

เอกสารรัชกาลที่ ๕ บร.๕.๕/๒๔ บันทึกความเห็นเรื่องสร้างทาง
รถไฟไปหัวเมืองแหลมมลายู

เอกสารรัชกาลที่ ๕ บร.๕.๕/๒๕ ความเห็นเพิ่มเติมของมิตเตอร์
ทิตตินส์ ในเรื่องจะสร้างรถไฟสายใต้

เอกสารรัชกาลที่ ๕ บร.๕.๕/๒๕ รายงานเสนาบดีสงครามประจำวันที่
๒๕ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

เอกสารรัชกาลที่ ๕ บร.๕.๕/๒๔ จดหมายพระยาสุรเมธีวินิจ กราบ
บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ ๕๖/๒๔๔๕
ลงวันที่ ๑๗ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

เอกสารรัชกาลที่ ๔ อ.๓ เลขที่ ๖ พระราชกฤษฎีกาที่ ๕ ทรง
ในที่ประชุมเสนาบดีเรื่องทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษ
ร.ศ. ๑๒๔

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

หมวดสนธิสัญญา หนังสือสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓
แฟ้ม ๑.๑๓.๑ เมมโมรันดัมของมิตเตอร์ทิตตินส์ ว่าการแทนเอเยน

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

กงสุลเบเนรอลอังกฤษ ขึ้นต่อท่านเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี
ที่พระคลังเสนาบิว่าการต่างประเทศ ลงวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๔๒๒

หมวกสนธิสัญญา หมูสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓
แฟ้ม ๑.๑๓.๑ สำเนาจดหมายของเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี
ถึงมิตเตอร์มันน์ ลงวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๒

หมวกสนธิสัญญา หมูสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓
แฟ้ม ๑.๑๓.๑ สำเนาจดหมายของเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์
สมุทรภักดีถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ลงวันที่ ๒๓
สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๒

หมวกสนธิสัญญา หมูสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓
แฟ้ม ๑.๑๓.๑ สำเนาจดหมายเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึง
มิตเตอร์มันน์ ลงวันที่ ๒๓ มกราคม ค.ศ. ๑๘๘๔

หมวกสนธิสัญญา หมูสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓
แฟ้ม ๑.๑๓.๑ สำเนาจดหมาย พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่น
นเรศวรฤทธิ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ลงวันที่ ๑๕
กันยายน ค.ศ. ๑๘๘๔

หมวกสนธิสัญญา หมูสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓
แฟ้ม ๑.๑๓.๑ สำเนาจดหมายกรมหมื่นเทววงษ์โรประการ เสนา
บดีว่าการต่างประเทศ ทูลมายังกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ลงวันที่ ๑๐
กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๘๕

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

หมวดสนธิสัญญา ญูสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๒๒ และ ๒๔๔๓
 แผ่น ๑.๑๓.๒ สำเนาจดหมายพระยาภาสกรวงษ์ ผู้ว่าการแทน
 เสนาบดีต่างประเทศ ถึงพระยามนตรีสุริยวงษ์ ราชทูตสยาม ณ กรุง
 ลอนดอน ลงวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๐

หมวดสนธิสัญญา ญูเขตแดนเมืองแปะกับเมืองรามันท์ พ.ศ.
 ๒๔๒๕ - ๒๔๔๐ แผ่น ๑.๒๕.๑ จดหมายถ้อยคำในเรื่องเขตแดน
 แปะ - รามันท์ ที่มีสเทศาเทวราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๕
 เป็นการไปรเวท วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒)

หมวดสนธิสัญญา ญูสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๔๔๓
 แผ่น ๑.๑๔ จดหมายนายเกรฟวิคถึงกรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ
 ลงวันที่ ๒ มกราคม ค.ศ. ๑๘๘๕

หมวดการเมือง ญูกฎแขกเมืองปาหัง พ.ศ. ๒๔๓๗ พระบรม
 ราโชวาทในการที่พระยาทิพย์โกษา ไปราชการ เมืองกัณกันตรังกานู
 ร.ศ. ๑๐๓

หมวดการเมือง ญูกฎแขกเมืองปาหัง พ.ศ. ๒๔๓๗ จดหมายพระยา
 พลเทพกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ
 ลงวันที่ ๑๔ สิงหาคม ร.ศ. ๑๐๓

หมวดการเมือง ญูกฎแขกเมืองปาหัง พ.ศ. ๒๔๓๗ ลายพระหัตถ์
 พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ ถึงกงสุลสิงคโปร์
 ลงวันที่ ๔ กันยายน ร.ศ. ๑๐๓

หมวดการเมือง ญูกฎแขกเมืองปาหัง จดหมายอุปทูตอังกฤษกราบทูล
 กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ ลงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๐๔

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

หมวกการ เมือง หมวกบฏแขกเมืองปากัง ลายพระหัตถ์พระเจ้าอนงยา
เชอ กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ ถึงอุปทูตอังกฤษ ลงวันที่ ๒๔
พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๔

หมวกการ เมือง หมวกบฏแขกเมืองปากัง โทรเลขอุปทูตอังกฤษถึง
เซอร์ชาลส์ มิตเชล ผู้สำเร็จราชการประจำสิงคโปร์ ลงวันที่ ๒๔
พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๔

หมวกการ เมือง หมวกบฏแขกเมืองปากัง พ.ศ. ๒๔๓๗ - ๒๔๔๔ แฟ้ม
๑๐.๓.๒ โทรเลขลอร์ดคิมเบอร์ลี รัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษถึง
มิสเตอร์ เบ ยี สก็อต อุปทูตอังกฤษ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๓

หมวกการ เมือง หมวกบฏแขกเมืองปากัง พ.ศ. ๒๔๓๗ - ๒๔๔๔ แฟ้ม
๑๐.๓.๒ หนังสือพระยาราชวรานุกุลถึงพระยาพิพัฒน์โกษา ลงวันที่ ๕
กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๖

หมวกสนธิสัญญา หมู่อำนาจการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑ มวน ๒ จดหมายนายदार เซอร์กราบทูลกรมหลวง เทวะวงษ์
วโรประการ ลงวันที่ ๓๐ เมษายน ค.ศ. ๑๙๐๑

หมวกสนธิสัญญา หมู่อำนาจการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑ มวน ๒ ขอตกลงระหว่างกัมกับพระยาภักดี

หมวกสนธิสัญญา หมู่อำนาจการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๒ มวน ๑ หนังสือพระยาศรีสุนทรเทพกราบทูลกรมหลวง เทวะวงษ์
วโรประการ ฉบับที่ ๑๐๗/๒๔๔๗ ลงวันที่ ๑๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๐

หมวกสนธิสัญญา หมู่อำนาจการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

ตอน ๔ ม้วน ๒ จดหมายลอร์ดแลนสทาวน์ถึงหลวงรัตนานุกิจ อธิบดี
ไทย ณ กรุงลอนดอน ลงวันที่ ๑๔ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๓ ม้วน ๔ ใบบอกพระยาถนันทน์ ลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม ร.ศ.
๑๒๐

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๓ ม้วน ๓ บันทึกจากที่ไคสนทนากันระหว่าง กรมหลวง
เทเวศร์ไชยโรประการกับ ม. เรบินซ์ เทาเวอร์ อัครราชทูตอังกฤษ
ณ ศาลว่าการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๐

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๓ ม้วน ๔ และม้วน ๕ สำเนาใบบอกพระยาถนันทน์และพระยา
กรังการณ

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๕ ม้วน ๒ โทรเลขกรมหลวงเทเวศร์ไชยโรประการถึงพระยา
ประสิทธิศักดิ์การ ลงวันที่ ๓๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๕ ม้วน ๑ Draft Agreement

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๕ ม้วน ๓ บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาประสิทธิศักดิ์การ
และลอร์ดแลนสทาวน์ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

ตอน ๔ มวน ๕ Counter Draft Agreement

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

ตอน ๔ มวน ๖ Amended Draft Agreement

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

ตอน ๕ มวน ๑ Memorandum, 7 May 1902

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

ตอน ๕ มวน ๒ Dewavongse to Tower, 14 May 1902, Confidential.

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

ตอน ๕ มวน ๓ บันทึกการที่นายเทาเวอร์เข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

ตอน ๖ มวน ๓ Note Verbal ๑๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

ตอน ๖ มวน ๓ Memorandum, 18 June 1902.

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

ตอน ๗ มวน ๓ Interview between Phya Prasiddhi and Lord Lansdowne, 30 June 1902.

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม

ตอน ๘ มวน ๒ โทรเลขพระยาศรีสุนเทพ กราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

หมวดสนธิสัญญา ญูราชูการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๖๐ มวน ๑ โทรเลขพระยาสุริยานุวัตร กราบทูลกรมหลวง
เทเวธวาชโรประการ วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชูการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๕ มวน ๓ จกหมายลอร์ดเคนสคาวนถึงหลวงรัตนัญัติ ลง
วันที่ ๑๓ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๐๒ กับ

หมวดสนธิสัญญา ญูราชูการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๔ มวน ๑ Counter amended Draft Agreement with
State of Kelantan and Trengganu

หมวดสนธิสัญญา ญูราชูการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๕ มวน ๓ Draft Note

หมวดสนธิสัญญา ญูราชูการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๔ มวน ๕ ร่างตอบบันทึกทูตอังกฤษที่มีมาวันที่ ๑๕ สิงหาคม
ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชูการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๔ มวน ๕ สำเนาถวายพระหัตถ์กรมหลวงเทเวธวาชโรประการ
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๔
สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๑

หมวดสนธิสัญญา ญูราชูการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๗ มวน ๗ บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาศรีสทเทพกับเซอร์
ฟรานซิส เบอริ์ ๔ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๒

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๓ มวน ๓ บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาศรีสหเทพและเซอร์
ฟรานซิส เบอร์ตี ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๓ มวน ๓ บันทึกการสนทนาระหว่างพระยาศรีสหเทพและเซอร์
ฟรานซิส เบอร์ตี ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๑ มวน ๓ บันทึกการสนทนาระหว่างเซอร์โทมัส แชนเคอร์สกี
และพระยาศรีสหเทพ ๑๓ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๒ มวน ๑ จดหมายพระยาศรีสหเทพ กราบทูลกรมหลวง
เทเวศวงษ์โรประการ ที่ ๕ ลงวันที่ ๑๐ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๑

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๐ มวน ๓ โทรเลขพระยาศรีสหเทพกราบทูลกรมหลวงดำรง
ราชานุภาพ ๑๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๐๒ ฉบับที่ ๓๕

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๑ มวน ๔ โทรเลขพระยาสุโขมัยวินิตกราบทูลกรมหลวงดำรง
ราชานุภาพ ๑๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๑

หมวดสนธิสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๒ มวน ๓ บันทึกการเจรจาระหว่างกรมหลวงเทเวศวงษ์โรประการ
กับมิสเตอร์อัลเฟรด แบดดิค อุปทูตอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

ร.ศ. ๑๒๑

หมวกสนธิสัญญา ญูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๒ มวน ๓ พระราชพิทธเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวง
เทเวธวงษ์โรประการ ที่ ๑๔๓/๑๒๔๔ ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน
ร.ศ. ๑๒๑

หมวกสนธิสัญญา ญูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๒ มวน ๔ บันทึกวาจาระหว่างกรมหลวงเทเวธวงษ์โรประการ
กับนายรัศพ์ แผลยิต เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๑

หมวกสนธิสัญญา ญูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๓ มวน ๔ สำเนาโทรเลขพระยาสุมนัณวินิตกราบทูลกรมหลวง
คำรงราชานุภาพ ฉบับที่ ๒ ลงวันที่ ๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๑

หมวกสนธิสัญญา ญูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๔ มวน ๑ สำเนาสัญญาระหว่างไทยและกัณตัน

หมวกสนธิสัญญา ญูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๒ มวน ๓ สำเนาใบบอกพระยาตรังการานุกราบทูลกรมหลวง
คำรงราชานุภาพ

หมวกสนธิสัญญา ญูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๒ มวน ๔ สำเนาทราลัปีที่ ๑๐๔/๑๒๑๗ กรมหลวงคำรงราช
านุภาพ ถึงพระยาสุมนัณวินิต ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๑

หมวกสนธิสัญญา ญูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๒ มวน ๔ พระราชพิทธเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวง

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

พระราชโองการ ที่ ๒๔๖/๒๐๑๐ ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ.

๑๒๑

หมวกสนธิสัญญา หมูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๒๐ มวน ๑ บันทึกความเข้าใจในเรื่องสัญญาของพระยาตรังกาญจน์

หมวกสนธิสัญญา หมูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
แผ่น ๑๕ ปีก ๗ รายงานขุนนิกรการประกิจ ผู้ช่วยข้าหลวงเมือง
กลันตัน กราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ ๗ ตุลาคม
ร.ศ. ๑๒๑

หมวกสนธิสัญญา หมูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๑ มวน ๕ จดหมายกรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการถึงนาย
อาร์เชอร์ ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๐๒

หมวกสนธิสัญญา หมูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๔ มวน ๑ จดหมายนายแพทย์กรามทูลกรมหลวงเทวะวงษ์
วโรประการ ลงวันที่ ๑๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๒ ฉบับ

หมวกสนธิสัญญา หมูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๔ มวน ๔ ฉายพระพิทักษ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพทูลกรมหลวง
เทวะวงษ์วโรประการ ที่ ๓๐๕/๑๐๐๒๙ ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ร.ศ.
๑๒๑

หมวกสนธิสัญญา หมูราชการ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๕ มวน ๕ จดหมายกรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการถึงนาย
แพทย์ ลงวันที่ ๓ มกราคม ค.ศ. ๑๙๐๓ ฉบับ

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

หมวดคดีสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๖ มวน ๑ จดหมายนายแพทย์กรามทูลกรมหลวง เทววงษ
วโรประการ ลงวันที่ ๑๐ มกราคม ค.ศ. ๑๙๐๓ ฉบับ

หมวดคดีสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๖ มวน ๔ บันทึกข้อความการสนทนาระหว่างนายแพทย์กับ
พระยาพิพัฒน์โกษา ๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๑

หมวดคดีสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๖ มวน ๔ พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวง
เทววงษวโรประการ ที่ ๒๔๓/๒๐๑๑ ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ.
๑๒๑

หมวดคดีสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
แผ่น ๑๕ ปีก ๒ สำเนาโทรเลขพระยาภิรมย์เทพถึงพระยาสุชุม-
ณวินิต ที่ ๑๕ ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๑

หมวดคดีสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๑๘ มวน ๕ จดหมายพระยาพิพัฒน์โกษากราบทูลกรมหลวงดำรง
ราชานุภาพ ที่ ๘๑๙/๑๔๓๒๓ ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๑

หมวดคดีสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
ตอน ๒๒ มวน ๓ สำเนาสารตราที่ ๒/๔๔๐๖ สารตราเจ้าพระยา
จักรี ๑ ถึงนายเกรแฮม

หมวดคดีสัญญา ญูราชการเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูของรัฐบาลสยาม
จดหมายพระยาวิสุทธโกษา กราบทูลกรมหลวง เทววงษวโรประการ
ที่ ๑๕๐ ลงวันที่ ๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๑

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘ ปีก ๑
บันทึกนายสไตรเบล ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๓

หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘ ปีก ๑
หนังสือกรมหลวงเทเวศราชวรวิหาร ถึงพระยาราชานุประพันธ์ ที่
๑๑๓/๕๒๓๕ ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๒๔

หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘ ปีก ๑
บันทึกของนายสไตรเบล เกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย
สยาม ลงวันที่ ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๕

หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘ ปีก ๑
จดหมายลอร์ดแคนสตันถึงนายแปชบิต ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม
ค.ศ. ๑๙๐๕

หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘ ปีก ๑
จดหมายแปชบิตถึงสไตรเบล ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๐๕

หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘ ปีก ๑
จดหมายสไตรเบล กราบทูลกรมหลวงเทเวศราชวรวิหาร ลงวันที่
๒๔ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๕

หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘ ปีก ๑
พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง
กรมหลวงเทเวศราชวรวิหาร ที่ ๔๐/๔๕๑ ลงวันที่ ๒๕ กันยายน
ร.ศ. ๑๒๔

หมวดสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘ ปีก ๒

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ถึงกรมหลวงเทเวศร์วชิรปราการ
ลงวันที่ ๒๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๓

หมวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - อังกฤษ แผ่น ๑.๘.๒
จดหมายหลวงสรรเพชญ์บริหารการทูตกรมหลวงเทเวศร์วชิรปราการ
ลงวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๓

หมวกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาเขตแดนกับอังกฤษ แผ่น ๑.๑๖ ค.ณ. ๒
สำเนาไปบอกพระยาอภัยภูธร

หมวกสนธิสัญญา เรื่องรับส่ง เขตแดนเมืองมอญกับอังกฤษ แผ่น ๑.๑๓
ตอน ๕ ฉายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ทูลกรมหลวง
เทเวศร์วชิรปราการ ที่ ๓๓/๔๐๖๔ ลงวันที่ ๔๔ กรกฎาคม ร.ศ.
๑๒๔

หมวกสนธิสัญญา เรื่องรับส่ง เขตแดนเมืองมอญกับอังกฤษ แผ่น ๑.๑๓
ตอน ๕ ฉายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ทูลกรมหลวง
เทเวศร์วชิรปราการ ที่ ๓๔/๔๐๖๕ ลงวันที่ ๔๔ กรกฎาคม ร.ศ.
๑๒๔

๑.๒ เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

ครอว์ฟอร์ด, จอห์น เอกสารของครอว์ฟอร์ด ไพโรจน์ เกษมณีกิจ แปล
กรมศิลปากรพิมพ์ โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๑๕

เบอร์นี, เฮนรี เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เจม ๑ สวัสดิ์ สุวรรณสิทธิ์
แปล กรมศิลปากรพิมพ์ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๕

เบอรัน, เฮนรี เอกสารของเฮนรี เบอรัน เล่ม ๒ สารวัตร สุวรรณสิทธิ์
แปล กรมศิลปากรพิมพ์ โรงพิมพ์การศาสนา ๒๔๑๖

สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่าง
ประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม ๑
พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๑๒ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๑๑

สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่าง
ประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม ๒
พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๖๒ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๑๒

๒. เอกสารชั้นรอง

๒.๑ พงศาวดาร

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดารฉบับพระบาทสมเด็จพระ
เลขา เล่ม ๒ ตอน ๒ โรงพิมพ์อักษรนิติ ๒๔๔๕

คำรกราชาภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๒ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๕

ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
รัชกาลที่ ๑ - ๒ ป.พิศนาคการพิมพ์ ๒๕๐๖

ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
รัชกาลที่ ๓ - ๔ ป.พิศนาคการพิมพ์ ๒๕๐๖

ศึกษารัตนโกสินทร์ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๖

ศึกษารัตนโกสินทร์ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓๔ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๒

๒.๒ หนังสือ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาค
ที่ ๔ สำนักนายกรัฐมนตรี ๒๕๑๒

จักรปณิธีศรีวิสุทธิ, หดวง "เอกราชในการศาล" ที่ระลึกในการเสด็จ
พระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่ง และศาล
ฎีกา ๒๕๐๖ หน้า ๕๔ - ๑๒๖

แซบ, ฟรานซิส บี "การต่อสู้เพื่อเอกราชทางการศาลของไทย" ถาวร
โพธิ์ทอง แปล ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธี
เปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา ๒๕๐๖ หน้า ๕๔ - ๑๒๔

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหา ไทยรบพม่า คลังวิทยา ๒๔๐๔
 คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหา "อธิบายเรื่องราวอันเป็นมูลเหตุแห่ง
 จกหมายหลวงอุดมสมบัติ" จกหมายหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงาน
 พระราชทานเพลิงศพคุณหญิงบุญเกิด เบญจกัญจน์ ๒๕๑๔

แถมสุข นูมนนท "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐
 - ๑๙๐๙" วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า
 ๑ - ๑๔

แถมสุข นูมนนท "ที่ปรึกษาชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๔๖ - ๒๔๔๓"
วารสารธรรมสาร ๔(๓) : กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ๒๔๔๘ หน้า
 ๒ - ๑๕

ทวีศักดิ์ อัครภูมิ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
แพร่พิทยา ๒๕๑๖

นันทา รณทิวังศ์ พระยาราชภักดี (ฟรานซิส ไลต์) กรมศิลปากรพิมพ์
 โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๑๗

เวธดา, วอลเตอร์ เอฟ แผนที่พระนั่งเกล้า ฯ นิธิ ทองโสภิต แปล
 สมาคมสังคมนักสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๔

ศึกษารัตน์พาณิชย์ กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๔

สายจิตต์ เหมินทร การเสวยรัฐไทรบุรี ถิ่นต้น ตรังกานู และ ปะลิสของ ไทย
ให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปริญาณานิพนธ์ อ.ม. ๒๕๐๗

๗. เอกสารภาษาอังกฤษ

๑. เอกสารชั้นต้น

๑.๑ เอกสารที่พิมพ์แล้ว

Burney, Henry, The Burney Papers, Vol.1-2, Vajirayanna National Library, Bangkok.

Crawford, John, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochinchina - China, Aketsuki Art Printing Co.Ltd., Tokyo, 1967.

๑.๒ ไมโครฟิล์ม

F.O.69/150, Jones to F.O., 27 August 1893.

F.O.69/153, Scott to F.O., 2 February 1894.

F.O.69/169, de Bunsen to F.O., 24 October 1896.

F.O.69/172, Clifford's memorandum on Kelantan and Trengganu enclosed in C.O. to F.O., 23 January 1896.

F.O.69/174, Declaration between Great Britain and France, 15 January 1896.

F.O.69/176, de Bunsen to F.O., 30 November 1896.

F.O.69/176, Telegram, Salisbury to Archer, 23 March 1897.

F.O.69/176, Telegram, Archer to Salisbury, 3 April 1897.

F.O.69/186, Archer to F.O., 7 January and 6 March 1897.

F.O.69/186, Archer to Salisbury, 15 March 1897.

F.O.69/186, Telegram, Archer to Salisbury, 27 March 1897.

F.O.69/186, C.O. to F.O., 12 March 1897.

F.O.69/186, Telegram, Salisbury to Archer, 5 April 1897.

F.O.69/207, Kynnersley to Archer, Confidential, 26 September 1901.

F.O.69/222, Duff to Chamberlain, 23 December 1901.

F.O.69/222, C.O. to F.O., Secret and Immediate, 28 December 1901.

F.O.69/222, Minute by Lord Lansdowne, 31 December 1901.

F.O.69/224, Duff's Report on the Visit to Siam.

F.O.69/224, Duff Syndicate to the Foreign Office, 8 January 1901.

F.O.69/224, Lansdowne to Chamberlain, 14 July 1901.

- F.O.69/226, Telegraphic, Lansdowne to Tower, 30 May 1902.
- F.O.69/227, Minute by F.A. Campbell, 18 March 1902, on Tower to Lansdowne, No.20, Secret, 8 February 1902.
- F.O.69/227, Tower to Lansdowne, 10 January 1902, No.6, Confidential.
- F.O.69/228, Tower to Lansdowne, 8 March 1902, No.43, Confidential.
- F.O.69/228, Tower to Lansdowne, 29 March 1902, No.63.
- F.O.69/229, Speech addressed by Mr. Tower to the King of Siam, Inclosure in Tower to Lansdowne, 31 May 1902, No.123, Secret.
- F.O.69/230, Memorandum of the Foreign Office.
- F.O.69/230, Archer to Lansdowne, 9 September 1902, No.160, Confidential.
- F.O.69/232, Lansdowne to Tower, 5 June 1902, No.59, Confidential.
- F.O.69/236, Memorandum respecting Siam by Louis Mallet, 9 January 1902.
- F.O.69/236, Swettenham to Lucas, Secret, 17 April 1902.
- F.O.69/237, Minute by Bertie, 26 May 1902.
- F.O.69/237, Swettenham to Chamberlain, Telegraphic, Most Confidential, 3 June 1902.
- F.O.69/237, Swettenham to Lucas, Secret, 15 May 1902.
- F.O.69/237, Chamberlain to Swettenham, Telegraphic, 6 June 1902.
- F.O.69/237, C.O. to F.O., 4 June 1902.
- F.O.69/238, Chamberlain to Swettenham, Telegram, Secret and Immediate, 2 September 1902.
- F.O.69/238, C.O. to F.O., 15 September 1902, Secret and Immediate
- F.O.69/247, Swettenham to Chamberlain, Secret, 20 October 1902.
- F.O.69/264, Paget to Langley, Private, 7 February 1905.
- F.O.69/265, Nicholas Ball's Memorandum, 30 October 1905.
- F.O.69/265, Paget to Langley, Private, September 19, 1905.
- F.O.69/226, Lansdowne to Archer, October 23, 1902.
- F.O.69/162, British Subjects in Siam, Extract from Mr. Black's Report.

- F.O.371/131, Memorandum by Mr. Strobel on the Interpretation of the Secret Agreement between Great Britain and Siam, signed at Bangkok April 6, 1897, September 4, 1905.
- F.O.371/131, Paget to Lansdowne, September 7, 1905, No. 67, Confidential.
- F.O.371/131, Scott to Strobel, 30 June 1905.
- F.O.371/332, Telegram, Paget to Grey, 7 June 1907.
- F.O.371/738, The Annual Report of the Year 1908.
- F.O.371/521, Memorandum of Conversation between the King of Siam and Mr. Strobel on November 23, 1907.
- F.O.371/333, General Report on Siam for the Year 1906 by Paget.
- F.O.371/331, Paget to Grey, 29 April 1907.
- F.O.371/736, Memorandum by Mr. Paget respecting Anglo-Siamese Treaty Negotiations, April 15, 1909.
- F.O.371/331, Memorandum respecting Mr. Strobel's proposal respecting the Cession to Great Britain of Kelantan Trengganu and Kedah, and in regard to jurisdiction over British subjects in Siam, May 28, 1907.
- F.O.371/331, Colonial Office to Foreign Office, September 6, 1907.
- F.O.371/331, Paget to Beckett, Telegram, September 6, 1907.
- F.O.371/331, Strobel to Paget, September 14, 1907, No. 1, Private and Confidential.
- F.O.371/331, Beckett to Paget, September 15, 1907.
- F.O.371/331, Minutes of the Foreign Office, October 22, 1907.
- F.O.371/521, Paget to Grey, No. 3, Secret, January 1, 1908.
- F.O.371/331, Anderson to Elgin, Telegram, August 31, 1907.

- F.O.371/331, Beckett to Paget, Confidential, September 13, 1907.
- F.O.371/331, Beckett to Paget, Confidential, September 14, 1907.
- F.O.371/521, Paget to Campbell, Private, 28 February 1908.
- F.O.371/737, Beckett to Langley, Private, 26 November 1907.
- F.O.371/521, Paget to Grey, No.7, Confidential, January 30, 1908.
- F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting conversation with Mr. Westengard, January 25, 1908.
- F.O.371/521, Memorandum by Mr. Paget respecting Interview with Mr. Westengard, January 28, 1908.
- F.O.371/521, Memorandum by Paget respecting the Abrogation of the Secret Convention of 1897 and substitution of an Undertaking of a Political Nature.
- F.O.371/521, Paget to Devawongse, Inclosure 3 in No.1 in Paget's letter to Sir Edward Grey, No.15, Confidential, February 27, 1908.
- F.O.371/521, Devawongse to Paget, Inclosure 4 in No.1 in Paget's letter to Sir Edward Grey, No.15, Confidential, February 27, 1908.
- F.O.371/522, Paget to Grey, May 5, 1908.
- F.O.371/736, Beckett to Grey, Telegram, No.19, May 4, 1909.
- F.O.371/736, Beckett to Grey, April 26, 1909.
- F.O.371/736, Beckett to Grey, Telegram, No.21, May 21, 1909.
- F.O.371/521, Telegram, Paget to Anderson, January 27, 1908.
- F.O.371/521, Telegram, Paget to Anderson, January 28, 1908.
- F.O.371/521, Paget to Grey, No.34, Confidential, April 2, 1908.
- F.O.371/521, Telegram, Paget to Grey, April 11, 1908.

- F.O.371/521, Paget to Grey, No.31, Confidential, March 24, 1908.
- F.O.371/521, Anderson to Paget, Telegram, January 29, 1908.
- F.O.371/735, Memorandum of an Interview between Mr. Paget and Prince Damrong, January 1, 1909.
- F.O.371/521, Paget to Anderson, January 30, 1908.
- F.O.371/521, Memorandum respecting Cession of Territory, Inclosure 14 in No.1 in Paget's letter to Sir Edward Grey, February 27, 1908.
- F.O.371/522, Telegram, No.12, Grey to Paget, June 22, 1908.
- F.O.371/983, Annual Report of 1909 by Arthur Peel.
- F.O.371/735, Paget to Grey, No.4, Confidential, January 15, 1909.
- F.O.371/739, Beckett to Grey, No.58, Confidential, July 7, 1909.
- F.O.371/736, Paget to Campbell, May 3, 1909.
- F.O.371/735, Memorandum on Draft Treaty with Siam by Paget, August 31, 1908.
- F.O.371/735, Observations by Paget on a Memorandum presented by Mr. A Adams on the behalf of the State of Kedah.
- F.O.371/736, Beckett to Grey, No.36, Confidential, April 19, 1909.
- F.O.371/736, Anderson to Crewe, Confidential, May 27, 1909.

๓. เอกสารรับรอง

Clodd, H.P., Malaya's First British Pioneer, Luzac & Company Ltd., London, 1958.

Jeshurun, Chandran, "Lord Lansdowne and the 'Anti-German Clique' at the Foreign Office : Their Role in the Making of the Anglo-Siamese Agreement of 1902", Journal of Southeast Asian Studies, vol.3, no.2, September 1972, p.239 - 246.

- Kennedy, J., A History of Malaya A.D.1400 - 1959, St. Martin's Press, London, 1962.
- Klein, Ira, "British Expansion in Malaya, 1897 - 1902", Journal of Southeast Asian History, vol.9, no.1, March 1968, p.53 - 68
- Mills, L.A., British Malaya 1824 - 67, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1966.
- Neon Snidvongs, The Development of Siam's Relations with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, Doctor thesis, vol.1
- Swettenham, Sir Frank, British Malaya : an account of the origins and progress of British influence in Malaya, George Allen and Unwin Ltd., London, 1955.
- Thamsook Numnonda, "Negotiations Regarding the Cession of Siamese Malay States 1907 - 1909", Journal of the Siam Society, July 1967, vol.55, part 2, p.227 - 235.
- Thamsook Numnonda, "The Anglo-Siamese Secret Convention of 1897", Journal of the Siam Society, January 1965, vol.53, part 1, p.45 - 60.
- Thio, Eunice, "Britain's Search for Security in North Malaya, 1886 - 1897", Journal of Southeast Asian History, vol.10, no.2, September 1969, p.279 - 303.
- Thio, Eunice, "The British Forward Movement 1880 - 1889", Papers on Malayan History edited by K.G.Tregonning, Singapore, 1962.
- Winstedt, Richard O., A History of Malaya, Luzac and Co., London, 1935.
- Winstedt, Richard O., Malaya and its History, 5th ed., Hutchinson's University Library, London, 1958.
- Wright, Arnold and Thomas H.Reid, The Malay Peninsula, a record of British progress in the Middle East, Fisher Unwin, London, 1912.
- Wright, Arnold editor, Twentieth Century Impression of Siam : its history, people, commerce, industries and resources, Lloyd's Publishing Co. London, 1908.

ភាគដេញ

ภาคผนวก ก.

สนธิสัญญาที่เบอร์นีทำกับรัฐบาลไทย เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๒๖ (พ.ศ. ๒๓๖๙)

ฉบับภาษาไทย

อาลา

ข้อ ๑๒ เมืองไทยไม่ไปขัดขวางทางค้าขาย ณ เมืองตรังกะบู เมืองกลันตัน ให้ลูกค้าพวก
อังกฤษได้ไปมาค้าขายโดยคลองสควางน่าเหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียนพรบกวนเมือง
ตรังกะบู เมืองกลันตันด้วยการสิ่งใด

ข้อ ๑๓ ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่าไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรแลไพรพลเมือง ๆ ไทร แล
คนเมืองเกาะหมากเมืองไทรจะได้ไปมาค้าขายอย่างเดิม แลโคกระบือแลเป็ดไก่แลปลาเข้าเปลือก
เข้าสารซึ่งเปนเสบียงอาหารไพรพลเมือง ๆ เกาะหมาก แลภายในเมืองเกาะหมากต้องการจะซื้อ
แต่เมืองไทรไทยไม่เรียกภาษี แลปากน้ำคลองใด ๆ ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วยทด ไทยเรียกเอา
จังกอบภาษีตามสมควร ไทยสัญญาว่าเจ้าพระยาบันครักออกไปแต่กรุง จะปล้นกรรมกรวัดคามบาว
คนของพระยาไทรคนเก่าให้กลับคืนไปตามชอบใจ อังกฤษสัญญาต่อไทยว่าไม่ต้องการเอาเมืองไทร
อังกฤษไม่พรบกวนเมืองไทร แลไม่ให้พระยาไทรคนเก่ากับบ่าวไพร่ของพระยาไทรคนเก่าไปรบกวนทำ
อันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมืองไทรแลเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทร แลอังกฤษสัญญาว่าจะจัดแจงให้
พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอุบ ไม่ให้พระยาไทรคนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองไทร เมือง
เปหระ เมืองสลาหงอ เมืองพม่า ถ้าอังกฤษไม่ให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญา ก็
ให้ไทยเรียกเอาภาษีเข้าเปลือกเข้าสารที่เมืองไทรเหมือนแต่ก่อน อังกฤษสัญญาว่าไทยว่าแซกว่าจีน
ซึ่งอยู่ ณ เมืองเกาะหมาก จะมาอยู่ ณ เมืองไทร อังกฤษไม่ห้าม

ข้อ ๑๔ ไทยกับอังกฤษสัญญาต่อกันว่า ให้พระยาเปหระครองเมืองเปหระตามใจพระยา
เปหระ ถ้าพระยาเปหระจะถวายดอกไม้ทองดอกไม้เงิน ณ กรุงตามแต่ก่อน ก็ตามใจพระยาเปหระ
อังกฤษไม่ห้ามปราม เจ้าพระยาบันครักจะใช้ไทยใช้แซกใช้จีนคนฝ่ายไทยลงไปเมืองเปหระโดยดี ๔๐ คน
๕๐ คน ถ้าพระยาเปหระจะใช้ศรัทธวันกรมการฝ่ายเมืองเปหระมาหาเจ้าพระยาบันครัก อังกฤษไม่ห้าม
ไทยอังกฤษไม่ยกกองทัพไปเบียดเบียนพรบกวน ณ เมืองเปหระ อังกฤษไม่ให้เมืองสลาหงอมารบกวน

เมืองเปหระ ไทยกี้ไม่ไปรบกวนเมืองสลาหงอ การซึ่งสัญญาเมืองไทรเมืองเปหระ ๒ ขอนี้ กอเปื่อ
เจ้าพระยานครกับออกไปแต่กรุง จึงจะได้จัดแจงตามสัญญา

ฯลฯ

๑

ฉบับภาษาอังกฤษ

๗๓๗

ARTICLE XII

Siam shall not go and obstruct or interrupt commerce in the States of Tringano and Calantan, English merchants and subjects shall have trade and intercourse in future with the same facility and freedom as they have heretofore had, and the English shall not go and molest, attack or disturb those States, upon any pretence whatever.

ARTICLE XIII

The Siamese engage to the English that the Siamese shall remain in Queda, and take proper care of that Country and of its people; the inhabitants of Prince of Wales' Island and of Queda shall have trade and intercourse as heretofore; the Siamese shall levy no duty upon stock and provisions, such as cattle, buffaloes, poultry, fish, paddy, and rice, which the inhabitants of Prince of Wales' Island, or ships there, may have occasion to purchase in Queda; and the Siamese shall not farm the mouths of rivers or any stream in Queda, but shall levy fair and proper import and export duties. The Siamese further engage, that when Chao Phya of Ligore returns from Bangkok, He shall release the slaves, personal servants, family and kindred belonging to the former Governor of Queda, and permit them to go and live wherever they please. The English engage to the Siamese, that the English do not desire to take possession of Queda, that they will not attack nor disturb it, nor permit the former Governor of Queda, or any of his followers, to attack, disturb, or injure in any manner, the Territory of Queda, or any other Territory subject to Siam. The English engage that they will make arrangements for the former Governor of Queda to go and live in some other Country, and not at Prince of Wales' Island or Prye, or in Perak, Selengore, or any Burmese Country. If the English do not let the former Governor of Queda go and live in some other Country, as here engaged, the Siamese may continue to levy an export duty upon paddy and rice in Queda. The English will not prevent any Siamese, Chinese, or other Asiatic, at Prince of Wales' Island, from going to reside in Queda, if they desire it.

ARTICLE XIV

The Siamese and English mutually engage, that the Rajah of Perak shall govern his Country according to his own will. Should he desire to send the Gold and Silver Flowers to Siam as heretofore, the English will not prevent his doing as he may desire. If Chao Phya of Ligore desire to sent down to Perak, with friendly intentions, 40 or 50 men, whether Siamese, Chinese, or other Asiatic subjects of Siam; or if the Rajah of Perak desires to send any of his Ministers or Officers to seek Chao Phya of Lygore, the English shall not forbid them. The Siamese or English shall

not send any force to go and molest, attack, or disturb Perak. The English will not allow the State of Salengore to attack or disturb Perak; and the Siamese shall not go and attack or disturb Salengore. The arrangements stipulated in these two last Articles respecting Perak and Queda, Chao Phya of Lygore shall execute as soon as he returns home from Bangkok.

๗๓

ภาคผนวก ข.

ปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ก.ศ. ๑๘๙๗)

Convention
between

Great Britain and Siam

Undertaking on the part of Siam not to Alienate certain Siamese Territories
or to Grant Special Facilities without the consent of Great Britain
Signed at Bangkok, April 6, 1897.

Her Britannic Majesty having communicated to His Majesty the King of Siam the two first Articles of the Declaration signed between the Governments of Great Britain and France on the 15th day of January, 1896, as giving evidence of England and France's joint solicitude for the security and stability of the Kingdom of Siam, His Majesty the King of Siam and Her Britannic Majesty, being desirous of making further provisions for securing the mutual interests of Siam and Great Britain, have agreed to conclude a Convention for this purpose, and have, therefore, named as their respective Plenipotentiaries, that is to say:

Her Majesty the Queen of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, Empress of India : William John Archer, Esquire, Her Majesty's Charge d'Affaires at Bangkok;

His Majesty the King of Siam: Kromaluang Devawongse Varoprakar, His Majesty's Minister for Foreign Affairs;

Who, after having communicated to each other their respective full powers, and found them to be in good and due form, have agreed upon and concluded the following Articles :-

ARTICLE I

His Majesty the King of Siam engages not to cede or alienate to any other Power any of His rights over any portion of the territories or islands lying to the south of Muong Bang Tapan.

ARTICLE II

Her Britannic Majesty engages on her part to support His Majesty the King of Siam in resisting any attempt by a third Power to acquire dominion or to establish its influence or protectorate in the territories or islands above mentioned.

ARTICLE III

Her Britannic Majesty having engaged by the preceding Article to support His Majesty the King of Siam in resisting any attempt by any third Power to acquire dominion or to establish influence or protectorate in any of the territories or islands above mentioned, His Majesty the

King of Siam engages not to grant, cede or let any special privilege or advantage, whether as regards land or trade, within the above specified limits, either to the Government or to the subjects of a third Power without the written consent of the British Government, and Her Britannic Majesty engages to support His Majesty the King of Siam in the execution of this Article.

In witness whereof the above-named Plenipotentiaries have signed and sealed the present Convention, in duplicate, at Bangkok, on the 6th day of April, in the year 1897 of the Christian era.

(L.S.) W.J. ARCHER.

(L.S.) DEVAWONGSE.

กรมสนธิสัญญา และกฎหมาย สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับ
ต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๑๒ - ๒๔๖๒ หน้า ๑๔๓ - ๑๔๔

ภาคผนวก ก.

ฉบับภาษาไทย

สัญญาเขตแดน

ระหว่าง

กรุงสยามกับอังกฤษในมลายูประเทศ

ลงชื่อที่กรุงเทพฯ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘

ด้วยรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามฝ่ายหนึ่ง กับรัฐบาลของสมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำสัญญาแทนสุดท่านประกับาห์นั้น พร้อมกันเห็นว่าเป็นที่พึงปรารถนาที่จะขอร้องรับข้อวิวาทกันด้วยเรื่อง เขตแดนในมลายูประเทศให้ตกลงเสียทั้งสิ้น แลกำหนดเขตแดนทั้งหลายลงไว้ในระหว่าง เมืองรามันอันเป็นหัวเมืองขึ้นฝ่ายสยาม เมืองไทรบุรี เมืองกลันตัน เมืองตรังกานูอันเป็นเมืองประเทศราชฝ่ายสยามฝ่ายหนึ่ง กับเมืองเปเรแล เมืองปาหังอันกล่าวมาข้างตนแล้วอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ผู้ลงชื่อในท้ายหนังสือนี้ คือ เสนาบดีว่าการต่างประเทศของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามกับราชทูตของสมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษ ผู้ซึ่งได้รับอำนาจอันสมควรให้ทำสัญญานี้แล้ว จึงได้ยินยอมทำสัญญาไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ เขตแดนในระหว่าง เมืองไทรบุรีกับเมืองเปเรแลนั้น คือ ตั้งแต่ที่ในลำน้ำเกรียนใกล้เขากุงคัลนั้นไปตามลำน้ำเกรียนจนตลอดถึงปลายน้ำจตเขาบินตัง ดังเช่นหมายไว้ในแผนที่ซึ่งติดกับสัญญานี้ ตั้งแต่อักษร เอ จน บี

ข้อ ๒ เขตแดนในระหว่าง เมืองรามันกับเมืองเปเรแลนั้น เป็นดังเช่นมีอยู่ในแผนที่ซึ่งติดกับสัญญานี้ หมายแต่อักษร บี จนถึง เอฟ ดังกล่าวต่อไปนี้ คือ ตอนหนึ่งตั้งแต่เขาบินตังตรงไปเขากินเกรงที่หมายอักษร บี ถึง ซี ตอน ๒ ตั้งแต่เขากินเกรงตรงไปยังที่แห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ริมลำน้ำรูปประมาณ ๔ ไมล์ ๓๖๐ เส้นจากปากน้ำรูปนั้น ที่หมาย ซี จนถึง ดี ตอน ๓ ตั้งแต่ที่ซึ่งหมายอักษร ดี ริมฝั่งน้ำรูปนั้นตรงไปถึงสันเขา ริมฝั่งแม่น้ำเปเร ใกล้กับเขารูประลา ที่หมาย อี ซึ่งเปสันเขาข้างเหนือบนน้ำตกกลันน้ำแข็งโคซังใต้ ตอน ๔ ตามสันเขาข้างเหนือที่บนน้ำตกกลันน้ำแข็งโคซังข้างใต้ไปจนถึงสันเขาใหญ่ที่แบ่งน้ำตกทะเลสองฟากที่หมาย อี ถึง เอฟ

ข้อ ๓ เขตแดนในระหว่างเมืองกลันตันฝ่ายหนึ่ง กับเมือง เประแล เมืองปาหังอีกฝ่ายหนึ่ง นั้น คือสันเขาใหญ่ที่แบ่งน้ำตกเมืองสองฝ่ายนั้น

ข้อ ๔ เขตแดนในระหว่างเมืองตรังกานู กับเมืองปาหังนั้น คือ ตอน ๑ สันเขาใหญ่ที่ แบ่งน้ำตกเมืองสองฝ่ายนั้น ตอน ๒ แล้วต่อไปตามสันเขาข้างใต้ที่บันน้ำตกด้านน้ำจะมานั้นอยู่ข้างเหนือ จนถึงสันเขาที่บันน้ำตกด้านน้ำเจเนกา ตอน ๓ แล้วต่อไปตามสันเขาข้างเหนือที่บันน้ำตกด้านน้ำเจเนกา อยู่ข้างใต้ จนถึงแหลมคูลาคอที่ริมฝั่งทะเล

ในการที่จะให้เป็นหลักฐานมั่นคง ผู้ลงชื่อในท้ายหนังสือนี้ จึงได้ทำสัญญานี้ไว้เป็นสองฉบับ เหมือนกันแล้ว ได้ลงชื่อและประทับตราไว้เป็นสำคัญ ที่กรุงเทพมหานคร ณ วันที่ ๒๕ เดือนพฤศจิกายน รศ. ๑๑๔ ตรงกับคฤศตศักราช ๑๘๙๕

ประทับตราและเซ็น เทเวธวงษาโรประการ

ประทับตราและเซ็น บอช เกรฟวิล

ฉบับภาษาอังกฤษ

The Boundary Agreement,
between
Siam and Great Britain, in the Malay Peninsula,
Signed at Bangkok, November 29, 1899.

The Government of His Siamese Majesty on the one part and the Government of Her Britannic Majesty on the other part acting in the names and on behalf of the Sultans of Perak and Pahang, considering that it is desirable to settle all frontier disputes in the Malay Peninsula and to define the boundaries between the Siamese province of Raman and Siamese Dependencies of Kedah, Kelantan and Tringanu on the one side and the above-named States of Perak and Pahang on the other, the undersigned His Siamese Majesty's Minister for Foreign Affairs and Her Britannic Majesty's Minister Resident - duly authorized to that effect, have agreed as follows:-

1. The boundary between Kedah and Perak is as follows:- From the point on the Krian river near Bukit Toongal along the Krian river to its source in Bintang as shown in the map annexed to this agreement and marked (A to B).
2. The boundary between Raman and Perak as shown in the map annexed to this agreement and marked B. C. D. E. F. is as follows:-
 - I. A straight line from Bintang to Kenderung (from B to C).
 - II. A straight line from Kenderung to a point on the River Rui about four miles above its mouth (from C to D).
 - III. From the point marked D. a straight line to the end of the spur on the Perak river near Jeram Pala (Marked E) which marks the northern drainage of the River Sengo.
 - IV. The line of the northern drainage of the River Sengo to the main watershed (from E to F).
3. The boundary between Kelantan on the one side and Perak and Pahang on the other is the main watershed.
4. The boundary between Tringanu and Pahang is: (i) the main watershed; (ii) then the southern drainage of the Kemaman river until it meets the watershed of the Chendar River; (iii) then the northern drainage of the Chendar River to Tanjong Glugor on the sea coast.

In witness whereof the Undersigned have signed the same in duplicate and have affixed thereto their seals at Bangkok on the twenty-ninth day of November in the year 1899 of the Christian era corresponding to the one hundred and eighteenth year of Ratanakosindr.

(Signed) DEVAWONGSE VAROPRAKAR (L.S.)

(Signed) GEORGE GREVILLE (L.S.)

กรมสนธิสัญญา และกฎหมาย สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับ
ต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๖๒ หน้า ๑๖๔

ภาคผนวก ง.

ข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับกัลันตันและตรังกานุ

ลงวันที่ ๖ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๐๒ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

Declaration

Signed by Representatives of the
Kingdom of Siam and Great Britain,
dated 6th October, 1902.

The undersigned, duly authorized by their respective Governments, after careful examination of the present condition of the states of Kelantan and trengganu, and of the arrangements which it is expedient to make with regard to their administration, have agreed upon the terms of a draft Agreement, of which a copy is annexed to this Declaration, to be concluded between His Siamese Majesty and the Rajas of those States.

It is agreed that this draft shall at once be communicated to the Rajas for the purpose of procuring their adhesion to it.

As the common object of both Governments throughout the negotiations has been to maintain the security and stability of the Kingdom of Siam and its Dependencies, and to promote the good Government of those Dependencies, and the contentment and prosperity of their peoples, His Britannic Majesty's Government undertake to instruct their Representatives and officers in the Malay Peninsula to co-operate cordially for the successful working of the Agreement, His Siamese Majesty's Government on their part undertaking that its provisions shall be faithfully observed by their officer, and that there shall be no interference in the affairs of the States otherwise than as provided for in the Agreement.

Done at London, the 6th day of October 1902.

LANSDOWNE.

PHYA SRI SAHADEB.

Draft Agreement attached to above declaration

Whereas the State of Kelantan
Trengganu has been recognized to be a
Dependency of Siam, and whereas it is desirable to define the principles
under which the Government of that State is in future to be conducted, it
is hereby agreed between representing His Majesty the King of Siam, and
and the Raja of Kelantan
Trengganu as follows :-

ARTICLE 1

The Raja of Kelantan engages to have no political relations or political dealings with any foreign Power or Chiefs of States, except through the medium of the Government of His Majesty the King of Siam.

ARTICLE 2

His Majesty the King of Siam reserves the right to nominate officers to be Adviser and Assistant Adviser in the State of Kelantan to act as the Representative (or Agent) of His Majesty. The Raja of Kelantan engages to pay the Adviser and Assistant Adviser such salaries as may be required by His Siamese Majesty's Government. The Raja also undertakes to provide them with suitable residences, and to follow the advice of the Adviser, and, in his absence, of the Assistant Adviser, in all matters of administration other than those touching the Muhammadan religion and Malay custom.

ARTICLE 3

The Raja of Kelantan engages not to enter into any agreement with or to give any concession to, or to allow any transfer to or by, any individual or Company other than a native or natives of the State of Kelantan and not to employ in an official position, with a fixed salary of more than 400 £ per annum, any individual other than a native of Kelantan, without having previously obtained the consent in writing of His Siamese Majesty's Government. Provided that should the area of the grant or concession not exceed 5,000 acres of agricultural land or 1,000 acres of mining land, the written consent of the Adviser shall be sufficient. Such written consent shall also be sufficient for the employment of officials of a lower rank who are not natives of Kelantan.
Trengganu

ARTICLE 4

As soon as, and whenever, the gross revenue of Kelantan amounts to 100,000 dollars, one-tenth of the gross revenue shall be annually paid into His Siamese Majesty's Treasury. Provided that the Maximum amount thus payable on account of any one year shall not exceed the sum of 100,000 dollars. So long as, and whenever, the gross annual revenue of Kelantan is less than 100,000 dollars, the usual Bunga Mass shall continue to be sent to His Majesty the King of Siam.

ARTICLE 5

His Siamese Majesty's Government undertakes not to interfere with the internal administration of the State of Kelantan Trengganu otherwise than as provided for in this Agreement, so long as nothing is done in that State contrary to the Treaty rights and obligations that His Majesty has with foreign Governments, and so long as peace and order are maintained within that State and it is governed for the benefit of its inhabitants with moderation, justice and humanity.

ARTICLE 6

The Departments of Posts, Telegraphs and Railways, as being part of the internal administration of the State of Kelantan Trengganu, will be under the control of the Raja of Kelantan Trengganu, but the Raja of Kelantan Trengganu engages to co-operate at any time with the Government of His Siamese Majesty in the construction and management of any section of a trunk line of railway or telegraph which may come within the confines of Kelantan Trengganu. The conditions of such co-operation shall in each case be the subject of special arrangement. Should any stamps be used, they shall be procured from Bangkok, and shall bear the effigy of the King of Siam, but they shall be issued solely by the Raja of Kelantan Trengganu, and the revenue derived from them shall accrue solely to the State of Kelantan Trengganu. The Raja further undertakes not to grant to any Company or private individual any privileges for the construction of railways in Kelantan Trengganu without the written consent of His Siamese Majesty's Government. This stipulation, however, shall not apply to private lines of railway constructed by the owners of concessions which have been granted under Article 3, and intended for the conveyance of minerals or other natural products.

ARTICLE 7

Nothing in this Agreement is intended to curtail any of the powers or authority now held by the Raja of Kelantan Trengganu, nor does it alter, otherwise than as provided for in this Agreement, the relations now existing between the Raja and His Siamese Majesty's Government.

The undersigned, His Britannic Majesty's Secretary of State for Foreign Affairs, has the honour to make the following Communication to Phya Sri Sahadeb, Special Envoy of His Majesty the King of Siam, in regard to the Agreements relative to the Siamese Dependencies of Kelantan and Trengganu, the terms of which have been arranged between His Britannic Majesty's Government and that of His Siamese Majesty:-

The British Government, having throughout these negotiations been actuated by the same sincere desire to respect the Treaty rights of His Majesty the King of Siam in the Malay Peninsula and to promote the stability and security of the Kingdom of Siam and its Dependencies that has hitherto characterized the policy of Great Britain, undertake to instruct their Representatives in the Malay Peninsula to use their influence to secure the peaceful adoption by the Rajas of Kelantan and Trengganu of the draft Agreement, on the understanding that the Siamese Government, on their part, will strictly observe its terms and instruct their officers to faithfully carry them out.

The undersigned thinks it right, however, to observe that, in order to insure the successful working of the Agreements and having in view the immediate propinquity of the Malay States under British protection to the two States in question, it will be essential that the officials appointed to be the Advisers and Assistant Advisers of the Rajas, as mentioned in Article 2 of the Agreement, shall be of British nationality, and that the concurrence of His Britannic Majesty's Government should be confidentially obtained for their selection, removal, and the renewal of their appointments.

LANSDOWNE.

FOREIGN OFFICE;

The 6th October 1902.

The undersigned, Phya Sir Sahadeb, Special Envoy of His Majesty the King of Siam, has the honour to acknowledge the receipt of the note of the Marquess of Lansdowne of this date, in regard to the Agreements relative to the Siamese Dependencies of Kelantan and Trengganu, the terms of which have been arranged between His Siamese Majesty's Government and that of His Britannic Majesty, and, in reply to the assurances and considerations therein set forth, he is authorized by his Government to give the following confidential assurances :-

In view of the interest which His Britannic Majesty's Government must necessarily have in the peace, order, and good government of these States on account of their immediate propinquity to the Straits Settlements and to the Malay States under British protection, and, in consideration of the mutual relations which have been established by previous Treaties between Great Britain and Siam in respect of the Malay Peninsula, His Siamese Majesty's Government will appoint officials of British nationality to be the Advisers and Assistant Advisers of the Rajas of Kelantan and Trengganu mentioned in Article 2 of the Agreement. These officials will be selected from among persons of British nationality who have seen service under the Siamese Government, or are favourably known to the Siamese Government, and who are also favourably known to the British Government by service or otherwise; and His Siamese Majesty's Government will, in all cases, previously consult with His Britannic Majesty's Government in regard to their selection, removal and the renewal of their appointments by confidential communications with His Britannic Majesty's Representative at Bangkok.

The appointments will be made in each case for a term of not less than three nor more than five years, subject to renewal by the Siamese Government, and the salaries to be paid by the Rajas will be approximately on the following scale:-

	£
Adviser, Kelantan	1,000 - 1,100
Assistant Adviser	500 - 600
Adviser, Trengganu	800 - 900
Assistant Adviser ..	500 - 600

PHYA SIR SAHADEB..

LONDON,
The 6th October 1902.

กรมสนธิสัญญา และกฎหมาย
ทางประเทศและองค์การระหว่างประเทศ

สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับ
เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๑๒ - ๒๔๖๒ หน้า ๑๗๗ - ๔๔๐

ภาคผนวก จ.

หนังสือสัญญา

ระหว่าง

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามกับ เปรสิเอนต์แห่งรีพับลิคฝรั่งเศส

อาไธรบเหตุการอันมีขึ้นเมื่อทำการปักปันเขตแดน เพื่อจะให้สำเร็จตามความในหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ คฤศศักราช ๑๘๐๔ นั้น มีความประสงค์ที่จะแบ่งปันเขตแดนสยามซึ่งติดต่อกับเขตแดนฝรั่งเศสให้แล้วเสร็จเป็นครั้งสุดท้าย โดยทางต่างฝ่ายต่างผ่อนผันแลกเปลี่ยนเขตแดนต่อกันประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งมีความประสงค์ที่จะให้การที่เกี่ยวข้องกันในระหว่างสองประเทศนี้สะดวกขึ้น โดยแก้ไขข้อขัดข้องวิธีอำนาจศาลแบบแบบเดียว แลให้คนในป้องกันฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในกรุงสยามมีกรรมสิทธิ์มากขึ้นอีกด้วย จึงได้ตกลงกันทำหนังสือสัญญาใหม่ฉบับหนึ่งแล้ว ได้ตั้งแต่งผู้มีอำนาจเต็มสำหรับทำการทำสัญญานี้ทั้งสองฝ่ายคือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวธวงษ์โรประการภรากรมหาจักรีบรมราชวงษ์ แลกราครองออฟฟิศเสียบองคอบเนอ ๑ ๒ ๓ เสนาบดีว่าการต่างประเทศฝ่ายหนึ่ง

ฝ่ายเปรสิเอนต์แห่งรีพับลิคฝรั่งเศสนั้น มอนซิเออร์วิกตอร์ เฌนิมารี โยเซฟ กอดแวง (เคอปลังซี) อรรคราชทูตวิเศษ แลผู้มีอำนาจเต็มของรีพับลิคฝรั่งเศสตราออฟฟิศเสียบองคอบเนอ กับลงสตรูทของบัลติกอีกฝ่ายหนึ่ง

ต่างได้รับหนังสือมอบอำนาจด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายที่ได้สอบสวนกันเห็นถูกต้องตามแบบอย่างแล้ว จึงได้พร้อมกันตกลงทำสัญญา มีข้อความดังจะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ ๑

รัฐบาลสยามยอมยกดินแดนเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ กับเมืองศรีโสภณ ให้แก่กรุงฝรั่งเศสตามกำหนดเขตแดนทั้งที่ไว้ในข้อ ๑ ของสัญญาว่าด้วยปักปันเขตแดนซึ่งจัดทำโดยสัญญานี้

ข้อ ๒

รัฐบาลฝรั่งเศสยินยอมยกดินแดนเมืองคานซายแล เมืองตราซกัมทั้ง เกาะทั้งหลาย ซึ่งอยู่ภายใต้
แหลมสิงลง ไปจนถึง เกาะกูณัน ให้แก่กรุงสยามตามกำหนดเขตแดนดังว่าไว้ในข้อ ๒ ของสัญญา
ว่าด้วยปักปันเขตแดนดังกล่าวมาแล้ว

ข้อ ๓

การที่จะส่งมอบดินแดนเหล่านี้ซึ่ง กันแล กันนั้น จะให้จัดให้สำเร็จภายในยี่สิบวันตั้งแต่วันที่ได้อ
แลกเปลี่ยนบริพัตรสัญญาแล้ว

ข้อ ๔

กรรมการรวบรวมกันกองหนึ่ง มีนายทหารแลพนักงานฝ่ายไทยแลฝรั่ง เศษซึ่งสองประเทศที่ทำ
สัญญานี้จะไ้เลือกตั้งขึ้นภายในสี่เดือนตั้งแต่วันที่ได้อแลกเปลี่ยนบริพัตรสัญญาแล้ว แลให้ไปปักเขตแดน
ทั้งปวงที่ตกลงกันใหม่นี้ กรรมการนี้จะไ้ลงมือปักปันในฤกษ์ที่จะทำการไ้ทันที แลให้ทำการตามความที่
กำหนดที่กล่าวไว้ในสัญญาว่าด้วยปักปันแดนที่ติดท้ายหนังสือสัญญานี้

ข้อ ๕

บรรดาคนชาวทวีปเอเชียซึ่งอยู่ในบังคับภายในป้อมกันของฝรั่งเศส ผู้ซึ่งจะไ้จกมาอยู่ตาม
ความข้อ ๑๑ ในหนังสือสัญญานี้วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ คฤศศักราช ๑๘๐๔ นั้น ถ้า
เป็นคนที่จะมาอยู่ในที่ว่าการกงสุลฝรั่งเศสในกรุงสยามภายหลังวันที่ลงชื่อหนังสือสัญญานี้แล้ว จะ
ต้องอยู่ในอำนาจศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมของบ้านเมือง

อำนาจศาลคดีต่างประเทศฝ่ายสยามซึ่งไ้ว่าไว้ในข้อ ๑๒ ของหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๓
กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ คฤศศักราช ๑๘๐๔ นั้น จะต้องขึ้นไ้ตามสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล
ที่ติดท้ายหนังสือสัญญานี้ให้ขยายไ้ทั่วไปทั้งกรุงสยามสำหรับคนชาวเอเชียซึ่งอยู่ในบังคับ ถ้าอยู่ใน
ป้อมกันของฝรั่งเศสที่ไ้ว่าไว้ในข้อ ๑๐ แลข้อ ๑๑ ของหนังสือสัญญาที่ไ้กล่าวมาแล้ว แลเป็นคนที่จะไ้
จกมาอยู่ในที่ว่าการกงสุลฝรั่งเศสในประจุบันนี้

วิธีอ่านจากถาดอย่างนี้จะเลิกไม่ใช้ต่อไป ก็จะเปลี่ยนอ่านจากถาดที่ต่างประเทศไปเป็น
อ่านจากถาดฝ่ายสยามตามธรรมเนียมของบ้านเมือง เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายรวมลักษณะต่าง ๆ คือ
กฎหมายลักษณะอาญาอาญาโทษ กฎหมายลักษณะแพ่ง และการค้าขาย กฎหมายลักษณะวิธีพิจารณาคดี และ
กฎหมายลักษณะจักษุทั้งถาด

ข้อ ๖

คนชาวเอเซียซึ่งอยู่ในบังคับแคบป้องกันของฝรั่งเศส จะได้มีกรรมสิทธิ์เหมือนคนในพื้นที่เมือง
ตลอดทั่วกรุงสยาม คือกรรมสิทธิ์ในการถือที่ดิน กรรมสิทธิ์ในการที่จะอยู่อาจะเที่ยวไปแห่งใด ๆ ได้
ไม่มีข้อกำหนดห้ามควย

คนเหล่านี้จะต้องเสียภาษีอากร แลช่วยราชการ เหมือนกับชาวการตามธรรมเนียม
แต่จะไต่ถามเว้นจากการเกณฑ์เกณฑ์ทหาร และจะต้องเสียภาษี ภาษีอากรแรงแทนเกณฑ์เกณฑ์เป็นการ
พิเศษขึ้นอีก

ข้อ ๗

ข้อความทั้งปวงในหนังสือสัญญาใหญ่ของทั้งปวงที่มีอยู่แต่ก่อน ในระหว่างกรุงสยามกับกรุง
ฝรั่งเศส ซึ่งไม่ได้แก้ไขไว้ในหนังสือนี้ต้องคงอยู่เต็มตามเดิม

ข้อ ๘

ถ้ามีข้อเถียงกันขึ้นในการแปลความหมายของหนังสือสัญญานี้ ที่ได้ทำไว้ทั้งภาษาไทยแลภาษา
ฝรั่งเศสนั้นจะต้องใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก

ข้อ ๙

หนังสือสัญญานี้จะต้องรทไฟภายในกำหนดสี่ เดือนนับตั้งแต่วันที่ได้ลงชื่ออาก่อนกำหนดนั้น ถ้า
จะทำได้หนังสือสัญญานี้เมื่ออ่านจากเพิ่มทั้ง ๒ ฝ่ายได้ลงชื่อแลประทับตราไว้เป็นสำคัญ กระทำอย่างกะ

สองฉบับ ณ กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๓ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ ศกศตฉักราช ๑๙๐๙

(ประทับตราแดง) เทววงษ์วโรประการ

(ประทับตราแดง) วี คอดแดง (เคอปลังซี)

ภาคผนวก ฉ.

ฉบับภาษาไทย

สัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ

ลงชื่อกันที่กรุงเทพฯ

ณ วันที่ ๑๐ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๓

แต่ได้แลกเปลี่ยนบริติชเกชั่นของสัญญาที่กรุงลอนดอน

วันที่ ๔ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔

มีความดังต่อไปนี้

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม กับสมเด็จพระเจ้ากรุงเกรตบริเตนแลไอร์แลนด์ กับทั้งคิง ฤๅ
อังกฤษทั้งหลายแล เปนบรมราชาธิราชแห่งประเทศอินเดีย มีพระราชประสงค์ที่จะให้ความต่าง ๆ ซึ่ง
เกิดในระหว่างสองประเทศนี้เป็นอันแล้วเสร็จสิ้นไป จึงได้ตกลงกันทำหนังสือสัญญานี้ขึ้นฉบับหนึ่ง แลได้
ตั้งแต่งผู้อำนาจอธิบดีเพื่อประนีประนอมการว่าสัญญานี้ทั้งสองฝ่าย คือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ
เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ฝ่ายหนึ่ง

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษนั้น มีสเกอท์ ราลฟ์ แบชบิต อรรคราชทูตวิเทศ แลผู้
อำนาจอธิบดีฝ่ายอังกฤษ อีกฝ่ายหนึ่ง

ต่างได้รับหนังสือมอบอำนาจด้วยกันทั้งสองฝ่าย ที่ได้สอบสวนกันเห็นถูกต้องตามแบบอย่าง
ดีแล้ว จึงได้พร้อมกันตกลงว่าสัญญา มีข้อความดังจะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ ๑ รัฐบาลสยามยอมโอนให้แก่รัฐบาลอังกฤษบรรดาอำนาจชอบธรรม ฐานที่เป็นเจ้า
เป็นใหญ่ปกครองป้องกันแลบังคับบัญชาอันมีอยู่เหนือเมืองกลันตัน เมืองตรังกานู เมืองไทรบุรี เมือง
บลิส แลเกาะที่ใกล้เคียงเมืองเหล่านั้น แลเขตแดนเมืองที่วามานี้ ได้มีกำหนดไว้ในหนังสือสัญญา
ว่าด้วยเขตแดนซึ่งติดต่อกับสัญญานี้

ข้อ ๒ การโอนที่วามาในข้อ ๑ นั้น จะได้จัดให้สำเร็จภายในสามสิบวันตั้งแต่วันที่ได้รื้อไป
สัญญานี้แล้ว

ข้อ ๓ กรรมการร่วมกันกองหนึ่ง มีพนักงานเลขาฯ ทหารฝ่ายไทยและอังกฤษซึ่งสองประเทศ
ที่ทำสัญญานี้จะไต่ตั้งขึ้นภายในหกเดือนตั้งแต่วันที่ไครตีไฟสัญญานี้แล้ว และให้ไปปักเขตแดนที่ตกลง
กันใหม่นี้ กรรมการนี้จะไต่ลงมือปักปันในฤกษ์ที่จะทำการไต่กันนี้ และให้ทำการตามความที่กล่าวไว้
ในสัญญาว่าควย เขตแดนที่ติดต่อกันทั้งสองสัญญา

คนในบังคับฝ่ายสยามซึ่งมีสำนักอยู่ในดินแดนที่กล่าวไว้ในข้อ ๑ นั้น ถ้ามีความประสงค์จะคง
เป็นคนสังกัดชาติไทย ก็จะต้องไปตั้งสำนักอยู่ในอาณาเขตสยามภายในเวลา
หกเดือนตั้งแต่วันที่ไครตีไฟสัญญานี้ ฝ่ายรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษยอมรับว่าคน
เหล่านี้จะคงเป็นคนของทรัพย์สินอันเคลื่อนที่ไม่ได้ ซึ่งเขามีอยู่ในดินแดนที่กล่าวไว้ในข้อ ๑ นั้น

หนึ่ง ไครตีไฟกันทั้งสองฝ่ายตามอย่างตามธรรมเนียมการเปลี่ยนอำนาจปกครองบ้านเมือง
ว่าบรรดาหนังสืออนุญาตสำหรับทำกิจการต่าง ๆ ในดินแดนที่กล่าวในข้อ ๑ ซึ่งรัฐบาลสยามได้ให้
ดูเห็นชอบในการที่ไครตีไฟแก่บุคคล ภาวบริษัท และรัฐบาลสยามถือว่ายังไว้ไครตีไฟในวันที่ยกข้อในสัญญานี้
ฝ่ายรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษจะยอมถือว่า หนังสืออนุญาตเหล่านั้นคงไว้ไครตีไฟ
เหมือนกัน

ข้อ ๔ รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษยอมรับว่าบรรดาหนังสือของที่ดินแดนต่าง ๆ
อันกล่าวในข้อ ๑ ซึ่งเป็นหนังสือรัฐบาลสยามนั้น รัฐบาลของเฟลเคอเร เทมาเลสเทศสวี่ไซท์
ทั้งสิ้น

ข้อ ๕ อำนาจศาลต่างประเทศฝ่ายสยามซึ่งไครตีไฟไว้ในข้อ ๔ ของหนังสือสัญญานี้วันจันทร์
เดือนสิงหาคมสองค่าปีมะแมเบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕ ตรงกับวันที่ ๓ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๒
ศกศักราช ๒๔๓๓ นั้น จะต้องใช้ตามสัญญาว่าควยอำนาจศาลที่ติดต่อกันทั้งสองสัญญาที่ไว้ไปแก่บรรดา
คนในบังคับอังกฤษในกรุงสยาม ผู้ที่ไครตีไฟมาอยู่ในที่ว่าการกงสุลอังกฤษก่อนวันที่ทำหนังสือสัญญานี้

วิธีอำนาจศาลอย่างนี้จะเลิกไม่ไครตีไฟไป คือว่าจะเปลี่ยนอำนาจศาลต่างประเทศไปเป็น
อำนาจศาลฝ่ายสยามตามระเบียบเมือง เมื่อได้ประกาศให้กฎหมายรวมลักษณะต่าง ๆ คือกฎหมายลักษณ
อาญาไทย กฎหมายลักษณแพ่งและการค้าขาย กฎหมายลักษณวิธีพิจารณาคดี และกฎหมายลักษณ
พระธรรมนูญศาล

บรรดาคนในบังคับอังกฤษในกรุงสยามนอกจากผู้ที่มาข้างต้นนี้แล้ว จะต้องอยู่ในอำนาจศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมของบ้านเมือง และตามความที่กล่าวไว้ในสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล

ข้อ ๒ คนในบังคับอังกฤษจะได้มีกรรมสิทธิ์เหมือนคนในพื้นที่เมืองตลอดทั่วกรุงสยาม ก็กรรมสิทธิ์ในการถือทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ในการที่จะอยู่ที่จะเที่ยวไปแห่งใด ๆ ได้

คนเหล่านี้แลทรัพย์สินของพวกเขานั้น จะต้องเสียภาษีอากรแลส่วยจากการเกณฑ์ใช้ราชการทุกอย่าง แต่ต้องเป็นภาษีอากรแลส่วยจากการเกณฑ์ที่ไม่หนักยิ่งกว่า ถ้าไม่ผิดกันกับที่กฎหมายกำหนดที่จะให้กำหนดให้ใช้สำหรับคนในบังคับสยาม แลเป็นที่เข้าใจกันชัดเจนกว่าความในหนังสือสัญญาน้อย ลงวันที่ ๒๐ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๘๘๘ ค.ศ. ๑๙๐๐ ซึ่งจำกัดภาษีที่ดินมิให้เกินเกินกว่าอัตราภาษีสำหรับที่ดินเช่นเดียวกัน ในเมืองพม่าฝ่ายใต้นั้นเป็นอันยกเลิกเสียโดยหนังสือสัญญานี้

คนในบังคับอังกฤษในกรุงสยามนั้นจะให้ยกเว้นจากการเกณฑ์เป็นทหารบกทหารเรือ แลจะไม่ต้องเสียเงินซึ่งบังคับให้ใช้ตามเงินค่าแรงแทนเกณฑ์การทหาร ถ้าเงินช่วยในการทหาร

ข้อ ๓ ข้อความทั้งปวงในหนังสือสัญญาใหญ่น้อยทั้งหลายที่มีอยู่แต่ก่อนในระหว่างกรุงอังกฤษกับกรุงสยาม ซึ่งไม่ได้แก้ไขไว้ในหนังสือสัญญานี้ยังคงอยู่เต็มตามเดิม

ข้อ ๔ หนังสือสัญญานี้จะก่อรติไฟภายในกำหนดสี่เดือนนับตั้งแต่วันที่ลงชื่อ

หนังสือสัญญานี้ ผู้อำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อแลประทับตราไว้เป็นสำคัญ ได้เขียนอย่างละสองฉบับ ที่กรุงเทพมหานคร ณ วันที่ ๑๐ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗๑ ค.ศ. ๑๘๘๘

ประทับตรา (เซ็น) เทเวธวงษ์โรประการ

ประทับตรา (เซ็น) ราล์ฟ แพบิต

สัญญาว่าด้วย เขตแดนทิศท้ายหนังสือสัญญา

ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๗ คฤศตภักราช ๑๑๙

ข้อ ๑ เขตแดนในระหว่างพระราชอาณาจักรของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามฝ่ายหนึ่ง กับ
ดินแดนที่ไคโชนไปเป็นของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษอีกฝ่ายหนึ่ง ตามซึ่งได้ตกลงกันในหนังสือ
สัญญาครั้งนี้คือ

ตั้งแต่วัดที่ฝั่งเหนือของปากน้ำลิสแลว แลต่อไปทางทิศเหนือจนถึงสันเขาทั้งหลาย ที่
ปันน้ำตกในระหว่างลำน้ำลิสแลวฝ่ายหนึ่ง กับลำน้ำบูโยอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว แลต่อไปตามสันเขาที่กล่าวแล้วนี้
จนถึงสันเขาใหญ่ที่แบ่งปันน้ำตกในระหว่างลำน้ำทั้งหลายที่ไหลลงในอ่าวสยามฝ่ายหนึ่ง กับลำน้ำ
ทั้งหลายที่ไหลลงในมหาสมุทรอินเดียอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว แลต่อไปตามสันเขาใหญ่นี้ เพื่อให้ผ่านปลายน้ำ
ลำน้ำปัตตานี ลำน้ำเกตุบินแลลำน้ำเปหระจนถึงที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นปลายน้ำลำน้ำเประเกาแล้ว แล
ละจากสันเขาใหญ่ป็นนั้นไปตามสันเขาที่ปันน้ำระหว่างลำน้ำเประเกากับลำน้ำเกตุบิน จนถึง เขา
เขลิฎาปลายน้ำลำน้ำโคลก แลต่อไปตามแนวกลางลำน้ำโคลกจนถึงทเลที่ท่ามดปากน้ำตะไบ

เส้นพรมแดนที่ว่านี้เป็นอักกระทำให้ดินแดนทั้งสี่ที่ลุ่มน้ำตกในลำน้ำปัตตานี ลำน้ำเกตุบิน
ลำน้ำตันยงมาต แลฝั่งซ้ายภาพากตะวันตกของลำน้ำโคลกนั้น เป็นของฝ่ายสยาม แลดินแดนทั้งสี่ที่ลุ่ม
น้ำตกในลำน้ำเปหระแลที่ฝั่งขวาภาพากตะวันออกของลำน้ำโคลกนั้น เป็นของฝ่ายอังกฤษ

คนในบังคับประเทศทั้งสองฝ่ายจะเคียรเรือในน่านน้ำลำน้ำโคลก แลลำน้ำทั้งหลายที่ไหลตก
ลำน้ำโคลกนั้นก็ไคไม่ห้ามทุกแห่ง

เกาะที่เรียกว่าลังกาวิ แลบรรดาเกาะเล็ก ๆ ที่อยู่ใต้เส้นกลางหว่างเกาะเตรุเตากับเกาะ
ลังกาวิ แลเกาะทั้งหลายที่อยู่ใต้เกาะลังกาวินั้นให้เป็นของกรุงอังกฤษ เกาะเตรุเตาแลเกาะเล็ก ๆ
ที่อยู่เหนือเส้นกลางหว่างเกาะนั้นคง เป็นของกรุงสยาม

ส่วนเกาะต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้กับฝั่งตะวันตกนั้น บรรดาที่อยู่เหนือเส้นบรรทัดตรงทิศตะวันออกแล
ตะวันตกจากที่ฝั่งเหนือของลำน้ำลิสแลวจนถึงเป็นของกรุงสยาม แลบรรดาที่อยู่ใต้เส้นบรรทัดนั้น
ให้เป็นของกรุงอังกฤษ

บรรดาเกาะที่อยู่ใกล้กับแขวง เมืองกลันตันและเมืองตรังกานู แลใต้เส้นบรรทัดตรงทิศ
ตะวันออก แลตะวันตกที่ลำน้ำโคลกตกแลเรียกว่าปากน้ำตะไบ้น จะไคไชนให้เป็นของกรุงอังกฤษ แล

บรรดาเกาะที่อยู่เหนือบรรทัดนั้น คง เป็นของ กรุงสยาม

ได้เขียนเส้นพรมแดนประ เหมินไว้อย่างหนึ่ง ในแผนที่ตามความที่กล่าวในข้อนี้ ดิฉันเองไว้ใน
สัญญานี้ด้วย

ข้อ ๒ เขตแดนตามที่กล่าวมาข้างบนนั้น ทั้งรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม และ
รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษพร้อมกันจะถือว่า เป็นการตกลง กันขั้นที่สุดสิ้นแล้ว แต่ต่าง
พร้อมกันสัญญาต่อกันไว้ว่า เมื่อเขตแดนที่กำหนดนั้นจะถึง กระทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง
อย่างใดแก่เส้นพรมแดนที่มีอยู่ในเวลานี้ของ เมืองใด ๆ ก็ดี ถ้าเมืองเหล่านั้นจะร้องขอคำทดแทน
เพราะเหตุที่ต้องถูกเปลี่ยนแปลง เช่นนั้น รัฐบาลทั้งสองฝ่ายต่างจะไม่ยอมรับไว้พิจารณาถ้าช่วยอุดหนุน
เป็นอันตราย

ข้อ ๓ กรรมการปักปันเขตแดนที่กล่าวไว้ในข้อ ๓ ของหนังสือสัญญาลงวันนี้จะทำการ
ปักปันหมาย เขตลงไว้ในพื้นที่ตาม เขตแดนที่ได้ความมาแล้วข้างบนนี้

ถ้าในเวลาที่กำลัง ไปทำการปักปันเขตแดนกันอยู่นั้น เมื่อปรากฏเห็น เป็นการสมควรที่จะ
เปลี่ยนแปลงเส้นพรมแดนใหม่ แทนเส้นพรมแดนที่ได้ตกลงยินยอมกันไว้ในนี้แล้ว การที่จะแก้ไข
เปลี่ยนแปลงกันนั้น ถึงโดยว่าจะเกิดเหตุการณ์อย่างไร ๆ ก็ดี จะต้องทำไม่ให้งวล้าเป็นอันเสีย
ประโยชน์ฝ่ายรัฐบาลสยามได้เลย

สัญญานี้ทำที่กรุง เทพ ฯ เป็นสองฉบับความเดียวกัน แต่ ณ วันที่ ๑๐ มีนาคม รักษโกศอิศร
๔๑
กีก ๑๒๗ คฤสศักราช ๑๙๐๘

ประทับตรา (เซ็น) เทวะวงษ์โรประการ

ประทับตรา (เซ็น) ราชน์ แปงยิต

สัญญาว่าด้วยอำนาจศาลในกรุงสยาม
สำหรับใช้แก่คนในบังคับอังกฤษ
กิตติยาหนังสือสัญญา
ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม รตนโกสินทรศก ๑๒๓
จุลศักราช ๑๔๐๔

ข้อ ๑ ศาลต่างประเทศนั้นจะไต่ตั้งขึ้น ในที่เห็นว่าการจะมีเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาความให้ไต่ตลอดคดี จะตั้งที่แห่งใดแห่งนั้น ราชทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ ฯ กับเสนาบดีว่าการต่างประเทศฝ่ายสยาม จะต้องตกลงกันกำหนดสืบไป

ข้อ ๒ อำนาจของศาลต่างประเทศนั้น จะได้ใช้แต่ออกไปถึงคดีที่กล่าวต่อไปนี้

ประการที่ ๑ ในคดีความแพ่ง บรรดาความแพ่ง ทุกคดีความในการค้าขาย ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นคู่ความ

ประการที่ ๒ ในคดีความอาญา บรรดาคดีที่ทำผิดกฎหมายทุกอย่าง ซึ่งคนในบังคับอังกฤษจะไต่กระทำผิดคดี ถ้าจะเป็นผู้ที่ถูกคนอื่นกระทำร้ายก็ด้วยเหมือนกัน

ข้อ ๓ อำนาจที่จะเรียกถอนคดีในศาลต่างประเทศนั้น จะต้องใช้ตามความที่กล่าวไว้ในข้อ ๔ ของสัญญา ลงวันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นสองค่ำ ปีมะแม เบ็ดจุฬศก จุลศักราช ๑๒๔๕ ตรงกับวันที่ ๓ กันยายน รตนโกสินทรศก ๑๐๒ จุลศักราช ๑๔๔๓

แต่อำนาจเรียกถอนคดีนี้จะต้องเลิกไม่ใช้ในคดีทั้งปวง ซึ่งอยู่ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ของพระราชบัญญัติที่ไปประกาศออกตามแบบอย่างนั้นในทันที เมื่อได้ส่งกฎหมายของพระราชบัญญัตินี้ ให้สถานทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ ฯ ทราบแล้ว ถ้ามีคดีซึ่งพิจารณาค้างอยู่ในเวลาที่ส่งกฎหมายเช่นว่านี้ กระทรวงต่างประเทศกับสถานทูตอังกฤษ ณ กรุงเทพฯ ฯ จะได้ไปปรึกษาตกลงกันเพื่อที่จะให้พิจารณาคดีที่ค้างอยู่นั้น ณ ศาลใดต่อไปให้สำเร็จตลอดคดี

ข้อ ๔ คดีทุกเรื่องในศาลต่างประเทศก็อยู่ในศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมก็ดี ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยตามกฎหมายนั้น ในศาลชั้นต้นต้องให้มีที่ปรึกษากฎหมายที่เป็นชาวยุโรปมานั่งช่วยหนึ่ง

ถ้าเป็นกรณีที่ผู้ความเป็นคนในบังคับอังกฤษ เกิดเป็นคนอังกฤษชาติที่แปลงชาติเป็นอังกฤษ แต่
มิใช่เป็นชาติเชื้อชาวเอเชีย ก็ต้องให้มีที่ปรึกษากฎหมายที่เป็นชาวยุโรปคนหนึ่ง นั้น เป็นผู้พิจารณา
พิจารณาความในศาลชั้นต้นนั้นด้วย แต่ในกรณีที่คนในบังคับอังกฤษอย่างเช่นว่านี้เป็นจำเลย ถ้าเป็น
ผู้ต้องหาแล้ว คำพิพากษาต้องเป็นไปตามความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายนั้น

คนในบังคับอังกฤษที่เป็นจำเลยตามกฎหมายในคดีอย่างหนึ่งอย่างใดที่เกิดขึ้นในหัวเมือง จะ
ขอให้โยกย้ายคดีไปพิจารณาที่ศาลอื่นก็ได้ แต่ถ้าศาลเห็นสมควรที่จะโยก ก็ให้เอาคดีนั้นมาพิจารณาที่
กรุงเทพ ฯ ถ้าพิจารณาต่อหน้าผู้พิพากษาซึ่งมีหน้าที่พิจารณาคดีนั้นในศาลที่กรุงเทพ ฯ เมื่อมีคำร้องขอ
ให้โยกย้ายแล้ว เห็นว่าสมควรแล้ว ต้องบอกให้ทนายอังกฤษทราบด้วย

ข้อ ๕ ข้อ ๕ ของหนังสือสัญญาลงวันจันทร์เดือนสิงหาคม ปีหนึ่ง ๑๒๖๕ ๑๒๖๕
๑๒๔๕ ตรงกับวันที่ ๓ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖๒ คฤสศักราช ๒๔๔๓ นั้น เป็นอันยกเลิกเสีย
บรรดาคดีอุทธรณ์คำตัดสินของศาลต่างประเทศที่ได้พิจารณาความในชั้นต้นนั้น ต่อไปให้ศาลอุทธรณ์ฝ่าย
สยามที่กรุงเทพ ฯ พิจารณาและพิจารณาแล้วบรรดาการอุทธรณ์เช่นนี้ ต้องแจ้งความยังทนายอังกฤษผู้
อำนาจที่จะเขียนความเห็นในคดีนั้นให้คิดไว้ในสำนวนคดีนั้นด้วย

คำตัดสินคดีนั้นอุทธรณ์จากศาลต่างประเทศก็ดี ถ้าจากศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมก็เช่น
ต้องมีผู้พิพากษาราวยุโรปสองหรือสองนาย

ข้อ ๖ คดีอุทธรณ์ควบบั้นหากฎหมายนั้น ให้ร้องไต่จากศาลอุทธรณ์ที่กรุงเทพ ฯ ต่อศาลสูง
ที่สุด คือศาลฎีกา

ข้อ ๗ ในศาลหนึ่งศาลใดที่ได้พิจารณาคดีนั้น ถ้าจะมีคำร้องว่าควบบั้นศาลไม่มีอำนาจจะ
พิจารณาคดีนั้น ตามข้อบังคับที่ไว้ในหนังสือสัญญานี้แล้ว ก็ต้องให้ร้องขึ้นก่อนที่จะให้การแก้ความที่
เป็นใหญ่ในคดีนั้น จึงควรฟัง

ข้อ ๘ เพื่อจะป้องกันความขัดข้องซึ่งอาจจะมีขึ้นในภายหน้า เพราะการโอนอำนาจศาลตาม
ความในหนังสือสัญญานี้ใหญ่ แลสัญญานี้ จึงเป็นที่ตกลงกันทั้งสองฝ่ายดังนี้ คือ

(ก) บรรดาคดีทุกอย่าง ซึ่งไต่ขึ้นฟ้องภายหลังวันที่มีหนังสือสัญญานี้แล้ว จะ
เป็นคดีที่มีเหตุเกิดขึ้นก่อนภายหลังจากวันเลิกเปลี่ยนบริติชนั้นก็ตาม ต้องยื่นต่อศาลต่างประเทศ ถ้าศาล
สยามตามหน้าที่ซึ่งจะได้พิจารณาแลพิพากษาจนทุกเรื่อง แล

(๕) บรรดาคดีทุกอย่างที่ยังค้างอยู่ในศาลอังกฤษในกรุงสยามในวันที่ยกเลิกหนังสือสัญญา ก็ให้จัดการตามที่เคยทำมาจนตลอดไปในศาลนั้น ๆ แลในกาลอุทธรณ์ใด ๆ จนถึงที่สุด แลให้ศาลอังกฤษคงมีอำนาจเต็มที่ ในคดีที่กล่าวนี้ด้วย

การบังคับแลจัดการให้เป็นไปตามคำตัดสินในคดีที่ค้างศาล เช่นว่ามานี้ต้องให้ศาลต่างประเทศเป็นธุระทั้งสิ้น

สัญญานี้ทำที่กรุงเทพฯ เป็นสองฉบับความเดียวกัน ณ วันที่ ๑๐ มีนาคม รักษโกสินทร์ศก ๑๒๓ กุศตศักราช ๒๔๔

ประทับตรา (เซ็น) เทเวศวรวิโรประการ

ประทับตรา (เซ็น) ราล์ฟ แบล็คบีท

หนังสือมิสเตอร์ราล์ฟ แชนยิต อรรถราชทูตและผู้นำจากทีมฝ่ายอังกฤษ ทูลมายังพระเจ้า
นงเยาว์เธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ

สถานทูตอังกฤษ กรุงเทพฯ ฯ

วันที่ ๑๐ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๓

ด้วยเมื่อพิเคราะห์ถึงที่ตั้งของหัว เมืองฝ่ายอังกฤษในแหลมมลายู แล เขตแดนที่ติดต่อกัน
เนื่องกัน ในระหว่างหัวเมืองมลายูฝ่ายสยามกับดินแดนที่อยู่ในป้องกันของอังกฤษนั้นแล้ว รัฐบาลของ
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษก็มีความปรารถนาที่จะได้รับคำแสดงว่า รัฐบาลสยามจะไม่ยอมให้
ภัยอันตรายอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นแก่ประโยชน์ของอังกฤษ เพราะเหตุที่นานาประเทศจะอาศัยประโยชน์
อาณาเขตฝ่ายสยามแห่งหนึ่งแห่งใดในแหลมมลายู เพื่อประโยชน์ใช้ในการทหารบก ทหารเรือขึ้น

เพราะเหตุนี้ รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษจึงขอว่าอย่าให้รัฐบาลสยามยอมยก
ที่ดินแดนแห่งหนึ่งแห่งใดในแหลมมลายู ภายใต้อาณาเขตแขวงมณฑลราชบุรี เกาะทั้งหลายแห่งใดที่อยู่ใน
ใกล้ ๆ กันนั้น ให้เป็นสิทธิแก่ต่างประเทศหนึ่งประเทศใดทำให้เช่าที่เหล่านั้น อีกทั้งภายใน
เขตที่กล่าวมาแล้วนี้ ขออย่าให้อนุญาตให้รัฐบาลต่างประเทศตั้งที่เช่าที่ไว้ถาวร ทำการ
เป็นเจ้าของอุสร่างพาณิชย์เรือ ถ้าเช่าทั้งอาศัยอยู่สิทธิขาดฝ่ายเดียวในท่าจอดเรือทั้งหลาย อัน
การที่เช่าทั้งอาศัยอยู่นั้น จะเป็นที่เสียหายแก่ประโยชน์ของอังกฤษในทางกลศึกใดด้วย

แต่เพราะเหตุว่าคำแสดงที่ปรารถนานี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของการรักษามันเมืองอย่างเกี่ยว
เท่านั้น คำที่ว่าที่ไว้ถาวรนั้น จะไม่ถือว่าเกินความถึงกับที่เกินถาวรไว้แห่งละเล็กน้อยตามที่ต้องการใช้
เพื่อประโยชน์ในการ เจริญเรือค้าขายตามปรกติกามณังในแหลมมลายูนั่น

ข้าพเจ้า าลา

(เซ็น) ราล์ฟ แชนยิต

หนังสือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวง เทวะวงศ์วโรปการ เสด็จความมายังมีเสด็จร่ำลา
แปดปี อรรถราชทูตแลผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายอังกฤษ

กล่าวว่าการต่างประเทศ กรุงเทพฯ ฯ

วันที่ ๑๐ มีนาคม รศ. ๖๑

ข้าพเจ้าได้รับหนังสือของท่านลงวันนี้ ที่ท่านแจ้งความปราชญ์บาลอังกฤษว่า ขออย่า
ให้รัฐบาลสยามยอมยกที่ดินแก่งหนึ่งแห่งใดในแหลมมลายูภายใต้ เขตแขวงมณฑลราชบุรี เกาะ
ทั้งหลายแห่งใดที่อยู่ใกล้ ๆ กันนั้น ให้เป็นสิทธิแก่ต่างประเทศหนึ่งประเทศใด ๆ ถ้าให้เช่าที่
เหล่านั้น อีกทั้งภายในเขตที่กล่าวมาแล้วนี้ ขออย่าให้อนุญาตให้รัฐบาล ยานบริษัต่าง ประเทศทั้งที่
เช่าที่ไว้ถาวร ทำการ เป็นเจ้าของอู่สร้างถ่านเรือ ถ้าเช่าทั้งอาไศรยอยู่สืบต่อไปเรื่อยในทำ
จอกรเรือทั้งหลาย อันจะเข้าทั้งเข้าไกรยอยู่เช่นนั้นจะเป็นที่เสียหายแก่ประโยชน์ของอังกฤษในทาง ก่อตั้ง
ใดควยนั้น

ในคำตอบข้าพเจ้าขอกล่าวว่า รัฐบาลสยามแสดงคำให้ตามที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้แล้ว แต่
จำที่ท่านกล่าวไว้ควยว่าคำว่าที่ไว้นั้น จะไม่กินความถึงกับที่เก็บถ่านไว้แห่งละเล็ก ถิ่นน้อยตามที่
ต้องการใช้เพื่อประโยชน์ในการ เจริญเรือค้าขายตามปรกติตามฝั่งในแหลมมลายูนั้น

ข้าพเจ้า ฯลฯ

(เซ็น) เทวะวงศ์วโรปการ

หนังสือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวง เทเวธวัชรโรประการ แจ้งความมายังมิสเตอร์
 ราล์ แพชบิต อรรคราชทูตแลผู้นำนาง เติมฝ่ายอังกฤษ

ศาลาว่าการต่างประเทศ กรุงเทพฯ ฯ

วันที่ ๑๐ มีนาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓

ด้วยใบบอกความข้อ ๔ ของสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล ซึ่งมีความว่าบรรดาคดีทั้งหลายซึ่งคนใน
 บังคับอังกฤษเป็นจำเลยฤๅเป็นผู้ต้องหา จะต้องมีการพิจารณาคดีโดยที่ในศาลด้วยผู้หนึ่งนั้น ข้าพเจ้า
 ขอกล่าวความหวังใจแก่รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่ารัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ
 คงจะได้อรรถาธิบายไว้ว่าในเวลาที่จะมีการพิจารณาคดีที่คดีนี้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งจะเรียกว่า
 ยกละความที่เป็นประกันนี้ เมื่อเห็นว่าไม่ต้องการจะมีไว้อีกสืบไป แลในการที่จะพิจารณาคดีนี้
 เกือบจะเลิกต่อไปในภายหน้านั้น จะหาใครมาแทนที่สมควรในข้อนี้เช่นเดียว จะไม่มุ่งหมายว่าต้องมี
 ประโยชน์อย่างอื่นแตกต่างไปกันด้วย

รัฐบาลสยามชอบใจในสัญญาอย่างที่ตั้งชื่อกันวันนี้ว่าแบบที่หมายแห่งความเจริญของการรักษา
 ยุติธรรมในกรุงสยาม การที่ตกลงทำสัญญาอย่างเช่นนี้ ก็เป็นพยานของความเจริญแล้วอยู่เอง ความ
 ประสงค์ของรัฐบาลสยามจะบำรุงการรักษายุติธรรม ซึ่งได้ตั้งนำจัดมาแล้วจัดการอยู่ช้านานแล้ว เพื่อให้
 คงอยู่อย่างดีขึ้น

ในการที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะรับว่า มิสเตอร์ เบสเซจวอดแบล็ก ได้ช่วย
 ทำการนี้ด้วย

ข้าพเจ้าประสงค์ที่จะกล่าวอีกกว่าจะได้จัดการที่จะคุมขังนักโทษชาวยุโรปนั้นให้ไป
 เหมือนอย่างเช่นที่เคยเป็นอยู่แก่นักโทษในเมืองพม่าแล เมืองสเตรตส์เสต เทอล เมนต์

ข้าพเจ้า ฯลฯ

(เซ็น) เทเวธวัชรโรประการ

หนังสือมิสเตอร์ราล์ฟ แชนยิต อรรถราชทูตแลผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายอังกฤษ ทูลมายังพระเจ้า
 นองยาเชอ กรมหลวง เทเวธวงษ์โรประการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ

สถานทูตอังกฤษ กรุงเพทฯ ฯ

วันที่ ๑๐ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๓

ควยความว่าไว้เป็นประกันในวรรคต้นขอ ๔ ของสัญญา ว่าควยอำนาจศาลนั้น ข้าพเจ้า
 ขอกล่าววว่ารัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษจะคิดเตรียมการไว้ ว่าในเวลาที่จะพิจารณา
 การที่คิดแก้ไขความข้อนี้ ภายใต้นัยหนึ่งจะเรียกว่ายกเลิกความที่เป็นประกันนี้ เมื่อเห็นว่าไม่ต้องการ
 จะมีไว้อีกสืบไป รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษเต็มใจอีกควยว่าในการที่จะปฤชากันแก้ไข
 ภายยกเลิกต่อไปในภายหน้านั้น จะหาไทรยเหตุที่สมควรในข้อนั้นอย่างเกี่ยว จะไม่มุ่งหมายว่าคงมี
 ประโยชน์อย่างอื่นแลกเปลี่ยนกันควย

รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมีความพอใจที่ไทรยว่า เป็นความประสงค์ของ
 รัฐบาลสยามจะบำรุงการรักษายุติธรรมซึ่งตั้งมาจัดมา แลจัดการกฎหมายแล้ว เพื่อให้คงอยู่อย่างดี
 ชั้นสูงนั้น ข้าพเจ้าขอทูลให้พระเดชพระคุณทรง เชื่อว่า รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมี
 ความหมายแต่ที่จะอุดหนุนรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามในความประสงค์ทางนี้

ข้าพเจ้าประสงค์จะทูลอีกควย ว่าศาลต่างประเทศที่กล่าวไว้ในข้อ ๑ ของสัญญาว่าควย
 อำนาจศาลซึ่งคิดทำหนังสือสัญญาลงวันนั้นนั้น ไม่จำเป็นต้องตั้งศาลพิเศษขึ้นใหม่อีก ศาลมณฑลเทศาภิบาล
 เมืองนั้นจะตั้งขึ้นให้เป็นศาลต่างประเทศ ณ ที่แห่งใด ๆ ก็ได้ สุดแต่ที่นั้น ๆ จะมีคนในบังคับอังกฤษ
 ตั้งอยู่มาก ถาน้อยตามอำนาจของศาลนั้น ๆ ความจริงการที่คิดให้ศาลตามรบิลเมือง เปนภาค
 ต่างประเทศขึ้นนั้น ก็จะเป็นแต่เพียงให้ไซขอความที่ว่าควยศาลต่าง ประเทศตามที่มีอยู่ในสัญญาว่าควย
 อำนาจศาล ในศาลนั้นควย

ข้าพเจ้า าลฯ

(เซ็น) ราล์ฟ แชนยิต

ฉบับภาษาอังกฤษ

Treaty
between
Siam and Great Britain,
signed at Bangkok, 10th March, 1909
and
Ratifications exchanged at London,
9th July, 1909.

His Majesty the King of Siam and His Majesty the King of the United Kingdom of Great Britain and Ireland and of the British Dominions beyond the Seas, Emperor of India, being desirous of settling various questions which have arisen affecting their respective dominions, have decided to conclude a Treaty, and have appointed for this purpose as their Plenipotentiaries:-

His Majesty the King of Siam, His Royal Highness Prince Devawongse Varoprakar, Minister for Foreign Affairs, etc.

His Majesty the King of Great Britain, Ralph Paget, Esq., His Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary, etc.

Who, after having communicated to each other their respective full powers, and found them to be in good and due form, have agreed upon and concluded the following Articles:-

ARTICLE 1

The Siamese Government transfers to the British Government all rights of suzerainty, protection, administration, and control whatsoever which they possess over the States of Kelantan, Tringganu, Kedah, Perlis and adjacent islands. The frontiers of these territories are defined by the Boundary Protocol annexed hereto.

ARTICLE 2

The Transfer provided for in the preceding Article shall take place within thirty (30) days after the ratification of this Treaty.

ARTICLE 3

A mixed Commission, composed of Siamese and British officials and officers, shall be appointed within six months after the date of ratification of this Treaty, and shall be charged with the delimitation of the new frontier. The work of the Commission shall be commenced as soon as the season permits, and shall be carried out in accordance with the Boundary Protocol annexed hereto.

Subjects of His Majesty the King of Siam residing within the territory described in Article I who desire to preserve their Siamese nationality will, during the period of six months after the ratification of the present Treaty, be allowed to do so if they become domiciled in the Siamese dominions. His Britannic Majesty's Government undertake that they shall be at liberty to retain their immovable property within the territory described in Article 1.

It is understood that in accordance with the usual custom where a change of suzerainty takes place, any Concessions within the territories described in Article 1 hereof to individuals or Companies, granted by or with the approval of the Siamese Government, and recognized by them as still in force on the date of the signature of the Treaty, will be recognized by the Government of His Britannic Majesty.

ARTICLE 4

His Britannic Majesty's Government undertake that the Government of the Federated Malay States shall assume the indebtedness to the Siamese Government of the territories described in Article 1.

ARTICLE 5

The jurisdiction of the Siamese International Courts, established by Article 8 of the Treaty of 3rd September 1883, shall, under the conditions defined in the Jurisdiction Protocol annexed hereto, be extended to all British subjects in Siam registered at the British Consulates before the date of the present Treaty.

This system shall come to an end, and the jurisdiction of the International Courts shall be transferred to the Ordinary Siamese Courts after the promulgation and the coming into force of the Siamese Codes, namely, the Penal Code, the Civil and commercial Codes, the Codes of Procedure, and the Law for organization of Courts.

All other British subjects in Siam shall be subject to the jurisdiction of the ordinary Siamese Courts under the conditions defined in the Jurisdiction Protocol.

ARTICLE 6

British subjects shall enjoy throughout the whole extent of Siam the rights and privileges enjoyed by the natives of the country, notably the right of property, the right of residence and travel.

They and their property shall be subject to all taxes and services, but these shall not be other or higher than the taxes and services which are or may be imposed by law on Siamese subjects. It is particularly understood that the limitation in the Agreement of 20th September 1900, by which the taxation of land shall not exceed that on similar land in lower Burmah is here by removed.

British subjects in Siam shall be exempt from all military service, either in the Army or Navy, and from all forced loans or military exactions or contributions.

ARTICLE 7

The provisions of all Treaties, Agreements, and conventions between Great Britain and Siam, not modified by the present Treaty, remain in full force.

ARTICLE 8

The present Treaty shall be ratified within four months from its date.

In witness whereof the respective Plenipotentiaries have signed the present Treaty and affixed their seals.

Done at Bangkok in duplicate the tenth day of March in the year one thousand nine hundred and nine.

L.S. (Signed) DEVAWONGSE VAROPRAKAR

L.S. (Signed) RALPH PAGET.

Boundary Protocol,
Annexed to
The Treaty dated 10th March, 1909.

ARTICLE 1

The frontiers between the territories of His Majesty the King of Siam and the territory over which his suzerain rights have by the present Treaty been transferred to His Majesty the King of Great Britain and Ireland are as follows:-

Commencing from the most seaward point of the northern bank of the estuary of the Perlis River and thence north to the range of hills which is the watershed between the Perlis River on the one side and the Pujoh River on the other, then following the watershed formed by the said range of hills until it reaches the main watershed of dividing line between those rivers which flow into the Gulf of Siam on the one side and into the Indian Ocean on the other; following this main watershed so as to pass the sources of the Sungei Patani, Sungei Telubin and Sungei Perak, to a point which is the source of the Sungei Pergau; then leaving the main watershed and going along the watershed separating the waters of the Sungei Pergau from the Sungei Telubin, to the hill called Bukit Jeli or the source of the main stream of the Sungei Golok. Thence the frontier follows the thalweg of the main stream of the Sungei Golok to the sea at a place called Kuala Tabar.

This line will leave the valleys of the Sungei Patani, Sungei Telubin and Sungei Tanjung Mas and the valley on the left or west bank of the Golok to Siam and the whole valley of the Perak River and the valley on the right or west bank of the Golok to Great Britain.

o

Subjects of each of the parties may navigate the whole of the waters of the Sungei Golok and its affluents.

The island known as Pulo Langkawi, together with all the islets south of midchannel between Terutau and Langkawi and all the islands south of Langkawi shall become British. Terutau and the islets to the north of midchannel shall remain to Siam.

With regard to the islands close to the west coast, those lying to the north of the parallel of latitude where the most seaward point of the North bank of the estuary of the Perlis River touches the sea shall remain to Siam, and those lying to the south of that parallel shall become British.

All islands adjacent to the eastern States of Kelantan and Tringganu south of a parallel of latitude drawn from the point where the Sungei Colok reaches the coast at a place called Kuala Tabar shall be transferred to Great Britain, and all islands to the north of that

parallel shall remain to Siam.

A rough sketch of the boundary herein described is annexed hereto.

ARTICLE 2

The above described boundary shall be regarded as final, both by the Government of His Britannic Majesty and that of Siam, and they mutually undertake that, so far as the boundary effects any alteration of the existing boundaries of any State or province, no claim for compensation on the ground of any such alteration made by any State or province so affected shall be entertained or supported by either.

ARTICLE 3

It shall be the duty of the Boundary Commission, provided for in Article 3 of the Treaty of this date, to determine and eventually mark out the frontier above described.

If during the operations of delimitation it should appear desirable to depart from the frontier as laid down herein, such rectification shall not under any circumstances be made to the prejudice of the Siamese Government.

In witness whereof the respective Plenipotentiaries have signed the present Protocol and affixed their seals.

Done at Bangkok in duplicate the 10th day of March 1909.

L.S. (Signed) DEVAWONGSE VAROPRAKAR.

L.S. (Signed) RALPH PAGET.

Protocol
Concerning the Jurisdiction Applicable in the
Kingdom of Siam to British Subjects
and Annexed to
The Treaty dated 10th March, 1909.

SECTION 1

International Courts shall be established at such places as may seem desirable in the interest of the good administration of justice; the selection of these places shall form the subject of an understanding between the British Minister at Bangkok and the Siamese Minister for Foreign Affairs.

SECTION 2

The jurisdiction of the International Courts shall extend;-

1. In civil matters: To all civil and commercial matters to which British subjects shall be parties.

2. In penal matters: To branches of law of every kind whether committed by British subjects or to their injury.

SECTION 3

The right of evocation in the International Courts shall be exercised in accordance with the provisions of Article 8 of the Treaty of the 3rd September 1883.

The right of evocation shall cease to be exercised in all matters coming within the scope of codes or laws regularly promulgated as soon as the text of such codes or laws shall have been communicated to the British Legation in Bangkok. There shall be an understanding between the Minister for Foreign Affairs and the British Legation at Bangkok for the disposal of cases pending at the time that the said codes and laws are communicated.

SECTION 4

In all cases, whether in the International Courts or in the ordinary Siamese Courts, in which a British subject is defendant or accused a European legal adviser shall sit in the Court of First Instance.

In cases in which a British born or naturalized subject not of Asiatic descent may be a party, a European adviser shall sit as a judge in the Court of First Instance, and where such British subject is defendant or accused the opinion of the adviser shall prevail.

A British subject who is in the position of defendant or accused in any case arising in the provinces may apply for a change of venue, and should the Court consider such change desirable, the trial shall take place either at Bangkok or before the judge in whose Court the case would be tried at Bangkok. Notice of any such application shall be given to the British Consular officer.

SECTION 5

Article IX of the Treaty of September 3rd 1883 is repealed. Appeals against the decisions of the International Courts of First Instance shall be adjudged by the Siamese Court of Appeal at Bangkok. Notice of all such appeals shall be communicated to His Britannic Majesty's Consul, who shall have the right of give a written opinion upon the case, to be annexed to the record.

The judgment on appeal from either the International Courts or the ordinary Siamese Courts shall bear the signature of two European Judges.

SECTION 6

An appeal on a question of law shall lie from the Court of Appeal at Bangkok to the Supreme or Dika Court.

SECTION 7

No plea of want of jurisdiction based on the rules prescribed by the present Treaty shall be advanced in any Court after a defence on the main issue has been offered.

SECTION 8

In order to prevent difficulties which may arise in future from the transfer of jurisdiction contemplated by the present Treaty and Protocol, it is agreed:-

(a) All cases in which action shall be taken subsequently to the date of the ratification of this Treaty shall be entered and decided in the competent International or Siamese Court, whether the cause of action arose before or after the date of ratification.

(b) All cases pending in His Britannic Majesty's Courts in Siam on the date of the ratification of this Treaty shall take their usual course in such Courts and in any Appeal Court until such cases have been finally disposed of, and the jurisdiction of His Britannic Majesty's Courts shall remain in full force for this purpose.

The execution of the judgment rendered in any such pending case shall be carried out by the International Courts.

In witness whereof the respective Plenipotentiaries have signed the present Protocol and affixed their seals.

Done at Bangkok in duplicate the 10th day of March 1909.

L.S. (Signed) DEVAWONGSE VAROPRAKAR.

L.S. (Signed) RALPH PAGET.

1212

Letter from Mr. Paget to Prince Devawongse.

British Legation,
Bangkok, 10th March, 1909.

Monsieur le Ministre,

In view of the position of British possessions in the Malay Peninsula and of the contiguity of the Siamese Malay Provinces with British protected territory. His Majesty's Government are desirous of receiving an assurance that the Siamese Government will not permit any danger to arise to British interests through the use of any portion of the Siamese dominions in the peninsula for military or naval purposes by foreign powers.

His Majesty's Government would therefore request that the Siamese Government shall not cede or lease, directly or indirectly, to any foreign Government any territory situated in the Malay Peninsula south of the southern boundary of the Mouthon Rajaburi, or in any of the islands adjacent to the said territory; also that within the limits above mentioned a right to establish or lease any coaling station, to build or own any construction or repairing docks, or to occupy exclusively any harbours, the occupation of which would be likely to be prejudicial to British interests from a strategic point of view, shall not be granted to any foreign Government or Company.

Since this assurance is desired as a matter of political expediency only, the phrase "coaling station" would not be held to include such small deposits of coal as may be required for the purposes of the ordinary shipping engaged in the Malay Peninsula coasting trade.

I avail myself of this opportunity to renew to Your Royal Highness the assurance of my high consideration.

(Signed) RALPH PAGET.

His Royal Highness
PRINCE DEVAWONGSE VAROPRAKAR
Minister for Foreign Affairs,
BANGKOK.

Letter from Prince Devawongse to Mr. Paget.

Foreign Office,

Bangkok, 10th March, 1909.

Monsieur le Ministre,

I have the honour to acknowledge receipt of your note of this date, in which you express the desire of your Government that the Siamese Government shall not cede or lease, directly or indirectly, to any foreign Government any territory situated in the Malay Peninsula south of the southern boundary of the Monthon of Rajaburi or in any of the islands adjacent to the said territory; also that within the limits above mentioned a right to establish or lease any coaling station, to build or own any construction or repairing docks, or to occupy exclusively any harbours, the occupation of which would be likely to be prejudicial to British interests from a strategic point of view, shall not be granted to any foreign Government or Company.

In reply, I beg to say that the Siamese Government gives its assurance to the above effect, taking note that the phrase "coaling station" shall not include such small deposits of coal as may be required for the purposes of the ordinary shipping engaged in the Malay Peninsula coasting trade.

I avail myself of this opportunity to renew to you Monsieur le Ministre, the assurance of my high consideration.

(Signed) DEVAWONGSE,

Minister for Foreign Affairs.

His Excellency

RALPH PAGET. C.V.O., C.M.G.,

H.B.M. Envoy Extraordinary

& Minister Plenipotentiary

BANGKOK.

Letter from Prince Devawongse to Mr. Paget.

Foreign Office,

Bangkok, 10th March, 1909.

Monsieur le Ministre,

With reference to the provision contained in Art. 4 of the Jurisdiction Protocol to the effect that in all cases in which a British subject is defendant or accused a European adviser shall sit in Court, I would express the hope, on behalf of His Majesty's Government, that His Britannic Majesty's Government will be prepared in due course to consider the question of a modification of or release from this guarantee when it shall be no longer needed; and, moreover, that in any negotiations in connection with such a modification or release, the matter may be treated upon its merits alone, and not as a consideration for which some other return should be expected.

The Siamese Government appreciates that a Treaty like the one signed to-day marks an advance in the administration of Justice in the Kingdom. The conclusion of such a Treaty is in itself a sign of progress. It is the intention of the Siamese Government to maintain the high standard in the administration of justice which it has set before it, and towards which it has been working for some time.

In this connection I take pleasure in acknowledging the contribution which Mr. J. Stewart Black has made to this work.

I wish also to say that provision will be made for the treatment of European Prisoners according to the standard usual for such prisoners in Burmah and the Straits Settlements.

I avail myself of this opportunity to renew to you Monsieur le Ministre, the assurance of my high consideration.

(Signed) DEVAWONGSE,

Minister for Foreign Affairs.

His Excellency,

RALPH PAGET, C.V.O., C.M.G.,

H.B.M. Envoy Extraordinary

& Minister Plenipotentiary

BANGKOK.

Letter from Mr. Paget to Prince Devawongse.

British Legation,
Bangkok, 10th March, 1909.

Monsieur le Ministre,

With reference to the guarantee contained in the first paragraph of Article 4 of the Jurisdiction Protocol, I have the honour to state that His Majesty's Government will be prepared in due course to consider the question of a modification of, or a release from, this guarantee when it shall no longer be needed. His Majesty's Government are also willing that, in any negotiations in connection with such a modification or release, the matter shall be treated upon its merits alone, and not as a consideration for which some other return should be expected.

His Majesty's Government learn with much satisfaction that it is the intention of the Siamese Government to maintain the high standard in the administration of justice which it has set before it, and towards which it has been working for some time, and I may assure Your Royal Highness that it will be the aim of His Majesty's Government in every manner to second the efforts of His Siamese Majesty's Government in this direction.

I wish also to say that the International Courts, referred to in section I of the Protocol on Jurisdiction, annexed to the Treaty signed to-day, need not necessarily be Courts specially organised for this purpose. Provincial ("Nonthon") Courts or District ("Muang") Courts may constitute International Courts, according as British subjects may be established in greater or less number within the jurisdiction of those Courts. The fact that an ordinary Court is designated as an international Court will have, as a consequence, the introduction into that ordinary Court of all the provisions relating to International Courts secured by the Protocol on Jurisdiction.

I avail myself of this opportunity to renew to Your Royal Highness the assurance of my high consideration.

(Signed) RALPH PAGET,

His Royal Highness
PRINCE DEVAWONGSE VAROPRAKAR,
Minister for Foreign Affairs,
BANGKOK.

กรมสนธิสัญญา และกฎหมาย สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับ
ต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๓๒ - ๒๔๖๒ หน้า ๒๑๗ - ๒๒๔

ภาคผนวก ข.

ความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลอังกฤษ

ยกเลิกปฏิญญาฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗)

Agreement
between
Great Britain and Siam
cancelling the Convention of April 6, 1897,
regarding the Non-Alienation of certain parts of the Malay Peninsula
Signed at Bangkok, March 10, 1909

Whereas on the 6th day of April, 1897, a Convention was signed at Bangkok between the Governments of His Majesty the King of Siam and His Majesty the King of Great Britain and Ireland; and

Whereas the said Convention dealt with certain matters affecting a portion of the Malay Peninsula; and

Whereas a Treaty has this day been signed between the two Governments, which Treaty also deals with certain matters affecting a portion of the Malay Peninsula; and

Whereas in the negotiations preceding the execution of the said Treaty it was settled that the Convention above mentioned should be cancelled, but that such cancellation should be by a separate instrument and not in the Treaty itself:

Now, therefore, it is hereby mutually agreed by the Government of His Majesty the King of Siam, acting by His Royal Highness Prince Devawongse Varoprakar, Minister for Foreign Affairs, and by the Government of His Majesty the King of Great Britain and Ireland, acting by Ralph Paget, Esquire, Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary, that said Convention of the 6th April, 1897, shall be, and it hereby is, cancelled. The present Agreement shall be as effective as though incorporated into said Treaty of this date, notwithstanding anything contained in said Treaty.

Signed and sealed at Bangkok, in Siam, on this the 10th day of March, 1909.

(L.S.) RALPH PAGET.

(L.S.) DEVAWONGSE VAROPRAKAR.

กรมสนธิสัญญา และกฎหมาย
ทางประเทศและองค์การระหว่างประเทศ

สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับ
เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๑๒ - ๒๔๖๒ หน้า ๒๑๕

ภาคผนวก ช.

สำเนาใบบอกพร ะยากันตัน

ควยเมื่อวันที่ ๑๓ เดือนยสมาคิดาวัดปี ข้าพระพุทธรเจ้าได้รับหนังสือเกวเนอริงคโปร
ฉบับหนึ่ง มีมาในเรื่องความตกลงระหว่างพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ แดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
แล้วความตกลงนั้นได้ทำเป็นหนังสือสัญญาขึ้น แล้วจะเป็นอันใช้ได้เร็ว ๆ นี้แต่ในข้อสัญญานั้นว่า
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยอมแลกหรือยกเขตแดน เมือง กันตันนี้ ให้กับพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ แด
พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษจะได้ใช้ชื่อของ เมือง กันตันซึ่ง เกี่ยวข้องอยู่นั้น เมื่อข้าพระพุทธรเจ้าได้ทราบ
ความจากหนังสือเจ้าเมืองสิงคโปร์แล้ว ข้าพระพุทธรเจ้าเป็นที่เสียใจมากแต่เป็นทุกข์ถึง การต่อไป
จะมีขึ้นแก่ข้าพระพุทธรเจ้าแล เมือง กันตันนั้น แต่การครั้งนี้ข้าพระพุทธรเจ้าหวังเอาพร สมหากฤณาธิคุณ
ในไต่ฟาดของสุลطانพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลไต่ฟาดพระบาททรงชุบเลี้ยงเป็นที่พึ่งแก่ข้าพระพุทธรเจ้า
แล เมือง กันตัน ให้ได้รับความร่มเย็นเหมือนอย่างที่เป็นมาแต่ก่อน ๆ อย่าให้เปลี่ยนแปลงไปเลย จะ
ได้เป็นที่ยักต้วแห่งข้าพระพุทธรเจ้าแลญาติพี่น้องบรรดาที่อยู่กันตันนี้ให้มีความสุขสำราญ รับราชการ
สนองพระเดชพระคุณโดยความสุจริตสืบต่อไป ข้าพระพุทธรเจ้าไม่ไ้มีความยินดีที่จะให้เป็นไปทางชาว
ที่เกวเนอริงคโปรแจ้งความมาให้ข้าพระพุทธรเจ้าทราบเป็นเลย

หนังสือเขียนวันอังคารที่ ๔ เดือนยสมาคิดาวัดปี ๑๓๒๗

ภาคผนวก ฅ.

ปฏิริยาของพระยาปลื้ม

..... โทษ เจมหม่อมเจ้าประสิทธิ์ทศเกษมศรีมีมาจากเมืองสตูล ลงวันที่ ๑๗ กรกฎาคมว่า เมื่อพระยาปลื้มได้รับสารตราที่ให้หลวงแก้วพลภักดิ์เชิญไปบอกวงน้าวว่าจะส่งเมืองให้อังกฤษ พระยาปลื้มมีปฏิริยาอาการเปลี่ยนไปในทางข้างแคบเครื่องไทย ให้หักธงสำหรับเมืองขึ้นไว้แต่ในเวลานั้น ครั้นรุ่งขึ้นเมื่อมิสเตอร์เมโคพรอสต์ไปถึง พระยาปลื้มกับกรมการแต่งตัวเต็มยศออกมารับที่หน้าตึก มิสเตอร์เมโคพรอสต์จะขอให้หักธงอังกฤษขึ้นที่โรงพักพลตระเวน และจะขอให้พระยาปลื้มเซ็นชื่อในหนังสือสัญญาซึ่งมิสเตอร์เมโคพรอสต์ถือไปด้วย พระยาปลื้มไม่ยอมทำตามทั้งสองอย่างว่าจะคอยหัวเมืองไทยบุรีก่อน หม่อมเจ้าประสิทธิ์ทศเกษมศรีได้ทราบข่าว วันที่ ๖ สิงหาคม บัดพวกบิดไปประชุมพร้อมกันที่เมืองไทยบุรี เมื่อเวลาเจ้าเมืองสิงคโปร์มาที่นั่น การเป็นดังนี้ หม่อมเจ้าประสิทธิ์ทศเกษมศรีจะอยู่ที่เมืองปัตตานีไปก็เกรงจะเกิดเข้าใจผิดกันขึ้น จึงได้กลับไปเมืองสตูล เมื่อเหตุ ๓ ประการคือ ประการที่ ๑ ที่เมืองสตูลออกจะคั่นกันด้วยต้องจะไปขึ้นบนทูลเกล้าเมื่อเมืองปัตตานีออกจากไทยได้ ด้วยมีคณบดีเป็นสองใจ ต้องเอาใจระงับให้สงบ ความคิดนี้จะได้อำนาจทางอื่น ประการที่ ๒ จะไต่หาความรู้สำหรับเขตรแดนทางนี้เพิ่มเติมอีก ประการที่ ๓ เพื่อรักษาเกียรติยศไทย และหม่อมเจ้าประสิทธิ์ทศเกษมศรีได้จัดวางคนสืบสานการงานทั้งสองเมืองแล้ว ได้ถามประการใดจะบอกเข้ามาต่อไป

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา เรืองรับส่ง เขตแดน เมืองมลายู กับอังกฤษ แผ่น ๑.๑๗ ตอน ๕

ภาคผนวก ง.

ปฏิริยาของพระยาตรังกานู

Mr. Beckett to Sir Edward Grey.

(No.36. Confidential.)

Sir,

Bangkok, April 19, 1909.

I HAVE the honour to inclose herewith copy of a despatch which I have received from Mr. Vice-Consul Wood reporting an interesting account given to him by Mr. August Katz, of the Singapore firm of Katz Brothers, of a conversation which the latter recently had with His Majesty the Sultan of Trengganu.

The Sultan, on hearing from Mr. Katz that a treaty had been concluded by which the Siamese Government ceded Trengganu to Great Britain, stigmatized the Siamese as thieves who were giving away what did not belong to them, and complained bitterly against His Majesty's Government for entering into such arrangements without consulting him.

Mr. Wood has heard from native sources that the Sultan has been thrown into a state of fear mingled with anger by the news of the Treaty, and suggests that it would be well, if his Excellency the Governor of the Straits Settlements visited Trengganu for the purpose of taking over that State, that an adequate force should accompany his Excellency.

The Sultan's feelings may be mollified when he becomes acquainted with the exact terms of Article 1 of the Treaty, and learns that the Siamese Government have ceded only such rights as they possess. But in any case it is evident that the present frame of mind of the Sultan is such as will demand the exercise of considerable care and tact when the time arrives for his State to be taken over by Great Britain. A friendly letter sent to him in advance from his Excellency the Governor of the Straits Settlements, explaining how matters stand and the steps which it is proposed shall be taken in future to safeguard his interests, might, I venture to suggest, have the effect of reassuring His Highness, and making the way easier for subsequent movements. This suggestion would apply also to Kelantan, Kedah, and Perlis.

I have, & c.

(Signed) W.R.D. BECKETT.

High Commissioner Sir J. Anderson to the Earl of Crewe.

(Confidential.)

My Lord,

Government House, Singapore, May 27, 1909.

I HAVE the honour to inform your Lordship that on my arrival in Singapore on the 21st May, I found that the Sultan of Trengganu had arrived earlier in the day and had been received with the honours due to his rank.

2. His Highness had been at the Dutch Settlement of Rhio about 60 miles from Singapore, where the marriage of his son to the daughter of the Sultan of Lingga took place recently, and he travelled in the small steam yacht belonging to the latter.

3. I was glad to have an opportunity of meeting the Sultan in order to explain to him the effect which the recent treaty with Siam would have on Trengganu. After a formal call at Government House, His Highness paid a second visit, accompanied by Tunku Abubakar, his brother in law Tunku Petra, his cousin, and Tunku Abdullah bin-Sultan Ali of Singapore, his son-in-law.

4. I pointed out to him that by the treaty with Siam, the British Government had acquired only such rights over Trengganu as had been possessed by Siam, whatever they might be, mentioning the sending of the Bunga Mas as a token of the suzerainty or overlordship of Siam. His Highness said at once that the Bunga Mas was only sent as a token of friendship, and in this he was supported by Tunku Petra. He added that he had sent the Bunga Mas to Siam last month, and I said that it would not be necessary to send it any more.

5. I then informed him that there was no intention on the part of the British Government to interfere with the internal administration of Trengganu so long as it was carried on satisfactorily, but that the protection which he would receive from Great Britain involved certain obligations on his part. One was that he should hold no communications with foreign Powers except through the High Commissioner; and, secondly, that no transfers of land should be made, or concessions of land given to foreigners, without the consent of the High Commissioner.

6. I drew His Highness' attention to the geographical position of Trengganu, lying as it did between Kelantan and Pahang --- one under British protection and the other shortly to be so. I told him that I proposed to send an officer to reside in Trengganu, who would be the means of communication between His Highness and his neighbours, when matters arose requiring joint action, and I took the opportunity of thanking him for the willingness he had shown to assist the Government of Pahang last

August in capturing the murderers of Dr. Barrack. Cases of this kind and other matters must frequently occur, I pointed out to him, where three countries are contiguous and the officer, whom I proposed to send, would, from his knowledge of the country and people, be able to render much assistance.

7. I expressed a hope that His Highness would grant a suitable site for a house in a healthy situation, and said that I felt sure he would find it to his advantage to have an officer residing near him, through whom he could communicate with me and with the residents of the other States, and who would be glad to give advice at any time, if His Highness wished for it.

8. The sultan's attitude throughout the interview was that he had not been informed of the treaty, and that he could not understand how Siam could transfer to Great Britain what it never possessed. It is true, as your Lordship is aware, that the authority exercised by Siam over Trengganu has been of a somewhat shadowy character, but the sending of the Bunga Mas periodically was certainly an acknowledgment of a suzerainty, and the failure to send it would possibly have led to a more definite assertion of its powers by Siam.

9. I was favourably impressed with the Sultan's appearance. He is a man of about 45 years of age, with pleasant features, and of a deeply religious temperament. He has only been away from Trengganu at rare intervals, and his present attitude is no doubt the result of the influence exerted over him by his relations and advisers. When I go to visit him at Trengganu, after the exchange of ratifications, I intend to take with me Mr. Conley, who will remain there; Mr. R. J. Wilkinson, and the Dato Sri Adika Raja from Perak. The two latter have such an intimate knowledge of Malay manners and customs that with the explanations they will be able to give to the Sultan of the intentions of Great Britain with regard to Trengganu, I am confident my visit will have a satisfactory result.

I have, &c.

JOHN ANDERSON.

สำเนารายงานการรับส่ง เมืองตรัง กานูของพระ ยะราชวิถีจ้าย

..... วันที่ ๑๔ กรกฎาคม เรือถึงเมืองตรัง กานู หลวงรังสรรค์สารกิจเล่าว่า "พระ ยะราช กานูบอกว่า ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปจะได้รับความลำบากเดี๋ยวนี้จะเป็นอย่างนั้นในท้องปากของ รุกีพระบาทมาอย่างนี้แล้ว ก็ไม่สู้กระไร ก้าวแต่จะไม่เหมือนกัน และขออย่าให้มาปะปน ถ้าที่ว่า ปะปนนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้เล็งใจความว่า พระยาศรีรัง กานูหมายความว่า การบ้านเมืองให้คง เป็นไป เหมือนอย่างเช่นเข้าไปในท้องของ รุกีพระบาท อย่าให้อังกฤษมาจัดการรวบรัดอย่างใดอย่างหนึ่ง และ พูตจากออกแอกต่าง ๆ"

เวลาบ่าย ๑ โมงขึ้นเมืองตรัง กานู ข้าพระพุทธเจ้าแจ้งแก่พระ ยะราช กานูว่า บัดนี้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเชิญสารตราคำเนินกระแสนพระ ยะบรมราช โองการออกมาถึง พระยาศรีรัง กานู เสนาเจ้าพนักงานอังกฤษซึ่งจะมารับ เมืองตรัง กานูมาพร้อมกันแล้ว แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าก็ขึ้นอ่านสารตราให้พระ ยะราช กานูฟัง เสร็จแล้วข้าพระพุทธเจ้าก็มอบสารตราซึ่งมี คำแปลเป็นภาษามลายูในนั้นถวายให้แก่พระ ยะราช กานู ๆ ก็หยิบคำแปลออกอ่าน เมื่อขณะอ่านอยู่เห็น ตั้ง เกตุกิริยาสทกสท้าน มีอสนี แด เหมือนอย่างว่ามีอะไรที่ซ่อนอยู่ในคำออกนั้นไม่คงเพ่งอ่านอยู่แต่เขาพบ เมื่ออ่านเสร็จแล้วก็แพนหน้าดูเพดานอยู่สักครู่ ๑ เจ้าพนักงานอังกฤษก็ยื่นหนังสือที่ใส่ซองเข้าแพร สี่เหลี่ยมสองฉบับเป็นภาษามลายูให้แก่พระ ยะราช กานู พระยาศรีรัง กานูก็รับเอามา แด เรียกเอาเปิด จากตะกุกคนหนึ่งมาดูที่มุมของ เมื่ออ่านของหนึ่งเสร็จแล้วก็เปิดอ่านอีกของหนึ่ง เมื่ออ่านเสร็จแล้ว ทั้งสองฉบับ แล้วก็นั่งดูในของเข้าแพร เหมือนเหมือนว่ายังมีอะไรซ่อนอยู่ในของอีก แล้วก็ให้ช่วยขยาย แลหาไม่ว่าจะว่ากระไรพบ ครู่หนึ่งข้าพระพุทธเจ้าขึ้นขึ้นท้าวแก้มที่เคอร์คอนแล้ว บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้า ได้เชิญกระแสนพระ ยะบรมราช โองการมาแจ้งให้พระ ยะราช กานูทราบขอความ ซึ่งมอบส่ง เมืองตรัง กานู เสร็จตามทางราชการและแบบอย่างธรรมเนียมแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าขอออกกล่าวให้ท่านทราบว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอเมืองตรัง กานูให้แก่อังกฤษมาแทนรัฐบาลอังกฤษ ตั้งแต่เวลานี้ขึ้นไปแล้ว เมื่อ ข้าพระพุทธเจ้าได้พูดเสร็จแล้ว มีศเคอร์คอนเล็กก็ขึ้นขึ้นพูดภาษามลายูแก่พระ ยะราช กานูว่าบัดนี้รัฐบาล สยามได้มอบส่งเมืองตรัง กานูให้แก่อังกฤษแล้ว เพราะฉะนั้นตั้งแต่เวลานี้ไป อังกฤษจะได้

เกี่ยวของแก่เมืองตรังกันแน่ แลมีการตั้งใจจะทวงบุญกับอังกฤษ รัฐบาลสยามไม่ได้เกี่ยวข้องต่อไปแล้ว
เมื่อถึงเตอร์คอนเลก็พูดเสร็จแล้ว พระยาตรังก็หันหน้ามาพูดกับข้าพระพุทธเจ้าว่า มีความเข้าใจ
อยากจะพูดกับข้าพระพุทธเจ้า ๆ ก็เฝ้าอยู่ แลข้าพระพุทธเจ้าก็บอกแก่บิดาเตอร์คอนว่า สบควรว
เวลาแล้วที่ข้าพเจ้าจะถามถึงเตอร์คอนตอบว่า รอประเดี๋ยวจึงค่อยไปพร้อมกัน ในขณะนั้นตั้งเกิด
กิริยาแลสีหน้าพระยาตรังก็เห็นได้ว่าไม่สบายใจเลย เมื่อถึงเตอร์คอนเลก็พูดกับพระยาตรังว่า
ขอให้จัดที่ที่พักของข้าพเจ้าในเย็นวันนี้ พระยาตรังก็ตอบว่า การทั้งนี้พระยาตรังจะยอม
ตกลงด้วยยังไม่ได้ขอปรึกษารองดูก่อน ... การที่พระยาตรังจัดการรับรองแขกออกมาต้อนรับตรา
ทั้งนี้เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่าทำไมความปรกติเป็นอย่างธรรมดาที่ข้าราชการไปจากกรุงเทพฯ มิได้
ทำโดยที่เสียไม่ได้ แลแสดงกิริยาเห็นว่าผิดปรกติซึ่งเป็นการกระด้างกระเดื่องอย่างไร เมื่อเวลา
ออกมาต้อนรับข้าพระพุทธเจ้าก็แต่งตัวเรียบร้อยแลแสดงกิริยาเคารพเรียบร้อย แต่ความกระวน
กระวายและไม่สบายในใจนั้น ย่อมแลเห็นปรากฏว่ามีอยู่ แต่ส่วนกิริยาที่แสดงก็ตอบกับเจ้าพนักงาน
อังกฤษนั้น ดูยังเป็นการไม่สู้จะเรียบร้อยเหมือนอย่างที่ได้คาดหมายมาครั้งแรก"

เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่งพระยาตรังก็ส่งคนตรงมาบอกพระยาราชพิริยจักษ์ว่าอยากพบ พระยา
ราชพิริยจักษ์ไม่ยอมขึ้นไปพบเพราะได้ส่งมอบเมืองกันแล้ว ถ้าจะไปนิคมรวมเนียม แต่ก็มีเหตุอย่างใด
เกิดขึ้นก็จะเป็นที่ถกเถียงกัน อาจจะร้อนใจถึงรัฐบาลทั้งสองฝ่ายได้

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา เรื่องรับส่ง เขตแดนเมืองมลายู
กับอังกฤษ หน้า ๑, ๑๗ ตอน ๕

ภาคผนวก ๑.

พระวชิรญาณเจ๊กเว็ค เฮนรี สโตรเบล

STROBEL, EDWARD HENRY (Dec. 7, 1855 - Jan. 15, 1903), Diplomatist, was the son of Caroline Lydia (Bullock) and Maynard Davis Strobel. He was born in Charleston, S.C., where his great-grandfather had settled about a century earlier. His father, a bank cashier, died in 1868, after losing all his money in Confederate bonds. In spite of such discouraging circumstances, Strobel entered Harvard College and graduated in 1877. Graduating from the Harvard Law School in 1882, he was admitted to the New York bar in 1883 and for a time practised law in New York City. He decided, however, that the legal profession was overcrowded and turned to the field of international affairs. He wrote for the Cleveland campaign Mr. Blaine and His Foreign Policy: An Examination of His Most Important Dispatches While Secretary of State (1884), and in August 1885 Cleveland appointed him secretary of the legation at Madrid. He served until March 1890, acting as chargé d'affaires about one-third of the time. He made two important visits to Morocco, in which his diplomatic ability was strikingly demonstrated. He was third assistant secretary of state, 1893 to 1894, when he was appointed minister to Ecuador. In December of the same year he became minister to Chile. His comprehensive report on Resumption of Specie Payments in Chile (1896) was regarded as a timely and authoritative document on the currency question. Before leaving Santiago in 1897, at the request of France and Chile he acted as arbitrator of the Fréret claim, with such satisfactory results that the French government made him an officer in the Legion of Honor in 1898, and in 1899 he was appointed counsel for Chile before the United States and Chilean claims commission at Washington. Returning to the United States he published The Spanish Revolution, 1868 - 1875 (1898), for which he had gathered material at Madrid. The same year he was appointed Bemis Professor of International Law in the Harvard Law School.

In 1903 he became general adviser to the government of Siam, with the rank of minister plenipotentiary. He sailed in October 1903 for Paris, where the French foreign office and the Siamese minister were negotiating a treaty. The treaty was signed on Feb. 13, 1904, and he carried it with him to Bangkok. Almost immediately he gained the confidence and affection of the Siamese people to a remarkable degree. He accomplished the abolition of licensed gambling, which not only had a tremendous hold upon the people but furnished the government with a substantial revenue, and worked out a compensating system of land-tax laws and import duties. He effected a revision of the harbor regulations, a task necessitating skilful negotiations with the treaty powers, reorganization of the telegraph and postal services, extension of the government railways, the abolition of debt slavery, revision of the penal code, and improvement of the courts. New treaties favorable to Siam were concluded with Italy and Denmark. Siam's first foreign loan was negotiated in Paris and London, establishing her international financial standing. In November 1905 the King bestowed upon

him the highest honor in Siam, the Grand Cross of the Order of the White Elephant. A month later he left Siam for a year's leave of absence in America. While visiting Egypt on the way, he was stricken with a grave illness, a streptococcic infection, apparently resulting from an insect's sting. He was removed to Paris and then to the United States. On Jan. 2, 1907, making light of his illness, he sailed again for Siam. He reached Bangkok the first of March, and although confined to his bed and suffering much pain he mustered all his energies to the task of negotiating a new treaty with France, which was signed on Mar. 23. This settled issues that had been a source of irritation between Siam and France for decades, and for the first time relations between the two nations were on a stable and friendly basis. The French government made him a grand officer of the Legion of Honor. He died in Bangkok at the beginning of the next year. He had never married.

ประวัติการศึกษาของผู้เขียน

ระดับการศึกษา	สถานศึกษา	ปีสำเร็จการศึกษา (พ.ศ.)
ประถมศึกษาตอนต้น	วัดสุทธธาราม	๒๕๐๐
ประถมศึกษาตอนปลาย	ศึกษานารี	๒๕๐๓
มัธยมศึกษาตอนต้น	ศึกษานารี	๒๕๐๖
มัธยมศึกษาตอนปลาย	ศึกษานารี	๒๕๐๘
ครูศาสตรบัณฑิต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๒๕๑๒
การศึกษามหาบัณฑิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	๒๕๑๕